

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN'DAKİ NİKÂH ÂYETLERİNİN SUNNÎ
VE ŞİA TEFSİRLERİNE GÖRE TAHLÎLİ
– en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ ÖRNEĞİ-**

Yüksek Lisans Tezi

Saffet ÇOLAKEL

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Hatice ŞAHİN AYNUR

Samsun, 2018

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DAKİ NİKÂH ÂYETLERİNİN SUNNÎ
VE ŞİA TEFSİRLERİNE GÖRE TAHLİLİ
– en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ ÖRNEĞİ-

Yüksek Lisans Tezi

Saffet ÇOLAKEL

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Hatice ŞAHİN AYNUR

Samsun, 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riâyet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

27 /02/ 2018

Saffet ÇOLAKEL

TEZ KABUL VE ONAYI

Saffet ÇOLAKEL tarafından hazırlanan KUR'ÂNDAKİ NİKÂH ÂYETLERİNİN SUNNÎ VE ŞİA TEFSİRLERİNE GÖRE TAHLÎLÎ -en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ ÖRNEĞİ-baslıklı bu çalışma, 27/ 02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / __

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

KUR'ÂN'DAKİ NİKAH ÂYETLERİNİN SUNNÎ ve ŞİA TEFSİRLERİNE GÖRE TAHLİLİ -en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ ÖRNEĞİ-

Saffet ÇOLAKEL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans / Ocak, 2018

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Hatice Şahin Aynur

Yüksek Lisans akademik çalışmamızın konusu insanlık tarihi kadar eskidir. İlk yaratılan erkek insan Hz. Âdem ve yaratılan ilk kadın Hz. Havva'dır. Allah (c.c.) bu iki farklı cins insanın bir arada yaşayabilmesi ve meşru yoldan insan neslinin çoğalması için nikâh akdi ile kurulan bir evliliği gerekli kılmıştır. Tüm bu sebepler nikâh konusunu önemli ve dikkat çekici kılmaktadır.

Biz de İslam dünyasında var olan Sunnî ve Şia tefsirlerini örnek alarak bu konuya nasıl baktıklarını karşılaştırmak istedik. Sunnî müfessirlerden Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl* adlı tefsiri ile Şia müfessirlerinin öncülerinden Ebû Cafer et-Tûsî'nin *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirini ele alarak Kur'ân'daki nikâh âyetlerini tefsir ederken ortaya çıkan farklılıkları ve ortak anlayışı ortaya çıkarmaya çalıştık.

Akademik çalışmamızı yaparken sadece bu tefsirlere bağlı kalmayarak, Sunnî ve Şii camianın diğer tefsirlerinden de örnekler vermeye özen gösterdik. Sunnî camiadan tefsirler seçerken de hem amelî hem de itikadî mezhepleri farklı olan müfessirlerin görüşlerini de yansıtarak tek mezhepli bir çalışma olmaması için gayret göstermeye çalıştık.

Nikâh konusunu sadece tefsirlerle açıklamaya çalışmak konuyu eksik bırakır düşüncesi ile Şii ve Sunnî görüşün fıkıh kitaplarını araştırdık. Ayrıca konu ile ilgili akademik açıdan yazılan makale, yüksek lisans, doktora tezlerini araştırarak ve danışman hocamın tecrübe ve birikimlerinden de faydalandık.

Anahtar Sözcükler: Nihâh, Talak, Mehir, Mut'a, Şahit.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE MARRIAGE VERSES IN THE QUR'AN ACCORDING TO THE SUNNEH and SHIA TAFSIRS, EXAMPLES OF en-NASAFI and et-TUSI

Saffet ÇOLAKEL

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences Master of Arts / January 2018

Advisor: Asst. Prof. Hatice Şahin Aynur

The subject of our master's academic work is as old as the history of mankind. The first human being created is Hz. Adam and the first woman created Hz. Havva. Allah (c.c.) stipulated the marriage that we are to be able to live together in these two different breeds and to multiply the legendary line. All these reasons make the wedding issue important and remarkable.

We wanted to compare how they look at this subject by taking the example of Sunnî and Shia exegesis that exist in the Islamic world. Ebu'l-Berekât from the Sunnî scholars deals with the interpretation of en-Nasafi's *Medârikü't-Tenzîl and Hakâikü't-Te'vîl* and Ebû Cafer et-Tûsî's tafsir of *et-Tibyân fî Tafsîri'l Qur'ân*. We hoped to uncover the differences and common understanding that arise when we interpret the verses of the marriage in the Qur'ân.

While we did our academic work, we did not only adhere to this exegesis, but also gave examples from other interpretations of the Sunni and Shiite camian. When choosing interpretations from the Sunni mosque, we tried to make an effort not to be a single sectarian work reflecting the opinions of the commentators who are different from both the working and the faith groups.

We searched the fiqh books of the Shi'i and the Sunnî congregation, thinking that it would be incomplete to try to explain the weddings only with commentaries. We also tried to put the academic community and the curious people in a better position by exploring the academic writing, articles, masters and doctoral theses related to the subject and taking advantage of the experience and knowledge of my adviser.

Key Words: Marriage, Talak, Mehir, Mut'a, Witness.

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhi's-Selâm

b. : İbn-i, bin

Bknz : Bakınız

c.c : Celle Celâlühû

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H.z. : Hazreti

md. : Madde

nsr. : Neşreden, tahkik eden

ö. : Ölümü

s. : Sayfa

r.a. : Radıyallâhu anh (anhâ, anhumâ, anhum)

TMK : Türk Medenî Kanunu

thk. : Tahkik, tahkik eden

trc. : Tercüme, tercüme eden

ts. : Tarihsiz, baskı tarihi yok

yy. : Yayın yeri yok

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
TEZ KABUL VE ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER.....	vi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

NIKÂH KAVRAMININ ETİMOLOJİSİ

1.1. Kur'ân'da Nikâh Kavramı ve Bağlı Kavramların Semantiği	5
1.1.1. Nikâh Kavramının Semantiği.....	5
1.1.1.1. Nikâhın Sözlük Anlamı.....	5
1.1.1.2. Nikâhın Terim Manası.....	8
1.1.2. Nikâhla İlgili Kavramların Semantiği.....	11
1.1.2.1. Akit Kavramının Tanımı.....	11
1.1.2.2. Şâhit Kavramının Tanımı.....	13
1.1.2.3. Mehir (Sadâk) Kavramının Tanımı.....	14
1.1.2.4. Talak Kavramının Tanımı.....	18
1.1.2.5. Mut'a Kavramının Tanımı.....	22
1.1.3. Nikâhın Rüknu ve Sıhhat Şartları.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DAKİ NİKÂH ÂYETLERİNİN

en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ'YE GÖRE YORUMLARI

2.1. Sünnetullah ve Fıtrat Çerçevesinde Nikâh.....	32
2.1.1. Nikâhın Emredilmesi (Teşvik).....	33
2.1.2. Fıtrat ve Cinsellik.....	40
2.1.3. Nikâh ile Meveddet ve Sekînet İlişkisi.....	42
2.1.4. Nikâhın Sosyolojik Yönü.....	44
2.2. Nikâhın Meşrûiyeti.....	46
2.2.1. Nikâhı Yasak Olmayanlar.....	46
2.2.2. Muharramât (Nikâhı Yasak Olanlar).....	46
2.2.2.1. Müslümanlardan Sıhrî Hısımlık Sebebiyle Nikâhı Yasak Olanlar.....	48
2.2.2.2. Sıhrî Hısımlık Dışındaki Sebeplerle Nikâhı Yasak Olanlar.....	50
2.2.2.4. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Eşleri.....	73
2.2.2.5. Ehl-i Kitâb'a Mensup Erkekler.....	76
2.2.2.6. Müşrik Kadın ve Erkekler.....	87
2.2.2.7. Teaddüdü Zevcât (Birden Fazla Kadınla Nikâh).....	92
2.2.2.8. Evlathlıkların Nikâhlarının Sonlanması Durumu.....	100
2.2.2.9. Hicret Eden Kadınların Nikâh Durumu.....	106
2.2.3. Talak Sonrası Nikâh.....	111
2.2.4. İddet Dönemindeki Kadınların Nikâh Durumu.....	120
2.2.5. Zina Edenlerin Nikâh Durumu.....	127
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	137

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.

Araştırmamızın konusu, Kur'ân'daki nikâh âyetlerinin Sunnî ve Şia tefsirlerine göre tahlili -en-Nesefî ve et-Tûsî örneği- dir.

Evlilik yüce Allah'ın emri ve ilahi emre uyup yuva kurmaktır. Bu aile, insanlık cemiyetinin temelidir. Evlilik, bu temeli Allah'ın adıyla atmak ve insanlık şerefine uygun bir bina yapmaktır. Dünyada insanlık hayatı aile üzerine kurulmuş ve aile düzenine göre şekillendirilmiştir. Bütün dinlerde aile yuvası temel birimdir; insanlık binasının esasıdır. Aile olmadan, nesep korunmadan din yaşanmaz, hukuk uygulanmaz, hayatın bir manası olmaz. Bu sebeptir ki ilahi ve beşeri kaynaklı bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da aile kurumuna büyük önem verilmiştir.

Bu önemine binaen aile hukukunun değişik konuları, İslam fıkhnın araştırma konusu olmuştur. Nikâh (evlilik) insanlara bazı hak ve sorumluluk yükler. İslam hukukunda da böyle bir evliliğin unsur ve şartları açıklanmıştır. Evlenmenin sıhhati, oluşumu için gerekli esas ve şekli şartlara tam olarak uyulmasına bağlıdır. Bu şartlardan herhangi birine uyulmaması, duruma göre evlilik akdini sakatlar. Biz de çalışmamızda nikâhla ilgili Kur'ân'daki âyetleri geniş bir şekilde izah etmeye çalışacağız.

İslam hukukunun kaynakları, sırası ile Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyastır. İslam hukukunun ilk ve asıl kaynağı Kitap yani Kur'ân-ı Kerîm'dir. Herhangi bir konuda hüküm gerektiğinde ilk önce Kur'ân-ı Kerîm'e başvurulur, burada aranılan hüküm bulunamazsa sırası ile diğer kaynaklara müracaat edilir.

Araştırmamızın amacı ise İslam'ın kaynaklarını kullanarak, İslam camiasının iki farklı görüşü olan Ehl-i sünnet ve Şia'nın nikâh konusunda tefsir ve fıkıh alanındaki görüşlerini ortaya koyarak merak edilen ve akıllarda bulunan soruları ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktır.

Bu konuyu seçmemizdeki nedenlerden birisi nikâh konusunun şahsımda ve toplumda merak uyandırmasına rağmen, konuya uzak durulmasıdır. Daha çok geleneksel görüşler, bilgiler ve duyular üzerine hareket edildiğini görmekteyiz. Nikâh, insan neslinin çoğalmasının başlıca sebebi olması nedeniyle de ayrıca önem arz etmektedir. Bizler de neslin çoğalmasında meşru zeminler arıyorsak nikâh konusu üzerinde farklı mezheplerdeki görüşlerin araştırılması gerekir diye düşündük.

Nikâh konusunu seçerken de daha önce yapılan çalışmalardan farklılık arz etmesi için Sunnî ve Şia tefsirlerinden yola çıkarak konuya derinlik katmaya çalıştık. Çünkü daha önce yapılan çalışmalara baktığımızda bu şekilde bir çalışma olmadığını gördük. Nikâh konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri daha çok aynı alanda ancak farklı isimlerle yapıldığını gördük. Yine nikâhla ilgili yapılan akademik çalışmaların hemen hemen hepsi fikhî alanda ve nikâhın bir konusunu içermektedir. Örnek verecek olursak, yabancı (ehl-i kitab) kadınlarla evlilik, mut'a konusu ve muharremât (evlenilmesi haram olan kadınlar) gibi.

Bu çalışmamızı yaparken de sadece örnek aldığımız tefsirleri tahlil etmekle kalmayıp Sunnî ve Şîi camiasına ait diğer tefsirlerle güçlendirdik. Konumuzu tefsirlerle birlikte Hadis ve Fıkıh kaynaklarını da araştırarak, farklı diğer görüşleri de bir araya getirmeye çaba gösterdik.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Konumuz gereği Kur'ân-ı Kerîm'deki nikâh âyetlerini ele alacağız. Bunu yaparken buna göre değerlendirme yapmaya çalışıp, nikâh âyetlerini ve bazen onunla ilişkili âyetleri de ele alacağız.

Tezimizde yöntem olarak kaynak taraması ve veri toplama yöntemlerinden yararlanılacaktır. Öncelikle konumuzla ilgili olan tüm kaynakları tarayıp gerekli veriler toplandıktan sonra bu veriler değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Konumuzla ilgili kaynakların çoğunluğunu Arapça eserler oluşturduğundan bu eserlerin tercümesi de bize yardımcı olacak ve bir sonuca ulaşmamızı sağlayacak gerekli bilgilere başvurulacaktır.

Birinci bölümde Nikâhla ilgili kavramlar açıklanacaktır. Kavramların anlaşılması için Râgıb el-İsfahânî'nin (502/ 1108) *el-Müfredat*'ı, Âsım Efendî'nin (1236/ 1820) *Tercemetü'l-Kâmûs'u*, İbn-i Manzûr'un (ö. 1311) *Lisânü'l-Arab*'ı, el-Cürcânî'nin (816/ 1413) *et-Ta'rîfât*'ı, Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1414), *el-Kâmûs'u*, Cevherî'nin *es-Sihah*'i ve Halil b. Ahmed'in *Kitâbu'l-Ayn*'i... incelenen eserler arasındadır.

Nikâhın fikhî hüküleriyle ilgili olarak bu bağlamda, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin başlıca fıkıh kitaplarına, örneğin; Hanefî mezhepi için, Kâsânî'nin (ö.587/1191) *Bedâiu's-Sânâi*'ine, Abdurrahmân Cezîrî'nin *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l Erbe'a* (*Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*)'na; Mâlikî mezhebi için Sahnûn'un (ö.240/854) *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*'sına, İbn-i Cüzeyy'in (ö.741/1340), *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*'sine;

Şâfiî mezhepi için, Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Ümm* adlı eserine, Şirâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb*'ine, Nevevî'nin (676/1277) *el-Minhâc*'ına ve şerhlerine; Hanbelî mezhepi için Behûtî'nin (ö. 1051/1641) *Şerhu Münteha'l-İrâdât* ve *Keşşâfu'l-Kınâ* adlı eserlerine başvurulacaktır.

Mukayeseli fıkıh kitabı niteliğindeki İbn-i Rüşd'ün (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid* ve *Nihâyetü'l-Muktesid*, İbn-i Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Muğnî*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, Vehbe Zuhaylî'nin *el-Fıkhu'l-İslâmî* ve *Edilletuh* adlı eserleri de önemli müracaat kaynaklarımızdandır.

Zâhirî, Zeydî ve Ca'ferî mezhebinin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda örneğin, İbn-i Hazm'ın (ö. 456/1064) *el-Muhallâ* adlı eserlerinden faydalanılacaktır.

İkinci bölümde Nikâhla ilgili âyetler, tefsir ve hadis kitapları ışığında açıklanacaktır. Ancak tefsirlerin hepsini tezimizde ele alacak olursak yekûn tutacağı aşikârdır. Bunun için biz bu konuyu da göz önünde tutarak tezimizde Tefsir geleneğinin köklü müfessirlerinden ve Hanefî fıkımın önde gelen âlimlerinden olan ve Sunnî geleneği temsilen Hâfızuddîn, Ebûl-Berekât, Abdullah bin Ahmed bin Mahmûd en-Nesefî (710/1310)'nin, *Medârikü't-Tenzîl* ve *Hakâiku't-Te'vîl* adlı eserinden faydalanacağız. Bunun yanında konunun daha iyi anlaşılması, kavranması ve karşılaştırma yapılabilmesi için Şia'nın tefsirde ilk kaynaklarından, imamı ve fâkihi kabul edilen Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan b. Ali b. el-Hasan et-Tûsî (385/995)'nin *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı eserinden faydalanacağız.

Ayrıca diğer tefsirler de tetkik edilerek gerektiğinde alıntı gerektiğinde de kaynak göstermek sûreti ile faydalanılacaktır. Tezimizde şu tefsirlerden faydalanılacaktır. İbn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ, İsmâîl b. Kesîr'in (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, et-Taberî, Ebû Câfer İbn-i Cerîr'in (310/923), *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*'ı, er-Râzî, Fahreddin'in, *Mefâtihu'l-Ğayb*'ı, Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebir*'i, el-Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed'in, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'ân*'ıdır.

Hadis kitaplarından da, Mâlik b. Enes'in (179/795), *el-Muvattâ*'sı, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), *el-Müsned*'i, Buhârî'nin (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*'i, Müslim'in, (ö. 261/874), *el-Câmiu's-sahîh*'i, İbn-i Mâce'nin (ö. 273/886), *Sünenü İbn-i Mâce*'si, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*'u, et-Tirmîzî'nin, (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmîzî*'si, en-Nesâî'nin, (ö. 303/915), *el-Müctebâ mine's-Sünen*'i gibi muhtelif hadis şerhleri çalışmamızda önemli bir yere sahiptir.

Bunlarla birlikte daha önce yapılan tez ve yazılan makalelerden ve danışman hocamızın bilgi ve tecrübelerinden faydalanacağız. Selma Eşkan'ın, *İslam Aile Hukukunda*

Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi (Doktora Tezi), Şule Aktı'nın Ahzâb Sûresi'ndeki Fıkhî Hükümlerin Tefsir ve Hadis Kaynaklarında Ele Alınışı (Yüksek Lisans Tezi), Vüsela Güliyeva'nın Caferî Fıkhında Nikâh Hukûku (Yüksek Lisans Tezi), Selahattin Yılmaz'ın İslâm Âile Hukûkunda Bir anda Yapılan Üç Talak Meselesi (Yüksek Lisans Tezi).

Makaleler: Hasan Yenibaş, “*Nikâhı İlan Edin*” Hadisi Bağlamında *Nikâhın Sosyal Yönü*; Ünal Yerlikaya, “İslam Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocuğun Velâyet-i / Hukuki Temsili”; Semra Ulaş, “İslâm'da Çok Kadınla Evlilik”, Mehmet Soysaldı, “Nisâ Sûresi 24. Âyet-i Işığında Mut'a Nikâhı”; Şamil Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri I*; Sefa Atik, *Caferî Fıkhında Mut'a Nikâhı Konusunda “Usûlî” Bir Bakış –Şeyh Müfid'in Risaletü'l-Mut'a ve Hülâsâtü'l-İcâz- İsimli Eserlerindeki Gerçekler Üzerine.*

BİRİNCİ BÖLÜM

NIKÂH KAVRAMININ ETİMOLOJİSİ

1.1. Kur'ân'da Nikâh Kavramı ve Bağlı Kavramların Semantiği

Konuya geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması ve kavranması için nikâhla yakın ilgili olan bazı kavramları açıklamanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu kavramlar aynı zamanda bize nikâhla ilgili ipuçları da verecektir ve bu öncüller bizim konuya ilgi duymamızı sağlayacaktır. Bunlar, nikâh, şahit, talak, mehir, akit ve mut'adır.

1.1.1. Nikâh Kavramının Semantiği

Nikâh kelimesi “N-K-H” fiilinden oluşmaktadır. Nikâh kelimesi her ne kadar “N-K-H” fiilinden oluşsa da kullanıldığı alana göre “Enkeha” fiili de çoğunlukla kullanılır. Bu fiillerle birlikte “evlenmek ve evlendirmek” anlamına gelen “cevveze” ve “tezvîc” fiil ve mastarları da kullanılmaktadır. “N-K-H” fiili daha çok nikâhın sosyal-toplumsal bir olgu manası taşımasına karşı, “cevveze” kalıbı eş edinmek anlamında bireysel bir olguya işaret etmektedir. Sonuç olarak her iki kalıpta evliliği ortaya çıkarmakta ve belirtmektedir.¹

1.1.1.1. Nikâhın Sözlük Anlamı

Toplumun en temel taşı ailedir. Aile denilince bilmemiz gereken şey, süt veya kan bağı veya evlat edinme gibi kanûnî yollarla oluşan, birbirine bağlı olan karı, koca, çocuklar ve benzeri ilişkilerle meydana gelen en küçük toplumsal birlik anlaşılmaktadır.²

Ailenin teşekkülü hemen her toplumda veya kültürde ümûmiyetle nikâh sebebiyle gerçekleşmektedir. Bu sebeple aile oluşturmanın ilk şartı evliliğin meydana gelmesidir. Bu nedenle dini açıdan aileye ne kadar önem veriliyorsa nikâh akdine (evlilik) o kadar ehemmiyet verilmektedir. Nikâh akdi (evlilik) toplumun en temel müessesesi olan ailenin

¹ Mehmet Ali Kirman, *Dinlerde Nikâh 'Nikâhın Sosyolojik Faydası'*, İzmir: İSAV Yayınları, 2012, s. 109.

² Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Marife, 1993, s. 823; İbn-i Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009, C XIV, s. 250.

meydana gelmesi için bir erkekle bir dişinin yaşamlarını kanûnî yollardan resmî ve açık olarak birleştirmeleri anlamına gelen bir kavramdır.³

Nikâh sözlükte “bir araya getirme, birleştirme; evlilik, evlenme; cinsel ilişki, akit, sözleşme” gibi anlamlara gelir.⁴ Yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadisi şeriflerde ise “zevc” çoğulu “ezvâc” kökünden oluşan kelimelerde, “evlendirmek, evlilik, evlenmek, evliliğin taraflarını oluşturan eşler” anlamlarında kullanılmaktadır.⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de nikâh sözcüğü on dokuz yerde zikredilmektedir.⁶

Musa Cârullah yapılan nikâh tanımlarıyla ilgili olarak görüşlerini şu şekilde sunmaktadır: “Nikâhla ilgili erkeği, kadının ırzına sahip kılan sözleşmedir”, şeklinde yapılan anlamlandırmalar nikâhın manevi değerini, kıymetini düşürmekte, kadınların gözünde erkeklerin, erkeklerin gözünde kadınların, haysiyetini alçaltmaktadır. Halbu ki nikâh, ortak ve daimi bir yaşam arkadaşlığı sözleşmesidir.⁷

Hanefi fâkihi es-Serahsî, nikâhi; “hayat müşterekliği oluşturmak üzere karı-kocayı tek bir beden gibi birbirine bağlayan akit” olarak ifade etmektedir. Bu ifadeden sonra, evlilik taraflara maddî ve mânevî faydalar sağlama gayesinin bulunduğunu, bununla beraber yasak bazı isteklerin tatmini evliliğin ilk amaçlarından olan soyun (neslin) devamı ve korunması hedeflerine ulaştıran bir araç olduğunu belirtmiştir.”⁸

İbn-i Âbidin’e göre, “N-K-H” sözcüğü lügatte “toplamak, eklemek” veya “sözleşme (akid) yapmak” anlamına gelirken, İslâm literatüründe “evlilik akdi” manasında bir terim olarak kullanılmaktadır. Kabul edilen bir evlenmenin olabilmesi için önce bu akdin iki tarafının (tarafeyn veya velileri) bulunması gerekir. Sağlıklı bir soyun idamesi için nikâh olmazsa olmaz bir şarttır. Bundan dolayı nikâh (evlilik), İslâm yasasında medenî bir muamele olarak kabul edildiği halde diğer bir yönüyle de ibadet bile sayılmıştır. Âlimlerin bir kısmına göre evlenmek, evliliğin şartlarını yerine getirmek, ailenin huzuruna hizmet etmek, haramlardan uzak durarak iffetli (namuslu) bir yaşamak sürmek, imanî ve ahlâkî değerlerle donatarak çocuklar yetiştirmek ve eğitmek nafîle ibadet için bir tenhaya çekilmekten daha faziletli bir amel olacağını belirlemektedir.⁹

³ Mehmet Ali Kirman, *Dinlerde Nikâh*, s. 109.

⁴ Bekir Topaloğlu, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1988, s. 452; Fahrettin Atar, “*Nikâh*”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C XXXIII, 2007, s.112.

⁵ el-Bakara, 2/45, A’raf, 7/189, er-Rûm, 30/21.

⁶ Muhammed Fuad Abdulbâki, *el-Mû’cem*, Beyrût: Dâru’l-Mârifet, 2009, s. 101.

⁷ Musa Cârullah Bigiyef, *Hâtûn*, Der. Mehmet Görmez, İstanbul: Otto Yayınları, 1999, s. 63-64.

⁸ es-Serahsî, Muhammed İbn-i Ahmed, *el-Mebsûd*, Ter. Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2013, C IV, s.192.

⁹ İbn-i Âbidîn, Seyyid Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz, *Reddü’l-Muhtâr Ale’d-Dürri’l-Muhtâr Şerh-i Tenvîr’ul- Ebsâr*, Ter. Ahmet Davutoğlu, Mazhar Taşkesenlioğlu ve Mehmet Savaş, İstanbul: Şamil

Fıkıh kitaplarımızdan Fetvâ-i Hindiyye'ye göre nikâhın tanımı; Bir kadınla bir erkek arasında, bunların birbirlerinden -yasal olarak- faydalanmak isteği ile yapılan bir sözleşmedir.¹⁰

İslâmî literatürde, dinen nikâhlanmalarına bir yasak bulunmayan bir erkekle bir kadının birbirlerinden faydalanmak isteğiyle yaptıkları sözleşmeye nikâh denir, şeklindeki tanım kabul görmektedir.¹¹

Nikâhın iki anlamı vardır: Bunlardan birincisi sözlük anlamıdır ki bu, cinsel yakınlaşma ve bir şeyin bir şeye eklenmesi, katılması demektir. Örneğin birbirlerine doğru eğilerek dalları birbirlerine katılan ağaçlar için, “birbirlerine nikâhlandılar” denmektedir. Bununla beraber, mecaz olarak evlenme sözleşmesine de nikâh denir. Çünkü bu sözleşme cinsî münasebetin bir sebebi olmaktadır.¹²

İkincisi, nikâhın şer’i anlamıdır. Bu anlam üzerinde âlimler değişik görüşler ileri sürmüşler ve sonuç olarak üç farklı görüş ortaya konmuştur:

a- Nikâh sözcüğü, gerçekte cinsel ilişki, mecaz olarak da evlenme sözleşmesi anlamına gelir. Nikâh sözcüğünün sözlük anlamı da her yönden bu anlamı ifade eder. Nikâh sözcüğü Kitap veya Sünnet’te karînesiz olarak kullanıldığında, cinsel ilişkiyi ifade eder. Örneğin Kur’ân-ı Kerîm’de Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Babalarınızın evlendiği (nikâhladığı) kadınlarla evlenmeyin (nikâhlanmayın). Cahiliyet devrinde olanlar artık geçmişte kalmıştır.”¹³ Bu âyette geçen “nikâh” sözcüğü, evlilik (cinsel ilişki) anlamındadır. Çünkü burada “nikâhlanmayın” şeklindeki yasaklama, onlarla cinsel ilişkide bulunmayın (evlenmeyin) anlamını taşımaktadır. Yoksa sadece evlenme akdi düzenlemeyin anlamını ifade etmek için kullanılmamıştır. Zira sırf evlenme sözleşmesi, sevgi ve saygı bağlarını koparan, gayret ve kıskanma etkisi meydana getirmez. Bu Hanefîlerin görüşüdür. Hanefîler derler ki “Kadın başka birisiyle nikâhlanmadıkça..”¹⁴ âyet-i Kerîmesinde geçen nikâh sözcüğü cinsel ilişkiyi değil, evlenme akdini beyan etmektedir. Çünkü nikâh eyleminin kadına dayandırılması, buna bir delil teşkil etmektedir. Zira cinsel ilişki, bir fiildir. Kadın ise bu fiili tek başına işleyemez. Ama âyet-in manası, salt evlenme sözleşmesinin hulle için

Yayınevi, 2012, C III, s.3.

¹⁰ Şeyh Nizameddin ve Heyet, *el-Fetvâ-i Hindiyye*, Ter. Mustafa Efe, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2009, C II, s.255.

¹¹ Şeyh Nizameddin, *el-Fetvâ-i Hindiyye*, C I, s. 267; Ayrıca bkzn. İbn-i Hümâm, Kemaleddîn Muhammed b. Tah. Abdurrezzâk Galip Mehdî, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrût: Sadr Matbası, h. 1313, C II, s. 341; Molla Hüsrev, *ed-Dürer*, C I, s. 326 İbn-i Abidin, *Reddü'l- Muhtâr*, C IV, s. 248; el-Meydânî, Şeyh Abdulgânî b. Tâlibel Hammâde ed-Dımeşkî, el-Hanefî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Beyrût: Babil Yayınevi, t.s, C III, s. 120.

¹² Abdurrahman el-Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı, Ter. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, C V, 1993, s. 2041.

¹³ en-Nisâ, 4/22.

¹⁴ el-Bakara, 2/ 230.

yeterli olacağını ifade etmektedir. Hâlbuki işin aslı hiç de böyle değildir. Zîra Hz. Peygamberin sünneti, hulle için mutlak sûrette cinsel ilişkinin gerekli olduğunu açık olarak bildirmektedir. Âyet-in yukarıdaki şekilde anlaşılması geçerli değildir. Useyle hadisi de açık olarak buna işaret etmektedir. Hz. Peygamber buyurmuşlardır ki: “(Ey kadın) sen onun (erkeğin) useylesini (balcığını) tatmadan (hulle yapmış olamazsınız.)”¹⁵

b- Nikâh kelimesi, gerçekte evlenme sözleşmesi, mecaz olarak da cinsel ilişki anlamına gelir ki, bu da nikâhın sözlük anlamının tersinedir. Nikâh kelimesinin Kitab ve Sünnet’in birçok yerinde evlenme akdi manasında kullanılmış olması buna işaret etmektedir. Şu âyet-i kerîmeyi örnek olarak gösterebiliriz: “Kadın başka birisiyle nikâhlanmadıkça.”¹⁶ Şâfiîlerle Mâlikilerin birkısmına göre geçerli olan görüş budur.

c- Nikâh kelimesi, hem evlenmeyi hem de cinsel ilişkiyi içinde toplamaktadır. Üç görüşten en geçerli olan bu olabilir. Çünkü nikâh kelimesi şeriatta, bazen evlenme sözleşmesi anlamında, bazen da yine evlenme akdi anlamı gizli kalmak üzere cinsel ilişkiye işaret etmektedir. Peygamber efendimiz (a.s.) “...evlenin. Çünkü ben (kıyamet gününde) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”¹⁷ Bu da nikâh kelimesinin, gerçekte her iki anlamı da ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Evlenmekten amaç nikâh akdi olduğu, insan neslinin çoğalması ise ancak cinsel ilişki ile mümkün olduğu düşünüldüğünde amaç ortaya çıkmış oluyor.¹⁸

1.1.1.2. Nikâhın Terim Manası

Fıkıh ilminde, hukûken geçerli şartlar çerçevesinde evlenmelerine yasak bulunmayan, erkek ve kadın iki kişinin devamlı olarak; birlikte yaşamalarını sürdürmelerine, karşılıklı yardımlaşmalarına olanak veren ve erkeğin kadının cinselliğinden ve bedeninin diğer kısımlarından zevk almasını serbest kılan ve taraflara karşılıklı vazifeler yükleyen; iki şahit huzurunda ve belirlenen bir mihirle (muaccel veya mueccel) başlayan bir sözleşmedir.¹⁹

¹⁵ el-Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, el-Cûfi, *el-Câmiu's-Sahih*, Ter. Harun Yıldırım, İstanbul: Sağlam Yayınları, C XI, 2010, “Talâk”, 7.

¹⁶ el-Bakara, 2/230.

¹⁷ İbn-i Mâce, Muhammed bin Yezid, *Sünen-i İbn-i Mâce*, Ter. Abdullah Parlayan, Konya: Konya Kitapçılık, C II, 2008, “Nikâh”, 1.

¹⁸ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s. 2041.

¹⁹ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s. 2058.

Medeni bir akid olan nikâhı Peygamberimiz (a.s.) tavsiye etmiş ve “Nikâh benim sünnetimdir,”²⁰ buyurmuştur. Evlilik kişiyi zinadan sakındırır, insan soyunun sürmesini sağlar.

Nikâh, diğer bir anlatımla evlenmek, aile kurmak, Allah’ın varlık âleminde, insan soyunun devamı ve aile kurumunun huzurunu sağlamak için koymuş olduğu sünnetlerden (kurallar) biridir; soyun devamlılığını sağlama sadece insanoğluna özel bir sünnet değil, bütün canlıları, bitkileri de içine alan geniş kapsamlı bir Sünnetullah’tır.²¹

Kur’ân-ı Kerîm’de bu kural belirtilerek Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyruyor: “Düşünüp ibret alınız diye her şeyi çift yaratmışızdır.”²² “Ey insanlar! Şüphesiz ki biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık”.²³ “Ey insanlar! Sizi bir tek nefis (can)den yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten, O’na saygısızlıkta bulunmaktan sakının.”²⁴

Bu nedenlerden dolayı evlenmek bütün Peygamberlerin uygulaması olarak günümüze kadar devam edegelmiştir. Peygamber efendimiz (a.s.) hadislerinde buyuruyorlar ki: “Dört şey Peygamberlerin sünnetlerindedir: Kına sürünmek (diğer bir rivâyette, utanmak), güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve nikâh...”²⁵ Diğer bir Hadisi şerifte ise, “En güzel dünya nimeti, insanın sahip olabileceği nimetlerin en hayırlısı; Zikreden dil, şükreden kalp ve insanın iman doğrultusunda (Müslümanca) yaşamasına yardımcı olan hanımdır.”²⁶

XII. Yüzyıl sonrası döneme ait yazılan eserlerde ise nikâhın terim anlamı açıklanırken, hukuk tekniği ve mantıkî mülâhazalarına ağırlık verilerek daha çok “eşlerin geçerli (meşru) ölçüler içerisinde birbirinden cinsel bakımdan yararlanmasını helal kılan akıt” veya “erkeğe kadından cinsi olarak faydalanma hak ve yetkisini veren akıt” şeklinde tanımların yapıldığı, bu arada nikâhın asıl amaç ve hikmetlerinden geniş şekilde söz edildiği görülür.

Meselâ es-Serahsî, fıkıh alimlerinin nikâh akdinin, içeriğiyle ilgili bakışlarına ışık tutan açıklamaların da sözlük anlamıyla bağlantı kurarak nikâhın, cinsel ilişkiye geçerlilik kazandıran bir sözleşme olduğunu, hayat beraberliği oluşturmak üzere eşleri tek bir vücut gibi birbirine özel kıldığını beyan etmektedir. Sonra, evliliğin eşler için maddi ve manevi

²⁰ İbn-i Mâce, “Nikâh”, 1; et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü’t-Tirmizî*, Ter. Abdullah Parlayan, Konya: Konya Kitapçılık, 2007, C III, “Edeb”, 18.

²¹ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, İstanbul: Uysal Kitabevi, 2010, C II, s. 425.

²² ez-Zâriyât, 51/49; er-Ra’d, 13/3; Yâ’sin, 36/36.

²³ el-Hucurat, 49/13.

²⁴ en-Nisâ, 4/1.

²⁵ et-Tirmizî, “Nikah”, 1.

²⁶ et-Tirmizî, “Birr”, 13.

faydalar sağlama gayesinin bulunduğunu ve cinsel istekleri gidermek, nikâhın öncelikli gayelerinden olan soyun sürdürülmesi ve korunması amacına hizmet eden bir araç olduğunu belirtmiştir.²⁷

Bundan dolayı günümüz İslam hukukçularından bazıları fıkıh eserlerindeki genel olan nikâh tanımını esas alırken çağdaş eserlerinde ve yasama metinlerinde, “Neslin sürdürülmesi ve korunması”, “eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları”, “hayat birlikteliği” gibi etkenleri de içeren nikâh tanımlamaları yapılmıştır.²⁸

Nikâh, sözlük olarak cins-i münasebet, ergenlik ve evlenme manalarına gelir. Terim olarak ise nikâh ayrıca karşı cinslerin birbirinden karşılıklı olarak faydalanma sözleşmesini dile getirmektedir. Başka bir anlatımla nikâh, insan topluluklarında kadın ile erkeklerin kendi aralarında kimin kime ait olduğu, hangi kadının hangi erkekle beraber olup birlikte yaşam sürdükleri konusunda aralarında özgür bir irade beyanı ile karar verip etraftaki kişilere de ilan etmeleridir.²⁹

Hukukî kurallara uygun olarak gerçekleşen evlilik; dinin izin verdiği kurallar içinde eşleri birbirine helal kılmakta, hısım akrabalığı, soy, miras, nafaka, mehir gibi sonuçlar meydana getirmektedir. Hukûken kabul edilmeyen evlilikte, bu sonuçlar güvence altına alınmadığından, resmî olarak yapılmayan evlilik kanûnen suç sayıldığı gibi, İslam dinine göre de doğru kabul edilmemiştir.

Nikâhta kullanılan kelimeler, her ikisi geçmişi veya birisi -geçmişi diğeri geleceği- belirten iki sözle yapılan îcap ve kabulle geçerli olur. Damadın kız tarafına “kızını benimle evlendir”, kız tarafının “seninle evlendirdim” demesi gibi. İki Müslüman’ın nikâhı, ancak Müslüman, akıllı, baliğ ve hür iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidin hazır bulunduğu mecliste yapılır, ister şahitler âdil, ister gayr-i âdil veya iftira cezasını çekmiş olsun. Eğer bir Müslüman erkek, zımmî bir hanımla evlenirse iki zımmînin şahitliğiyle Ebû Hanîfe’ye ve Ebû Yûsuf’a göre caizdir. İmam-ı Muhammed (r.a.) zımmî şahitlerin şahadetiyle yapılan nikâhı caiz görmemektedir.³⁰

Nikâh, evlenme özelliklerine sahip ve aralarında evlenmelerine dini bir yasak bulunmayan bir kadınla bir erkeğin şahitler gözetiminde evlenme konusundaki karşılıklı olarak rızalarını açıklamalarından ibaret bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile taraflar arasında karı-kocalık ilişkileri geçerli hale gelmiş, mihir, nafaka, miras, soy... gibi sorumluluklar ve

²⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C IV, s.192, C XVI, s.123.

²⁸ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2005, s. 282.

²⁹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013, s.456.

³⁰ el-Kudûrî, Ahmed Ebû'l Hasan, el-Bağdâdî, *el-Kudûrî ve Tercümesi*, Ter. Ali Arslan, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012, s. 252.

haklar ortaya konmuş olur. Nikâhın şartı tarafların îcab ve kabulüdür. İcab, nikâh akdi sırasında ilk önce irade beyanında bulunan tarafın ifadesi, kabul de icaba bağlı olarak aynı mecliste diğer tarafın verdiği cevap demektir, icab-kabul neticesinde artık nikâh kesin olarak meydana gelmiştir.³¹

Evlenmenin hükmü konusunda farklı görüşler belirtilmiştir. Cumhuriyet'e göre, "Evlenmek sünnettir", Zahiriler, "Vacibtir", Mâliki mezhebinin son dönem müctehidleri de "şahsa göre değişir" diyerek şöyle açıklamışlardır: Evlenmediği takdirde şehveti fazla olduğu için zina etmekten korkan kimseye vacibtir, evlenmeye ihtiyaç duyup da zinadan endişe etmeyen kimseye sünnettir, evlenmeye ihtiyacı olmayan kimseye ise, mubahtır," demişlerdir. Bu görüş ayrılığının sebebi, "Hoşunuza giden kadınlardan istediğinizle evlenin"³² âyet-i Kerîmesi ile "Nikâh, benim sünnetimdir. Sünnetimi yapmayan benden değildir. Evlenin, çocuk sahibi olun; ben kıyâmet gününde ümmetimin fazlalığı ile övüneceğim,"³³ hadis-i şerifi gibi hadislerde geçen emrin vücub, mendubluk ve ibâhe (izin)den hangisi için olduğu konusu net olmadığı için mezheplerin görüş ayrılığına düşmelerine neden olmaktadır.³⁴

1.1.2. Nikâhla İlgili Kavramların Semantiği

Nikâh kavramını açıkladıktan sonra onunla yakın ilişki halinde olan akit, şahit, mehir, talak ve mut'a kavramlarını da açıklayacağız. Bu kavramlar bize konu içerisinde âyette, hadiste ve fıkıhî kaynaklarda geçtiğinde bize ne demek istediğini anlamamıza yarayacaktır. Ayrıca konuyu incelerken dikkatimizin dağılmamasına ve konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.1.2.1. Akit Kavramının Tanımı

Sözlükte "bağ" anlamına gelen akit, istılahta, hukûkî netice doğurmak, yani bir hak veya hukûkî ilişkiyi kurmak, değiştirmek veya ortadan kaldırmak gayesiyle, iki veya daha fazla kimsenin veya kurumun karşılıklı olarak ve birbirine uygun iradelerini açıklamaları ile gerçekleştirdikleri işlem, mukavele, sözleşme ve kontratı ifade etmektedir.

³¹ es-Semerkindî, Ebû Bekir Alaeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed, et-*Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, C II, s. 118.

³² en-Nisâ, 4/3.

³³ İbn-i Mâce, "Nikâh", 1; Ahmed bin Hanbel, eş-Şeybânî, el-Mervezî, *el-Müsned*, Ter. Hasan Yıldız, İstanbul: Ocak Yayınları, 2014, C II, s. 72.

³⁴ İbn-i Rüşd, Kadı Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafîd, *el-Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid (Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Hukuku)*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009, C 2, s. 413.

Akitin oluşabilmesi için, akide taraf olanların karşılıklı kabülleri ile serbest ve hür beyanlarıyla bunu açıklamalarıdır. Buna îcap ve kabul denir.

Akitin oluşabilmesi için akidin konusunun varolan, bilinen ve mümkün olması, dinen ve hukûken izin verilmiş olması gerekir.³⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah (c.c.) “Ey İman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin”, buyurmaktadır.³⁶

Akit sözcüğü, arapça “A-G-D” fiilinden bir mastar olup, lügatta; düğüm yapmak, bağlamak, bir şeyin iki ucunu birbirine bağlamak demektir. Bu bağ manevî veya maddî özellikte olabilir. “İpi bağladı, satışı bağladı, sözü bağladı, bir şey üzerinde niyet ve kararını bağladı” kelimelerinde bu mana görülmektedir.

Akitin İslâm hukûkunda genel ve özel iki manası vardır. Genel manada akit; kişinin yapmayı istediği her türlü tasarruf ve borçlanmayı kapsamaktadır. Bu anlamda akit; vakıf, ibrâ, boşama ve yemin gibi tek yanlı irade açıklaması ile olabileceği gibi; satış, kira, vekâlet ve rehin akdinde olduğu gibi iki tarafın açıklamasıyla da meydana gelebilir. Burada akit; borçlanma, borç yükü altına girme manasına gelen “iltizam” ile eş anlamlıdır.³⁷

Özel anlamda akit ise; îcap ve kabulün konu üzerinde yasal olarak birbirine bağlanmasını ifade etmektedir. *Mecelle*'de yapılan tarif de bunu desteklemektedir: “Akit, tarafeynin bir konuyu iltizam ve taahhüd etmeleridir ki îcap ve kabulün irtibatından ibarettir.”³⁸ Buna göre akit, akdi yapanların iradelerinin, akit konusu üzerinde hüküm doğuracak şekilde birleşmesi ile meydana gelir. Meselâ; bir kimse bir diğerine; “Şu malımı sana şu fiyata sattım” dese, bu bir “îcap” olur. Alıcının da “aldım” veya “kabul ettim” sözü “kabul” sayılır. Burada, akdi yapanlar bu akti yapmaya ehliyetli ise, akit geçerlilik kazanır. Bu da malın mülkiyetinin alıcıya geçmesi, satıcının da alıcı zimmetindeki satış bedelini almaya hak kazanmasıdır.³⁹

Bir akdin meydana gelebilmesi için îcap, kabul, konu ve akdin tarafları gibi ana faktörlerin bulunması gerekir. Bir akitte biri alıcı biri satıcı olan iki tarafın bulunması asıldır. Bunlar akdi yapan taraflardır. Bir taraf icapta bulunur, karşı taraf da kabul edici konumundadır. Buna karşılık İslâm'da kişiyi tek yanlı beyanla kişiyi borçlandıran çeşitli

³⁵ İbrahim Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 527.

³⁶ el-Mâide, 5/1.

³⁷ el-Cassâs, Ebû Bekir b. Ali, er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 2013, C II, s. 294; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Dîmeşk: y.y, 1984, C IV, s. 80.

³⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, C II, 355.

³⁹ Hamdi Döndüren, *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar*, İstanbul: Erkam Yayınevi, 1988. s. 90, 164.

tasarruflar da vardır. Başlıcaları şunlardır: Vakıf, ibra (alacaktan vazgeçme), vasiyet, yemin ve kefâlet.

İslâm hukûku akdin özelliğine göre taraflarda bazı ehliyet şartları aramıştır. Alış-veriş veya evlilik akdi yapacak olan kimsenin akıllı ve ergin olması, malının kendisine teslim için kişinin rüşd yaşına ulaşmış olması gibi.⁴⁰

1.1.2.2. Şâhit Kavramının Tanımı

Şâhit: Hazır olma; kesin haber; insanın kesin olarak bildiği bir şeyi, Yüce Allah'ın huzurunda olduğu bilinciyle bildiklerini tam ve doğru olarak haber vermesi, tanıklık, şâhitlik etme; açık olarak belirtme; bildiği şeyleri itiraf etme; şehîd olma, şehîdlik; yemin, gibi manalara gelmektedir.

Şehâdet, Arapça bir kelime olup “Şe-hi-de” fiilinden türeyen bir mastardır. Aynı zamanda, kendi başına bir isim olarak da kullanılır. “Şühûd” ile eş anlamlıdır. Zıddı, “gayb”dır. Görünen bilinen âleme şehâdet âlemi dendiği gibi, görünmeyen, bilinmeyen âleme de gayb âlemi denir.

Şehâdetin ism-i fâili, “şâhid”dir. O da, bir şeyi gören, bir yerde bulunan ve gördükleri ile bildikleri konusunda bilgi veren kimse, tanık, bir akdin yapılması sırasında taraflardan birinin yanında hazır bulunan, doğrulayan, ispat eden, Allah'ın birliğine şehâdet eden demektir. Şehâdet'in çoğulu, şehâdâtır.⁴¹

Kur'ân'da, İsâ (a.s.)a tam inanan, onunla berâber Allah'ın yoluna baş koyan, bu uğurda her şeylerini veren havariler anlatılırken, şu şekilde dua ettiklerinden haber verilmektedir: “Rabb'imiz, senin indirdiğine inandık; peygambere uyduk. Bizi şahitlerle beraber yaz.”⁴²

Hz. Muhammed (a.s.)e de tam manasıyla inanan imân edenler de aynı şekilde dua etmişlerdir ve onların da duaları Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir: “Resûle indirilen Kur'ân'ı dinledikleri zaman, bildikleri gerçeklerden dolayı gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Ve şöyle dua ederler: Rabbimiz, inandık; bizi şâhidlerle yaz.”⁴³ Konu başlığımızla ilişkisi daha yakın olan bir âyette ise Allah (c.c.): “Ey inananlar! Allah için adâletle şâhitlik edenler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adâletten

⁴⁰ ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, C IV, s. 116; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukûku*, İstanbul: Erkam Yayınevi, 1983. s. 127.

⁴¹ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 267.

⁴² Âli İmrân, 3/53.

⁴³ el-Mâide, 5/83.

saptırmasın. Âdil davranın; takvaya yakışan budur. Allah'tan korkun; Şüphesiz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır”,⁴⁴ buyurmaktadır.

Kur'ân'ın en uzun âyet-i, Bakara sûresinin 282. âyet-idir. Bu âyette, şahitlikle ilgili birçok konu, açıklıkla anlatılmaktadır. Ondandır gelen âyette de, şahitliği gizlememe konusu insanlardan istenmektedir. “...Şahitliği (gördüğünüzü) gizlemeyin. Onu gizleyen kalbi günahkârdır (daima vicdan azabı çeker), Allah yaptıklarınızı bilir.”⁴⁵ Şahitlik konusuna İslâm hukûkunda büyük önem verilmiştir. Bütün fıkıh kitaplarında, şahitlik konusu özel bir konu başlığı olarak ele alınmış ve açıklanmıştır.⁴⁶

İslâm hukûku açısından şahadet, herhangi bir kimsenin, birinin başka bir şahısta olan hakkını ispat için, şahit özelliğiyle hâkimin karşısında verdiği bilgilerdir. “Fılan kişinin, falan şahıstan şu kadar alacağı olduğuna şahitlik ederim,” denilmesi gibi.

Bir insan şahit olarak gösterildiği zaman, şahitlikte bulunmaktan kaçınmaması gerekir ve şahit olduklarını tamamen doğru olarak, olduğu gibi belirtmesi gerekmektedir. Ancak zina yapma, içki içme gibi had cezasını gerektiren hususlarda şahit, şahitlik yapıp yapmamakta serbestliği vardır. İsterse doğru söyler ve isterse suçlunun ayıbını örtebilir.

Genel olarak şahitte bulunması gereken bazı şartlar vardır. Şahidin Müslüman, akıllı, baliğ, hür, adaletli (güvenilir), görme ve konuşma özelliğine sahip olması ve başkasına zina iftirasından dolayı had cezası uygulanmamış olması gerekir. Bir de şahitlikte “şehâdet” lafzını kullanması gerekir. Ben bilirim, bence böyledir, zannedersem gibi sözler, zan taşıdığı için şahitliğe yeterli değildir.

Bir kişinin annesi, babası, ninesi, dedesi, çocukları, torunları ve eşi lehine yaptığı şahitlik, taraf tutma endişesi (yalan şahitlik) nedeniyle kabul edilmez.⁴⁷ Şehâdet ve şahitlik konusunda dikkat edilecek önemli bir nokta da, yalan yere şahitlikte bulunmaktan kaçınmaktır. Yüce Allah (c.c.), yalan yere şahitlikte bulunmaktan kaçınanları Kur'ân'da övmüştür: “Onlar ki yalan şahidlik etmezler. Boş laf konuşanlara rastladıklarında, vakar ile (oradan) geçip giderler,”⁴⁸ buyurmaktadır.

1.1.2.3. Mehir (Sadâk) Kavramının Tanımı

⁴⁴ el-Mâide, 5/8; en-Nisâ, 4/135.

⁴⁵ el-Bakara, 2/283.

⁴⁶ el-Kâsânî, Alâeddîn Ebû Bekir b. Mesûd, *el-Bedâiu's-Senâni fî tertîbi's-Şerâi*, Beyrût: el-Cemâliyye Matbaası, 1974, C VI, s. 266; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i Hindiyye*, C III, s. 468; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm'i ve Edilletuh*, C VI, s. 562.

⁴⁷ el-Kâsânî, *el-Bedâiu's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi*, C VI, s. 266; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C VII, s. 364; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm'i ve Edilletuhû*, C VI, s. 562.

⁴⁸ el-Furkân, 25/72.

Mehir (sadâk); Evlenme sırasında erkek tarafından kadına bu sıfatla ödenen karşılık, meblağ; evlilikte kadının nikâh sözleşmesi veya cinsel ilişkiyle hak kazandığı mal veya karşılık anlamında bir fıkıh terimidir. Kitap, Sünnet ve fıkıh ilminde mehir kelimesi yerine, bu manalara gelen; “sadûk”, “saduka”, “nihle”, “farîza”, “ecr”, “hıbâ”, “ukr”, “alâik”, “tavl” ve “nikâh” sözcükleri de kullanılmaktadır. Aslında bu “sadak”tan alınmıştır. Çünkü bunda erkeğin mal ödeyerek evlenmeyi istediğini karşısındakine farketmesidir. Bu manadan hareketle şöyle denilebilir: “Isdak”ın sözlük manası, evlenme akdine arzulu olduğunu farketiren bir meblağı vermektir. “Sidak”ın sözlük manası, evlenme akdiyle verilmesi gereken malı vermeyi gerektirmektedir.

Istilah manası; kendisinden cinsel açıdan faydalanma nedeniyle, nikâh akdi veya şüphe sonucu yapılan cinsel temasta veya fâsit nikâh sebebiyle yapılan cinsel ilişki sonucunda kadına erkek tarafından verilmesi gereken maldır.⁴⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de mehir denilen söz eden çeşitli âyetler vardır. Bazıları şunlardır: “Aldığınız kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah’ın bir atıyyesi olarak verin”.⁵⁰ Buradaki muhatap ekseriyetin görüşüne göre kocalardır. Bazı fıkıhçılara göre ise muhataplar kadının velileri olduğu yönündedir. Cahiliye döneminde mehri kızın velileri alır ve adına da “nihle” derlerdi. Kur’ân-ı Kerîm’de “...Haram olanlar dışındaki kadınlarla evlenmeniz, namuslu olarak ve zinaya sapmaksızın yaşamak ve mallarınızdan onlara mehir vermek şartıyla size helâl kılındı. Artık o kadınlardan hangisiyle yararlanmanız olmuşsa, ücretlerini belirlendiği şekliyle verin. Mehir miktarını belirledikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştüğunuz miktar hakkında üzerinize bir sorumluluk yoktur,”⁵¹ buyrulmaktadır.

Mehir konusuna hadislerde de değinilmektedir. Bir kadınla evlenmek isteyen bir sahabeye Allah’ın elçisi mehir vermesini ister. Evinden eli boş dönünce; “Demirden bir yüzük de olsa bak” diyerek, yeniden eve gönderdi. Yine boş dönünce, ne miktar Kur’ân-ı Kerîm bildiğini sordu ve sonunda şöyle buyurdu: “Haydi git, onu sana bildiğin Kur’ân karşılığında verdim”,⁵² buyururlar.

Bu konudaki âyet ve hadisi şeriflerden edindiğimiz bilgilerden şu neticeyi çıkarabiliriz. Hz. Peygamber (a.s), mehirsiz hiç bir evliliğe izin vermemiştir. Eğer mehir

⁴⁹ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, C V, s. 2165.

⁵⁰ en-Nisâ, 4/4.

⁵¹ en-Nisâ, 4/24.

⁵² eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed Subhi b. Hasan Helâk, *Neylû'l-Evtâr min Esrâr-i Münteka'l-Ahbâr*, Lübnan: Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, t.s, C VI, s.168.

vacip olmasaydı, bunu göstermek için arada bir onu terk ederdi. Mehir konusunda, sahabe devrinden bu yana İslâm bilginleri mehirin gerekliliği üzerine görüş birliği etmişlerdir.⁵³

Mehir, nikâhın rükün veya şartlarından biri değildir. Bu yüzden mehirsiz yapılacak nikâh geçerlilik kazanır ve kadın mehr-i misle hak kazanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “Kendileriyle cinsel ilişkide bulunmadığınız veya kendilerine bir mehir belirlemediğiniz kadınları boşamışsanız, bunda üzerinize bir vebal yoktur.”⁵⁴ Bu âyette, cinsel ilişkiden veya mehirin belirlenmesinden önce kadını boşamanın geçerli olduğu belirtilmektedir. Boşama ancak geçerli nikâhtan sonra mümkün olduğuna göre, âyet, akit sırasında mehirin belirlenmesi ne bir rükün ve ne de bir şart olmadığını göstermektedir.⁵⁵

Mehrin üst ve alt sınırı: Mehrin üst sınırı için bir kısıtlama getirilmemiştir. Âyette; “Onlardan birisine yüklerle mehir vermiş olsanız bile, içinden bir şey almayınız,”⁵⁶ buyrulur. Hz. Ömer bunu 400 dirhemle⁵⁷ sınırlamak istemiş, aksi halde fazlanın beytül-mâle gelir kaydedileceğini ilân etmişti. Hz. Ömer'in dayandığı delil; Hz. Peygamber'in eşi ve kızları için 480 dirhemden (12 ukiyye) daha fazla mehir verilmemesi idi. Hz. Ömer minberden indikten sonra Kureyşli bir kadın, yukarıdaki âyet-i (en-Nisâ, 4/20) okuyarak, Allah'ın mehir için bir kısıtlama getirmediğini, aksine, kadınları yükler dolusu mehre lâyük gördüğünü belirtti. Bunun üzerine yeniden minbere çıkan Hz. Ömer (r.a.), sözünü geri aldı ve şöyle dedi: “Size, kadınlarınız için 400 dirhemden fazla mehir vermenizi yasaklamıştım. Şimdi bunu düzeltiyorum isteyen, malından istediği miktar kadarını mehir olarak verebilir.”⁵⁸

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'ye göre, mehrin en alt sınırı on dirhem gümüş veya bunun karşılığıdır. Hz. Peygamber devrinde bu kadar para yaklaşık iki kurbanlık koyun alım bedelidir. Hırsızlıkta, had cezasının uygulanmasını gerektiren en alt sınır bir dinar altın para olup, mehirde buna kıyaslama yapılmıştır. Çünkü bir dinar altın para, on dirhem gümüş paraya satın alma gücünde, eşit gelmekteydi. İmam Mâlik'e göre mehrin en alt sınırı üç dirhemdir. Bu mezhep de kendi hırsızlık nisabını ölçü olarak almıştır. İmam Şafi ve

⁵³ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C V, s. 62; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sânâi*, C II, s.274; İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C II, s. 16; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, C II, s. 434; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, C II, s. 329.

⁵⁴ el-Bakara, 2/236.

⁵⁵ eş-Şirâzî, Ebû İshak Cemalettin İbrahim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb fî Fıkhî Mezhebi'l-İmami's-Şâfi*, Şam: Dâru's-Şam, 2001, C II, s. 55; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sânâi*, C II, s. 274; İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C II, s.25.

⁵⁶ en-Nisâ, 4/20.

⁵⁷ Bir Dirhem, yaklaşık 3,14-3,20 tl olarak hesap edilmektedir.

⁵⁸ Nurettin el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, İstanbul: Ocak Yayınları, 2007, C IV, s. 283; eş-Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, C VI, s. 168.

Ahmed b. Hanbel, en alt sınır olarak mehir için bir sınır koymamışlardır. Delilleri; mehir âyet-inde malın azına bir sınır konulmamasından kaynaklanmaktadır.⁵⁹

Mehrin çeşitleri; Mehir umûmiyetle mehr-i müsemma ve mehr-i misil olmak üzere ikiye ayrılır.

Mehr-i müsemma da muaccel ve müeccel diye kendi içinde ikiye ayrılır. Mehr-i müsemma: Bu, nikâh sırasında veya daha sonra karı-kocanın karşılıklı anlaşmaları ile belirledikleri mehirdir: “Eğer siz, onları kendilerine temas etmeden önce boşar, fakat daha önce onlara bir mehir tayin etmiş bulunursanız, bu tayin ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır,”⁶⁰ âyet-idir. Mehr-i müsemma da peşin verilip verilmeme durumuna göre ikiye ayrılır.

a) Mehr-i muaccel: Eşlerin miktarını belirledikleri mehir, nikâh akdi esnasında ödenebileceği gibi, sonraki bir tarihte de ödenebilir. İşte akit esnasında peşin olarak ödenen mehre “mehr-i muaccel (peşin mehir) denir.

Bazı fıkıhçılar, zifaktan önce kadına mehrin bir kısmını vermeyi müstehap görmüşlerdir. Bu konuda, Hz. Ali'nin, Fâtıma (r.anhâ) ile evlenirken zifaktan önce mehir olarak zırhını vermesini delil almışlardır. Bu evlilik Medine'de, Hicret'in ikinci yılında meydana gelmiş ve mehrin ödenmesi konusunda Medîne örfüne delil olmuştur.⁶¹

b) Mehr-i müeccel: Mehrin tamamını nikâh esnasında peşin olarak değil de, evlenmenin sona ermesi, beş yıl, on yıl sonunda veya kocanın vefatı halinde ödenmesi kararlaştırılabilir. İşte bu şekilde, ödenmesi belirli bir zamana bağlanmış olan mehre “mehr-i müeccel (vadeli mehir)” denilmektedir. Bu durumda kadın, belirlenen süre gelmeden önce mehrini isteyemez. Miktarı belirlendiği halde, ödeme şekli belirlenmemiş olan ve bu konuda örf de bulunmayan durumlarda, mehir; boşanma veya eşlerden birisinin vefatı halinde peşin mehre dönüşür. Boşamanın kesin (bâin) veya cayılabilir (ric'î) olması arasında bir fark yoktur. Ancak, ric'î talak halinde mehir, iddetin sonunda muaccel mehre dönüşür.⁶²

Mehr-i misil: Kadının kendi emsaline göre takdir edilen mehir. Kadın, şu durumlarda mehr-i misle hak kazanır:

a) Nikâh sözleşmesinde taraflarca mehrin belirlenmemesi durumunda mehr-i misil gerekir. Mehrin belirlenmemesi, nikâhı geçersiz kılmaz. Çünkü nikâh, evlenecek olan eşlerin îcab-kabûlüyle tamam olur. Mehir ise nikâhın rûknü değildir ve bundan dolayı nikâh akdinin

⁵⁹ el-Buhârî, “Nikâh”, 34, 51; Ömer Nasuhî Bilmen, *Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1983, s.279; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm'i ve Edilletuh*, C VII, s. 256; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 279.

⁶⁰ el-Bakara, 2/237.

⁶¹ Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye*, Kâhire: Dâru'l-Fi'kril-Arabî, 1948, s. 140.

⁶² Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, İstanbul: Nadir Eserler Kitablığı, 2009, s.641.

inikat ve sıhhati, mehrin zikredilmesine bağlı değildir. Mehr zikredilmediği halde koca vefat ederse karısı mehr-i mislini miras malından alır, kadın vefat ederse vârisleri kocadan mehr-i misli almaya hak kazanırlar.

b) Mehrin, zikredilmiş olmakla birlikte mehr hakkında şüphelerin fazla olması (el-Cehâletü'l-fahişe) veya değersiz (gayr-ı mütekavvim) bir mal olarak belirlenmiş olması halinde mehr-i misil gerekir. Mehrin ev, araba, hayvan, elbise vb. şekilde mutlak olarak zikredilmesi halinde fâhiş cehaletten sözedilir ve bu durumda mehr-i misil gerekir. Bunun yanında şeriatın domuz, içki gibi mütekavvim mal kabul etmediği şeylerin mehr olarak belirlenmesi halinde bu tür mehrler geçersiz sayılır ve mehr-i misil verilmesi gerekir.

c) Taraflar arasında mehri ortadan kaldırma konusunda bir anlaşma varsa yine mehr-i misil gerekir. Mehr şâri'in nikâh sözleşmesinde uyulmasını emrettiği hükümdür. Bundan dolayı tarafların mehri kaldırma salahiyeti yoktur. Eğer nikâh akdine eklenen bir şartla onu kaldırmaya teşebbüs ederlerse bu şart geçersizdir. Bu durumda akit geçerli ve şart geçersiz olur.⁶³

d) Mehrin belirlenip, belirlenmediği konusunda karı-koca arasında münakaşa ortaya çıkarsa Mehri misil gerekir. Ancak hangisi delil getirirse kabul olunur. Delil getiremezlerse mehr zikredilmedi (münkir) diyenden yemin istenir. Yeminden kaçınırsa (nükul), mehrin zikredildiğini söyleyenin davası sabit olur. Yemin ederse mehr-i misile karar verilir.

e) Fasid evlilikler ve şüpheli birlikteliklerde de mehr-i misil gerekir.⁶⁴

1.1.2.4. Talak Kavramının Tarifi

Talak sözlükte, “ıtlâk” sözcüğünden türemiş olup terk etmek ve salıvermek ve bağı çözme manasına gelir. Bu bağ, atın ve esirin bağı gibi maddi olabileceği gibi nikâh akdi gibi, manevi bağ da olabilir. Nikâh, eşleri birbirine bağlayan bir bağıdır.⁶⁵

Istılahta Talak kelimesi ise, eşler arasındaki evlilik bağının bitmesi, nikâh bağının ortadan kaldırılması veya “boş ol”, “seni boşadım”, “boşsun”, örfü göre boşama anlamına gelen, “sen bana haramsın”, “senden ayrıldım” gibi boşama manasına gelen sözcükleri kullanarak nikâhın helalliğinin azalmasıdır. Nikâhın azalması demek boşama adedinin azalması demektir. Fıkıhta “talak” kelimesi hem tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşama,

⁶³ el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sânâi*, C II, s. 282; Molla Hüsrev, *ed-Dürer*, C I, s. 342; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i Hindiyeye*, C I, s. 309; Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlûş-Şahsiyye*, s. 140; Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, C II, s. 6, 119, 140.

⁶⁴ el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sânâi*, C II, s. 282; Molla Hüsrev, *ed-Dürer*, C I, s. 342; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i Hindiyeye*, C I, s. 309; Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlûş-Şahsiyye*, s. 140.

⁶⁵ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, C VI, s. 2141.

hem tarafların anlaşarak evlilik birlikteliğine son vermeleri, hem de mahkeme kararıyla meydana gelen boşanma anlamına gelmekle birlikte, umumiyetle tek taraflı irade beyanı ile yapılan boşamayı tanımlamak için kullanılmaktadır.

İslâm fikhında, “talak” nikâh bağı ile kurulan evliliği ortadan kaldırmaktır. Boşama anlamında tatlik şeklinde kullanılır. İslâm’a göre evlilikten gaye, huzurlu bir aile yaşamı kurmak ve böyle bir aile yuvasında iyi kişiler yetiştirmektir. Ama böyle üstün amaçlarla inşa edilen evliliklerin tamamının başarıyla devam etmesi mümkün gözükmemektedir. Bazen vefat ve hastalık gibi tabi maniler, bazen de karı-kocanın birbirini sevememesi, anlaşamama ve geçimsizlik gibi karı-kocadan kaynaklanan maniler evliliğin başarı ve huzur içinde devamına mani olur. İslâm, evliliğin asıl amacından uzaklaştığı, karı-koca birlikte huzurla yaşamalarını oluşturan nedenlerin kalmadığı, ihtiyaç ve mecburiyetlerin gerektirdiği durumlarda nikâhın sona erdirilerek boşanmaya müsaade edilmiştir. Bu serbestlik doğrultusunda evliliğe, erkek tarafından doğrudan ya da kadından aldığı bir bedel karşılığında boşanabilecekleri gibi, boşama hakkını elinde tutan kadın tarafından, hakim veya hakem kararıyla da boşanabilmelerine müsaade edilmiştir.⁶⁶

Talâk’ın hükmü: İslâm hakikat dinidir. Yani hükümleri, insan yaratılışında var olan gerçekler gözönünde bulundurularak konulmuştur. İnsanı en iyi bilen Allah (c.c.), bu durumları bildiği için, sürdürülmesi mümkün gözükmeyen evliliklerin sona ermesi manasındaki boşamaya izin vermiştir. Kur’ân’da “Talâk (boşama) iki keredir. Sonra ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle ayrılmak gerekir.”⁶⁷ “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağımızda iddetleri vaktinde boşayın, iddeti de sayın.”⁶⁸ Hz. Peygamber de “Allah nezdinde helalin en sevimsiz olanı boşamadır”⁶⁹ buyurmuştur. Bu nakillerden de anlaşılacağı gibi boşanmak ancak gerekli şartlar oluştuğunda serbesttir, mübahtır. Bu şartlar oluştuğunda boşamanın, ihtiyaç ve zorunluluk halinde başvurulması gereken bir çare olduğunda akıldan çıkarılmamalıdır. Boşamanın umûmî hükmü bu olmakla beraber, bu hüküm meydana gelen şartlara göre değişiklik arz eder. Meselâ, bid’i boşamalar haramdır. Eksiği ve hatası olmayan bir hanımı âyet ve hadislerde anlatılan şekle uygun olarak boşamak mekruh; dindar ve iffetli olmayan hanımı boşamak mendub; geçimsizlik hallerinde hâkemlerin gerekli gördüğü boşama farz; sevilmeyen ve hoşlanılmayan eşin boşanması ize caizdir.

⁶⁶ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C VI, s. 2; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, C X, s. 323; eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, C III, s. 368; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fikhi*, C VI, s. 2141; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, C I, s. 308.

⁶⁷ el-Bakara, 2/229.

⁶⁸ et-Talâk, 65/1.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

Talâk (boşama) yetkisi: Boşama yetkisi İslam hukûkuna göre erkeğe verilmiştir. Evlilik hayatı boyunca erkeğin yerine getirmekle yükümlü olduğu vazife ve bu vazifenin zorluğu açısından erkek bu göreve daha layık görülmüştür. Ne var ki, boşamanın yasal geçerlilik kazanabilmesi için erkeğin bazı şartları kendisinde bulundurması gerekir. Bunlar, akıl ve bulûğdur. Mükrehin (zorlanan, ölümle tehdit edilen), sarhoşun, medhuşun (öfke halindeki kimse) boşama yetkisinin bulunup bulunmadığı, yani bunların boşamalarının geçerli olup olmadığı konusu âlimler arasında görüş farklılığına sebep olmuştur. Hanefî âlimlerince bu durumda onların boşamaları hukûken geçerlidir. Nikâhta anlaşılırsa, boşama hakkını erkek kadına veya üçüncü bir şahsa da verebilir. Boşama hakkının devredilmesine tefviz; boşama hakkı kendisine devredilen kadına “mufavvaza” denir. Bu durumda kadın istediği zaman boşama hakkını devreye sokabilir. Erkek dilerse, boşama hakkını daha sonra da kadına devredebilir.⁷⁰

Talâkın (boşama) çeşitleri: Uygulama şekli ve neticesi bakımından talâk çeşitlere ayrılır. Uygulama biçimi Kur’ân ve sünnetin koyduğu ölçülere uygunluğu açısından boşama (talâk) sunnî ve bid’i olarak ikiye ayrılır. Boşama neticesinde evliliğe dönüş hakkı verip vermemesi bakımından da talâkın ric’î ve bâin olmak üzere ikiye ayrılır.

a- Sunnî talâk: Sünnî talâk (talâk-ı sünnî), Kur’ân ve sünnette belirtilen şekle uygun olarak yapılan boşamadır. Bu boşamanın üç ana kuralı vardır. Bunlar kadının hayız halinde bulunmaması, hayızdan temizlendikten sonra cinsel ilişkinin olmaması ve boşanmanın yalnız bir boşama (talakla) yapılmasıdır. İmam Mâlik, Evzaî, Sevrî ve bir görüşünde İmam Şafî’ye göre bir temizlik içinde üç defa ve birbirini izleyen üç temizlik içinde üç kere boşamak sünnete aykırı ve bidattır. Buna göre temizlik durumunda ve cinsel ilişki olmadan yapılan boşamadan sonra iddet sûresi beklenmeli, iddetin bitiminde ikinci boşama yapılmalı, ikinci iddet sûresinden sonra da üçüncü boşama ile evlilik sona erdirilmelidir. Hanefî fıkıhcıları ise bir temizlik sûresinde üç defa boşamayı bid’at kabul etmekle birlikte, üç temizlik içinde üç kere boşamayı bid’at değil sunnî boşama sayarlar.⁷¹

b- Bid’î talâk: Erkeğin eşini hayızlı olduğu günlerde veya temizlik halinde cinsel ilişkiden sonra yahut temizlik halinde birden fazla talakla boşaması sünnete uygun olmadığından bid’î talâk (talâk-ı bid’î) ismini alır. Bu boşama türü dinen yasaklandığı için, bu tür boşamayla hanımını boşayan koca günahkâr olur; buna rağmen boşama geçerli olur

⁷⁰ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C VI, s. 2; İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C I, s. 485; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, C X, s. 356; eş-Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, C III, s. 5.

⁷¹ İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C I, s. 487; el-Mevsîlî, *el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtar*, C III, s. 121; el-Halebî İbrahim b. Muhammed b. İbrahim, *Multeka'l-Ebhûr*, el-Mektebetü'l-Mahmudiyye, İstanbul: t.s. s. 123; eş-Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, C III, s. 404.

ve yasal sonuçları meydana gelir. Hanefî, Şafî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bid'î talâkla boşama geçerlidir.⁷² Ancak, bu şekilde bir boşamayı tercih eden kimse İslâm'ın koyduğu kuralları çiğnediği için günahkâr olur. Hz. Ömer'in oğlu hayız halindeki karısını boşamıştı. Hz. Ömer durumu Allah Resûlüne anlattı. Resûlullah (a.s) şöyle buyurdu: “Ona emret, karısına dönsün. Sonra, onu temizlenip hayız görünceye ve sonra temizleninceye kadar nikâh altında tutsun. Bundan sonra da isterse tutsun, isterse birleşmeden boşasın. İşte Allah Teâlâ'nın kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.”⁷³

Bu hadis-i şerife göre Resulullah (a.s) İbn-i Ömer'e bid'î talâkla boşadığı hanımına dönmesini istemiştir. Boşanan eşe dönmek ise ancak boşamanın gerçekleşmesinden sonra mümkün olabilir. Hatta Buhârî'nin bir başka rivâyet-inde İbn-i Ömer'in şöyle dediği belirtilir: “Karımı hayız halinde iken boşamam, benim hakkımda bir talâk hesap edildi.”⁷⁴ Bazı Şia ve Mûtezile fıkıhçılara göre bid'î boşama geçerli değildir. İbn-i Hazm, İbn-i Teymiye ve İbn-i Kayyim de bu görüşe uymuşlardır. Bunlar şu hadise dayanmaktadırlar: “Kim bizim emrimize uymayan bir amel işlerse, bu amel merduddur, makbul değildir.”⁷⁵

c- Ric'î talâk: Yeni bir nikâha gerek duymadan erkeğin eşiyle normal aile hayatına dönmesine izin veren boşama şeklidir. Ric'î talâkın başlıca üç şartı vardır. Bunlar; a. Boşadığı eşiyle daha önceden fiilen evlenmiş, karı-koca hayatı yaşamış bulunmak; b. Hanefîlere göre açık boşama sözleriyle boşamış olmak ve şiddet, mübalağa ifade eden bir kelime söylememiş olmak; c. Üçüncü boşamada hâkim kararı kullanmamış olmaktır.

Ric'î boşamadan sonra erkek karısına, “evliliğimizi devam ettirmek istiyorum”, “sana dönüyorum” gibi sözle; eşini öpmesi, şehvetle yaklaşması ya da cinsel ilişkide bulunması gibi fiillerle hanımına geri dönebilir.⁷⁶

Bâin talâk: Yeni bir nikâh yapılmadan erkeğin normal evlilik hayatının devamına izin vermeyen boşama biçimidir. Bunlar; iddet müddeti içinde evliliğe dönülmeyen ric'î boşama, nikâh'tan sonra, fakat cinsel ilişkiden ve halvet-i sahihadan önce yapılan boşama, Hanefîlere göre kapalı sözlerle veya abartı ve şiddet ifade eden sözle boşama, kadının isteğiyle bir bedel üzerine anlaşarak boşama (muhâla'a), hâkim kararıyla gerçekleşen

⁷² İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C I, s. 487; el-Mevsîlî, *el-İhtiyar li-Ta'lîl'l-Muhtar*, C III, s. 122; el-Halebî, *Multeka'l-Ebhûr*, s. 123; eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifet-i Me'ânî el-Fâzî'l-Minhâc*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1998, C III, s. 406.

⁷³ el-Buhârî, “Talâk”, 1.

⁷⁴ el-Askalânî, Şihâbuddîn Ahmed b. Hacer, *Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, Ter. Ahmet Davutoğlu, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1967, C III, s.363.

⁷⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C III, s. 24.

⁷⁶ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C VI, s. 19; İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C I, s. 504; el-Merginânî, Ebû Bekir b. Abdilcelil, *el-Hidâye Şerhu Bidâyet-i'l-Müctedî*, Beyrût: el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts, C II, s. 293; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahî Fıkıyye Kamusu*, C II, s. 221; Hayreddin Karaman, *İslam Hukuku*, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul: 2008, s. 336, 237.

boşama, üçüncü talâkın kullanıldığı boşama, bâin talâk sonucunu doğurur. Üçüncü talâkın kullanılması dışındaki boşamalarda kadınla erkeğin ayrılığına beynûnet-i sugra (küçük ayrılık) denir. Bu durumda eşler yeni bir nikâhla evlilik hayatına tekrar başlayabilirler. Üçüncü talâkın kullanılması durumunda ise eşler birbirinden kesin olarak ayrılır. Buna, beynûnet-i kübra (büyük ayrılık) denir. Beynûnet-i kübrada kadın başka bir erkekle gerçek bir evlilik yapmadan ve kocasıyla cinsel ilişki yaşamadan, ilk kocasıyla yeniden evlenme hakkına sahip olamaz.⁷⁷

1.1.2.5. Mut'a Kavramının Tanımı

Mut'a sözlükte "kendisinden faydalanılan şey" anlamındadır. Fıkhî kavram olarak, boşanma veya evliliğin sona ermesinden dolayı kocanın kadına verdiği elbise veya benzeri şeylere denir. Ayrıca bir ücret karşılığı, belirli bir süre için yapılan nikâhlamaya da mut'a denir.⁷⁸

Mut'a nikâhı ücret karşılığında belli bir süre kadınla evlenmektir. Muta'nın en az müddeti bir cinsel ilişki yaşayacak kadar geçen zaman parçasıdır. En çok ise 99 senedir.⁷⁹ Mut'a'nın oluşabilmesi için, erkeğin kadına hitaben "beni beş aylık bir zaman için mut'alandır" veya "şu kadar para karşılığında seninle mut'alandım," demesi, kadın da bunu kabul ederse mut'a olur. Halk dilinde "acem nikâhı" denen bu iş fuhuştan başka bir şey değildir. Allah Rasûlü kesin olarak bunu yasaklamıştır. Ashabdan, tabiinden ve müçtehitlerden, bu tür nikâhı meşrû kabul eden kimse yoktur.⁸⁰ Böyle bir akit ne kadını helal kılar, ne boşama hükmüne kapı açar, ne zihar, ne de mirastan yararlanma hakkını verir. Mut'a nikâhı ile evlenen kadın erkeğe, erkekde kadına varis olamaz.⁸¹ Mut'a nikâhının sûresinin az veya çok olması arasında hiçbir fark yoktur. Ancak, "kıyamet kopuncaya kadar, Deccal çıkıncaya kadar seni nikâhlıyorum" şeklinde bir ifade kullanılırsa muvakkatlık şartı da hükümsüz kalır, nikâhın diğer şartlarını da yerine getirirse nikâh sahih olur.⁸² Çünkü o zamana kadar yaşamaları imkânsızdır.

H.z. Ali (r.a.)' den rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü şöyle buyuruyor. H.z. Ali (r.a.) İbn-i Abbas (r.a.)'a şöyle demişti. "Peygamber efendimiz (a.s.) mut'a

⁷⁷ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C VI, s. 171; Merginânî, *el-Hidâye*, C II, s. 301; eş-Şirazî, *el-Mühezzeb*, C I, s. 174; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C I, s. 310.

⁷⁸ Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 475.

⁷⁹ Halil Çin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s. 36.

⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C 2, s.384.

⁸¹ Şeyh Nizâmeddîn, *el-Fetvâ-i-Hindiyye*, C I, s.330.

⁸² Şeyh Nizâmeddîn, *el-Fetvâ-i Hindiyye*, C I, s.330.

nikâhından ve ehil eşeklerin etlerini yemekten Hayber'in fetih günü bizleri menetti.”⁸³ Rasûlullah Evtas (Mekke fethi) yılında mut'a nikâhına üç defa ruhsat vermiş, sonra yasaklamıştı.⁸⁴ Rasûlullah (a.s.) şöyle buyuruyor: “Ey insanlar, ben muta nikâhı ile kadınlardan faydalanmanız için izin vermiştim. Şüphe yok ki Allah, kıyamete kadar bunu muhakkak haram kılmıştır. Kimin yanında bunlardan bir kadın varsa hemen onu serbest bıraksın, onlara verdiği şeylerden hiçbir şeyi geri almasın.”⁸⁵ Dört mezhebe göre böyle bir akit yapmak geçersizdir. Şiiler ve Râfiziler hariç bütün İslam âlimleri bu nikâhın haram olduğunu kabul etmişlerdir. Hatta Şia'nın önemli kollarından biri olan Zeydiyye bile mut'a nikâhının batıl olduğuna inanır ve bu konuda Hanefî âlimler ile hareket eder. Mut'a konusunda Ehl-i sünnet mezheplerinin delilleri Kur'ân ve sünnettir.⁸⁶

Kur'ân'daki nikâh, boşanma, iddet ve miras hakkındaki hükümler bu tür evlilikle ilgili değildir. Dolayısıyla bu evlenme şekli diğer evlenme şekilleri gibi geçersizdir. Şiiler mut'a nikâhına Nisâ sûresinin 24. âyet-ini delil getiriyorlar. Âyet şöyledir: “Onlardan hangisiyle evlenip temas etseniz ücretlerini (mehirlerini) takdir edildiği şekilde veriniz.” Büyük müfessir İbn-i Cerîr et-Taberî bu âyet-i tefsir ederken diyor ki, âyet-in manası “Onlardan hangisi ile evlenirseniz mehrini veriniz demektir. Çünkü mut'a peygamberimizin sünnetiyle ebediyen yasaklanmıştır.”⁸⁷ İbn-i Veki rivâyet ediyor: Rasûlullah (a.s.) “Bu kadınlardan faydalanın” buyurmuştur. “Bu faydalanma ifadesi Rasûlullah zamanında evlenmek manasına geliyordu. Dolayısıyla âyet-i celile de geçen bu “İstemta'tum” yani faydalanma, evlenme manasına, “ucur” yani ücret kelimesi ise mehir anlamına gelir.⁸⁸

Hadis-i şerifler bu şekil nikâhın haram kılındığını açıkça belirtmişlerdir.⁸⁹ Muhammed bin Hanefiyye Hz.Ali'den rivâyet ediyor; Hayber günü Rasullullah'ın tellalı şöyle bağırdı: “Dikkat edin Allah ve Rasûlü sizi muvakkat (geçici) nikâhtan menediyorlar.”⁹⁰

⁸³ el-Buhârî, “Nikâh”, 51, Müslim, “Nikâh”, 3; et-Tirmizî, “Nikâh”, 28.

⁸⁴ Müslim, “Nikâh”, 18.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmed İbn-i Hanbel*, Kahire: Muesseset-ü Kurtuba, ts, C III, 406; Müslim, “Nikâh”, 21; ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl, *es-Sünen*, Ter. Abdullah Aydınlı, İstanbul: Madve Yayınları, 1994, “Nikâh”, 16; İbn-i Mâce, “Nikâh”, 44.

⁸⁶ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C V, s.152; İbn-i Rüşd, *el-Hidâyetü'l-Müctehit*, C II, s.4; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C II, 384.

⁸⁷ en-Nisâ, 4/24; Geniş bilgi için bkz. Ebû Câfer İbn-i Cerîr et-Taberî, *et-Tefsiru't-Taberî*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Riyad: Muessesetu'r-Risâle, 2003, C V, s.30.

⁸⁸ et-Taberî, *et-Tefsiru't-Taberî*, C V, s.30.

⁸⁹ el-Buhârî, C 6, s.129; Müslim, C 4, s.132; es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C V, s.153.

⁹⁰ es-Serahsî, *el-Mebsûd*, C V, s.153; Rauf Pehlivan, *Kaynaklarıyla Büyük Kadın İlmihali*, İstanbul: İstanbul Dağıtım, s. 277.

Mut'a nikâhı en açık anlamıyla sûreli/geçici nikâh olarak tanımlanabilir. İmâmiyye Şîası dışında bu nikâhı caiz gören mezhep yoktur. Mut'a nikâhının serbestliği konusun da bu mezhep ulemasının ittifakı/icma'ı bulunduğu kaynaklarda zikredilir ve bunun önemli bir delil olduğu kabul edilir.⁹¹

Caferîler, Mut'ada, zaman ve ücretin/mehrin net şekilde belirlenmesi dışında şart aramazlar. Sûrenin alt ve üst limiti yoktur.⁹² Mehir ise son derece basit ve semboliktir.⁹³ Şahit tutmak gibi bu ikisi dışında kalan ve daimi nikâhta aranan şartlar müstehaptır; akdi doğrudan ilgilendirmez.⁹⁴

Mut'a; "mim'in ötresi ile met'a lafzı gibi, yararlandırmaya denir ki, fıkıh ilminde fayda manasından alınarak "bir hanım ile evlenip bir müddet onunla birlikte olup ondan faydalandıktan sonra onu bırakmaktan ibârettir," denilir. Asıl itibariyle mut'a, bir bayandan belirlenen sûre içerisinde, tespit edilen ücret karşılığında faydalanmaktır ve bunun için de bazı ifadeler kullanılır. Bunlar nefsinin îcâr (kira) ve isticâr eylemek gibi bir manadır.⁹⁵

Ahmet Feyzi Efendi, mut'a nikhının halen İran'da tatbik edildiğini ifade ile şunları söyler: "Halen Acem diyârında Râfîzîler arasında yaygındır. Meselâ bir kimse bir hanımı nikâhlamayı kasteden tâbirlerle; "kırk gün senden yararlanmak üzere on kuruşa bana gelir misin?" diye teklif ettiğinde, o da râzı olup, şartları vecihle kırk gün karı – koca ilişkisinden sonra on kuruşu teslim edip, talak ve boşamaya dâir bir söz söylemeden kadını bırakıp gider." Ona göre, böylesi bir evlilik akdi haramdır. Zira Hayber'de mut'aya üç gün ruhsat verilmiş, sonrasında Hz. Peygamberin emriyle Hz. Ali tarafından yasaklandığına ilişkin duyuru yapılmıştır.⁹⁶

⁹¹ Şeyh Müfid, Muhammed bin Muhammed bin Nûman, *el-Hülâsatü'l-İcâz*, Kum: y.y, 1993, s.19; et-Tûsî, Muhammed b. Hasan, *el-Kitâbü'l-Hilâf*, Kum: y.y, 1994, C IV, s.341.

⁹² el-Küleynî, Ebû Câfer b. Muhammed b. Yakub b. İshak, *el-Kâfî*, Beyrût: y.y, 1992, C III, s. 464; Ebu Cafer es-Saduk, Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn İbn Babeveyh, *Men lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, Beyrût: y.y, 1990, C III, s. 291; et-Tûsî, *el-İstibsâr fî Muhtelif-i-Mine'l-Ahbâr*, Beyrût: y.y, 1994, C III, s.158; et-Tûsî, *en-Nihâye*, Beyrût: y.y, 1970, s. 492.

⁹³ el-Küleynî, *el-Kâfî*, C III, s. 464; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-Mut'a*, Kum: y.y, 1993, s.11; et-Tûsî, *et-Tehzîbü'l-Ahkâm*, C VII, s.234.

⁹⁴ el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, C III, s. 473.

⁹⁵ Sayın Dalkıran, "İmamiyye Şîası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: sayı: 27, 2007, s. 1, 16; Ayrıca bkz. el-Askalânî, *el-Fethu'l-Bârî*, Mısır: y.y, 1959, C XI, s.70; ez-Zürkânî, *Şerh-u Muvattâ*, Mısır; 1962, C IV, s. 45.

⁹⁶ İlgili hadislerden birinde şöyle denilmektedir: Bir defasında, mut'a'nın helâl olduğuna inanan birisi Hz. Ali (r.a.) ile bu konuda tartışınca, Hz. Ali ona, Allah Resûlü'nün mut'a'yı ve evcil eşeğin etinin yenmesini Hayber günü yasakladığını söylemiştir. (el-Buhârî, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 29-32; İbn-i Mâce, "Nikâh", 44). Ancak şu bilinmelidir ki, yasak her bir sahabe tarafından işitilmemiştir. Bu yüzden daha sonra farklı bir takım görüşler ileri sûrenler olabilmıştır. Bknz. İbrahim Canan, "Mut'a Nikâhı Meselesinin iç Yüzü", *Farklı Açılardan Kadın ve Aile Dergisi*, Editör Zühdü Mercan, İzmir: Işık Yayınları, 2011, s. 164.

Mut'anın haram kılınması ile ilgili Ahmet Feyzi şu rivâyet-i kaydeder: Reb'i bin Mesîra rivâyet eylediği üzere Hz. Peygamber (a.s.) Fetih Yılında mut'ayı üç gün helâl eylemişti. Hatta ben ve amcam bir hanımın kapısına vardık. Her birimizin üzerinde hırkası vardı. Lâkin amcamın hırkası benim hırkamdan iyi idi. İçeriden kadın çıktı ikimize de baktı, bana hitâben: “Bunun hırkası gibi hırka ve bunun gibi yigit var mıdır?” diyerek şekle beni tercih etti. Sabah olduğunda gördüm ki, münâdîler; “Allah sizi mut'adan nehiy etmiştir” diye, ilan ediyordu. Halk böylece uyarılmış oldu. Ondan sonra sahâbe-i güzîn hazerâtı, bunun üzerine mut'a Rasûlullâh'ın hayatında mensûh olmasıyla, ol nesh üzerine icmâ vâki olmuştur.⁹⁷

Mut'anın bir anlamı da şudur: Boşanmış olan bir kadına mehir mislinin yarısından fazlasının ve hediye olarak verilen şeye de mut'a denilir ki, bununla boşanarak yalnız kalan kadının rahatlaması sağlanır.⁹⁸ Ahmet Feyzi, mut'a'nın nikâh olarak ele alınmasını, nikâhla birlikte kullanılmasını ve vasıflandırılmasını da asla doğru bulmaz. Zira ona göre mut'a asla bir nikâh şekli değildir.⁹⁹

Bazı sahabe ve tabiîn'den rivâyet olunduğuna göre mut'a nikâhı helâl zannedilip aslında durum şöyledir: Bu görüş İbn-i Abbas'dan şöhret bulmuştur. Olay şöyle geçmektedir: “İbn-i Abbas, mut'a evliliğinin serbest olduğuna, zaruret ve ihtiyaç halinde cevaz vermiş, mutlak olarak mubah olduğunu söylememiştir. Kendisine, çoğu insanların mut'a nikâhı yaptığı haberi ulaşınca bu görüşünden dönmüştür. İbn-i Abbas ihtiyacı olmayana mut'a nikâhını haram sayardı.”

Sâid bin Cübeyr'den şöyle nakledilir: İbn-i Abbas'a; “Ne yaptığını ve ne ile fetva verdiğini biliyor musun? Senin fetvanla halk başını alıp gitti ve şairler bu konuda şiirler söylediler,” dedim. İbn-i Abbas; “Ne dediler?” diye sorunca, dedim ki “şöyle dediler”: “Bekâr olarak uzun müddet yaşayan adama dedim. Ey arkadaş, İbn-i Abbas'ın fetvası sana ulaşmadı mı? İnsanlar seferden dönünceye kadar konağında bulunan, cana yakın, sempatik arkadaşın yanında bulunmasını istemez misin?” Bunun üzerine İbn-i Abbas şöyle dedi: “Kalû innâ lillahi ve innâ İleyhi râciûn.” Vallahi ben böyle fetva vermedim. Ve böyle olmasını istemedim. Ben Allahu Teâlâ'nın zor kalındığında ölü eti, kan ve domuz etini

⁹⁷ Nikâh konusuyla ilgili bkz. Damad Abdurrahman Gelibolulu Şeyhizâde, *Mecmaü'l-Enhûr fî Şerh-i Miltaka'l-Ebhûr*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, H. 1319, C I, s. 270.

⁹⁸ Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 461; Ebû'l-Bekâ, el-Kefevî, *Külliyât*, Tah. Ahmet Derviş, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993; Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/241; el-Ahzâb, 33/49.

⁹⁹ Sayın Dalkıran, *İmamiyye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri*, s. 2.

helâl kıldığı gibi, mut'a'yı helâl saydım. Mut'a nikâhının helâl sayılması ölü eti, kan ve domuz etinin zor durumda kalındığında helâl olması gibidir.¹⁰⁰

Şiiilerin İmâmiyye kolu, mut'a nikâhının caiz olduğu görüşüne varmışlardır. Onlara göre mut'a'nın şartları şunlardır: Siga: Mut'a nikâhı "Seni zevce olarak kabul ettim, seni nikâhladım, seninle mut'a nikâhı yaptım," gibi kelimelerle olur. Zevce: Zevcenin Müslüman veya Ehl-i Kitaptan olması şarttır, iffetli mümin kadınları seçmek müstehabdır. Zina eden kadınla mut'a yapmak ise mekruhtur. Zaman: Mut'a nikâhında sûre şarttır. Sûre, bir gün, bir ay ve bir sene gibi karşılıklı anlaşma ile kararlaştırılır.

İmâmiyye'ye göre, şunlar mut'a nikâhının sonuçlarıdır: Sûre belirtmekle beraber, belirlenen mehri vermemekle akid bâtil olur. Sûre belirlemeden mehri zikretmek nikâhı devamlı kılar. Çocuk babaya aittir. Mut'a nikâhı ile boşama meydana gelmez. Mut'a nikâhı ile taraflar arasında miras ilişkisi sabit olmaz. Çocuk anne-babaya, anne-baba da çocuğa varis olurlar. Eğer kadın hayız görüyorsa iki hayız müddeti dolduğu zaman iddeti tamamlanır. Eğer hayız görmüyorsa iddet müddeti kırk beş gündür.¹⁰¹

Mut'a'nın dışında İslâm'ın kaldırmış olduğu nikâhlar da vardır: İslâm'ın kaldırmış olduğu nikâh şekillerinden birisi dost hayatı şeklindeki nikâhtır. Cahiliye Arapları, dostluk gizli tutulursa bunda bir sakınca görmez, şâyet bu durum açığa çıkarsa ayıplarlardı. Bu şekildeki nikâh "Gizli dostlar edinmeyin,"¹⁰² âyet-i Kerîmesiyle yasaklanmıştır.¹⁰³

Bedel Nikâhı: Kişi, bir başkasına; "Benim için hanımım ile ilişkiye gir, ben de senin için hanımınla ilişkiye girerim ve fazlasını yaparım," derdi. Bu nikâh şeklini Dârekûtnî Ebû Hüreyre'den çok zayıf bir senetle rivâyet etmiştir. Aişe (r.a.ha.)den rivâyet olunduğuna göre bu iki nikâhın dışında cahiliyet döneminde dört çeşit nikâh türü daha var idi.¹⁰⁴

Birincisi: Bugünkü insanların yaptığı nikâh gibi; erkek kızı, velisinden veya babasından ister, mehrini verir sonra da evlenirlerdi.

İkinci nikâh şekli ise: Kocasını, hanımını hayızdan temizlendiğinde ona falancaya git ondan hamile kal der ve hamileliği belli oluncaya kadar ondan uzaklaşır. Hamileliği belli olunca isterse hanımıyla ilişkiye girerdi. Bunu iyi bir çocuğa sahip olabilmek için yapardı. Bu nikâh'a "İstibda nikâhı" denirdi.

¹⁰⁰ et-Taberî, et-Tefsîru't-Taberî, C II, s. 141.

¹⁰¹ Seyyid Sâbık, *el-Fıkhu's-Sunneh*, Ter. Mehmet Yılmaz, İstanbul: Pınar Yayınevi, 2015, C 2, s.319.

¹⁰² el-Mâide, 5/5.

¹⁰³ el-Kasânî, *Bedâiu's-Sanâi*, C II, s. 282; Molla Hüsrev, ed-Dürer, C I, s. 342.

¹⁰⁴ el-Buhârî, "Nikâh", 36; İbn-i Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, C IX, s. 184, 185.

Üçüncüsü ise: On kişiden az bir topluluğun kadının yanına gelerek ona yaklaşımları şeklindedir. Kadın hamile olup çocuk doğurunca aradan birkaç gün geçtikten sonra adamlara haber gönderir, hiç birisi gelmemelik edemezdi. Hepsi kadının yanına toplanırlar ve kadın onlara şöyle der: “Ne iş yaptığınızı biliyorsunuz, işte ben doğurdum.” Adamların içinden istediğinin adını seçerek; “Ey falanca, bu doğan çocuk senindir,” der ve çocuğu kendisine teslim ederdi. O da bunu kabul etmek zorunda kalırdı.

Dördüncü nikâh şekli ise: Birçok erkek toplanır ve bunlar bir kadına yaklaşırlar. Kadın kendisine gelenlere mâni olmazdı. Bu kadınlar fahişe olduklarından, belli olsun diye kapılarının üzerine bayraklar diker, isteyenler bayraklara bakarak içeri girerlerdi. Bu kadınlardan birisi hamile kalınca çocuğunu doğurduktan sonra kendisiyle ilişki kuran erkekler toplanırlar ve çocuğun kime benzediğini anlayacak mütehassıs bir kimse getirerek, sonra kadının çocuğunu benzettikleri adama nisbet ederler, onun oğlu diye çağırırlar, o da bunu kabul eder ve çocuğu sahiplenirdi.¹⁰⁵

Hız. Muhammed (a.s.) Peygamber olunca, cahiliye evliliklerinin hepsini kaldırdı, sadece bugünkü nikâh şeklini bıraktı, İslâm’ın uygun gördüğü bu nikâh şekli, şahitler huzurunda, icâb ve kabul rükünlerinin yerine getirilmesinden başka bir şekilde meydana gelmez. İşte bununla Allah’ın yasal kıldığı çiftlerden birinin diğerinden istifade etmesinin helâl olduğunu ifade eden nikâh akdi tamamlanmış olur. Böylece çiftlerden her birine lazım olan hak ve sorumluluklar da belirlenmiş olur.¹⁰⁶

1.1.3. Nikâhın Rükni ve Sıhhat Şartları

Nikâhın rükni ikidir. Bunlar evlenecek hanım veya velisince söylenen icaptır. Diğer de evlenecek koca veya vekilince söylenen kabuldür ve bu icap ve kabulün neticesinde oluşan bağdır. Yani evlenecek kimselerden birinin: “Seni, karı veya koca olarak aldım” demesi, diğerinin ise, “kabul ettim” demesidir. İcap, hangi taraftan olursa olsun, önce birinin “aldım” veya “vardım” diye bir söz söylemesidir. Kabul ise, bu söze karşılık verilen olumlu olan cevabıdır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ el-Buhârî, “Nikâh”, 36; İbn-i Hâcer, *Fethu’l-Bârî*, C IX, s. 184; Ayrıca Bknz. Mehmed Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara; Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 90; Adnan Demircan, “Cahiliyye ve Hz. Pe ygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh”, *Diyanet İlmî Dergi*, C 49, sayı 3, s. 39.

¹⁰⁶ Seyid Sâbık, *el-Fıkhu’s-Sünneh*, C 2, s. 290.

¹⁰⁷ el-Kâsânî, *el-Bedâiu’s-Sanâi*, C II, s. 229; İbn-i Manzur, *Lisânü’l-Arab*, C XIII, s. 185; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i-Hindiyye*, C 2, s. 255; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, C 2, s. 2058; Hamdi Döndüren, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, C 2, s. 427.

İcab ve kabulde bulunurken uyulacak şartlar: Taraflar evlenme isteklerini nikâh meclisinde söylemeli ve icapla kabul hemen birbirinin peşi sıra ara vermeden söylenmelidir. Taraflardan birisi normal konuşmada işitilemeyecek şekilde diğerinden uzaklaşmışsa, nikâh meclisi terk edilmiş sayılır. Ebû Yusuf'a bir taraf nikâh meclisinde hazır değilken, diğer taraf şahitlerin önünde icapta bulunsa, nikâh, bulunmayan tarafın icazetine bağlı olarak meydana gelir. Karşı taraf bunu öğrenince olumlu cevap verirse nikâh kesinleşir; aksi halde nikâh meydana gelmez.¹⁰⁸

İcab ve kabul her bakımdan birbirine uygun olmalıdır. İcab ve kabul arasında yanılma, hile yüzünden bir ayrılık varsa o zaman evlenme meydana gelmez. İcab ve kabul taraflarca işitilmeli ve anlaşılmalıdır. Ancak sağır ve dilsizler özel işaretleriyle irade beyanında bulunabilecekleri gibi, İslâm hukukunda mektupla evlilik akdi yapma kolaylığı da getirilmiştir. Mektup diğer taraf ve şahitler huzurunda okunur, bu tarafın da kabulü ile nikâh akdi meydana gelmiş olur. Burada nikâh meclisi hükmen bir sayılır.

İcab ve kabul için kullanılan sözler açık veya kinayeli olabilir. Yalnız evlilik akdi meydana getirmede kullanılan “inkâh” ve “tezvîc” sözcükleri ile bunların başka dildeki karşılıkları olan açık sözlerdir. “Nikâh ettim, tezevvüc ettim, nikâhladım, nikâhla aldım, nikâhla verdim, tezvic ettim, evlendim, evlendirdim” kelimeleri gibi. Buna karşılık mülkiyetin nakli sonucunu doğuran satış, hibe, sadaka ve temlik gibi sözler de, nikâh konusunda mecâz olarak icap ve kabul için kullanılabilir. “Kendimi sana şu kadar mehir karşılığında hibe ettim” diye icapta bulunmak gibi. Burada mehrin belirlenmesi, şahitlerin hazır olması, meclisin bir nikâh meclisi olması tarafların amaçlarının evlenmek olduğunu açıkça gösterir. Buna karşılık kira, rehin, ibra, vedia gibi deyimler evlenmede icap ve kabul için kullanılmaya elverişli değildir. Çünkü bunlar mülkiyetin nakli sonucunu doğurmayan terimlerdir. Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise evlilik yalnız nikâh ve tezvic kelimeleri ile oluşur.¹⁰⁹

İcab ve kabulün şartlı olmaması ve kullanılan ifadelerinde “gelecek zaman” olmaması gerekir. Evlilik akdinin geçmiş zaman kipiyle oluşması konusunda görüş birliği vardır. Kadının “şu kadar mehirle kendimi sana nikâhladım” icabına, kocanın; “Kabul ettim” diye cevap vermesi gibi. Çünkü bu ifadenin anlamı, nikâh akdini o anda meydana getirmektedir. Bununla akid şüphe olmadan meydana gelir. Şimdiki zaman kipi ise Hanefî ve Mâlikîlere göre akdi o anda meydana getirmeye delâlet eden bir karînenin bulunması

¹⁰⁸ el-Kasânî, *el-Bedâiu's-Sanâi*, C II, s. 232; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s.2059.

¹⁰⁹ el-Kasânî, *el-Bedâiu's-Sanâi*, C II, s. 229; İbn-i Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C XIII, s. 185; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i-Hindiyye*, C 2, s. 255; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C 2, s. 2058; Hamdi Döndüren, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, C 2, s. 427.

halinde nikâh akdi meydana getirmeye elverişli sayılır. Erkek kadına, “Şu kadar mehirle seni kendime nikâhlıyorum” dese, kadın da, “Kabul ediyorum” veya “Razı oluyorum” diye cevap verse, bu geleceğe ait bir vaat olmaması ve bir nikâh meclisi bulunması şartıyla evlilik meydana gelir. Evlilikde emir kipi de kullanılabilir. Erkek kadına “Beni kendime nikâhla” dese ve bununla o anda evlilik akdi yapmayı kasetse; kadın “Sana kendimi nikâhladım” diye cevap verince nikâh akdi meydana gelmiş olur.¹¹⁰

Evliliğin Sıhhat Şartları: Evliliğin geçerli olması için şu şartların gerçekleşmesi gerekir.

Eşler arasında devamlı veya geçici bir evlenme yasağı bulunmamalıdır. Bâin talâkla boşanıp iddet beklemekte olan kadını nikâhlamak, biri kadın diğeri erkek olduğu takdirde birbirine haram olacak derecedeki iki hısımlı bir nikâhla toplamak gibi. Bu durumlarda nikâh fasit olur. Eğer kadın erkeğe ebedî olarak haram olan hısımlardan ise, akit ittifakla geçersiz olur.

İcap ve kabul kipi geçici değil, sùreklilik bildiren bir şekilde ifade edilmelidir. Evlilik belli bir sùre için yapılmışsa akit geçersiz olur. Erkeğin kadına “bir ay sùreyle senin cinsel yönlerinden yararlanayım” veya “seni bir ay veya bir yıl yahut bu beldede oturduğu sùrece kendime nikâhladım” dese, kadın bu teklifi kabul edince birincisi “mut'a”, ikincisi “muvakkat nikâh” olur.¹¹¹

Evlilik sözleşmesi sırasında iki şahidin bulunması sıhhat şartıdır. Veli dışında iki şahit bulunmadıkça evlilik geçerlilik kazanmaz. Buna delil şu hadislerdir: Hz. Âişe (r.anhâ), Hz. Peygamber (a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bir veli ve iki adaletli şahit olmadıkça nikâh olmaz”¹¹² “Şahitler bulunmadıkça nikâh olmaz.”¹¹³ “Dört kimsenin hazır bulunmadığı evlilik ancak fuhuştur. Bunlar; evlenecek olan erkek, kızın velisi ve iki şahittir.”¹¹⁴ Akit sırasında şahit bulundurulmasını bildiren âyet evlilik akdini de içine alır.¹¹⁵

Akitlerde şahit, genellikle anlaşmazlık halinde tarafların haklarını korumada ispat kolaylığı sağlar. Nikâh akdi de eşlerin lehine ve aleyhine hukuki sonuçlar meydana getiren

¹¹⁰ el-Kâsânî, *el-Bedâu's-Sanâi*, C II, s. 231; İbn-i Rüşd, *el-Bidâyetü'l-Müctehid*, C II, s.4; İbn-i Kudâme, Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî*, Kahire: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 1970, C VI, s. 532; İbn-i Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C II, s. 344; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, s. 364; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s. 2059; ez-Zuhaylî, *Hanefî Fıkhı*, C VII, s. 39; Hamdi Döndüren, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, s. 188.

¹¹¹ el-Kâsânî, *el-Bedâu's-Sanâi*, C II, s. 231; İbn-i Rüşd, *el-Bidâyetü'l-Müctehid*, C II, s.4; el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s. 2059.

¹¹² ed-Dârimî, “Nikâh”, 11; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 19.

¹¹³ el-Buhârî, “Şehâdât”, 8.

¹¹⁴ eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhı Mezhebi'l-İmami's-Şâfi*, C II, s. 42.

¹¹⁵ el-Bakara, 2/286.

bir sözleşmedir. Mehir, geçim sorumluluğu, soyun sabit olması, sihrî akrabalığın meydana gelmesi bunlar arasındadır. Diğer yandan nikâh akdinin açıktan yapılması ve akit sırasında şahitlerin bulunması, eşleri zina töhmetinden uzaklaştırır ve korur.

Evlilikte şahidlerde aranan özellikler: Akıllı ve ergen olmasıdır. Akıl hastası veya küçük çocukların şahitliği geçerli değildir. Şahitlerin iki erkek veya bir erkek iki kadın olması gerekir. Tek şahitle nikâh geçerli olmaz. Çünkü hadiste “Bir velî ve iki adaletli şahit olmadıkça nikâh olmaz” buyrulmuştur.¹¹⁶ Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, bu takdirde razı olacağınız şahitlerden bir erkekle iki kadın yeter.”¹¹⁷ İmam Şâfiî’ye göre bu âyet nikâh akdini kapsamaz. Kısasta ve diğer şer’î cezalarda olduğu gibi, nikâhta her iki şahidin erkek olması şarttır. Hanbelî ve Mâlikîler de aynı görüştedir. Hanefilere göre, kadınlar nikâhta taraf oldukları gibi, bir erkek için iki kadın olmak üzere şahitlik yapabilirler. Bunların şahitlikleri yalnız had ve kısas davalarında unutmama ve gaflet sebebiyle kabul edilmez. Çünkü hadler şüphe ile düşer.¹¹⁸

Diğer bir konu şahidin hür olmasıdır. Hanbelîler dışındaki çoğunluk, şahitlerin hür olması gerektiğini söylerler. Hanbelîlere göre ise, köle diğer haklar konusunda şahitlik yapabildiği gibi nikâhta da şahitlik yapabilir. Çünkü bunu yasaklayan bir âyet, hadis veya icma yoktur.¹¹⁹

Ayrıca şahit Müslüman olmalıdır. İki tarafın müslüman olduğu bir evlenmede her iki şahidin de müslüman olması gerektiğinde görüş birliği vardır. Çünkü gayri müslimin müslüman üzerinde velâyet hakkı yoktur.¹²⁰ İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a göre, iki taraf veya yalnız kadın ehl-i kitaptan olursa şahitler de ehl-i kitaptan olabilir.¹²¹

Hanefî mezhebine göre, şahitlerde adalet şartı aranmaz. İki fasık şahidin şahitliğinde de nikâh yapılabilir. Çünkü fasık veli olmaya ehildir. İmâmiyye Şîası da bu görüştedir. Hatta İmâmiyye göre, nikâhta şahit bulundurma, akdin sıhhat şartı değil, menduptur. Onlar sùrekli nikâhta şahit bulundurma, ilân ve açığa vurmaya müstehap sayarlar. En sağlam görüşe göre, kadın ergin, reşid olunca iki şahit ve velinin hazır bulunması şart aranmamaktadır.¹²²

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 19.

¹¹⁷ el-Bakara, 2/282.

¹¹⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C V, s. 32; ez-Zühaylî, *Hanefî Fıkhı*, C VII, s. 74; Hamdi Döndüren, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, s. 208.

¹¹⁹ ez-Zühaylî, *Hanefî Fıkhı*, C VII, s.75.

¹²⁰ en-Nisâ, 4/141; el-Kâsânî, *el-Bedâiu’s-Sanâi*, C II, s. 253.

¹²¹ el-Kâsânî, *el-Bedâiu’s-Sanâi*, C II, s. 253; Şeyh Nizameddîn, *el-Fetvâ-i-Hindiyye*, C I, s. 267.

¹²² et-Tûsî, *el-Muhtasaru’n-Nâfi’ fi Fıkhı’l-İmamiyye*, Dârul-Kitabil-Arabî, Mısır: t.s, s. 194.

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'AN'DAKİ NİKÂH ÂYETLERİNİN
en-NESEFÎ ve et-TÛSÎ'YE GÖRE YORUMLARI

2.1. Sünnetullah ve Fitrat Çerçevesinde Nikâh

Sünnetullah: Allah'ın yarattığı âlemleri, yaratılış düzeni üzerine devam ettirmesi ve toplum yaşamını intizam etmek üzere koymuş olduğu kurallar anlamına gelen bir Kur'ânî terimdir. Allah yaptıklarını (yarattıkları) da belli bir düzen ve kurala göre yaratır.

Sünnetullah lügatta “bir şeyi açığa çıkarmak, iyi veya kötü yeni bir usul ortaya koymak” anlamındaki “senne” kökünden türeyen sünnet ile Allah lafzından meydana gelir. Sünnetullah teriminin manası, “Allah'ın koyduğu kanun, yasa, nizam” demektir.

Kurân'da sünnet kelimesindeki “sûrekli, düzenli ve kendine has uygulama manası Allah'a isnad edilmek üzere Allah'ın yaratma ve yönetmesinde ezelden beri sûre gelen ve bu zaman sûresince değişmeyen kurallar bulunduğu işaret edilmektedir.¹²³

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmuştur: “Allah'ın kanun ve âdetinde ne bir değişiklik bulursun, ne de Allah'ın nizam ve kurallarında bir değişiklik ve bozulma bulursun”.¹²⁴ Allah (c.c.) da biz kullarına nikâhla evliliği emrederken veya yasaklarken bunda muhakkak kulların dünyevi ve uhrevi bir faydası ve koruması vardır. Sünnetullah kul için bu anlamı içinde barındırmaktadır.

Fitrat: Yaratılış, yapı, karakter, tabiat, mizaç anlamlarını ifade eder. Terim olarak fitrat: Allah Teâlâ'nın yarattıklarını, kendisini arayıp bulacak, tanıyacak ve kavrayacak bir hal, bir özellikte yaratmasıdır.¹²⁵

¹²³ M. Fuad Abdülbakî, *el-Mûcem*, C II, s. 552.

¹²⁴ Fâtır, 35/43.

¹²⁵ İbn-i Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C V, s. 55.

Hız. Peygamber (a.s.)'ın, "Her doğan çocuk, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi olarak yetiştirir."¹²⁶ Fıtrat, Allah (c.c.)'ın yaratmış olduğu varlıklardan olan insan, hayvan, bitki ve diğerlerinin yaratıldıkları özde bulunan özellikleridir. Mesela; insan ve hayvanda olan, yeme-içme, şehvet duygusu gibi, yine bitki ve meyve ağaçlarının, aynı topraktan beslenmesine rağmen hepsinin ayrı sebze ve meyve vermesi gibi. Bunun benzeri erkek ve kadın soyunun sürdürülebilmesi için de geçerli bir kuraldır. Aynı özellikleri taşıdıkları halde bazı erkek ve kadınların birbirleri ile evlenmesinin de yasaklanması, Allah'ın insanı yarattığı fıtrattaki özellik sebebiyledir.

Kur'ân-ı Kerîm'de konu ile ilgili Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmaktadır: "Artık hanif olarak kendini din için ikame et, Allah'ın hanif fıtratıyla ki; Allah, insanları onun üzerine (hanif fıtratıyla) yaratmıştır. Allah'ın yaratmasında değişme olmaz."¹²⁷

Biz de konuyu işlerken bu iki olguyu göz önünde bulundurarak âyet, hadis ve hükümlerin içinde bulunan hikmeti anlamaya ve anlatmaya çalışacağız.

2.1.1. Nikâhın Emredilmesi (Teşvik)

Tezimizin birinci kısmını oluşturan tezle ilgili terimlerin tanımını ve nikâhla ilgili bağına ortaya koyduktan sonra şimdi tezimizin ikinci bölümünde Kur'ân'daki nikâh âyetlerinin en-Nesefî ve et-Tûsî'ye göre karşılaştırmalarına başlayacağız.

Nûr sûresinin 24/32. âyet-inin manası evliliği teşvik anlamında şöyledir: "Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden salihleri evlendirin. Eğer bunlar fakirseler Allah kendi lutfu ile onları zenginleştirir. Allah (lutfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."¹²⁸

Evlilik, evlenme, nikâh insanoğlunun hayat başlangıcı olan Hz. Âdem ve Havva ile başlamış, günümüze kadar varlığını, konumunu korumuş ve insanlığın sonu olan kıyamet gününe kadar da varlığı sürecektir. İnsanların evlenme istek ve arzularının nedenlerinden bazıları psikolojik ve sosyolojiktir. Cinsel istek, karşı cinsle arasındaki cinsel alaka, yalnızlıktan uzaklaşma isteği ve evlilik aracılığıyla soyu devam ettirme, sosyalleşme, kişileri evlenmeye (nikâh) yönelten psiko-sosyal nedenlerden bazıları olarak sayılabilir.

İslam dinin değer ve hükümlerinin ilk kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân'ın uygulaması olan Hz. Peygamberin (a.s.) sünneti, evlilik müessesesini ihyâ hususunda

¹²⁶ el-Buhârî, "Cenâiz", 92; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 17; et-Tirmîzî, "Kader", 5.

¹²⁷ er-Rûm, 30/30.

¹²⁸ en-Nûr, 24/32.

Müslüman toplumlara bu konuda vazife ve sorumluluklar yüklemektedir. Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet, evli olmayan erkek ve kadınları evlendirmeyi, idareye elverişli kimselerin evlendirilmesini, İslam toplumunun yönetici ve önderlerine sosyolojik bir vazife olarak bu sorumluluğu yüklemektedir.¹²⁹

Biz de bu sosyal yükümlülüğü ilk önce kaynak aldığımız Sunnî müfessirlerden en-Nesefî'nin *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl* adlı tefsir kitabı ve Şia'dan et-Tûsî'nin *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı eserini örnek alarak nikâhın teşviği konusuna nasıl baktıklarını ortaya koyarak başlayacağız.

Sunnî görüşü temsilen, en-Nesefî'nin nikâhın teşvik edilmesi âyet-i kerîmesi ile ilgili tefsiri şöyledir: “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyileri evlendirin. Eğer bunlar mali yönden fakirseler Allah (c.c.) kendi lutfu ile onları zenginleştirir. Allah hazinesi (lutfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”¹³⁰

“Eyyim” sözcüğünün çoğulu olan “eyâmâ” kelimesinin anlamı, “eşi olmayan, bekâr ya da dul olan kadın ve erkek” demektir.¹³¹

“Eyâmâ” sözcüğüne yaklaşık tüm sunnî ve Şiî müfessirler, imam en-Nesefî gibi yaklaşmışlar ve açıklamışlardır. Örnek verecek olursak İmam el-Kurtûbî ve Fahreddîn er-Râzî'de “eyâmâ”yı, yanında erkeği olmayan hanım veya hanımı olmayan erkek diye tanımlarken dul-bekâr ayrımı yapmamakla birlikte, genel görüş de bu yöndedir.”¹³²

İmam en-Nesefî tefsirin asıl bölümünde evlilikte velilik konusuna değinmemekle birlikte âyet-in açıklamasını bitirdikten sonra “denildi ki” ifadeleriyle bu açıklamalara da yer vermektedir.

Nesefî, “bu âyet köleleri ve cariyeleri evlendirmenin, efendilerinin üzerine vazife olarak belirttiği gibi, hanımların ve bekârların evlendirilmesinin ise veliler üzerine bir görev olduğunu belirtir işaret vardır,” diye açıklarken; bir diğer yorum ise “dul erkeğe ve hanıma izinleri olmadan hiçbir kimse veli olarak karar veremez. Çünkü bu işe dul kendisi karar verebilir,” denilmektedir.¹³³

¹²⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân ve Sünnete Göre Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu, Sosyal Motivasyon”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, s. 38.

¹³⁰ en-Nûr, 24/32.

¹³¹ en-Nesefî, Hafızuddîn, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medâriküt-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, İstanbul: Dersâdet Yayınları, h. 1314, C II, s. 33.

¹³² er-Râzî, Ebû Abdillâh, Fahrüddîn Mahmud b. Ömer b. Hüseyin, et-Tabristânî, *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Ter. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve Sadık Doğru, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, C XVII, s. 55; el-Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruç Yayınları, 2010, C XII, s. 374.

¹³³ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 333.

İmam en-Nesefî, “Salih olanlar”dan kasıt iyi (hayırlı) olanlar ya da mü’min olanlar demiştir. Buna göre âyet-in manası şöyle olmaktadır; sizden olan hür-kadın erkek-bekârları ve -kadın erkek- iyi köleleri evlendirin, anlamına gelmektedir. Âyetteki emir, yönlendirme (teşvik) içindir. Çünkü nikâh genel görüşe göre sünnettir. İmam Şafiye göre ise mubahtır.

en-Nesefî, “Eğer malları yönünden fakirlerse, Allah onlara yetecek kadar mal ve gönül genişliği huzuru vererek zenginleştirir. Allah hazinesi (lutfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.” Ya da diğer bir anlama göre, iki kişinin rızkının bir araya gelmesi sonucunda sahip oldukları mal (rızık) çoğalarak kendilerine yetecek hale getirir.” Allah’ın hazinesi, lutfu geniştir, zengindir. Yaratmış olduğu kullara fazlı ihsanından vererek zenginleştirmesi O’nun hazinesinden, lutfundan bir şeyi eksiltmez, azaltmaz, şeklinde olmaktadır.¹³⁴

İslam inancına göre her kişinin rızıkı, “Allah dilediğinin rızkını geniş, dilediğinin rızkını dar yapar,”¹³⁵ âyet-ine göre eşit değildir. Bu durum da gösteriyor ki kendisi fakir olan birisinin eşi veya çocuğunun olmasıyla rızıklardaki farklılık sebebiyle aile mali yönden feraha (genişlik) kavuşabilir. Çevremizde buna benzer canlı örnekler de vardır.

en-Nesefî, “Evlenme imkanı bulamayanlar, Allah’ın lutfu ile kendilerini mal yönünden varlıklı kılincaya kadar namuslarını korusunlar...”¹³⁶ âyet-ini ise şöyle yorumlamaktadır:

Mehir veya nafaka ödeme gibi yükümlülüklerini yerine getirmeye güçlerinin yetmediği için evlenme imkânı bulamayanlar, Allah kendilerini ihsanıyla mal yönünden zengin kılıp mehir ve nafaka vermeye güçleri yetinceye kadar iffetlerini-namuslarını korusunlar. İffetlerini-namuslarını korumaya özen göstereyinler. “Velyestâ’fif”, sözcüğünün manası, kendi nefisinden kendisini korumaya çalışan kişi, demektir.

Bu konuda Hz. Muhammed (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ey gençler topluluğu! Sizden kim imkân bulursa evlensin. Çünkü bu, gözü harama bakmaktan, avret yerini de zinaya düşmekten korur. Gücü yetmeyen ise oruç tutsun, çünkü o, onun şehvetini keser.”¹³⁷

Bu ifadeler şu emirleri oluşturdu: Önce fitneden koruyan ve günah töhmeti altında kalmaktan uzaklaştıran şeyi yani bakmamayı emretti.¹³⁸ Sonra haramdan uzak dini bir hayat için koruyucu olan nikâhı emretti. Sonra evlenmeye mali açıdan gücü yetmeyenlerin

¹³⁴ en-Nesefî, *Medârikü’t-Te’vîl*, C II, s. 334

¹³⁵ er- Ra’d, 13/26, er-Rûm, 30/37, el-Ankebût, 29/62, el-Kasâs, 28/82.

¹³⁶ en-Nûr, 24/33.

¹³⁷ el-Buhârî, “Savm”, 10; “Nikâh”, 2,3; Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1.

¹³⁸ en-Nûr, 24/31.

evleninceye kadar, nefislerini kontrol etmeye ve namus-iffet sahibi olmaya çalışmalarını emretti.¹³⁹

Şia görüşünü temsilen tercih ettiğimiz, Ebû Cafer et-Tûsî'ye gelince; önce âyet-in mealini kendi anlayışı yönünde veriyor. “Allah’ın bu hitabı (evlendirin), mükellef erkekler (veli) içindir. Veya yöneticiler içindir ki Allah Teâlâ onlara “eyâmâ” (dul erkek ve kadınlar)ı evlendirmeyi emrediyor. Ve yine sahip oldukları köle ve cariyelerden salih ve ayıplarını örtenlerin itâatkar olanlarını da evlendirmelerini sahiplerine emrediyor, demektedir.

Şia müfessiri imam et-Tûsî, mealden sonra âyet-in tefsirine geçerek, “eyâmâ” kelimesini en-Neseî gibi açıklamıştır. Farklı olarak, “eyyim” in “feyal” vezninde olup “faî’l” manasındadır, demiştir. “Yetim”, “yetime” ve “eyâmâ”nın cemileri aynı kalıptandır. Cemisi (çoğulu) nin “eyâyim” olması da caizdir. Bu kelimenin manası da “eşi olmayan erkek ve kadın,” demektir.¹⁴⁰

et-Tûsî âyetle ilgili kendi görüşü doğrultusunda âyet-in tefsirini yaptıktan sonra varsa âyetle ilgili zayıf olan görüşleri de açıklar. Zayıf olan görüşleri “meçhul sığası” veya “denildi ki” ifadesi ile belirtmektedir. Bir grup da şu görüşte bulunur; “eyâmâ” kocası ölen (dul) kadın demektir. Bunların delili Peygamber (a.s.)’ın “dul’un evlenmesi kendisine aittir” hadisidir.¹⁴¹

et-Tûsî, “Ve yine sahip oldukları köle ve cariyelerden iyi ve kusurlarını örtenlerin itaatkar olanlarını da evlendirmelerini sahiplerine emrediyor...”

“Enkihû” nun manası, evlendirin demektir. Kendisi evlenen için “Ne-Ke-Ha” fiili kullanılır. “Enkihû” kendisinden başkasını evlendiren için kullanılır. Tûsî herhangi bir hükümden bahsetmez. Ancak bu konuda var olan görüşleri de açıklar, hür evlenmek istediğinde onu evlendirmek farzdır. Köle ve cariyelerin evlenme isteklerini yerine getirmek ise efendileri üzerine mendub (müstehab)tur, demektedir.

“Evlendirin..” emri üzerine iki görüş vardır, birinci görüşe göre emir, hürler içindir. İkinci bir görüşe göre ise emir, hürleri, cariye ve köleleri kapsar (umumi) durumdadır, denilmiştir.¹⁴²

et-Tûsî, “Eğer onlar fakir iseler, Allah fazlından onları zengin (berekatli) kılar..” buyurmasını, salih kadın ve erkekleri, fakirliklerinden, ellerinin darlığından dolayı nikâhtan

¹³⁹ en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 335.

¹⁴⁰ et-Tûsî, Muhammed b. el-Hasan b. Ali, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessetü'l-Â'lâmî, ts. C VII, s. 431.

¹⁴¹ İmam Mâlik, *Muvattâ*, “Nikâh”, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 219, 242, 274, 345, 355, 362; Müslim, “Nikâh”, 66, 68; ed-Dârimî, “Nikâh”, 13; İbn-i Mâcê, “Nikâh”, 11; et-Tirmîzî, “Nikâh”, 18.

¹⁴² et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C VII, s.431.

men (yasak) etmeyin. Bu şekilde olanları Allah, evlendikleri vakit kudretinin genişliği, fazlının çokluğu, onların halini bilmesi sebebiyle onları (fakir) ıslah eder ve kendisinin takdir ettiği miktar kadar onlara (rızk, zenginlik) verir.

“Zengin kılar..” hakkında bir başka görüşde; nikâhla Allah onları haramdan koruyarak zengin kılar, şeklindedir.¹⁴³

et-Tûsî, âyet-in “Nikâh’a gücü yetmeyenler, Allah kendilerini fazlından zengin kılınca kadar iffetlerini korusunlar.” Bu, nikâha, mehrin çokluğundan, nafaka temin etmeye gücü yetiremeyenler iffet (namus)lerini korusunlar, fuhşa yönelmesinler, düşmesinler ve sabretsinler ta ki Allah (c.c) onları fazlından kendilerini zengin (nikâh için yetecek kudreti ve imkânı) kılana kadar, iffetlerini korusunlar,¹⁴⁴ manasındadır.

Bu konuda yazılmış olan makaleler de bizim yukarıda verdiğimiz görüşleri desteklemektedir. Bu konu ile ilgili yazılan bir makalede şöyle denilmektedir:¹⁴⁵

Evlilik, öncelikle bir yaşam sözleşmesi ve müesseseleşmiş bir yaşam biçimidir. Evlenme, karşı cinsten olan iki kişinin birbirlerini isteyerek ve kabul ederek beraber yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan, çocuk sahibi olmak ve soyu sürdürme bilmek gibi gayeleri olan bir çeşit toplumsal anlaşmadır. İki farklı cins olan erkek ve kadın arasında meydana gelen evlilik, nikâh adı verilen bir akdi meydana getirir. Aileyi devamlı kılan bu sözleşme, kadın ve erkeği birbirine bağlayan, güven, bağlılık gibi birtakım etkenlere dayanır. Evlilikte resmi yollardan çocuk edinilmesi ve bu çocuğun hayatı boyunca korunması için eşlerin karşılıklı anlaşmaya dayalı bir yaşamları söz konusu olmaktadır. Kadın ve erkeğin evliliği, kanunlarla kayıt altına alınan, topluma duyurulan ve açıklanan bir yol arkadaşlığı, birlikte yaşama olayıdır. Beraberliklerine cemiyetin bağlı bulunduğu kültürel ve dini değerler neticesinde izin verilen kimseler arasında devamlılık gösteren ilişkidir. Evlilik, yasal olarak bir kadınla bir erkeği karı-koca olma özelliğiyle birbirine bağlayan sözleşmedir.¹⁴⁶

Evlilik, karşı cinsten iki kişi arasındaki cinsel beraberliğin sosyo-kültürel bakımdan kabul edilmesidir. Bir başka söylemle evlilik, cinsel ilişkileri yasallaştıran ve yasal yoldan çocuklar dünyaya getirme olanağı sağlayan bir nikâh akdidir.¹⁴⁷

¹⁴³ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C VII, s. 432.

¹⁴⁴ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C VII, s. 433.

¹⁴⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân ve Sünnete Göre Toplumun Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu, Sosyal Motivasyon”, s. 37.

¹⁴⁶ Samuel Koenig, *Sosyoloji*, Çev. S. Sucu ve O. Aykaç, İstanbul: Ütopya Kitapevi, 2000, s. 134; Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara: 2000, s. 54.

¹⁴⁷ Âdil İzveren, *Toplumsal Törebilim*, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1980, s. 173; Ali Seyyar, *Davranış Bilimleri Terimleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2004, s. 216.

Her devirde milletler devamlılıklarını sürdürebilmek için evli olmayanları evliliğe teşvik için çaba harcamışlardır. Mesela, Roma İmparatorluğu'nda bekârlık ve evlilik dışı ilişkilerin fazlaşması üzerine o dönemde aile yapısı ciddi şekilde zarar görmüştür. Bu yüzden İmparator Augustus evlenmeyenleri evliliğe teşvik edecek kanunlar çıkarmıştır.¹⁴⁸

Bu tür sebeplerden dolayı İslam dini, evli olmayan erkek ve kadınların evlendirilmesi hususunda Müslümanlara önemli vazifeler yüklemektedir. İslâm'ın hayata ilişkin tavsiyelerinden birisi, toplum içerisindeki bekârları, dul olanları evlendirmeleri yönündedir. Müslümanlar birbirlerini, özellikle de mali durumu yeterli olmayanların ellerinden tutmaları, İslam kardeşliğinden önce insan ve cemiyet olarak ilgilenilmesi gereken bir vazife olarak görmeleri gerekmektedir.

Bu tür davranışlar, İslâm toplumunun bir arada tutulması, düzenli, tutarlı, güçlü, güvenli ve huzurlu bir cemiyet olmasının ana kurallarını oluşturur.¹⁴⁹

Konumuzu ve fikirlerimizi zenginleştirmek amacı ile Sunnî ve Şia'dan da bazı tefsirlere kısaca yer vereceğiz. Tefsirlere baktığımızda onlar arasında bu âyet-i farklılaştıracak bir yaklaşım ve yorum göremiyoruz. Bu âyetle ilgili olarak tefsirlerden örnek verecek olursak, Sunnî olarak İbn-i Kesîr'in tefsirinde bu (nikâha teşvik) âyet-ini nasıl tefsir ettiğini ele alarak görüşlerini paylaşalım.

İbn-i Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* adlı eserin de âyet-in açıklaması şöyledir: âyet-in konusu: "Evliliği kolaylaştırın," şeklindedir. Bu âyetler kesin hükümler ve emirleri içine almaktadır. "İçinizden evli olmayanları ve kölelerinizden, cariyelerinizden sâlih olanları evlendirin," sözü, nikâh emrini belirtir. Bir kısım âlime göre evlenmenin, gücü yeten herkese vacip olduğu şeklindedir. Bunlar yukarıda zikrettiğimiz, Allah Rasûlü (a.s.)' nün : "Ey gençler topluluğu..."¹⁵⁰ hadîsinin açık manasını delil olarak almışlardır. Buhârî hadîsi İbn-i Mesûd'dan nakletmiştir. Başka bir şekilde olmak üzere *Sünen*'lerde mevcûd bir hadîste Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyuruyor: "Evleniniz, çoğalımız. Kıyamet günü ben sizin (çokluğunuz) la ümmetlere övüneceğim,"¹⁵¹ dediği nakledilmektedir.¹⁵²

¹⁴⁸ Richard Hoing, *Roma Hukûku*, Çev. Şemsettin Talip, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1938, s. 169; Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, İstanbul: Ensar neşriyat, 2004, s. 44.

¹⁴⁹ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre İslâm'ın Temel Kuralları*, İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1994, s. 73; M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul: Nesil Yayınları, ts, s. 150.

¹⁵⁰ el-Buhârî, "Savm", 10; "Nikâh", 2,3; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1; et-Tirmîzî, "Nikâh", 1; en-Nesâî, "Nikâh", 3.

¹⁵¹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2; İbn-i Mâce, "Nikâh", 1.

¹⁵² İbn-i Kesîr, Hâfiz İsmail bin Ömer bin Kesir bin Dav'a bin Der'el-Kureyşî, el-Buravî, ed-Dimeşkî, eş Şâfi, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Terc. Abdülvahhap Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2010, C VI, s. 3680.

İbn-i Kesîr, “Eyâmâ” sözcüğünü, Neseî gibi anlamlandırarak, evlendikten sonra ayrılmış olsun veya isterse hiç evlilik yapmamış olsun eşi olmayan kadın veya erkek manasında “eyyim” sözcüğünün çoğuludur, anlamında açıklamıştır. Dil âlimleri de bu kelimenin hem erkekler ve hem de kadınlar için kullanıldığını beyan etmektedirler.

“Şâyet mali yönden imkân sahibi değilseler, Allah (c.c.) onları kendi lutfuyla zenginleştirir. Allah’ın hazinesi geniş olandır ve alim’dir,” âyet-i hakkında İbn-i Abbâs’ın görüşü şöyledir: Allah Teâlâ erkek ve kadınları evlenmeye teşvik etmiş; özgür (hür) ve kölelere evlenmelerini tavsiye ederek, evlendikleri takdirde eşlere zenginlik vaat etmiş ve: “Şâyet ekonomik olarak yoksul iseler, Allah onları kendi fazlından, ihsanı ve lutfuyla zengin kılacağı,” söylemektedir. Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.)’ın yorumu ise şöyledir: Allah’ın size emretmekte olduğu nikâhta O’na (c.c.) uyun. Allah (c.c.)’ın size olan zenginlik sözünü yerine getirecektir. Zîrâ Allah (c.c.): “Şâyet mali olarak fakir iseler, Allah (c.c.) onları sonsuz lutfuyla zenginleştirir,” buyurmuştur.

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivâyetle Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Üç kimse vardır ki Allah onlara yardım eder: İffetli olmak için evlenen, borcunu ödemek isteyerek borca (kitâbete) bağlanmış köle ve Allah yolunda savaşan gazi”.

“Evlenemeye ekonomik imkân bulamayanlara da Allah Teâlâ âyet-i Kerîm’de yol göstermektedir; mali olarak imkân olmadığı için evlenemeyenler, kendilerini Allah (c.c.), mali olarak zenginleştirinceye kadar namuslu hareket etsinler,” âyet-i, evlenme gücü bulamayanlara Allah’ın haramdan uzak durma, kaçınma emridir. Bu âyet-i destekler manada Hz. Peygamber (a.s.) de: Ey gençler topluluğu, sizden kim evlenmeye güç yetirirse evlensin. Şüphesiz o, hem gözü ve hem de mahrem yeri en iyi koruyandır. Kim de evlenmeye güç yetiremezse oruç tutsun. Zîrâ o şehveti engeller, buyurmuştur.¹⁵³ Bu âyet-i kerîmedeki hükümler mutlakdır. Nisâ sûresindeki 25. âyet ise bundan daha dar alanda olup bu: “Sizden; hür, inanmış kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenler, ellerinin altında bulunan inançlı cariyelerle evlensin,”¹⁵⁴ âyet-idir. Yani cariyelerle evlenmeyerek sabretmeniz daha hayırlıdır. Zîrâ cariyelerle evlendiğiniz takdirde doğacak çocuk, köle olacaktır., manasındadır. “Ve Allah Ğafur’dur, Rahim’dir.”¹⁵⁵

“Evlenemeyenler de; namuslu davransınlar,” âyet-i hakkında İkrime (r.a.) şöyle diyor: Bu, bir kadın görüpde ona karşı kendisinde cinsel arzu oluşan kimsedir. Şâyet eşi varsa gitsin ve bu cinsel arzusunu onunla gidersin. Eğer eşi yoksa göklerin ve yerin

¹⁵³ el-Buhârî, “savm”, 10; “Nikâh”, 2,3; Müslim, “Nikâh”, 1,3; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1; et-Tirmizî, “Nikâh”, 1; en-Nesâî, “Savm”, 43; “Nikâh”, 3.

¹⁵⁴ en-Nisâ, 4/25.

¹⁵⁵ en-Nûr, 24/33.

yaratılışındaki Allah (c.c.)ın hikmet ve güzelliği üzerinde düşünsün ki sonunda Allah (c.c.) onu zengin kılacaktır,”¹⁵⁶ şeklinde yorumlamıştır.

Şia'nın diğer tefsirleri de bu âyet-i et-Tûsî gibi aynı manada açıklanmıştır. Örnek verecek olursak, et-Tabresî ve el-Kâşânî'nin tefsirlerinde de aynı şekildedir. Tefsirlerde yazılan yorum ve delil olarak gösterilen hadisler et-Tûsî'nin tefsiri ile aynıdır.¹⁵⁷

et-Tabresî'nin tefsiri klasik tefsir özelliklerini taşıyor. Önce âyet-i veriyor sonra da ilgili kelimeleri açıklıyor ve varsa o konudaki rivâyetlerle devam diyor. el-Kâşânî ise, âyet-i verdikten sonra sadece o âyette bulunan kapalı kelimelerin manasını verip geçmektedir.

Evlenme konusunda mezhep imamaları her ne kadar hüküm belirtmiş olmasalar bile, yine de tefsirciler bir değerlendirmede bulunarak evlenme yükümlülüğü kişinin şehvetle mücadelesine göre farz, vacib, sünnet ve mübah şeklinde de ayırmışlardır.¹⁵⁸

Şia'nın öncü müfessirlerinden el-Kummî'de bu âyet-i tefsir ederken “yetâmâ, salih, Ve'l-yest'afif” kelimelerini İmam et-Tûsî gibi aynı manalarda yorumlamıştır. Âyet-in tefsirinde de herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır.¹⁵⁹ Kummî'nin tefsir tarzı bilinenlerden farklıdır. Kummî, âyet-i verdikten sonra âyet-in tamamını tefsir etmemektedir. Âyette bulunan ve diğer tefsircilerin de açıklamalarda bulunduğu kelime veya cümleyi âyet-in içinde sadece kısa açıklama yapmakta ve âyete devam etmektedir. Sadece kendi görüşünü yazmakta, herhangi bir görüşe yer vermeyerek tefsir devam etmektedir.

2.1.2. Fıtrat ve Cinsellik

Fıtrat, bir şeyi yarmak, bir işi ilk defa bulup ortaya koymak; orucu bozmak, açmak anlamlarındaki “f-t-r” kökünden türeyen “fitrat”, yaratılış ve yaratmak anlamındadır. “Fâtır” kökünden isim olup “yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip olmak” anlamına gelmektedir. İlk yaratılış bir bakıma mutlak yokluğun yarılarak içinden varlığın çıkması şeklinde anlaşıldığı için “fitrat” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Buna göre “fitrat”, ilk yaratılış anında varlık cinslerinin öz yapısını, özelliğini ve henüz dış faktörlerden etkilenmemiş olan ilk yaratılış durumunu belirtir. İnsanın yemesi, içmesi, barınması, inanma, şehvet

¹⁵⁶ İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C VI, s. 3680; Ayrıca bkz. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân ve Sünnete Göre Toplumun Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu, Sosyal Motivasyonu”, s. 44.

¹⁵⁷ et-Tabresî, *Emînü'l-İslâm*, Aliyyü'l-Fazl, İbn-i Hasan, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetü'l-A'lâmi, 1995, C VII, s. 243; el-Kâşânî, el-Mevlâ, Nuruddîn, Muhammed ibn-i Murtezâ, *Tefsîru'l-Kâşânî*, Beyrût: Daru'l-Mektebe, ts. C II, s. 930.

¹⁵⁸ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C V, s. 2048.

¹⁵⁹ el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, Beyrût: Dâru'l-Hucce, h.1426, C II, s. 77.

(cinsellik), sevgi ve nefret gibi duygular ile insanın el, ayak, göz, kalp gibi organları yaratılıştan (fıtrattan) vardır.¹⁶⁰

Cinsellik (Cim'a): "Toplamak, bir araya getirerek birleştirmek" anlamındaki "cem'a" kökünden türeyen "cimâ", "toplanmak, bir araya gelmek" anlamında mastar veya "beraberlik" anlamında isim olarak kullanılmaktadır. Bu manadan hareketle kadınla erkeği bir araya getiren cinsel ilişkiye cimâ denilmiştir. Dinî - hukûkî anlamda daha çok yasal olan cinsî ilişkiyi ifade eden cimâ, İslâm hukûkunda eşlerin karşılıklı görev ve vazifelerinden biri kabul edilmiştir. Fıkıh âlimlerine göre eşlerden her biri bu anlamdaki eşlilik sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır. Kur'ân-ı Kerîm'de eşlerin birbirine karşı durumunu birer elbise, birer örtü (libâs) durumunda olduğu açıklanarak,¹⁶¹ insanın hem fizyolojik hem de psikolojik açıdan tatmin görüp huzura kavuşabilmesi için karşı cinse olan ihtiyacı açıkça belirtilmiştir.¹⁶²

Fıtrat gereği bir ihtiyaç olan cinsel ilişki Kur'ân'ı Kerîm'de insanın ilk yaratılışı anlatılırken şöyle haber verilmiştir "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının..."¹⁶³ Âyetten de anlaşıldığı gibi insanın tek nefis (beden)ten; Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in bedeninden yaratılması gerçeği, erkek ve kadının birbirine olan muhtaçlığını ve cinsel ilişkisi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Âyette erkek ve kadın türünün çoğalması ise bize cinselliğin varlığını ve hakikatini bildirmektedir. Bu âyette kadın-erkek cinsel ilişkisi açık olarak belirtilmiştir. Çünkü bilim ve tecrübe bize göstermiştir ki kadının hamile kalması ancak rahmine erkeğin sperminin girmesi ve dölleniş ile mümkündür.

Aşağıdaki âyet-i Kerîmeler bu ilişkiyi bize daha açık olarak haber vermektedir, "Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile cins-i münasebette bulununca hanımı hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı..."¹⁶⁴

"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra aşılınmış yumurtadan, sonra uzuvları önce belirsiz, sonra belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir zamana kadar rahimlerde

¹⁶⁰ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 640; İbn-i Münzir, *Lisânü'l-Arab*, C XI, s. 196; Ayrıca bkz. Hayati Hökekleli, "Fıtrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C XXIII, s. 47.

¹⁶¹el-Bakar, 2/187.

¹⁶²Sâlim Ögüt,"Cimâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C VIII. s. 2.

¹⁶³ en-Nisâ, 4/1.

¹⁶⁴ el-A'râf, 7/189.

bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağımıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz)...”¹⁶⁵

Hûd sûresinde de Hz. Nûh’a hitaben gemiye alacağı şeyleri Allâh (c.c) emir buyururken; “Buyruğumuz gelip yerden (tandırdan) sular kaynamağa başlayınca, her cinsten birer çifti al...”¹⁶⁶ emri yaratılmışların istisnasız çoğalması ve üremesi erkek – kadın (dişi) in cinsel olarak birleşmesi ile olduğunu haber vermektedir.

Âyetlerden, bilim ve hayat tecrübelerinden öğrendiğimiz kesin bilgilere dayanarak; cinsel ilişki insan ve soyunun sürdürülebilmesi için ekmek-su kadar ihtiyaç olduğunu ve vazgeçilmez olduğunu anlıyoruz. Bu cinsel ihtiyacın, arzu ve isteğinin de fitrat (öz) tan geldiğidir. Bu cinsi münasebetin (cim’a) neticesinde insan soyunun devamlılığı sağlanacaktır.

İşte tam burada İslam dini devreye girerek, insanların soyunun çoğalırken meydana gelen cinsel ilişkinin gayr-i meşru olmaması, neslin, mirasın karışmaması ve toplum düzeninin bozulmaması için nikâh akdiyle, mehir, talak ve iddet gibi konulara şartlar getirerek bu ilişkiye geçerlilik ve yasallık kazandırmıştır.

2.1.3. Nikâh ile Meveddet ve Sekînet İlişkisi

“Birbirinize yakınlaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp, aranızda sevgi ve merhamet oluşturmasında, O’nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir topluluk için dersler vardır.”¹⁶⁷

Nikâh ile Meveddet ve Sekînet arasındaki ilişki tefsir kitaplarında işlenirken bir birine anlamca yakın manalarda kullanılmıştır. Biz de âyetle ilgili yorumlardaki farklılıkları göz önünde bulundurarak, tefsirlerden örnekler aldık.

İmam İbn-i Kesîr’in bu konudaki açıklaması şöyledir: Eğer Yüce Allah hanımları, cinlerden, hayvanlardan veya diğer farklı bir cinsten yaratmış olsaydı, erkeklerle hanımları arasında bu ilişki meydana gelmez aksine aralarında yakınlaşma yerine, düşmanlık, nefret, mücadele ve kin meydana gelirdi. Kadınların erkeklerle aynı cinsten olması, Allah’ın insanoğluna sonsuz bir nimeti, acıması ve rahmetindedir. Kadınlara yönelesiniz ve

¹⁶⁵ el-Hac, 22/5.

¹⁶⁶ Hûd, 11/40.

¹⁶⁷ er-Rûm, 30/21.

birbirinizle kaynaşasınız diye sizleri böyle bir fitratta yarattı. Bu sebeplerden dolayı kadın ve erkek arasında şefkat, acıma ve sevgi oluşmaktadır.¹⁶⁸

İbn-i Abbas'ın bu kavramlarla ilgili tanımı biraz daha kapsamlıdır: Meveddet, erkeğin, hanımını sevmesi; rahmet ise, herhangi bir kötülüğün dokunmaması için hanımını şefkatle korumasıdır. İşte bu anlatılanlarda Allah (c.c.)'ın sonsuz gücünü ve azametini düşünüp de yüce hikmetini kavrayan topluluklar için ibret verici deliller vardır. Âyet-in “onlara ısınıp kaynaşınız” şeklinde anlamlandırdığımız bölümü kadın ve erkeğin yaratılıştaki amacını ortaya çıkarmakta, bu nedenle insanın hanımını kendisiyle huzur, sevgi, saygı ve mutluluk bulacağı varlık olarak görmesini sağlamaktadır. Şu halde aile yaşamında mutluluğu arzulayanların, hanımlarını böyle bir sevgi ve meveddet anlayışla sahiplenmeleri gerektiğini kavramalıdır.¹⁶⁹

“Sevgi ve şefkat hisleri” şeklinde anlamlandırdığımız meveddet ve rahmet kavramlarıyla ilgili çeşitli tefsirlerde yapılan tercümelerin ortak noktası şudur: “Eş olma” duygusunun ve olgusunun, kan akrabalığı gibi bir yakınlık olmadan, hatta -çoğu kez- yakın vakte kadar birbirlerini hiç tanımayan iki farklı cinsten insanı çok kuvvetli psikolojik ve biyolojik ilişkilerle birbirlerine bağlamasıdır. Bunun üzerine insana yakışır bir şekilde neslinin devamı ve yaşama şeklinin yani temelinde namus, utanma duygusu bulunan, birbirlerine güven, sevgi ve acıma duygularıyla geliştirilen aile müessesinin kurulabilmesi, yüce Allah (c.c.)'ın insanlığa en büyük nimeti ve ihsanıdır. Bu olaylar üzerine iyi düşünen topluluklar için bundan alınacak önemli ibretler ve dersler vardır.¹⁷⁰

Ve Allah'ın delillerindendir ki, O Hikmet sahibi Yüce Yaratıcı (aranızda bir sevgi ve merhamet oluşturmuştur) siz karşı cinsler olarak erkek ve kadın bir araya gelip aile meydana getiresiniz diye, aranızda yakınlaşma, muhabbet ve merhamet duygusu oluşturmuştur. Bu vesileyle, eşler birbirinin iyiliğini, rahatını, hukûkunu korur. İşte özden gelen temizliğe değer veren, İslâm ahlâkı ile hemdem olan insanlar, böyle mutlu, iyiliği arzulayan bir aile yaşamına erişmiş olur. Şüphe yok ki, aile müesseselerindeki yararı, amacı düşünen, böyle bir varlığın güzelce korunmasını takdir ederen kişiler için (bunda) öyle erkek ve kadınların yaratılmasında, aile yuvası kurmaya izin verilmiş olmasında muhakkak düşündürücü hikmetler vardır.

Kâinatın yaratıcısı ve sahibi olan Allah'ın (c.c.) gücüne, hikmetine ve İslâm dininin ne kadar yüce, sosyal hükümleri içerdiğine dâir çok net tanıklar, deliller vardır. Gerçek

¹⁶⁸ Ali Küçük, *Basâiru'l-Kur'ân*, C VII, s. 45.

¹⁶⁹ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Saffetü't-Tefâsir*, İstanbul: ensar Neşriyat, C IV, s. 515.

¹⁷⁰ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, C VI, s. 281.

manada akıllı, düşünen, aydın olan bir sosyal toplum bütün bu ilâhi nimetlerin hikmetini düşünür, özellikle aile yuvasının değerinin farkında olur, aile yaşamını güzelce temiz bir şekilde sürdürmeye ve böyle büyük nimetlere ulaştıklarından dolayı Yüce Allah (c.c.)’a şükür eder, üzerine düşen kulluk vazifelerini yerine getirmek için çabalar ve özen gösterir.¹⁷¹

2.1.4. Nikâhın Sosyolojik Yönü

Sosyoloji (Toplumbilim): İnsan gruplarının hayatlarını, bu hayatı yöneten yasaları inceleyen bilimdir. Sosyoloji sözü, Latince “socius (arkadaş)” sözünden gelir. Sosyoloji insanların oluşturduğu toplumları sistematik, bilimsel ve eleştirel olarak inceleyen sosyal bir bilim alanıdır. Bu tanım geneldir. Sosyoloji ilminin konusunu cemiyet ve cemiyet yaşamıyla ilgili olay ve vakıaların araştırılması oluşturmaktadır. Cemiyetin yapısı, organizasyonu, değişimi, işleyişi, ...Sosyoloji’nin ilgi alanına girmektedir. Toplulukların yapısını araştırma, topluluklardaki fertleri bir arada tutan veya onları birbirinden uzaklaştıran kuvvetin neler olduğunu keşfetme, toplumsal yaşamı geliştiren, değiştiren ve dönüştüren şartları belirlemek, insanlar arası ilişki ve etkileşimlerin yapısı ve işleyişi ile ilgili kaide ve yöntemleri meydana çıkarmak, sosyal davranışı toplumsal kuram içerisinde açıklamak,...Tüm bunlar Sosyolojinin en bilinen gayeleri arasında gösterilmektedir.

Konumuz gereği biz nikâh ve Sosyoloji ilişkisini ele alacağız. Bunun için önce nikâh sonucunda oluşan ailenin tarifini yaparak konuya başlamamız bize tezimizde yardımcı olacaktır.

Aile, “kan hısımlığı, evlilik ve diğer kanûnî yollardan, aralarında akrabalık bağı bulunan ve hususî olarak aynı evde yaşayan kişilerin oluşturduğu, kişilerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik taleplerinin karşılandığı, cemiyete uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal kurumdur.” Aile cemiyet için çeşitli sorumlulukları yerine getiren cemiyet sisteminin bir alt kurumu olarak görülmektedir. Bir sistem olarak bakıldığında aile roller ve konumlarıyla kendi birliğini devam ettiren, ailelerin bir araya gelmesiyle oluşan ve ailenin üst sistemi olan tüm toplumsal sisteminde devamlılığını sağlamaktadır.¹⁷²

Aile, cemiyetin en küçük temel birimi olmasına rağmen, sağlıklı bir toplum, ancak sağlıklı ailelerden oluşur. Aile, insanoğlunun içinde doğduğu, büyüdüğü, ilk temel

¹⁷¹ Bilmen, *Kur’ân’ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1995, C VI, s. 2704.

¹⁷² Osman Eskicioğlu, *Dinlerde Nikâh*, İstanbul: İSAV Yayınları, 2012, s. 126.

eğitimini aldığı en küçük fakat en etkili sosyal kurumdur. Bu “en küçüklük niteliğine rağmen toplumların temelini oluşturan “en büyük” etkiye sahip olduğu da açık bir gerçektir.¹⁷³

İslam’a göre aile kurumunun oluşması için yegâne ve yasal geçerli etken, nikâhtır. Evlilik ancak nikâh akdiyle geçerlilik kazanmaktadır. Evlilik akdi bulunmayan birliktelikler, İslam hukukunda geçersiz kabul edilmektedir.

Nikâh ve sosyoloji arasındaki bu ilişkiler düşünüldüğünde şu ilmi hakikat ortaya çıkmaktadır. İslam dininde nikâh sosyal bir kavramdır ve böyle kabul edilmektedir. Bu bağlamda kız isteme, nişan, nişan hediyeleri, nişanın bitirilmesi halinde nişan hediyelerinin ne olacağı, düğün merasimi, nikâh gününün duyurulması, düğün yemeği ve nikâh akdinden sonra oluşan akrabalılar gibi pek çok etkenler, nikâhın sosyolojik yönüyle alakalı konular insan yaşamının içinde kendini göstermektedir.

Nikâhın sosyal yanı, evlilik hayatına derinlik ve devamlılık kazandırma ve karşılaşılabilecek olumsuzlukların ve sorunların çözümüne katkı sağlama etkisine sahip olmasıdır. Kültürümüzde evliliğin oluşumuna karar verecekler, sadece evlenecek olan kız ve erkeğin kararına bağlı gözüke de, sûrecin bu aşamaya kadar gelmesinde ailelerin ve yakın akrabaların etkisinin olduğu da gözardı edilmemelidir. Bu açıdan bakıldığında, evlilik çoğunlukla hakikatte aile meclisince verilen kararlar alınmaktadır. Veyahut karşılıklı görüşen iki ailenin görüşlerinin uyuşması sonucunda meydana gelmektedir. Böylesi bir karşılıklı görüş birliğiyle gerçekleşen evliliklerde, aileler görev ve sorumluluklarını doğru ve yerinde kullanabilmeleri halinde yeni evli çiftin hayatın zorluklarıyla karşılaştıklarında, onlarla nasıl mücadele edeceklerine kılavuz olarak yardımcı olabilmektedirler. Karşılaşılan bir kısım aile içi sorunların çözümünde büyük katkıya sahip olabilmektedirler. İlmî ve mali olarak gelişen yüzyılın yapısı içinde aile kurumu üzerinde oluşan tehlikeleri gördükten sonra, böylesine toplumsal etkisi güçlü olan bir sosyal ilişkiler ağına duyulan gereklilik bir kez daha açığa çıkmaktadır.¹⁷⁴

Evlilik müessesesinin meydana gelmesi için, toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen ve bilinen bir metod vardır. Dihlevî, nikâhın bu yönünü ortaya koyarak evliliği şöyle tarif etmektedir: “İslam toplumunda evlilik, kendileriyle evlenilmesinde mani bulunmayan hanımlarla, şahitlerin bulunduğu, önceden mehir vererek, nişan yaparak, denklîği dikkate alarak, velinin izniyle ve yemek ziyafeti vererek yapılır. Bu evlilikte erkek aile reisi olarak nafaka ve yaşamın geçim sorumluluğunu yerine getirirken, kadın da ev yaşamını

¹⁷³ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2011, s. 17.

¹⁷⁴ Hasan Yenibaş, “*Nikâhı İlan Edin*”, *Hadisi Bağlamında Nikâhın Sosyal Yönü*, İzmir: İSAV, 2012, s. 423.

kolaylaştıran hizmetleri yapmayı, çocuklarının bakım ve terbiyesini ve kocayla uyumlu geçinmeyi kendilerine görev edinirler.”¹⁷⁵

Sonuç olarak nikâh sonucunda aile ile birlikte meydana gelen, akrabalık (kayın valide, dayı, enişte..) ilişkileri başta olmak üzere, iki kişiden fazla fertle oluşan topluluk, bu topluluğun oluşturduğu ekonomik ilişki, yine bu topluluğun sevinçte, üzüntüde, başarıda bir arada olması ve benzeri olay ve etkenler ancak sosyal bir cemiyette meydana geldiği de bir hakikattir. Sosyoloji de bu sosyal toplumları araştırdığı için, nikâhla sosyoloji bilimi arasında yakın bir ilişki vardır. Bu bilimin bu ilişkiyi inceleyerek bazı veriler ortaya koyması da cemiyette bulunan insanlara aynı hatalara düşmemeleri için yardımcı olacak ve kılavuzluk edecektir.

2.2. Nikâhın Meşrûiyeti

Meşrûiyet aynı zamanda yasal geçerlilik demektir. Müslümanlar olarak biliyoruz ki nikâh Hz. Allah'ın Hz. Âdem ve Havva'yı yaratmasıyla hukukilik ve geçerlilik kazanmıştır. Hadis-i şerifte Peygamber (a.s.): “Dört şey peygamberlerin özelliklerindedir. Bunlardan biri nikâhtır.”¹⁷⁶ Bununla birlikte tarihi gerçekler ve toplum bilimcilerin yapmış olduğu çalışmalarda, en geri-ilkel toplumlardan, en gelişmiş milletlere kadar hepsinde yapılaş şekil ve kuralları değişik olsa da nikâhın vazgeçilmez bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Hem ilahi hükümlerin hem de insani yasaların vazgeçemediği hukuk olgusu nikâh akdi olmuştur. Tüm bu nedenler nikâhın meşrûiyetini ve gerçekliliğini göstermektedir.

2.2.1. Nikâhı Yasak Olmayanlar

Nikâhı yasak olmayanlar bir sonraki maddede anlatacağımız nikâhı yasak olanlar dışındaki kadın ve erkekler nikâhlanılması (evlenilmesi) yasak olmayanlardır.

2.2.2. Muharramât (Nikâhı Yasak Olanlar)

¹⁷⁵ Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, Ter. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, C I, s. 173.

¹⁷⁶ el-Buhârî, “Nikâh”, 15; en-Nesâî, “Nikâh”, 13.

“Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren anneleriniz, süt-kız kardeşleriniz, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi soyunuzdan olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹⁷⁷

Nikâhı yasak olanlar Kur’ân’ı Kerîm’in geniş çaplı olarak izah ettiği konulardan biridir. Konuyla ilgili Bakara sûresinin 2/221, 230, 234, 235. âyetleri, Nisâ sûresinin 24/3, âyetleri, Ahzâb sûresinin 6. âyet-i İslam’da nikâhı yasak olanları bizlere bildirmektedir. Biz de bu âyetleri Sünnî ve Şia’ya göre karşılaştırmalı olarak ele alıp açıklamaya çalışacağız.

Evlenme akdinin oluşması için, tarafların her birinin açık irade beyanı, nikâhın şahitlerin mevcut olması gibi birtakım şekil şartlarından önce, esasa dair birtakım; şartlar daha gerekmektedir. Bunlar ise tarafların farklı cinsten (kadın-erkek) olması, nikâha rıza ve olurları gibi olumlu şartlar ile yine esasa ilişkin olmak üzere taraflarda olmaması gereken birtakım şartlar vardır. Taraflarda olmaması gereken bu olumsuz şartlara nikâh engelleri “mevaniu’z-zevac” diye adlandırılmıştır. Bu olumsuz şartların bulunması, nikâhı geçersiz (fesat) veya hükümsüz (butlan) kılar. Nikâh akdinin in’ikadı için esas ile ilgili bu hükümlere uymak zorunluluğu vardır.

Bir fıkıh usulü kavramı olarak engel: Yasa koyucunun (şâri’) hükmün meydana gelmesine veya sonuç doğurmasına engel olarak kabul ettiği şeydir.” Buna göre sonuç meydana geldiğinde sebep de ortaya çıkmakta; fakat engel (mani)’in olması durumunda ise hüküm ortaya çıkmamaktadır. Yani, engelin varlığı, hükmün oluşmasında engel olmaktadır. Kısaca engel (mani) varsa hüküm bulunmamaktadır.

İslam aile yasalarında birtakım nedenler, evlilik akdinin oluşmasında engel olurken, bir takım neden ve durumlar ise evliliğin devamına engel olmaktadır. Bu nikâh engelleri, şahitlerin bulunmaması, irade beyanı. .. gibi şekil yönünden eksiklikler veya evlenecek kişiler arasında evlenme yasağının bulunması, evliliğin sıhhatine engel oluşturmaktadır.¹⁷⁸ Bu engeller, anababa-evlat, bacı-kardeş, damat-kayınvalide ... gibi doğuştan gelen (fitrî) veya sonradan sebeplerle oluşan fakat devamlılık oluşturan akrabalık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Aşağıda detaylı olarak ele alacağımız gibi, kişiler arasında bu ve buna benzer akrabalık özelliklerinin bulunması, aralarında oluşacak evliliğe devamlı bir yasak

¹⁷⁷ en-Nisâ, 4/23.

¹⁷⁸ Şamil Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Engelleri I”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C XXXIX, s. 194.

(engel) oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile devamlı evlenme engelinin nedeni, erkek ile kadın arasındaki anne-oğul; bacı-kardeş ... gibi sùrekli olarak oluşturan akrabalık ilişkileri sebebiyle oluşmaktadır. Evlenme yasağının devamlı oluşu da bu akrabalığın devamlılığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu tür evlenme yasaklarına “kesin evlenme engelleri” de denilmektedir. Aralarında evlenme yasağı devam eden kişilerin kimlerden meydana geldiği konusundaki kısıtlayıcı hükümlerin Kur’ân’daki dayanağını, Nisâ Sûresinin 23. âyet-i bize bildirmektedir. Bu âyet-in tefsirinden, devamlı olan nikâh (evlenme) yasağını, kan hısımlığı, sıhriyyet yani evlenme ve süt (emme ve emzirme)den doğan yasaklar olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkün gözükmektedir.¹⁷⁹

Bu Caferî hukûkunda da böyledir. Evlenme yasağı, bir kadın ve erkeğin soy, sebep (sıhriyyet) ve radâ’a (süt emme) gibi sebeplerden birine bağlı olarak karı-koca olmasının dinen mümkün olmaması anlamındadır.¹⁸⁰

2.2.2.1. Müslümanlardan Sıhrî Hısımlık Sebebiyle Nikâhı Yasak Olanlar

“Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları...”¹⁸¹

İmam en-Nesefî’nin âyetle ilgili tefsiri şöyledir: Bu âyette Rabbimiz kendileriyle nikâhlanılması (evlenilmesi) haram olan kadınları açıklıyor. Bundan önce babalarımızın evlendiği hanımlarla, yani üvey annelerle evlenilmenin haramlığından bahsedilmişti.¹⁸² Şimdi ise genel anlamda kimlerle nikâhlanılması yasaktır, bu âyette bunları açıklayacağız, demektedir. Nikâhlanılması yasak olan diğer kadınlardan yedi tanesi nesep, yani soy akrabalığı sebebiyle haramdır, yedi tanesi de sebep dolayısıyla haramdır. Âyet, önce nesep (soy) sebebiyle yasak olanları belirtmektedir.¹⁸³

Allah (c.c.) Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyuruyor: “Anneleriniz... size haram kılındı.” Bundan maksat bazılarının göre bunlarla nikâhlanmanın haram olduğudur. Anne tarafından olsun baba tarafından olsun kendileriyle evlenme haramlığı bulunanlar içerisinde nineler de girer. Onlarda bu yasak (haram) içerisindedir.

¹⁷⁹ Şamil Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Engelleri I”, s. 195.

¹⁸⁰ el-Hillî, Ebû’l-Kasım Necmuddîn Cafer b. el-Hasan, *Tahrîru’l-Ahkâm*, Beyrût: Müessesetü’l-İmam es Sadık, 1999, C III, s. 445; Ayrıca bkz. Vüsela Güliyyeva, *Caferî Fıkıhında Nikâh Hukuku (Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilimdalı, Sakarya, 2013, s. 34.

¹⁸¹ en-Nisâ, 4/23.

¹⁸² en-Nisâ, 4/22.

¹⁸³ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C I, s. 217.

“Kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı.” Burada “kızlarınız” kavramından maksat, oğulların kızları ve kızların kızları kendileriyle evlenme haramlığı bulunanlar kapsamı içerisinde. Burada gerçek olan şudur. Bir de çoğul ile çoğul karşı karşıya gelince dolayısıyla tekler bu manada tek tek ele alınırlar ve bölüştürülerek değerlendirilirler. Bu itibarla her birisi için annesi ve kızı ile evlenmeleri haram olmaktadır.

“Kız kardeşleriniz” ifadesinde ise, aynı anne ve babadan öz olsunlar ya da anne ayrı, aynı babadan yahut da baba ayrı, aynı anneden, üvey kız kardeş olsunlar, kendileriyle evlenilmeleri haram olanlar dairesine hepsi girmektedir.

“Halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları... size haram kılındı.” Yani; her üç yönden olan halalar ve teyzelerle nikâhlanmak haramdır. Yani; öz veya üvey hala ve teyzelerle evlenilmesi de haramdır. İşte buraya kadar anlatılanlar nesep, yani soy bakımından kendileriyle nikâhlanması haram (yasak) olanlardır.¹⁸⁴

İmam et-Tûsî'nin âyetle ilgili tefsiri ise şöyledir: (Size haram kılındı) sözünü bir kısım insanlar âyet kendi mecrasında akar, buradaki “haram kılma” fiili, Allah Teâla'nın, “Size ölü haram kılındı,”¹⁸⁵ sözü gibidir. Yani emir mücmel (kapalı)dir, denilmektedir. Zahirinden, bakıldığından haram kılınan şeyin ne olduğu anlaşılammamaktadır. Neyin haram ve helal olduğunun anlaşılması için bir tasarrufa ve açıklamaya ihtiyaç vardır denilmekte ise de bu kabul edilen bir görüş değildir.¹⁸⁶

Geçerli (kuvvetli) görüşe göre ise, âyet kapalı değildir. Çünkü kapalı (mücmel) bakıldığında anlamı ve ne demek istediği anlaşılammayan demektir ki bu âyet öyle değildir. Böylece âyetten açıkça anlaşılmaktadır ki bu kadınlarla nikâh akdi, ilişki haram kılınmıştır. Bunların dışındakilerle ise bu fiil serbest bırakılmıştır. Bu sebeple herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Allah Teâlâ'nın “Size ölü (eti yemek) haram kılındı”¹⁸⁷ sözünde olduğu gibi burada ölüden maksadın “ölü (leş) eti yemek” olduğu açıktır. Buna karşılık ölünün satışı âyet-in zahirinden anlaşılammadığı gibi. Bu âyet-in kendi akışı içinde anlaşıldığı gibi burada da bir önceki âyette “Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin,”¹⁸⁸ emrinin nikâh olduğunun anlaşılmasının ardından bu âyet-in “Size anneleriniz haram kılındı...”¹⁸⁹ gelmesiyle anlaşılan bunlarla evlenmenin (nikâh) yasak

¹⁸⁴ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 218.

¹⁸⁵ el-Mâide, 5/3.

¹⁸⁶ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. III, s. 156.

¹⁸⁷ el-Mâide, 5/3.

¹⁸⁸ en-Nisâ, 4/22.

¹⁸⁹ en-Nisâ, 4/23.

kılındığıdır. Biz burada ve usûlü fıkhıta böyle inandık ve istifade ettik. Bu konuyu daha fazla uzatmaya gerek yoktur.

İbn-i Abbâs (r.a.)tan şöyle rivâyet edilir: Allah Teâlâ bu âyette yedisi neseb, yedisi de sebep yoluyla yasak getirmiştir. Neseb yoluyla yasak kılınanlar imam en-Nesefî'ni belirttiği gibidir, herhangi bir değişiklik de bulunmamaktadır.¹⁹⁰

Vüsela Guliyeva Yüksek Lisan tezinde (*Caferî fıkhında nikâh hukûku*) bu konu ile ilgili şu bilgileri verir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de evlenilmesi yasak olan şu 15 kadından ¹⁹¹ bahseder. Bunlar neseb (kan hısımlığı) yoluyla diğeri ise sebeple haram olan gruptur.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle sıralanmıştır: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kızkardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız -eğer zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur-, öz oğullarınızın karıları, iki kızkardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edendir.”¹⁹² Nisâ sûresi 24. âyette de savaş esiri olarak sahip olduklarınız hariç, evli kadınlarla evlenmek de haram kılınmıştır. Âyette belirtilen kadınlar dışındakiler ise namuslu olmak ve zina etmemek üzere ve mehirleri verildiğinde helal olurlar.¹⁹³

Neseb nedeniyle haram olanlar kısmında hem Şia' müfessirleri, hem de Sunnî müfessirlerin ittifakı vardır. Bu sayılanların haramlığı konusunu ele alış biçimleri, değerlendirmeleri ve aldıkları ravi ve rivâyet aynı kişiye (İ. Abbâs) aittir. Örnek verecek olursak Şia'dan et-Tabâtabâî, el-Kâşânî,¹⁹⁴ Sunnî müfessirlerden de Muhammed Ali es-Sâbûnî ve İmam et-Taberî'nin eserlerine bakılabilir.¹⁹⁵

2.2.2.2. Sıhrî Hısımlık Dışındaki Sebeplerle Nikâhı Yasak Olanlar

Bu konu ile ilgili yorumlara geçmeden “sıhriyyet” konusunda kısaca bir değinmemiz konumuzun anlaşılmasında bizlere faydalı olacaktır. Kişinin bir aileye ait olması, her şeyden önce sıhriyyet (evlenme) olayıyla oluşmaktadır. Yani kan akrabalığı,

¹⁹⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C. III, s. 157.

¹⁹¹ en-Nisâ, 4/22-24.

¹⁹² en-Nisâ, 4/23.

¹⁹³ Vüsela Guliyeva, *Caferî Fıkhında Nikâh Hukûku (Yüksek Lisan tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, 2013, s. 32.

¹⁹⁴ el-Kâşânî, *Tefsîru'l-Kâşânî*, C II, s. 39; et-Tabâtabâî, Allâme, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kuran*, Ter. Vahdettin İnce İstanbul: Kevser yayıncılık, 2012, C IV, s. 375.

¹⁹⁵ et-Taberî, *et-Tefsîru't-Taberî*, C II, s. 482; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefsîr*, C IV, s. 229.

kaynağını evlilik ilişkisine yasallık kazandıran nikâh sözleşmesinden almaktadır. Nikâhı, sadece eşleri birbirine bağlayan hukuki bir akitmiş gibi bakmamak lazım, çünkü bu yasal sözleşme, neticeleri itibariyle sadece eşler arasında kalmamakta, aynı zamanda kocayı karısının; karıyı da kocasının soy akrabaları ile sihrî hısım (akraba) yapmaktadır. Kelime olarak “nikâhtan doğan akrabalık” anlamındaki “sıhriyet” teknik bir terim olarak, eşlerden, birini diğerinin akrabalarına bağlayan hukûkî bir bağa işaret etmektedir.¹⁹⁶ Nikâh akdi ile oluşan bu akrabalık da soy akrabalığı gibi devam etmektedir yani evliliğin boşanma, vefat, fesih vb. nedenlerle sonuçlanması durumunda da evlilik ile meydana gelen sihrî akrabalık, belli ölçüde evlenilmesi yasak olanlar sınıfında kalmaktadır. Şu varki burada hemen şunu belirtmek gerekir ki sıhriyetten doğan engel, doğrudan sihrî asıl ve furu ilişkisinde (dikey çizgide) söz konusudur. Yani bu konudaki umûmî kural, sıhriyetten doğan evlenme yasağının sadece kişi ile sihrî usul-furu akrabaları arasında sözkonusu olması; sihrî bir kısım yakın akrabaları ise evlenme yasağı kapsamının dışında kalmasıdır. Buna göre bir erkek, ölen veya boşanan eşinin kızkardeşi ile nikâhlana bildiği gibi, ölen erkek kardeşinin hanımı ile de nikâhlanabilmektedir. Halbu ki babasının veya oğlunun aynı durumdaki hanımı için böyle bir nikâh, hukuken geçerli değildir.¹⁹⁷

Şimdi ise sebep bakımından kendileriyle nikâhlanması yasak olanlar detaylandırılacaktır. Âyet-i Kerîme’de: “Sizi emziren sütanneleriniz, sütkız kardeşleriniz... size haram kılındı,” buyruluyor.¹⁹⁸ Yüce Allah (c.c.) burada süt emme sebebiyle, evlenme haramlığını tıpkı soy yoluyla olan evlenme haramlığı konumuna düşürmüştür, aynı derecede haram kılmıştır. Çünkü çocuğu emziren kadın, ondan süt emen çocuğun annesi olarak belirtilmiştir. Bu nedenle sütkız kardeşler de onun kardeşleri konumunda bulunmaktadır. Sütü emziren kadının eşi de bu çocuğun sütbabası olmuştur. Dolayısıyla bu sütbabanın, baba ve annesi bu süt emen çocuğun dedesi ve ninesi, bu sütbabanın kız kardeşleri de çocuğun süt halaları sayılmaktadır. Ayrıca süt emziren kadının kocasının ister süt veren kadından önceki bir kadından olan çocukları olsun, ister daha sonraki bir kadından olmuş olsun, sütbaba konumundaki kimsenin bütün çocukları, süt emen çocuğa nikâh yönünden haramdırlar. Çünkü bu takdirde o çocuklar sütemenle, babaları bir, süt erkek ve kız kardeşler olurlar. Süt emziren kadının annesi de süt emen çocuğun sütninesi olur. Sütannenin kız kardeşleri de süt emenin teyzeleri olurlar. Dolayısıyla aynı anne ve babadan olan kardeşler, süt emenin anne ve babaları bir sütkardeş olmuş olurlar. Aynı

¹⁹⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1949, C III, s. 65; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 102.

¹⁹⁷ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 134.

¹⁹⁸ en-Nisâ, 4/23.

sütannenin bir başka kocadan olan çocukları ise süt emeninin anne tarafından erkek ve kız kardeşleridirler. Dolayısıyla bunların tamamının nikâhı süt emene yasaklanmıştır. Bu haramlık Rasûlullah (a.s.)'in: “Nesep (soy) bakımından haram olanlar, aynen süt emme yoluyla da haram olurlar,”¹⁹⁹ hadisine dayandırılmaktadır.

et-Tûsî tefsirinde sebeplere dayalı evlenilmesi yasak olanları, en-Nesefî'nin de kaynak olarak gösterdiği, İbn-i Abbas'ın rivâyet-ini delil göstererek Sunnî camiada olduğu gibi muharramâtı yedisi neseb (soy), yedisi de sebepten olmak üzere sınıflandırmaktadır.

Sebeple haram olanların ilki süt emme (Radâ'a) yoluyla olandır. Tûsî'nin süt emme ile evlenilmesi yasak olanlar konusundaki görüşü imam en-Nesefî'nin görüşüyle aynıdır, herhangi bir farklılık da arz etmemektedir. Buna karşılık Tûsî âyet-in tefsirini bitirdikten sonra Süt emme (Razâ'a)'nin oluşabilmesi için fasıla vermeden ve araya emziren başka bir kadın girmeden en az on beş defa bir kadının iki yaşından küçük bir çocuğu bir gün ve gecede doyacağı kadar emzirmesidir, diye tarif edilmektedir.

Bir başka görüşü de şöyle belirtiyor, bizim içimizden on emzirmele de haram olur diyenler vardır. Ne zaman ki araya başka bir kadın girerse süt haramlığı batıl (geçersiz) olur, denilmektedir.

İmam Şâfi'î'ye göre peş peşe olmaksızın beş emmeyle haramlık oluşur. Hanefî'ye göre ise az bir miktar emmeyle haramlık oluşur. Belhi'nin görüşü de budur. Bizim içimizden de bu görüşte olanlar vardır.²⁰⁰

Şamil Dağcı bu konu ile ilgili yazdığı makalede bu konuyu biraz daha açıklanır hale getirmek için başlıklar halinde işlemiştir. Makaleden aldığımız kısım şöyledir:

Süt akrabalığının, evlenme engeli doğurmasında aranan şartlar; emme ve emzirme fiili, emen ve emziren olmak üzere iki aktif öznenin bulunmasını gerekli kılmaktadır. Süt emme olayının hukuki netice doğurabilmesi için birtakım şartlar gerekmektedir. Bunları, sütanne, süt emme sûresi ve emilen sütün miktarı ile ilgili olmak üzere üç ana başlığa ayırmak mümkündür.

a) Sütannede bulunması gereken şartlar: Çocuk açısından, doğumdan itibaren haramlık doğuran emmenin son sınırı ile ilgili görüş ayrılıklarına geçmeden önce, yasağın oluşması için annenin emzirme; çocuğun da emme döneminde olması gerektiğini belirtmek gerekir. Emziren açısından emzirme fiilinin hukuki sonuç doğurabilmesi için sütannenin süt emzirme konumunda olması şartı aranmaktadır. Nikâh yasağının doğması için sütannenin

¹⁹⁹ el-Buhârî, “Şehâdât”, 7, “Nikâh”, 20; Müslim, “Radâ'a”, 1, 2, 9; Ayrıca bkz., en-Nesefî, *Medârikü't Tenzîl*, C I, s. 45.

²⁰⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 156.

müslüman olma şartı gerekmemektedir. Yani sütannenin müslüman veya gayr-i müslim olmasının, süt akrabalığının oluşmasında bir tesiri bulunmamaktadır.

b) Süt emme zamanı ile ilgili şartlar: Beslenmek için çocuk, doğumdan itibaren, bir süre anne sütüne muhtaçtır. Kısaca çocuğu anne sütünü emmeye iten/yönelten neden, açlık ihtiyacı hissetmesidir. Bu nedenle süt emme/emzirme olayının yasaklık doğurabilmesi için, emişme fiilinin, çocuğun emzirilmesi için dinen kabul edilen vakit içinde gerçekleşmiş olması gerekir. Süt emme süresini, çocuğun büyük ölçüde annne sütüne mecbur olduğu süreyi belirtmektedir. Hz. Peygamberin “süt emme, açlık sebebiyledir”²⁰¹ hadisi de bu konuya işaret etmektedir. Bu hadis, “yasak doğuran süt, açlık sebebiyle emilen süttür,”²⁰² şeklinde yorumlanmıştır. Bu nedenle emme vaktinin dışındaki süt emzirmelerin, evlenme yasağı teşkil etmeyeceği kabul edilmektedir.

Sütemen çocuk açısından, doğumdan itibaren ne kadarlık bir vakit içinde emilen süütün, süt hısımlığı ve buna bağlı olarak da evlenme yasağı oluşturacağı hususu, İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir.

a) Hanefî mezhebinden Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ile Şafi’î, Hanbelî ve İmamiyye mezheplerinin bu süre ile ilgili görüşü iki, ay yılı (kameri yıl)dır.²⁰³

b) Ebû Hanife’nin görüşüne göre bu zaman çocuğun doğumdan itibaren otuz ay, yani iki buçuk yıldır.²⁰⁴

c) İmam Malik de bu vakti, iki yılı esas almakla beraber, bir, iki aylık bir ihtiyat payı tanıdığı anlaşılmaktadır.²⁰⁵

d) Yine Hanefî imamlarından Züfer ise süt emme süresini üç yıl olarak açıklamıştır.²⁰⁶

Emzirme vaktinin iki yıl olduğunu benimseyen imamlar, “anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler”²⁰⁷ âyet-i ile (süt akrabalığı doğuran emme ancak iki yıl içinde olur)

²⁰¹ İmam Mâlik, *Muvattâ*, “Radâ’a”, 30; el-Buhârî, “Nikâh”, 21; Müslim, “Rada’â”, 8.

²⁰² Sahnûn, İbn-i Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Mısır: t.s, C XI, s. 408.

²⁰³ İmam Malik, *el-Muvattâ*, “Radâ’a”, 4, 14; eş-Şâfi, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrût: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993, C V, s. 41; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fî Fıkhi Mezhebi’l-İmami’s-Şâfi*, C II, s. 186; es-Serahsî, *el-Mebsud*, Mısır: Matbaatu’s-Saâde, h.1324, C V, s. 136; el-Hillî, Ebû’l-Kasım Necmuddîn Cafer b. el-Hasan, *el-Muhtasaru’n-Nafi fî Fıkhi’l-İmâmiyye*, Mısır: Dâru’l-Kitabi’l-Arâbî, h. 1376, s. 199; Abdurrahman Münib, *Hukuk-u Medeniyye Dersleri*, İstanbul: Dâru’l-Fünûn Matbaası, h. 1337, s. 133; Zekiyyuddîn Şaban, *el-Ahkamu’s-Şeriyeye li’l-Ahvâli’s-Şahsiyye*, Kâhire: Dâru’n-Nehdati’l-Arabiyye, 1968, s. 85.

²⁰⁴ el-Cassâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali Râzî, *Ahkamü’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Sadık Kamhavı, Kâhire: Matbaatu Abdurrahman Muhammed, t.s, C III, s 14; es-Serahsî, *el-Mebsud*, C V, s.136; İbn-i Rüşd, *el-Bidâyetü’l-Müctehid ve’n-Nihâyetü’l-Muktesid*, C II, s. 32; İbnü’l-Humâm, *Fethu’l-Kadîr ale’l-Hidâye*, C II, s. 441; Abdurrahman Münib, *Hukuk-u Medeniyye Dersleri*, s. 113.

²⁰⁵ İmam Malik, *Muvattâ*, “Radâ’a”,1; İbn-i Rüşd, *el-Bidâyetü’l-Müctehid ve’n-Nihâyetü’l-Muktesid*, C II, s.132; Zekiyyuddîn Şaban, *el-Ahkamu’s-Şeriyeye li’l-Ahvâli’s-Şahsiyye*, s. 168.

²⁰⁶ es-Serahsî, *el-Mebsud*, C V, s. 137.

²⁰⁷ el-Bakara, 2/233.

hadisini baz almışlardır.²⁰⁸ Otuz aylık zamanı baz alan Ebû Hanîfe ise, Ahkâf sûresinin “çocuğun taşınması ve süttten kesilmesi otuz aydır,”²⁰⁹ anlamındaki 15. âyet-ini baz almıştır. Bu sûreyi iki yıl olarak kabul edenlerin delilleri “anneler çocukları tam iki yıl emzirirler,” âyet-i Kerîmesidir.²¹⁰

Bu süt emme zamanını daha uzun kabul edenler bulunduğu gibi; yasak doğuran süt emmenin herhangi bir zamanı olmadığını, bu nedenle hangi yaşta olursa olsun emilen süttün yasak doğuracağını kabul eden hukukçular da (örneğin Zahiriler) mevcuttur.²¹¹

Süt emme konusunda bir diğer mevzu da emilen süttün ne kadar olamsıyla ilgili şartlardır. Evlenme yasağı doğuran süttün ölçüsü konusunda da İslam fakihlerinin farklı görüşleri benimsedikleri görülmektedir. Bu konudaki görüşleri iki grupta düşünmek mümkündür.

a. İmam Şafii ve Hanbelî, süttün evlenme haramlığı oluşturabilmesi için çocuğun, süttaneyi beş defa emmesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. Bu görüşte olanlar yasağı, tıpkı nesepte olduğu gibi sütte de süt emen ile süt emziren arasındaki cüz’iyyet ilişkisi (biyolojik, fizyolojik bağ) ile ilişkilendirmişlerdir. Çocuğun, süt emdiği kadının bir parçası olması; başka bir ifadeyle anne süttünün, çocuğa biyolojik yönden (kemik, doku, vs.) tesir etmesi ise onun, annesini birkaç kere süt emmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle evlenme haramlığının oluşabilmesi için çocuğun süttaneyi beş defa, yani bir tam gün süt emmesi gerekmektedir. Bu görüşte yer alan fakihler Hz. Aişe ve Hz. Hafsa’dan (r.anha.) gelen rivâyetlere dayanmışlardır. Bu anlayışı sosyal ihtiyaçlara daha uygun bulan bazı İslam ülkeleri, (örneğin, Mısır), bu görüşü yasalastırmışlardır.²¹²

b. Caferîler de hükmün talilinde, yukarıda zikredilen grubun mantığından hareket etmektedirler. Bu nedenle yasağın doğması için annenin, çocuğu süte doyuracak bir miktarda emzirmesini ileri sürmüşlerdir. Bu ise araya başka kadın girmeksizin çocuğun aynı kadından bir gün ve gece müddetle emmesidir.²¹³ Bazı Caferî hukukçuları ise: yasak doğurması için çocuğun, arka arkaya on kere emmesini şart koşmuşlardır. Caferîlerin (bu konuda, Şafii ve Hanbelilere nisbetle daha esnek hareket ettikleri görülmektedir. Çünkü onlara göre aslanan, tahrimin olmamasıdır. Caferîler, süttün yasak doğurması için: Meşru bir evlilikten meydana gelmiş olması, çocuğun bünyesini (et ve kemiği) geliştirecek

²⁰⁸ Mâlik, *Muvattâ*, “Radâ’a”, 4, 14.

²⁰⁹ el-Ahkâf, 46/15.

²¹⁰ Zekyüddin Şaban, *el-Ahkamu’s-Şeriyeye li’l-Ahvâli’s-Şahsiyye*, s.169.

²¹¹ Şamil Dağcı, “İslam Hukûkunda Evlenme Yasakları I”, s.229.

²¹² Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâli’s-Şahsiyye*, Kâhire: Daru’l-Fikri’l-Arabî, 1957, s. 122; ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin, *eş-Şeriatu’l-İslâmiyye*, Kâhire: Matbaatu Daru’t-Telif, 1968, s. 407.

²¹³ ez-Zehabi, *eş-Şeriatu’l-İslâmiyye*, s. 407.

miktarda olması (bir gün-gece), emişme fiilinin doğumu müteakip iki yıllık sûre içinde olması, sütün, tek bir kocayla evlilikten meydana gelmiş olması şartlarını aramışlardır.²¹⁴

c. İmam Ebû Hanife ve İmam Malik'e göre, yasağın doğması için çocuğun, bir kere süt emmesi yeterli görülmektedir. Yani emilen sütün az veya çok olmasının, evlenme haramlığının oluşmasında bir değeri yoktur. Leys b. Sa'd, Evzai, Sevri, Tavmuz, Şa'bi, ez-Zührî, İbrahim en-Nehaî, İbn-i Mesûd, İbn-i Abbas, Hz. Ali ve Hz. Ömer gibi meşhur tabii ve sahabi âlimleri de aynı görüşü benimsemişlerdir.²¹⁵ Hadisleri delil kabul edenlere karşılık bu gruptaki âlimler doğrudan Kur'ân âyet-ini delil almışlar ve bu konuda Şafîilerin delil kabul ettikleri haber-i vahidi, delil olarak geçerli saymamışlardır.²¹⁶

İmamiler ise süt emme konusunda direkt olarak süt emme fiilini esas almışlardır. Bu sebeplerle yasağın doğması için, sütün çocuğa mutlaka anne memesinden ve çocuğun ağzıyla (doğrudan) emilmesi gerekli görmüşlerdir. Bu anlayışa göre diğer yollardan (emme dışı) çocuğa verilen sütün evlenme yasaklılığı oluşturmayacağı görülmektedir.²¹⁷

“Eşlerinizin anneleri..” yani kayınvalideleriniz, yalnızca evlenme akdinin yapılmasıyla birleşme olsun olmasın size nikâhları haram olmuş olurlar.²¹⁸

İmam et-Tûsî, hanımlarınızın anneleri (kayınvalide) kızlarıyla duhul gerçekleşmese de damatlarına haram olurlar. Çoğunluğun görüşü budur, şeklinde yorumlamıştır.

Bu görüşe muhalif olarak da şunu rivâyet etmiştir: İbn-i Abbâs, Hasan ve Atâ da şöyle dediler: “Bu durum (birleşimle olmayan kadının annesi) mübhemdir.” Bu durum Allah Teâla'nın sözüyle: “İlişkiye girdiğiniz hanımlarınızdan olan üvey kızlarınız size haramdır” kayıt altına alınmıştır.

Rivâyet olunur ki Hz. Ali ve Zeyd b. Sâbit: “Kızıyla birleşmediyseniz, bu kızların anneleriyle nikâh akdi yapmak caizdir. Buna delil olarak da ‘ilişkiye girdiğiniz kadınlar haram kılındı’ sözüdür. Bu söz daha önce geçen kadınlarınızın annesi ve üvey kızlarınızı da kapsar” demişlerdir.²¹⁹

²¹⁴ el-Hillî, *el-Muhtasarü'n-Nâfi fi Fıkhi'l-İmâmiyye*, s. 199; el-Hillî, *Muhtelifü's-Şia*, C VII, s. 29; Ayrıca bknz. Vüsale Guliyeva, *Caferî Fıkında Nikâh Hukuku*, s. 38.

²¹⁵ Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, C II, s. 1405; en-Nesâî, “Nikâh”, 51; et-Tahavî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Seleme, *el-Muhtasar*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Âfgânî, Kâhire: Matbaatu Dari'l-Kütübi'l-Arabî, h. 1370, s. 220; el-Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, C II, s. 166; es-Serahsî, *el-Mebsud*, C V, s. 147; ez-Zemahşerî, Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *Ruûsu'l-Mesâi'l (el-Mesâilu'l-Hilâfiyye Beyne'l-Hanefiyye ve's-Şâfiyye)*, Thk. Abdullah Nezir Ahmed, Lübnân: Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987, s. 443; İbn-i Rûsd, *el-Bidâyetü'l-Müctehid ve'n-Nihâyetü'l-Muktesid*, C II, s.131.

²¹⁶ Zekyüddin Şaban, *el-Ahkamu's-Şeriyeye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, s. 170.

²¹⁷ ez-Zehabi, *eş-Şeriatu'l-İslâmiyye*, s. 40; İmam Ata ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin de bu kanatte olduğu ifade edilmektedir; Ayrıca bknz. Şamil Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Yasakları I”, s.232.

²¹⁸ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefşiri'l-Kur'ân*, C III, s. 156.

²¹⁹ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefşiri'l-Kur'ân*, C III, s. 157.

Nesefî, “..kendileriyle ilişkiye girdiğiniz eşlerinizden olan ve evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size yasak kılındı...” “eşlerinizin başka kocalarından olan kızlarına (yani üvey çocuklarınıza) gelince, eğer bu çocuk erkek ise, “rebîb” kız çocuğu ise “rebîbe” adını almaktadır. Bunun sebebi, babanın öz çocuğunu eğittiği gibi genel olarak üvey baba bunları eğiten ve büyüten konumunda olduğundan bu isim verilmiştir. Daha sonra bu kullanım yaygınlaştığı için, üvey baba tarafından böyle bir eğitime ve yetiştirme söz konusu olmasa da artık böyle değerlendirilmiştir.²²⁰

“... Hanelerinizde bulunan üvey kızlarınız,” sözünde geçen, yani haneleriniz ifadesi için Zahiriye mezhebi temsilcisi Davûd-u Zâhirî şöyle diyor: “Eğer evinizde değilse evlenmeniz haram değildir.” Hanefiler olarak biz de şöyle diyoruz: “Burada “evinizde/hücrenizde” sözcüğünün kullanılmış olması umûmî manasından dolayıdır. Yoksa bu, şart manasında olan bir ifade değildir. Bunun anlamı ise, bunun haramlık için bir sebep oluşturmasıdır. Çünkü bu kızları hanenize alarak adeta kendi öz kızlarınız gibi kabul etmişsiniz. Kısaca üvey kızlarla evlenmenin haram olması işte bu sebeplere bağlıdır. Nitekim böyle kızları alıp evlenmeniz adeta kendi öz kızlarınızla evlenmeniz ya da nikâhlamanız gibi bir durumu doğurmaktadır.”²²¹

Buradaki, “fi” cer edatı, “Nisâ” kavline mütealliktir. Yani; kendisiyle ilişkide bulunmuş kadının ya da eşin “rebibe” diye adlandırılan kızıyla evlenilmesi erkeğe yasaklanmıştır. Çünkü erkek onun annesiyle evlilik yaparak cinsî münasebette bulunmuştur. Eğer erkek yalnızca nikâhlanmış ve fakat kızın annesiyle cinsel birliktelik olmamış ise bu kadının kızıyla evlenmesi helâldir. Âyette birleşmeden söz edilmektedir. Bu, cinsel birleşme, cimâdan kinayedir.

“Fî hucûriküm” sözündeki “fi” harfî müteaddi içindir. Ayrıca dokunmak ve benzeri şeyler tıpkı ilişkide bulunmak yerine geçer.

Bazı âlimler ise, “Rabâib” kavlini hem önce geçen, “kadınlar” ve hem sonra gelen kadın kelimelerine sıfat yapmaktadırlar. Oysa durum böyle değildir. Çünkü tek bir vasf iki mevsuf üzerinde gerçekleşmez. Âyette söz konusu olan ilk “nisâ” kelimesi, izafetle (isim tamlaması olarak) kesredir. İkinci “nisâ” kelimesi ise cer edatıyla kesredir. Dolayısıyla, şunu demek doğru bir ifade olamaz. Yani; bu iki ayrı cümlede geçen, (dehaltüm) kelimesini hem birinci cümledeki kadınlar ve hem ikinci cümledeki kadınlar kelimesine sıfat yapmak

²²⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C I, s. 217.

²²¹ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 158.

yanlıştır. Nitekim bunun böyle olduğunu hem Zeccâc ve hem başkaları bu şekilde açıklamışlardır.²²²

Eşler arasında evlilik bağının, kocanın ölümü, boşama, fesih vb. nedenlerle bitmesinden sonra, kadının başka bir erkekle evlenmesi durumunda, eski evliliğinden olan çocukları, kadının bu yeni kocasının üvey çocukları olmaktadır. Burada kadının furuû ifadesinden kastedilen de, kadının bir önceki evliliğinden doğan kızı ile sonradan evlendiği eşi arasındaki evlenme yasağıdır. Buna göre, bir kadınla nikâhlanıp fiilen birleştikten sonra, koca ile bu kadının daha önceki evlilikten olan kızları veya oğlunun kızları aralarında evlenme yasağı doğmaktadır. Bu hüküm de delilini “kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size yasak kılındı”²²³ âyet-inden almaktadır. Ancak âyette, evlenme haramlığının meydana gelmesi için evliliğin tek başına yeterli olmadığı, zifafa cinsel ilişkinin de şart olduğu görülmektedir. Sadece evliliğin yapıldığı, ancak kadının vefatı, boşanma vb. nedenlerle cinsel ilişki olmadan evliliğin bitmesi durumlarında erkek ile boşadığı kadının başka kocadan olma kızı veya diğer furuu arasında evlenme yasağı doğmamaktadır. Karı-koca arasındaki nikâh bağının ilişkiden sonra kesilmesi halinde ise aralarında sùrekli bir evlenme yasağı doğmaktadır.²²⁴

Caferilerin bu konudaki görüşleri biraz daha değişiktir. Onlara göre yukarıdaki evlenme yasağı kuralı iki taraflı meydana gelmektedir. Yani cinsel birleşme olsun veya olmasın, karı-koca arasında sadece nikâhın kıyılmış olması, o kadının hem annesi, hem de önceki kocasından olma kızları ile daha sonra nikâh yaptığı kocası arasında evlenme yasağı doğurmaktadır. Bu konu ile ilgili âyet-in “...hanenizdeki üvey kızlarınız ..” ifadesinden yola çıkarak bir erkeğin kendi evinde bulunmayan üvey kızı ile evlenip evlenemeyeceği konusunda tartışılmıştır. Ancak bu ifadenin; evlenme yasağının doğabilmesi için annenin daha önceki evlilikten olan kızının, annesi ile birlikte babalığın hanesinde evinde bulunmasının gerekli olduğuna değil sadece bu kızların, genellikle öz anneleri ile birlikte üvey babalarının yanında bulduklarına işaret ettiği görüşü benimsenmiştir. Kısaca “...hanenizdeki üvey kızlarınız ..” ifadesi yasağın şartını değil, mevcut ve genel olan bir uygulamayı belirtmektedir. Bu nedenle erkek ile hanımın başka kocadan olma kızı (rebîbe) arasında evlenme haramlığının oluşması için bu kızın, üvey babasının evinde (hicr) bulunması, İslam fıkıhçılarının büyük çoğunluğuna (cumhur) göre gerekli görülmemiştir. Nitekim konu ile ilgili âyet-in devamındaki “...eğer kendileri ile zifafa girmemişsenz..”

²²² en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 217.

²²³ en-Nisâ, 4/23.

²²⁴ eş-Şâfi, *el-Ümm*, C V, s. 40, eş-Şirâzi, *eş-Şeriatu'l-İslâmiyye*, C II, s. 42.

ifadesi de bu üvey kızlarla üvey babalar arasındaki evlenme yasağının yasal gerekçesinin, üvey kızın, annesi ile birlikte üvey babasının evinde bulunması değil, sadece koca ile kadın arasındaki cinsel birleşme (zifaf) olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple ortaya çıkan sonuç açısından kızın, üvey babasının evinde kalıp kalmamasının bir önemi yoktur. Hz. Ömer ve İbn-i Mesûd'un da aynı görüşte oldukları belirtilmektedir.²²⁵

Âyette “..kendileriyle ilişkiye girdiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı...”²²⁶ şeklinde bahs edilen konu ile ilgili olarak et-Tûsî'nin en-Nesefî'den farklı bir yorumu yoktur. Sunnîler de olduğu gibi Şiiiler de de konu aynı şekilde tartışılmıştır. “Rebîbe” üvey çocuk demektir. Evinizdeki denmesinden maksadın evlenilen kadının çocuğunun da o hanımla birlikte anılması ve terbiyesinin de o kadına ait olmasındandır. Burada “birleştiğiniz kadınlar” şartının daha önce geçen “hanımlarınızın annesi” ile ilişkilendirmek isteyenler olmuşsa da aynı en-Nesefî gibi et-Tûsî de buna karşı çıkmıştır ve delil olarak da Zeccâc'ı örnek göstermiştir.²²⁷

en-Nesefî, “Sizin zürriyetinizden olan özoğullarınızın hanımları (size haram kılındı)...” Yoksa evlâtlık edindiğiniz oğulluğunuzun hanımı size haram kılınmış değildir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.), oğulluğu Zeyd'in hanımı Zeynep'i boşaması üzerine, Hz. Zeynep (r. anh) ile evlenmiştir. Nitekim bununla ilgili olarak Rabbimiz şöyle buyurmuştur: “... Biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkları, hanımlarıyla bağlarını kesince o kadınlarla evlenmek istemeleri hâlinde mü'minlere bir güçlük olmasın.”²²⁸ Ancak bu hüküm, sutoğlun hanımının sütbabaya haram olmadığı manasında değildir. Böyle yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemiş olsun. Çünkü o da sütbabaya haramdır.

Âyette geçen, (halail) kelimesi, (halîle) kelimesinin çoğuludur. Bu da eş (hanım) demektir. Çünkü tarafların, yani karı ve kocanın her ikisi birbirlerine helâldirler. Ya da bu, birin diğerine yatağını, beraberliğini helâl kıldığındandır.²²⁹

Tûsî, “Sizin neslinizden olan özoğullarınızın hanımları (size haram kılındı)...” yani kendi neslinizden olan oğullarınızın kadınları (hanımları) size haram kılındı (üvey oğullarınızın ki değil). Oğullarınız ister bu kadınlarla birleşsinler isterse birleşmesinler fark etmez. Özoğulların kızları ve oğulları da bu yasağa dâhil olur. Öz oğullarınızın hanımları denmesi sadece ilişki olursa haram olur fikrini ortadan kaldırmak içindir.

²²⁵ Şamil Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Yasakları I”, s. 232; Ayrıca bknz. el-Hillî, *Tahrîru'l-Ahkam*, C III, s. 460; Vüsela Guliyeva, *Caferî Fıkhdında Nikâh Hukuku*, s. 37.

²²⁶ en-Nisâ, 4/23.

²²⁷ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 159.

²²⁸ el-Ahzâb, 33/27.

²²⁹ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 218.

Atâ bu âyet-in Hz. Peygamberin evlatlığı Zeyd'in hanımı Zeyneb'le evlenmesi ile ilgili olarak müşriklerin, oğlunun hanımıyla evlendi demeleri üzerine indiğini rivâyet eder. Allah Teâlâ'nın “..evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmadı..”²³⁰ ve “ Muhammed (a.s.) sizden hiçbir erkeğin babası da değildir..”²³¹ âyetleri bunu doğrulamaktadır. Sütkardeşin hanımına gelince o da özoğlun hanımı gibidir. Peygamber (a.s.) ın şu sözünde olduğu gibi “neseb yönünden haram olan süt emme ile de haram olur”. Kadın da ancak iki şekilde helal olur, evlenerek veya cinsi münasebet kurularak.²³²

“..Ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikâh altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır.”²³³ İmam en-Nesefî yani; iki kız kardeşi bir nikâhla beraber bulundurmamak haramdır. Yani, İslâm öncesi cahiliye fiili affolunmuştur. Çünkü Allah bu âyet-in devamı olan son kısımda şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz Allah, pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir.” “En” kavli, muharremat (haram kılınan şeyler) üzerine matuf bulunduğu mahallen merfûdur.

Ebû Hanife'nin talebelerinden Muhammed b. Hasan Şeybânî merhum şöyle diyor: “Cahiliye zamanındaki insanlar da kendileriyle evlenme haramlığı bulunan bu yasakları biliyorlardı. Sadece babanın hanımının haramlığı ve yasaklığı ile iki kız kardeşi aynı anda tek nikâh altında bulundurma yasağını uygulamıyorlardı. İşte bunun için âyette bu konu ile ilgili olarak, “ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır,” buyrulmuştur.²³⁴

İmam et-Tûsî iki kız kardeşi bir nikâhla almak, biri ile evliyken ikincisini almak haramdır. Bunlardan biriyle ilişkiye girdiyse diğeri haram olur ancak birini boşadıktan sonra kız kardeşi almakta bir sakınca yoktur. Ali, Osman ve sahabe bunların bir araya toplanmasını haram görmüşlerdir. Hz. Ali “bunları âyet haram kılmıştır. Helal görenler sonra gelenlerdir.” Ben kendime ve evlatlarıma bunu haram kılıyorum. Sonuç olarak da iki kız kardeşi bir nikâhta toplamak haramdır görüşü ağırlık kazanmıştır.

Buna karşılık kim de bunu caiz görürse onların görüşü de Dâvûd ve Zâhirilerin bir kısmının görüşündedirler. Bu mezheb muhakkak iki kız kardeşte, üvey kız kardeşte ve hanımlarınızın annesi (kaynana) konusunda hata etmiştir.

²³⁰ el-Ahzâb, 33/4.

²³¹ el-Ahzâb, 33/40.

²³² et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 159.

²³³ en-Nisâ, 4/22.

²³⁴ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 218.

et-Tûsî, en-Neseffî'den ayrı olarak haram kılınanların yedincisi olarak “babalarınızın evlendiği kadınlarla nikahlanmayın..”²³⁵ âyet-ini sayıyor. Babalarınızın birleştiği veya birleşmediği hanımlarıdır. Bu hükme kadının yukarıya doğru ecdadı da girer, demektir.

“..Ancak geçmişte olanlar geçmiştir (af olmuştur)..” Burada kesin bir istisna vardır. Takdiri manası şudur: Lakin geçmişte olanlardan Allah sizi sorumlu tutmaz.

Bir rivâyet göre de buradaki, “en” “sivâ” bunların dışındakiler demektir. “En” raf yerindedir. O zaman mana şöyle olur: “Size şu eşyalar haram kılındı ve iki kız kardeşi de bir arada toplamak da haram kılındı.” Bu âyetle yukarıda sayılanların hepsi haram olarak kayıt altına alınmıştır. Yukarıdakilerden ikisini bir almak veya tek olarak almak sadece iki kız kardeş için haram kılınmıştır.²³⁶

Tezimize ilmi açıdan mana zenginliği katması ve okuyanlara fikri derinlik ile olumlu kanaat oluşturması adına, İmam Kurtûbî'nin muharremât âyet-i ile ilgili tefsirini buraya almak istedik.

el-Kurtûbî'nin âyetle ilgili görüşü şöyledir: Yüce Rabbimizin: “Anneleriniz, kızlarınız... size yasak kılındı” âyet-i; annelerinizle ve kızlarınızla evlenmeniz... size haramdır. Yüce Allah, bu âyet-i Kerîmede evlenilmeleri helâl ve haram olan kadınları belirtmektedir. Bundan önce babanın hanımı ile evlenmenin haram kılındığı belirtildiği gibi, Allah (c.c.), yedisi neseb yoluyla, altısı da süt emme ve sıhrî akrabalık yoluyla olmak üzere bazı hanımlarla evlenmeyi yasak kılmıştır. Mütevatir sünnet ise bunlara bir yedincisini daha katmıştır ki, bu da kadını halası ile birlikte nikâhlanmaktır. Ayrıca icma da bunu açıkça ifade etmiştir. İbn-i Abbâs'ın da şöyle dediği sabittir: Neseb sebebiyle yedi, sıhrî akrabalık sebebiyle yedi kadın ile evlenmek haram kılınmıştır. Daha sonra İbn-i Abbâs, bu âyet-i Kerîmeyi okumuştur. Ensarın mevlası olan Amr b. Sâlim de böyle demiş ve şunu eklemiştir: Yedincisi ise yüce Allah'ın: “Evli kadınlar..” (en-Nisâ, 4/24) âyet-inde belirtilmiştir.

Kendileriyle nikâhlanılması haram olanlardan soy nedeniyle haram kılınan yedi hanım şunlardır: Anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeşin kızları ile kız-kardeşin kızları. Sıhrî akrabalık ve süt emme yoluyla haram kılınan yedi kadın ise: Sütanneler, sütkızkardeşler, hanımların anneleri, anneleriyle evlenilmiş üvey kız çocuklar, oğulların kızları ve iki kızkardeşi aynı nikâh altında almak, yedincisi ise (bir önceki âyet-i Kerîmede geçen: “Babalarınızın evlendiği kadınları nikâhlamayın” (en-Nisâ, 22) âyet-inde haber verilmiştir.

²³⁵ en-Nisâ, 4/22.

²³⁶ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 161.

Selefin genel görüşü, kızın nikâhlanması sebebiyle, annesinin haram olacağı, bununla birlikte kızın ise, annesiyle gerdeğe girilmedikçe haram olmayacağı görüşündedir. Değişik bölgelerdeki fetva imamlarının tümü bu görüşle amel etmişlerdir. Seleften bir başka kesim ise, anne ile kızının (rabîbe) aynı olduğu kanaatinde olup bunlardan herhangi birisi öteki ile gerdeğe girilmedikçe haram olmayacağını söylerler. Bunlar derler ki; Yüce Allah'ın: “hanımlarınızın anaları” emri, yani kendileriyle cinsel ilişkiye girmiş olduğunuz hanımlarınız demektir. “Ve kendileriyle cinsel ilişkiye girdiğiniz hanımlarınızdan korumanızda bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı” diye buyurulmuştur. Bunlar cinsel ilişkiye girme şartının hem anneler hakkında, hem de koruması altında bulunan üvey kızlar hakkında olduğunu iddia etmişlerdir.

Iraklılar ise bu hususta, işi şöyle diyecek kadar ileri götürmüş ve sıkı tutmuşlardır: Zina yoluyla bile onunla ilişki kuracak olsa yahut öpse veya şehvetle ona dokunmuş olsa, o kadının kızı ona haram olur.²³⁷

Kurtûbî, evlenilmesi yasak olanlar âyet-inde geçen kişilerin tanımlarını imam Nesefî ve Tûsî'nin tanımladığı gibi tanımlamakta ve diğer konularda da herhangi bir değişikliğe rastlanmamaktadır.²³⁸

Şia'dan el-Kummî ve et-Tabresî'ye baktığımızda da aynı manaları görebilmekteyiz. Bu âyetle ilgili Sunnîlerle Şia arasında iki konuda farklılık vardır. Süt emme sayılarında kesin bir farklılık ve üvey kızlar konusunda da “evinizde olmayanla evlenilir” şeklinde zayıf bir görüş olsa da, bir ihtilaf söz konusudur.²³⁹

2.2.2.3. Evli Kadınlar

“(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler hariç, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”²⁴⁰

²³⁷ İmam Mâlik, *Muvatta*,” Nikâh”, 9.

²³⁸ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li-Ahkami'l-Kur'an*, C V, s. 85.

²³⁹ el Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, C I, s. 143; et-Tabresî, *Mecmau'l-Beyân ft Tefsîri'l-Kur'an*, C III, s. 54.

²⁴⁰ en-Nisâ, 4/24.

Müfessirimiz en-Neseфі, âyette yer alan “el-muhsanâtu” kelimesi ile ilgili olarak evli, kocaları olan kadınlar demektir. Çünkü bunlar evlenmeleri bakımından namuslarını daha çok korumuş olmaktadır.

Kıraat imamları Kisâî, Ali b. Hamza buradaki “Sad” harfini kesre okumuş diğer yerlerdeki aynı kelimelerdeki “sad” harfini fetha okumuştur (muhsanât). Ancak Kisâî, dışındaki imamlar “Muhsanât” kelimesindeki “Sad” harfini fetha okumuşlardır (muhsenât).

“Milk-i yemîn”den kasıt savaş esiri kadınlardır. Çünkü bu kadınların kocaları Daru’l-harp denilen ve İslam devletine savaş açmış olan ülkelerde kalmışlardır. Budan dolayı bu âyet-in anlamı şöyle olmaktadır: “Evli hanımlarla evlenmeniz size yasak kılındı. Fakat bu yasağın dışında kalanlar sizin kendilerini esir olarak almış olduğunuz düşman tarafına ait olan hanımlardır. Bunların ülkelerinde eşleri var olsalar da siz onları esir almışsınız ve eşleri de asıl ülkelerinde kalmışlardır. Fiilen aralarında ayrılık oluşmuştur. Dolayısıyla bu kadınlarla evlenmeniz de onları esir almanızdan dolayı değil, artık dâr yani ülke ayrılığı sebebiyledir. Bu şekilde ganimet olarak esir alınan kadınlar, onları esir alan Müslüman erkeklere helaldir. Ancak bu helal olma durumu İstibrâ (temizlik) ten sonradır. İstibrâ ise, bir kadın hamile ise doğum yapmasıyla, hamile değilse hayız (adet) görmesiyle ortaya çıkar.²⁴¹

“..İşte Allah’ın emri size budur..” Bu ifade müekked mastardır. Yani bu; “Allah bunları size kesin manada yapasınız diye emretti. Bunu kesin olarak uygulamanız gereken farz bir hükümdür. Bu ise gerçek manada haram olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Bundan sonra gelen “...Bunlardan başkası size helal kılındı..” kelimesi “Allah farz kıldı” kelimesini nasb eden mazmur (gizli) fiil üzerine matuftur. Yani; “Allah size şu sayılanlarla evlenmeyi haram kıldı ve bu haramların dışında kalanlar da size helal kılındı.” “Helal kılındı” kelimesi Kûfe kıraat imamları olan Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef tarafından “Hürrimet” kelimesi üzerine matuf olarak okudukları için “Ühille” okumuşlardır.

“Bu sayılan kadınlardan başkasını namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehir) istemeniz size helal kılındı..” “İstemeniz” kelimesi mefûlü lehtir. Yani mana şöyledir; “Allah haram olanları, helal olanları size açıkladı ki ayırasınız” veya bu kelime “Mâverâ’e” den bedeldir. Bu durumda kelime mefûlü müekkeddir. Bu ise “en-nisâ” “kadınlar” kelimesidir. Fakat en doğru olan ise, bu kelimeye bir mefûl takdir edilmemelidir. Çünkü mefûl takdir edilmemesi dile uygundur, demektedir.

²⁴¹ en-Neseфі, *Medârikü’t-Tenzîl*, C I, s. 218.

Yine âyette geçen “mallarınızla” ifadesi, mehirlerini vererek demektir. İşte bu mana evliliğin mehirsiz olmayacağını göstermektedir. Yani; Nikâh sözleşmesi sırasında mehir konuşulmasa da mehir vermek vaciptir. Çünkü malın dışında da herhangi bir şeyi mehir olarak vermek uygun görülmemektedir. Verilmesi gerekenden az miktarda mehir verilmesi ve mal denilebilecek derecede olmayan bir şeyin mehir olarak verilmesi de kabul edilmemektedir. Çünkü bir buğday tanesi mal olarak değerlendirilmemekte ve kabul görmemektedir. Kısaca mehir olacak şeyin bir mali değer taşıması gerekir. Yani; mallarınız zayi olmasın kendinizi sizin için helal olmayan şeylere muhtaç bırakmasın. Aksi takdirde hem dininizi hem dünyanızı heder edersiniz. Doğrusu hem dinini hem dünyasını kaybetmekten daha kötü, daha büyük bir ziyan ve kayıp olamaz. En büyük ziyan ise bu ikisini kaybetmektir. “İhsân” namuslu olmak ve kendini haram işlemekten koruyup kollamak manasındadır. “Müsâfih” zina yapan demektir. Kelime kök itibariyle “se-fe-ha”dan türemektedir. Bunun manası ise; meniye (erlik suyunu, spermi) haram olan yere akıtmak, manasındadır.

“..O kadınlardan kendileriyle evlendiklerinize mehirlerini ne üzere anlaşmışsanız o miktarı verin..” Buradaki “mâ” kendileriyle evlendiğiniz hanımlar demektir. “Ücretten” kasıttır mehirleri demektir. Çünkü mehir onlardan faydalanmalarının bir karşılığıdır. “Ma” ile ilgili bir görüşte “hanımlar” manasındadır denilmiştir.

Âyette geçen cer edatı “min” ise tebîz veya beyan (açıklama) içindir. “Bihi” deki zamir ya bu cer edatının lafzı üzerine ya da “Feâtûhünne” üzerine racidir.

“Ferîza” kelimesi “Ucûr” kelimesinden haldir. Bu da farz kılınmıştır, gerekli kılınmıştır anlamındadır. Ya da verme yerine getirme anlamında geçmiştir. Çünkü mehri vermek gereklidir, farz kılınmıştır. Ya da müekked mastardır. Dolayısıyla mana “bu sizin ödemeniz gereken kesin bir farzdır,” şeklinde açıklanmıştır.

“...Size günah yoktur...” Yani mehirden bir kısmını eşinizin azaltmasında veya tamamını size bağışlamasında bir sakınca olmadığı gibi kocanın da verdiği mehri karısının lehinde artırmada da bir sakınca yoktur. Ya da eşlerin beraber kalmalarında veya ayrılmaları üzerine aralarında karşılıklı bir şekilde birbirlerini razı ederek anlaşmalarında hiçbir sakınca görülmemektedir.

“..Şüphesiz Allah hakkıyla bilir ve hüküm sahibidir.” Yani “Yüce Allah eşyayı ve varlıkları yaratmazdan önce de onları en iyi olarak bilendir.” Aynı zamanda nikâh ve evlenme akdi konusunda nelerin farz veya gerekli olduğunu bildirmesi ve farz kılması da O’nun hikmeti gereğidir. Çünkü bu yasal evlilik yoluyla soyların korunması ve sağlıklı nesillerin meydana gelmesi sağlanmış olmaktadır.

Bir görüşe göre de: “.onlardan yararlandığımızda onların ücretlerini ödeyin..” sözünü Mut’a’ya yani; geçici nikâh hakkında inmiştir, diyenler olmuştur. Allah, Mekke fethini Hz. Peygambere nasip ettiğinde bu serbestlik yani geçici nikâh üç gün müddetince uygulanmıştır ve daha sonra bu uygulama yürürlükten kaldırılarak nesh edilmiştir.²⁴²

Mut’a konusu hem Ehl-i sünnet hem de Şia tarafından kabul ve reddedilirken bu âyetten delil getirilerek konu ele alınmıştır.

Mut’a’nın etimolojisi; Müt’a ya da mut’a şeklinde dilimize de geçmiş olan bu kelime Arapça’da muhtelif kullanımlarda, “gündüzün kaba kuşluğa erdiğini, şarabın kırmızılaştığını, kişinin zarif ve güzel olduğunu, ipin iyice eğrildiğini” ifade eden “me-te-a” kökünden üretilmiş mastar bir kelimedir.

Dilimizde yaygın bir şekilde kullanılan “meta” kelimesi de aynı fiilden türemiştir. Bilindiği gibi “meta” faydalanılan, geçimin teminine vesile olan nimet olarak kullanılan şeylerdir. Mut’a ise; daha çok az miktarda nimet ve fayda, bir şeyden zevk alma ve bunu kullanma yeteneği, bir dinlenme ve eğlenme şekli manalarında kullanılmaktadır.²⁴³

Tarihî, sosyal, ahlakî hatta siyasî boyutları olan, bütün bunların yanı sıra güncel olma özelliği de bulunan bu konunun, Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas gibi üzerinde görüş birliğine varılan delillerden başka sahabe kavli, istihsan, istishab ve maslahat gibi muhtelifün fih delillere de dayandırılmış olması, konunun bütünü ele almayı zorlaştırmaktadır.

Mut’a evliliğinin dayandığı geçerlilik zeminini oluşturan temellerden yalnızca Kur’ân delilinden örnekler sunmaya çalışacağız.²⁴⁴

Mut’a evliliği konusu, Şia ile Ehl-i Sünnet arasındaki temel farklılıklardan biridir. Bu yüzden tarafların konuyu işleyişlerinde ve değerlendirmelerinde farklılıkların olması olağandır. Biz her konuda ve her meselede olduğu gibi, fikhî tartışmalarda da, insanın yetiştiği kültürün ve coğrafyanın tesirinde kalabildiğini bir tesbit olarak belirttikten sonra şu durumun bilinmesinin, bu son tesbitin doğruluğunu temellendirme sadedinde önemli olduğu kanaatindeyiz. Nevevi, mut’a evliliğinin hükmü hakkında ilk asırda fikir ayrılığı

²⁴² en-Neseî, *Medârikü’l-Tenzîl*, C I, s. 8.

²⁴³ el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed; *Tehzibu’l-Luga*, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, C III, s. 295; İbn-i Manzûr, *Lisanu’l-Arabî*, C VI, s. 4128.

²⁴⁴ Sâlim Öğüt, “Mut’a Nikâhı mı Yoksa Normal Nikâh mı?”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Dergisi*, Ankara: 2002, s. 49; Ayrıca Bknz. Mehmet Soysaldı, “Nisâ Sûresi 24. Âyet-i Işığında Mut’a Nikâhı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ: 1997, Sayı II, s. 165.

bulduğunu, sonra bu fikir ayrılığının ortadan kalktığını ve haramlığı konusunda ümmetin görüş birliği ettiğini belirtmektedir.²⁴⁵

İbnü'l-Arabî'nin mut'a için "şeriatın nadir meselelerindedir" ifadesini kullandığı,²⁴⁶ Fahreddin Razi'nin ise meseleyi tartışırken bir noktada "bu konuda bir kolaylığın olduğu görüldü", dediği²⁴⁷ düşünülürse, çözümü çok zor bir konu ile karşı karşıya bulunduğumuz daha iyi takdir edilecektir. Nesefî mut'a ile ilgili kısa bir bilgi vererek mut'a'nın nesh edildiğini bildirmektedir.²⁴⁸

Sunnî camia mut'anın hükmü konusunda tam bir ittifak sergilerken, Şîf camia için aynı şeyi söylemek mümkün görülmemektedir. Kısaca belirtmek gerekirse Zeydiyye ve İsmailiyye mensupları mut'a konusunda Sunnîlerle görüş birliği ederken, İmamiyye/ Caferiyye mezhebi bu konuda İslam dünyasıyla görüş ayrılığına düşmüştür. Konuyu yalnızca Kur'ân-ı Kerîm temelinde ele alacağımızı belirttiğimiz bu çalışmayı, Mut'a âyetinin tefsiri, Übey b. Ka'b'ın kıraâtı, Mut'a âyetinin neshi, Mut'a âyetinin tefsirinde Ehl-i sünnet'in varmış olduğu icma'nın hükmü, üzerindeki tartışmalar şeklinde toplamayı uygun gördük.²⁴⁹

Mut'a âyetinin tefsiri üzerindeki tartışmalar: Burada mut'a âyetinden amaç Nisâ sûresinin 24. âyetidir. Mut'anın geçerliliğini savunanlar da, buna karşı görüş belirtenler de tartışmalarını hep bu âyet-i Kerîmeye dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla bu konuda, her iki taraf da görüş birliği etmişlerdir.

Bu âyet-i Kerîmede "Femestemt'atüm bihî minhünne feâtûhünne üçûrahünne" ifadesi tartışmaların temelini, "istemt'atüm" kelimesi ise odak noktasını oluşturmaktadır.

İstimtea ne demektir?, "İstimtea'nın lügat açısından mut'a kelimesinin bir türevi olduğu ve bu kökün ifade ettiği manaya bağlı olarak burada bir erkeğin bir kadından cinsel yönden faydalanması şeklinde tanımlandığı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır.²⁵⁰ Ancak âyet-i Kerîmedeki bağlamı itibariyle hangi manaya geldiği, yani delalet yönü tartışılmakta ve bu tartışma neticesinde iki farklı temel görüş ortaya çıkmaktadır. Birinci görüşe göre "İstimta"dan maksat "kesin nikâh"tır. Bu durumda mana "onlardan evlenmek sûretiyle yararlanmak" şeklinde olur. Taberî'nin ve onu takip eden diğer müfessirlerin verdikleri habere göre sahabeden İbn-i Abbâs, Tabiîn âlimlerinden

²⁴⁵ en- Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref, ed-Dimeşkî; *Şerh-u Sahihî Müslim*, Beyrut: 1987, C VIII, s. 170, C IX, s. 181-182.

²⁴⁶ İbnü'l-Ârâbî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrût: Dâru'l-fikr, 1988, C I, s. 499.

²⁴⁷ er-Râzî, *Meftâihu'l-Gayb*, C V, s. 51.

²⁴⁸ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 218.

²⁴⁹ Sâlim Ögüt, "Mut'a Nikâhı mı Yoksa Normal Nikâh mı?", s. 51.

²⁵⁰ el-Kurtübî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C V, s. 129.

Hasan ve Mücahid bu görüştedir. Nîsâbûrî de ümmetin çoğunluğunun bu âyet-in kesin evlilik konusunda olduğunu açıkladıklarını söylemektedir.²⁵¹

İkinci görüşe göre ise, “istimta’dan maksat mut’a nikâhıdır.” Bu durumda mana “onlarla mut’a evliliği yapmak sûreti ile yararlanmak” şeklinde olmaktadır. Taberî ve diğer müfessirler bu görüşü İbn-i Abbâs ve Mücâhid’e dayandırmaktadır.

İbnü’l-Cevzî açık bir dil ile bu âyette mut’a’ya delil aramanın gereksiz bir zorlama olacağını, çünkü mut’anın geçerliliğininde, yasaklanmasında Hz. Peygamber’in hadislerine dayandığını söylemiştir. Zeccac ise bu âyet-in mut’a’ya işaret ettiğini söyleyenin yanlışla düştüğünü ve lisan bilmediğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca İbnü’l-Cevzî bu âyet-in kesin nikâha delil teşkil ettiği görüşünü Cumhura dayandırmaktadır. el-Âlûsî de ona uyararak aynı görüşleri tekrar etmektedir. Sıddık Hasan Han, Vehbe ez-Zuhaylî gibi son nesil âlimleri ve araştırmacıları ise bu konuda daha açık bir tavır göstermişler, öncekilerin satır aralarından çıkardıkları sonucu açık bir şekilde beyan etmişlerdir. Sıddık Hasan Han ve Vehbe ez-Zuhaylî bu âyet-in, İslam’ın ilk yıllarında mübah olan mut’a’ya delalet ettiği yönündeki görüşün, Cumhurun görüşü olduğunu belirtmişlerdir.²⁵²

İmamiyye Şia’sı bu âyet-in mut’a’ya işaret ettiği konusunda neredeyse görüş birliği içindedir. Onlar bu görüşlerini Abdullah İbn-i Abbâs, Abdullah b. Mesûd, Übey b. Kâ’b gibi sahabelerle, Katade, Mücahid, Süddi, İbn Cübeyr ve Hasan gibi tabiin âlimlerine dayandırmaktadırlar. Görüldüğü üzere burada bazı isimler Sunnî ve Şia arasında ortak olarak kaynak gösterilmektedir. Bu konuda ilk zamanlar İbn-i Abbâs’tan başka isim belirtilmezken Sunnî kaynakları, gerek “ilâ ecelin müsemmâ” okuyuşu ile gerekse bu âyet-in neshi ile ilgili yorumlarda ve nakillerde bulunurken, başlangıçta kaynak göstermedikleri isimleri yeri geldikçe açıklamak durumunda kalmışlardır.²⁵³

Seyyid Mahmud Şükrü el-Âlûsî “*Muhtasarü’t-Tuhfeti’l-İsnâ Aşeriyye*” adlı eserin de mut’a evliliği ile ilgili uzun bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu değerlendirmede Kur’ân temeline dayalı olarak şunları belirtmiştir: “Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde “ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeler) hariç” dedikten sonra “şu halde kim

²⁵¹ et-Taberî’den naklen, en-Nîsâbûrî, Nizameddin el-Hasan b. Muhammed, *Tefsiru’l- Garâibi’l-Kur’ân ve Regâibi’l-Furkân*, Kâhire: y.y, 1987, C IV, s. 16; el-Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Beyrût: Daru’l-Kitabi’l-Arabi, t.s, C II, s. 148; el-Mâverdî, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüktetü ve’l-Uyûn*, Beyrût: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts. C IV, s. 72; İbnü’l-Ârâbî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, C I, s. 499; İbnü’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, C II, s. 53.

²⁵² el-Âlûsî, es-Seyyid Mahmud Şükrî, *Muhtasarü’t-Tuhfeti’l-İsnâ Aşeriyye*, Nşr, Muhibiddin el-Hatib, Riyad: y.y, h. 1404, C III, s. 5; Ayrıca bknz. Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân fî Makâsidi’l-Kur’ân*, Kâhire, 1965, C II, s. 250; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîrul-Munîr*, Beyrût: 1991, C V, s. 12.

²⁵³ Sâlim Ögüt, “Mut’a Nikâhı mı Yoksa Normal Nikâh mı?”, s. 52.

bundan ileri gitmek isterse, işte bunlar sınırı aşan kimselerdir,”²⁵⁴ buyurmuştur. Açıkça görülmektedir ki mut’a kadını, eş değildir. Çünkü eş olsaydı iddet bekleme, miras paylaşımı, talak ve nafaka gibi evliliğin gereklerini yerine getirmesi zorunlu olurdu. Aynı zamanda cariye de değildir. Çünkü şâyet cariye olsaydı hibe edilmesi ve azad edilebilmesi gerekirdi. Şîî âlimler itiraf etmektedirler ki, mut’a kadını ile erkek arasında eşlik durumu meydana gelmemektedir. Yine Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de: “Evlenme gücü bulamayanlar ise Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar namuslarını korusunlar,”²⁵⁵ buyrulmaktadır. Şâyet mut’a evliliği serbest olsaydı Allah Teâlâ’nın namuslu olmayı emretmesini gerektirecek bir durum olmazdı. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de: “Bu (cariye ile evlenme izni) içinizden günaha girmekten endişelenenler içindir,”²⁵⁶ buyrulmuştur. Şâyet mut’a serbest olsaydı günaha girme endişesi olmaz, dolayısıyla cariyelerle evlenmeye ihtiyaç duyulmaz ve özgür kadınlarla nikâhlanmanın sıkıntılarına katlanmak gerekmezdi.

Şîî camianın “Onlardan yararlanmanıza karşılık karar verilen mehirlerini verin,”²⁵⁷ âyet-inin mut’a hakkında indirildiğini söylemeleri kesin olarak doğru değildir. Bu görüşün İbn-i Mesûd ve diğer sahabelere dayandırılması kesin olarak iftiradır. Bu bilgiler güvenilir olmayan bazı Ehl-i sünnet tefsirlerinde bulunsa bile Kur’ân’ın nazmına ve tefsirine aykırı ve kabul edilemez bilgilerdir.

Sonuç olarak; içinizden birileri müslüman özgür kadınların mehir ve geçim sorumluluğunu yüklenecek durumda değilse, müslüman cariyelerle nikâhlanmalıdır. Bir âyet-in öncesi ve sonrası nikâhtan bahsederken, ortasını mut’aya bağlamak Allah’ın kelamını açıkça bozmak ve değiştirmektir. Çünkü Allah (c.c.) özgür hanımlarla evlenemeyenlerin, cariyelerle evlenmelerine işaret etmiştir. Şâyet mut’a serbest olsaydı buna duruma gerek kalmazdı. Âlûsî bu konudaki açıklamalarını “sonuç olarak bu âyet, mut’anın haramlığına açık bir şekilde delil oluşturmaktadır,” diyerek konuyu sonlandırmaktadır,²⁵⁸ böylece mut’a konusu açığa kavuşmuş olmaktadır.

İmam Nesefî mut’anın nesh edildiğine kısaca değinip, herhangi bir yorum yapmadan geçmiştir.²⁵⁹

Mut’a evliliğinin kaç defa serbest kılınıp nesh olduğu konusunda Sunnî ve Şîî camia görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Müslim’in sahihinde Abdullah b. Mesûd’dan şöyle

²⁵⁴ el-Müminun, 23/6-7; el-Meâric, 70/30-31.

²⁵⁵ en-Nûr, 24/33.

²⁵⁶ en-Nisa, 4/25.

²⁵⁷ en-Nisa, 4/24.

²⁵⁸ el-Âlûsî, *Muhtasaru’t-Tuhfeti’l-İsnâ Aşeriyye*, s. 227.

²⁵⁹ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C I, s. 218.

dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (a.s.) ile birlikte hanımlarımız olmaksızın savaşa çıkardık. Biz kendimizi hadımlaştırmayâlim mi? Diye sorduk. Ancak o bize bunu yasakladı. Sonra da belli bir sûreye kadar elbise karşılığında kadınları nikâhlamaya (mut'a) izin verdi.²⁶⁰

Bütün bu rivâyetlerin hepsi, Müslim'in Sahihin de vardır.²⁶¹ Başka hadis kitaplarında ise, Hz. Ali'den, Hz. Peygamberin bunu Tebûk gazvesinde yasakladığı yer almaktadır.²⁶² Ebû Dâvûd'un Musennef'inde, er-Rabî b. Sebre'den gelen rivâyete göre, mut'a Veda haccında yasaklanmıştır. Ebû Dâvûd, bu konuda gelen en güvenilir rivâyet-in bu olduğu kabul etmektedir.²⁶³

Şu durumun olması muhtemeldir: Peygamber (a.s.)in buna benzer bir konuyu savaşlarında ve toplu olarak bulunulan yerlerde uygulaması yaygın olduğundan dolayı, mut'anın yasaklanışını, Veda Haccı'nda bir daha tekrar ederek duyurmuş olabilir. Çünkü insanlar, toplu olarak orada bir aradaydılar. Tâ ki, o ana kadar bunu işitmemiş olan kimseler de bu mut'a uygulamasının yasaklandığından haberdar olsunlar. Bu konuyu bu şekilde insanların toplu olarak bulunduğu ortamda mut'anın yasaklandığını ilan ederek tekid etti ki, helâl olduğunu iddia edecek hiçbir kimsenin aklında bir şüphesi kalmasın. Diğer taraftan Mekkeliler bunu çokça uygulamaktaydılar, bu uygulamanın yasaklandığı konusunda onlara da tekrardan bir uyarı niteliği taşımaktadır.²⁶⁴

Mut'a evliliği halin de had sözkonusu mudur? Mut'a evliliği ile erkek, kadın ile ilişkiye girecek olursa, erkeğe had vurulup çocuk ona ilhak edilmez mi? Yoksa şüphe dolayısıyla had vurulmaz ve çocuk ona ilhak edilir, ama tazir cezası mı? Verilir.

Dört Mezhebe göre mut'a evliliği yapanlara had cezası uygulanmayacağı konusunda görüş birliği vardır.²⁶⁵

Ebû Câfer et-Tûsî ise, bu âyetle ilgili tefsiri şöyledir. Önce âyetteki bazı kelimelerin kıraat imamlarına göre okunuşuyla başlıyor. Âyetteki "el-muhsanât" kelimesini Kisâi, "sad"ın kesresiyle okumuştur. Sadece buradaki "muhsanât" kelimesini "sad"ı fetha (üstün) okumuştur. Kıraat imamlarından Ebû Cafer ve Ebû Bekir dışındaki Kûfe imamları "ühille leküm" kelimesini "elif"ın zammesi ve "ha"nın kesresi ile "Uhille leküm" okumuşlardır.

²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, I, 420, 432; el-Buhârî, "Nikâh", 8; Müslim, "Nikâh", 11; ayrıca bkz: Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, I, 175, 176, 183, 385, 390, 450; el-Buhârî, "Tefsir", 5, "Sûre", 9; ed-Dârîmî, "Nikâh", 1, 2; İbn-i Mâce, "Nikâh", 2; et-Tirmîzî, "Nikâh", 2; en-Nesâî, "Nikâh", 4.

²⁶¹ Müslim, "Nikâh", 13-32.

²⁶² İbn-i Abdî'l-Berr, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah İbn-i Abdilber en-Nemeri el-Kurtûbî, *el-İstizkâr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, C XVI, s. 289.

²⁶³ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 13.

²⁶⁴ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C V, s. 116.

²⁶⁵ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam fıkhi*, C VI, s. 2051.

Diğerleri ise, fetha ile “Ehalle leküm” okumuştur. Hafs hariç Kûfe kıraat imamı “elifin ve sad”ın fethasıyla “ehsane” okumuşlardır. Diğerleri ise “hemze”nin zammesi ve “sad”ın kesresi ile “uhsine” okumuştur.²⁶⁶

Bundan sonra et-Tûsi âyetle ilgili görüşlere yer veriyor. “..(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar..”ın manası ile ilgili üç görüş vardır: Birinci en kuvvetli (geçerli) görüş; Hz. Ali, İ. Mesûd, İ. Abbâs, Ebû Kalâbe, İ. Zeyd, babası, Mek’hûl, Zührî ve Cebâi: “Muhsanât”tan maksat “kocasını olan (evli) kadınlar demektir. Milk-i yemin (savaş esirleri) bunun dışındadır. Her ne kadar onların da kocaları var olsa da.

Bazı kimseler Ebû Saîdini’l-Hudrî’den gelen, “bu âyet Evtâs esirleri hakkında nazil oldu” şeklindeki rivâyet-i delil göstermelerine karşı, bazıları de buna muhalefet ederek” bu haber zayıftır. Çünkü Evtâs esirleri o zaman müşrikler, sonra Müslüman oldular” demişlerdir.

İkinci görüş ise: Übey i. Ka’b, Câbir b. Abdullah, Enes i. Mâlik, İ. Mesûd-bir başka rivayet-, Saîd b. Müseyyib, Hasan ve İbrahîm: “Evli kadınlar”dan murat “kocasını olan kadınlar” demektir. Cariyeler (esirler) ise her ne kadar kocarlı olsa da burada bahs edilen “evli kadınların” dışındadır. Çünkü kölenin talakı, satışıdır.

İbn-i Abbâs kölenin talakı altı şeyledir: Satılması, esir edilmesi, azat edilmesi, hibe edilmesi, miras kalması ve boşanmasıdır, demiştir. Hz. Ali (a.s.) den anlatıldığına göre: “Peygamber (a.s.) Büreyre’yi Hz. Aişe (r.ha.) azat ettiğinde onu boşanması konusunda muhayyer (serbest) bıraktı”, demiştir.²⁶⁷ Buna göre kölenin azat edilmesi boşanmadır dense olur. Bazılarının iddiası ise kölenin talakı hürün talakı gibidir, demişlerdir.

Üçüncü görüş ise: Ebû Âliye, Ubeyde, Saîd b. Cübeyr, Atâ ve Taberî de bu görüşü seçmiştir: “Muhsanât” “iffetli” olan demektir. Kölenin nikâhı, kullanmaya karşılık bir ücretin verilmesi ve açıklanmasıyla ve ya ücret karşılığı istihdam edilmesiyle olur, demişlerdir.²⁶⁸

et-Tûsî âyet-in diğer kısımlarını aynı manada tahlil etmiş ve yorumlamıştır. Bu âyetle ilgili Şia ve Sunnîlerin ihtilafına sebep olan “Onlardan faydalanmanıza karşılık” kısmıdır. Hasan, Mücâhid ve İbn-i Zeyd: Bu nikâhtır. İbn-i Abbâs ve Süddî: Burada “faydalanmaktan” maksat “belli bir vakte kadar olan Mut’a”dır, demişlerdir. Ve bu da mezhebimizin (Şi’a) görüşüdür. Ve şu âyet bu görüşü bozmaz “Onlar ki ferc (namus)larını korurlar. Eşleri ve milk-i yeminleri hariç”²⁶⁹

²⁶⁶ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C III, s. 161.

²⁶⁷ el-Buhârî, “Mükâtebe” 222; Müslim, “İtk”, 733.

²⁶⁸ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C III, s. 161.

²⁶⁹ el-Mü’minûn, 23/5.

Bizim (Şia) görüşümüz: Bu da bir zevce (eş)dir. Ancak bunun için, diğer eşler için gerekli olan, miras, talak, ilâ, zihar ve lian gibi hükümleri gerektirmemektedir. Eşlerin hükmü de çeşit çeşittir; mürtedin (dinden dönen eş) talakı irtidadını açıklamasıyla, köle (cariye) ise varis olamaz. Eşlerin iddetine gelince mezhebimize göre hepsine gereklidir. Yine bunaların çocukları da gerekli hakları elde eder. Bu âyet-in takdiri: “Eşleri ve cariyeleri veya kendilerinizden faydalandığınız kadınlar” olarak âyet devam etmelidir.

İbn-i Mesûd, İbn-i Abbâs, Übeyy i. Kaa'b ve Saîd i. Cübeyr bu âyet-i: “Fe mastamta'tüm bihi minhünne ila ecelin müsemma” şeklinde okudular. Bu da bizim dediğimizi (mut'a) açıklamaktadır. Eğer burada kalıcı nikâh akdinden bahsedilseydi, mihrin verilmesi nikâh akdi ile vacip olurdu. Burada durum böyle değildir çünkü “Onların ücretlerini (mihir) verin” lafzı sonra gelmiştir. Bu sebepten dolayıdır ki müfessirlerin çoğuna göre, mihir ihtilafsız vacip değildir. Mut'a da ki ücret ise Mut'a akdinin tamamlanmasıyla vacip olur.

Bizim mezhebimizden (şi'a) bazıları da: “Ücret”ten maksat Mut'a'dır, çünkü mihir ücret olarak isimlendirilmez, Allah bunu sadaka ve nihle diye isimlendirmiştir, demişlerse de bu zayıf bir görüştür. Çünkü “Onların velilerinden izin aldığımızda onlarla nikâhlanın ve ücretlerini (mihir) verin”²⁷⁰ ve “Ehl-i kitaptan iffetli olanlarına ücretlerini (mihir) verdiğinizde size helal olurlar”²⁷¹ âyetlerindeki ücretleri'de böyle anlarsak (Mut'a) bu da çok uzak bir görüş (yanlış) olur.

Hz. Peygamber (a.s.)'den mut'a'nın yasaklandığına dair habere gelince. Bu haberi vahittir. Kur'ân hadisle nesh edilmez. Bununla beraber bu rivâyetlerin lafzında ihtilaf vardır. Bir rivâyette Hayber fethinde, bir diğer rivâyette ise Mekke'nin fethinde yasakladığı bildirilmektedir. Yine hadisin tarikinde de ta'n olduğu bilinir ve Hz Ömer'in “Allah Rasûlü döneminde mut'a yapanlar vardı. Ben onları yasaklıyorum ve devam ederlerse cezalandırırım,” sözünü delil getirirlerse bu zayıf bir kanattır. Çünkü o, kendi görüşüne dayanarak bunu yapmaktadır. Hakem b. Atûbe, Ali (a.s.)'den : “Ömer Mut'a'yı yasakladı da, şakîlerden (günaha devam edenler) başkası zina yapmadı,” şeklinde söz nakleder.

Belhî, Vekî'i'den, İsmâil b. Ebî Hâlid, Kays b. Ebî Hâzım ve İbn-i Mesûd'dan rivâyet etti: “Biz Rasûlullah (a.s.)'la birlikte idik ve biz gençtik, Rasûlullah'a dedik ki, biz kendimizi hadım (kısır) laştıralım mı? dedi ki: hayır. Sonra bize bir elbise karşılığı ve belli bir vakitle sınırlı olmak üzere nikâha izin verdi” dedi.

²⁷⁰ en-Nisâ, 4/24.

²⁷¹ el-Mâide, 5/5.

“..Karşılıklı anlaşarak karar alınan mehirde bulunmanızda size günah yoktur..” Hasan ve İbn-i Zeyd: Karşılıklı anlaşsanız, sadak (mehir)i tehir etmeniz, indirmeniz veya kadının bağışlamasında da günah yoktur, demişlerdir.

Süddî ve bizden (Şi’a) bazıları: “Anlaşmanız halinde size günah yoktur” lafzını mut’a’ya yorumlayarak, anlaştığınız akdin sona ermesinden sonra, bir tarafın muddetin uzatması diğer tarafında ücreti artırması üzerine anlaşsanız size günah yoktur, dediler.

Bu âyette ayrıca, kadının hala ve teyze üzerine nikâhının caiz olduğuna dair delil vardır: “Bunların dışındakiler size helal kılındı.” Bu hüküm umumidir, sayılanların dışındaki kadınların hepsini kapsar. Eğer biri Peygamber (a.s.)’ın “kadın, halası ve teyzesi üzerine nikâhlanamaz” sözüyle nesh olduğunu iddia ederse, bu haber-i vahittir. Her ne kadar Kur’an’ın sünnetle neshini fıkıhcıların çoğunluğu caiz görse de, onlar da bilirler ki âyet sünnetle değiştirilemez. Bu konuda icma var denilirse bu da İslam dışı bir görüştür ve biz (Şi’a) bu görüşe katılmayarak karşı çıkıyoruz.

“Şüphesiz Allah hakkıyla bilen ve hikmet sahibidir.” Allah’ın bilmesi yarattıklarının işlerini iyileştirir, hikmet sahibi olması da size nikâhı emrederek malların ve nesebin korunmasını sağlamıştır.

Belhî: Âyet müşriklerle yapılan nikâhın zina olmadığına delalet eder, “evli kadınlar”dan maksat harp esirlerinden kocası olan kadınlardır ki Allah’ın “milk-i yeminleriniz müstesna” sözü, hilafsız harp esirleridir. Harp esirleriyle cima ise ancak hayızdan temizlendiklerinden sonra caiz olur.²⁷²

Bayraktar Bayraklı’dan şu alıntıyı yaparsak Cariye konusunu daha anlaşılır hale getirmiş oluruz: Savaşta esir alınan her kadınla her asker, cinsel ilişki kurma hakkına sahip değildir. Bunlar devlet nezaretine verilir. Devlet bunları esir değişimi veya fidye karşılığı serbest bırakabilir.

Birinin himayesine verilen cariye ile ilişkiye girebilmesi için o cariye hamile olmadığını belirtisi olan aybaşı (adet) görmesi veya hamile ise çocuğunu doğurmasını beklemesi gerekir. Aksi takdirde cinsel ilişki haramdır.

Bir erkek ancak kendisine verilen cariye faydalanabilir başkası ona dokunamaz. Bu cariye doğan çocuk adamın diğer çocukları ile aynı yasal hakka sahip olur.

Cariyeler için Ehl-i kitab şartı aranmaz. Kişi payına düşen cariye başkasına verebilir. Devlet vermiş olduğu cariye o kimseden geri alamaz.²⁷³

²⁷² et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C III, s. 166.

²⁷³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsîri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002, C V, s. 88.

İbn-i Atiyye de *el-Muharreru'l-Vecîz* adlı tefsirinde “muhsanât” kelimesini, detaylı şekilde ve diğer müfessirleri doğrulayacak şekilde açıklıyor. İbn-i Âtiye de aynı kişileri kaynak göstererek “femes tem ta'tüm bihi minhünne –ilâ ecelin müsemma” eki ile göstererek Mut'a'ya delil göstermektedir.²⁷⁴

Burada Şia'dan Tabâtabâî'nin görüşlerine yer vermek yerinde olacaktır. Tabâtabâî, âyette geçen “muhsenat” kelimesi, “ihsan” kökünden türemiş ve engel olmak ve korumak anlamına gelen ism-i meful kalıbında bir çoğul isimdir. Başkalarının girmesini engelleyen sağlam kaleye de “el-hısnü'l hasin” denilmesi bu yüzdendir. Nitekim “kadın kendini korudu, fuhuştan kaçındı” anlamına gelmek üzere “ahsanati'l mer'atu” denir. Yüce Allah da “o ki, edep yerini korudu”²⁷⁵ buyuruyor. Yine “kadın evlendi, eşi ya da evlilik onu erkeklerden korudu” anlamında “ahsanati'l mer'atü” veya “uhsineti'l mer'atü” denir. Yine özgür bir kadın anlamında “ahsanati'l mer'atü” denir. Çünkü özgür oluşu, başkalarının onun edep yerine sahip olmasını engeller veya zinadan uzak durmasını sağlar. Çünkü zina daha çok cariyeler arasında yaygındı.

Âyetteki “muhsenat”tan maksat, kelimenin birinci ve üçüncü manası değil ikinci manası “evli hanımlar” anlamındadır. Buna göre “muhsenat” hanımlar demek, “evli, nikâh bağı altındaki hanımlar” demektir. Bu kelime “ümmehatiküm= analarınız” kelimesine matuftur. İfadenin manası şöyledir: bütün evli kadınlar, evlilik bağı altında oldukları sûrece kendileri ile evlenmeniz haramdır. Buna binaen, “sahip olduğunuz cariyeler müstesna” ifadesi, evli olan cariyelerden evlenme yasağını kaldırıyor. Nitekim hadislere göre, evli cariye'nin efendisi cariyesi ile kocası (esir alınmadan önceki) arasına girerek kanamasız döneminde onunla yattıktan sonra onu kocasına geri verebilir.

“Bunun dışında kalanısize helal kılındı.” Bu ve bundan sonrakilerle ilgili görüşü et-Tûsî ile aynıdır.²⁷⁶

Şi'a Mut'a'yı bu âyete dayandırarak devam ettirmektedir. Ancak bunu mütevâtir olmayan (şâz) kiraate dayandırmaktadırlar. Ve diyorlar ki: Übeyy b. Ka'ab, İbn-i Mesûd ve İbn-i Abbâs'ın bu âyet-i “ilâ ecelin müsemma” “belli bir vakte kadar olan” fazlalığı ile okurlardı deyip bu da Mut'a nikâhına delildir, diyerek bu uygulamayı devam ettirmektedirler.

²⁷⁴ İbn-i Atiyye, Ebû Muhammed Abdi'l-Hak, el-Endulûsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrût: Daru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993, C II, s. 31.

²⁷⁵ et-Tahrîm, 66/12.

²⁷⁶ et-Tabâtabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C IV, s. 404; Ayrıca bkz. Hüseyin Çelik, “Kur'ân-ı Kerim'de Cariyelerle Evlilik Meselesi”, Kahraman Maraş: Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011, s. 139.

Sünnîlerce Mut'a'nın geçerli bir nikâh olmadığı bilinmekle birlikte, dört ameli mezheb (Hanefî, Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelî) Mut'a nikâhıyla ilişkiye girenlere zina haddi uygulanamayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Çünkü nikâhta asıl olan icâb ve kabul meydana gelmiştir.²⁷⁷

2.2.2.4. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Eşleri

“Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Hanımları, onların (Müminlerin) anneleridir. Akraba olanlar, Allah'ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitapta yazılı bulunmaktadır.”²⁷⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Bundan sonra ne Allah'ın Peygamber'ini üzmeniz ve ne de onun hanımlarıyla evlenmeniz size asla helal değildir. Doğrusu bu durum Allah'ın katında büyük bir günahdır.”²⁷⁹

Bu âyet-in inmesine sebep olan değişik haberler bulunmaktadır.²⁸⁰ Buna göre kim olduğu açık olarak zikredilmemekle birlikte sahabeden biri Rasûlullah (a.s.)'in vefatından sonra Hz. Aişe ile evlenmek istemesi üzerine bu âyet inmiştir. Diğer bir haberde ise münafıklardan biri, Hz. Peygamber'in Ebû Seleme'den sonra Ümmü Seleme ve Hafsa ile evlenmesini asabiyet sebebiyle kabullenememiş, vefatından sonra kendilerinin de Peygamber'in hanımları ile evlenilebileceğini iddia etmiştir. Âyet-in iniş sebebi hakkın da ne kadar sebep öne sürülürse sürülsün, sonuç itibarıyla âyet Rasûlullah'ın hanımları ile evlenmeyi kesin olarak yasaklamıştır.²⁸¹ İmam Nesefî de “Peygamber eşleri ile sadece nikâh konusunda haramlık vardır” demektedir.²⁸² Ancak Rasûlullah'ın hayatta iken ayrıldığı kadınlar ile evlenilip evlenilmeyeceği hususu ihtilafıdır.²⁸³

²⁷⁷ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, C VI, s. 2051

²⁷⁸ el-Ahzâb, 33/6.

²⁷⁹ el-Ahzâb, 33/53.

²⁸⁰ Şule Aktı, *Ahzab Sûresi'ndeki Fıkhî Hükümlerin Tefsir ve Hadis Kaynaklarında Ele Alınış (Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 2011. s. 65.

²⁸¹ İbn-i Arâbî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, C III, 617; el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmü'l-Kur'ân*, C XIV, s. 228; İbn-i Feres, Ebû Muhammed Abdülmün'im b. Abdurrahim, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Thk, Taha b. Ali b. Büsrih, Beyrût, Dâru İbn-i Hazm, 2006, C III, 440; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, C V, s. 242; Ayrıca bkz. Aysel İç, *Ahzab Sûresi'ndeki Ailevi Sosyal İçerikli Âyetlerin Tahlili*, s. 43.

²⁸² en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 131.

²⁸³ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmü'l-Kur'ân*, C XIV, s. 230; el-Buhûtî, Şeyh Mansur b. Yunus, *Keşşâfü'l-Kinâ an Metni'l-İknâ*, thk. İbrahim Ahmed Abdulhamid, Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, C VI, s. 2383; el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed, *Esna'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib*, C IV, 249.

Konuyla ilgili bir başka âyet ise bizim konu başlığı ettiğimiz Ahzâb sûresinde yer alan “Peygamber, müminlere kendi canından daha yakındır. Eşleri, Mü’minlerin anneleridir,”²⁸⁴ âyet-idir. Peygamber eşlerine saygı için inen bu âyet, annelik üzerinde hukûkun gerektirdiği tüm hakları içine almasa da Peygamber’e olan saygıya binaen O’nun eşleri ile evlenilemeyeceği hükmünü ortaya koymaktadır. Peygamber eşlerinin kızları Müminlerin kızkardeşleri değildir. Bu nedenle kızları ile evlenilemeyeceği gibi bir hüküm ortaya çıkmamış, yine “Müminlerin anneleridir,” vasıflandırması Müminleri Peygamber eşlerine mirasçı olarak da varis kılmamaktadır.²⁸⁵ Ortaya konan bu hükümlerden ve onların ümmetin herhangi bir kadını olmadığı,²⁸⁶ cezalandıracakları zaman iki katı,²⁸⁷ mükafatlandırılacakları zaman da iki katı,²⁸⁸ fazla uygulama göreceklere dair haberler, onların Peygamber eşi olmaları sebebiyle taşıdıkları sorumluluk ve bunun sonucu oluşan sorumluluğa dikkat çekilmektedir.²⁸⁹

Hz. Peygamber’in vefatından sonra eşlerinin iddet müddeti beklemeleri gerekip gerekmediği konusunda değişik görüşler ortaya konmuştur. Tercih edilen görüş, iddet müddeti bekleme sorumluluklarının olmadığı yönünde görüş ortaya konmuştur. Çünkü iddet, kadının evlenmesini serbest kılmak için beklediği bir zaman dilimidir. Peygamber eşleri için ise böyle bir şey olamayacağı için iddet müddeti beklemelerini gerektirecek bir durum yoktur. Ayrıca Peygamber; “eşlerinin ve aile efradının nafakasından artırıp geriye sadaka olarak bıraktığım hariç, bir dinar dahi miras bırakmış değilim,”²⁹⁰ diye vasiyette bulunması da evliliğin devam ettiği şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece Rasûlullah (a.s.), eşleri yaşadıkları müddetçe eşlerine nafaka ve sükna bırakmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁹¹

“...Onun (peygamberin) hanımları mü’minlerin anneleridir..” Nesefî’nin âyetle ilgili açıklaması şöyledir: İbn-i Mesûd (r.a.)’un kıraatinde “peygamber, mü’minlere babaları olarak kendi nefislerinden daha üstündür”, anlamındadır.

²⁸⁴ el-Ahzâb, 33/6.

²⁸⁵ eş-Şâfi, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, C IV, 422; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, C V, s. 223; Kiyâ el-Harrâsî, Ebû'l-Hasan İmâdüddin Ali b. Muhammed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985, s. 344; İbn-i Feres, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, C III, 422; el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur’ân*, C XIV, s. 123.

²⁸⁶ “Ey Peygamber Hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz”, el-Ahzâb, 33/ 32.

²⁸⁷ “Ey Peygamber Hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun cezası iki katına çıkartırız. Bu Allah (c.c.)’a göre kolaydır.”, el-Ahzâb, 33/30.

²⁸⁸ Sizden kim, Allah’a ve Rasûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa, ona mükafatını iki kat veririz ve ona Cennet’te bol rızık hazırlamışızdır.”, el-Ahzâb, 33/ 31.

²⁸⁹ Şule Aktı, *Ahzab Sûresi’ndeki Fikhi Hükümlerin Tefsir ve Hadis Kaynaklarında Ele Alınış*, s. 64.

²⁹⁰ el-Buhârî, “Vesâyâ”, 32, “Hums”, 3; Müslim, “Cihad”, 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 242, 376, 64, ed-Dârîmî, “İmâre”, 19; İmam Mâlik, *Muvattâ*, “Kelam”, 28.

²⁹¹ İbn-i Arâbî, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, C III, 542; İbn-i Rüşd, *el-Beyân ve’t-Tahsil*, thk. Muhammed Haccî, Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1984, C XVII, s. 528; el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur’ân*, C XIV, s. 228; Ayrıca bknz. Aysel İç, *Ahzâb Sûresi’ndeki Ailevi Sosyal İçerikli Âyetlerin Tahlili*, s. 43.

Mücâhid ise ‘‘Hz. Peygamber ümmetin babasıdır. Mü’minler bu sebepten dolayı kardeşirler. Çünkü Nebi (a.s.) onların dindeki babasıdır’’, şeklinde açıklamıştır.

‘‘Hanımları mü’minlerin anneleridir.’’ Hanımlar konusuna gelince; evlenilmelerinin haramlığı ve onlara karşı saygının gerekliliği konusunda eşleri mü’minlerin anneleridir. Bunun (nikâh) dışında olan konularda, miras ve benzeri hükümlerde diğer yabancı kadınlar gibi namahremdirler. Bu nedenlerden dolayı nikâh yasağı onların (peygamber eşlerinin) kızlarını içine almamaktadır.²⁹²

İmam et-Tûsî, âyet-in bu kısmını ‘‘sadece nikâh akdinde haramlık vardır’’ diyerek geçmektedir.²⁹³

Sunnî ve Şi’a ulemâsı ‘‘Hz. Peygamberin hanımları müminlerin anneleridir,’’ konusunda görüş birliği etmişlerdir. Biz yine örnekleme ve kaynak olsun diye diğer kaynaklardan alıntı yapacağız.

Bu konuda İzzet Derveze şunları yazıyor. Âyette Peygamberin eşlerinin müminlerin anneleri olduğu Kur’ân’da belirtilmiştir ancak buradaki annelik Ahzâb sûresinin 53-55. âyetlerinde de anlaşıldığı üzere gerçek annelik değildir. Zira bu âyetlerde Müslüman erkekler, Peygamber eşlerinin yanına girerken mahremiyete uymaları gerektiğini, onlardan bir şey istediklerinde perde arkasından istemeleri emredilmiştir. Bu kuraldan sadece Peygamber eşlerinin babaları, oğulları ve kardeşleri, yeğenleri hariç tutulmuştur. Yine bu âyetlerde, mümin erkeklerin Peygamber’den sonra eşleri ile evlenmeleri engellenmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Peygamber eşlerinin mü’minlerin anneleri olmasındaki gaye, sadece Peygamber eşlerinin saygınlığını ortaya koymaktadır.²⁹⁴

İmam et-Tûsî âyet-i ‘‘Peygamberin eşleri, mü’min erkeklere sadece nikâh yönünden haram (anne)dir’’, diyerek bir cümle ile tefsir edip geçmiştir.²⁹⁵

Buna karşılık İmam et-Tabresî ise bu âyet-i biraz daha geniş açıklamıştır; Peygamber eşleriyle nikâh, halvet ve bakmak konusunda mahremiyet vardır. Miras ve onların kızlarıyla evlenilmesi konusunda mahremiyet yoktur. Buna delil olarak da Zübeyr’in Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ ile evlenmesini göstermektedir. Hz. Aişe’nin kız kardeşi olması sebebiyle (normal anne olsa teyze oluyor) evlenmemesi gerekirdi, demek istiyor.²⁹⁶ Yine, ‘‘Peygambere eziyet vermemeniz için onun eşleriyle evlenmeniz ebedi

²⁹² en-Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl*, C II, s. 130.

²⁹³ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C VIII, s. 316.

²⁹⁴ İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altınkaya, İstanbul: Ekin Yayınları, 1997, C VI, s. 9.

²⁹⁵ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C VIII, s. 316.

²⁹⁶ et-Tabresî, *el-Câmiu’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C VIII, s.122.

olarak size haram kılındı” âyet-i bu konuda kesin hükmü koymuştur. Bu konuda müfessirler arasında görüş ayrılığı yoktur.²⁹⁷

Ehl-i sünnet kaynakları da konunun tamamen bu şekilde olduğu kanaatini taşımaktadır. Yani; Peygamber (a.s.)’in hanımları müminlerin anneleridir. Bundan maksat, onlarla nikâhlanmama konusudur. Bunun harici konularda nâ-mahrem kadınlar gibidirler, demektedirler.

Eğer Allah (c.c.) âyetle Peygamber (a.s.)’in hanımlarının nikâhını haram kılmasaydı, Müslümanlardan kimi halis niyetle ve Peygambere yakın olmak, kimi nam ve soy için Peygamber (a.s.)’in hanımlarıyla evlenmek isteyeceklerdi. Bu şekilde Allah (c.c.), dünyasını değiştirdikten sonra da Peygamber (a.s.) ini korumaya almıştır.

2.2.2.5. Ehl-i Kitâb’a Mensup Erkekler

“Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin hanımlardan namuslu olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hanımlar da, mehirlerini vermeniz koşuluyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâl kılınmıştır. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli heder olmuştur. O, ahirette de hüsrana uğrayanlardandır.”²⁹⁸

Âyet-in tefsirine geçmeden önce nikâh akdi konusunda din farklılığına kısa bir giriş yaparak başlayalım istedik. Peygamber efendimizin vefatından sonra ortaya çıkan konulardan biridir ve o günden bu güne tartışma konusu olmuştur.

Din, insanların yaşam biçimlerini belirleyen en önmeli müesseselerdendir. İnsanların düşüncelerine, duygularına, sevinçlerine ve hüznlerine inanç sistemleri yön vermektedir. Mesala; bir bayram günü insanların yaptıkları bütün hazırlıklar, psiko-sosyal davranışlar dinin altyapısını oluşturduğu şekilde uygulamaktadır. Bazen herhangi bir problemin sebebi dinle açıklanmakta, hatta dinle çözümlenmektedir. Şu halde iyi-kötü, büyük-küçük, insani ilişkilerin yüz yüze ve sùrekli yaşandığı yer aile kurumudur. Eşlerin aynı yaşam görüşüne, varsa ahiret görüşüne sahip olması ailedeki ilişkilerin dengeli olmasını sağlayacak, mutluluğu elde eden bu ailede yetişen çocuklar da yaşanabilir bir aile ortamında olmanın huzuruna ve zevkine varacaklardır. Ailede yukarıda ifade edilen ortak konuların olmaması durumunda eşler arasında arzu edilen uyum bozulacak, bu aksaklıklar

²⁹⁷ el-Ahzâb, 33/53.

²⁹⁸ el-Mâide, 5/5.

ve sorunlar çocuklara yansiyacaktır. İşte bu konumda aile ve evliliği kendi amaçlarına doğru yönlendiren inanç sistemleri, istenilmeyen durumların ortaya çıkmaması için evlenecek olan kişilerin aynı inanç sistemlerine ait olmasını istemektedirler.

Din ayrılığını evlenme yasağı sayan sadece İslam dini değildir. Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın din ayrılığını kesin evlenme yasağı kabul ettiği bilinmektedir. Tevrat'ta din ayrılığının açıkça belirtilmesi evlenme yasağı olarak kesin bir şekilde uygulanmasını gerektirmiştir.²⁹⁹ İncil metinlerinden anlaşıldığı üzere din farklılığı durumunda evliliğe son verme yetkisi inançsız eşin seçimine bırakıldığı halde,³⁰⁰ kilise yasaları 12. asırda Hıristiyanlarla Hıristiyan olmayanların evliliğini geçersiz saymıştır. Roma İmparatorluğu dönemindeki yasalarla Hıristiyanlarla Musevilerin evlenmesi kesin olarak yasaklanmıştır. IV. asırdan itibaren konsillerde alınan karar gereği mezhepler arası evliliklerin de yasaklandığı bilinmektedir.³⁰¹ Cahiliyye araplarını şirke dayalı bir inanca sahiptiler, ilişkide oldukları Yahudi ve Hıristiyanlarla evlendikleri veya evliliği yasak saydıklarına dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Ne var ki, açık şekilde din farklılığı anlamına gelmese de aynı kabileye ait kişilerin özellikle de kadınların kabile içi evliliğe zorlandığı bilinmektedir.³⁰²

İslam hukûkunda din farklılığının hangi inanç sistemleriyle kesin evlenme yasağı kabul edildiği,³⁰³ hangi inanç sistemleriyle evliliğe izin verildiği³⁰⁴ açıkça ortaya konmuştur. Ayrıca din farklılığının kadın ve erkek için ayrı ayrı işlendiği görülmektedir. Yine Müslümanların diğer inanç sistemlerine inananlarla evlenilmesinin gerekli olup olmadığı, mefset ve maslahat yönleriyle değerlendirilmiştir. Çünkü evlilik sadece iki ayrı cinsten insanın bir araya gelmesi konusu değildir. Evlilikle beraber, birçok konu; eşler, çocuklar hatta akraba ve hısımlar arasında gündeme gelmektedir. Her şeyden önce farklı dinlere inanan karı-kocanın birbirlerine nasıl tahammül edeceği, inançları, ibadetleri ve sosyal hayattaki özgürlük alanlarının ne olacağı konunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Bunlara ilaveten çocukların bakım, inanç ve eğitimi hangi dine göre verilecektir? Eşlerden birinin ölümü halinde miras paylaşımı hangi dine göre yapılacaktır? Bu tür soruları çoğaltılabilir.

Din farklılığını evlenme yasağı kabul eden İslam ve tüm inanç sistemleri yukarıdaki sorulardan yola çıkarak hareket etmişlerdir. Şartlı olarak izin verilen evlilikler aile ortamını

²⁹⁹ Eski Ahit, Tesniye, 7/ 1-4.

³⁰⁰ Yeni Ahit, I. Korintliler, 7/12-16.

³⁰¹ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 111.

³⁰² Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara; Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 122.

³⁰³ el-Bakara, 2/221.

³⁰⁴ el-Mâide, 5/5.

sonu gelmez bir sorunlar yumağına dönüştürmektedir. İslam yasalarının bu konulardaki kolaylığı hangi inanca ait insanlarla evlenilip, evlenilmeyeceğini belirlemiş olmasından kaynaklanmaktadır.³⁰⁵

Din ayrılığının sebep ve sonuçları açıklandıktan sonra konumuz olan Ehl-i kitap kavramının ne anlama geldiğine ve Ehl-i kitap kapsamına hangi dine inananların girdiği konusuna açıklık getirmemiz bize bu âyet-i anlamamızda yardımcı olacaktır kanaatindeyiz.³⁰⁶

Ehl-i kitap; sözcük olarak, ilahî kitabı bulunanlar manasına gelmekte olup, Müslümanlar dışında, Allah tarafından kendilerine gönderilmiş bir peygambere ve bir ilahî kitaba inanan toplumlar için kullanılan bir kavramdır.³⁰⁷ Kur'ân'da bu ifade, husûsiyetle, Yahûdî ve Hıristiyanlar için kullanılmışsa³⁰⁸ da, âyet ve hadislerde kavramın açıklanması yapılmamış olması sebebiyle, Ehl-i kitap kavramı kapsamına hangi inanç mensuplarının girdiği, hangilerinin bu kavramın dışında kaldığı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a- Ehl-i kitap; sonradan bozulmuş, değiştirilmiş olsa bile, aslında ilahî olan vahye dayanan bir kitaba inanan kimseler manasındadır. Bu, Hanefilerce kabul edilmiş bir görüştür.³⁰⁹ Buna göre, Yahudi ve Hıristiyanlar yanında, Hz. İbrahim'e ve Hz. Dâvûd'a gönderilen kitaba inananlara da Ehl-i kitap denir. Sâbiîler'in Ehl-i kitap olup olmadığı tartışma konusu olup, bazı Hanefilerce onların da Ehl-i kitap sayılması gerektiği görüşü ortaya konmuştur.³¹⁰

³⁰⁵ Selahattin Acar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayri Müâlimler Arasında Nikâh Akdi (Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Dalı, Sakarya, 2000, s. 41; Ayrıca bkz. Selma Eşkan, *İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din farkı Problemi (Doktora Tezi)*, 2007, s. 28.

³⁰⁶ Nihat Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Müslüman Bir Bayanın Ehl-i kitap Erkekle Evliliği", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2003, s.131; Ayrıca bkz. Selma Eşkan, *İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi (Doktora Tezi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum, 2007, s. 55.

³⁰⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C III, s. 135; Geniş bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Ehl-i Kitap", *Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, C I, s. 454, 455.

³⁰⁸ Örnek olarak bkz. el-Bakara, 2/109-111; en-Nisâ, 4/ 51,153,159, 171; el-Mâide, 5/18,19, 65-68; el-Haşr, 59/2, 11; Ayrıca bkz. el-Cevziyye, Kur'ân'da kullanılan Ehl-i kitap kavramının yalnızca Yahudi ve Hıristiyanları kapsadığı hakkında icmâ'in bulunduğunu ifade etmektedir; el-Cevziyye, *Ahkâm-u Ehli'z-Zimme*, C II, s. 433.

³⁰⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C III, 135; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, C II, s. 289.

³¹⁰ es-Serahsi, *el-Mebsûd*, C IV, s. 210,211; el-Merginânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyet-i'l-Mübtedî*, C I, s. 193; el-Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, İstanbul: 1980, C III, s. 88; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, C III, s. 138; Ayrıca Sâbiîlerle ilgili bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, *Sâbiîler (Son Gnostikler)*, Ankara: Vadi Yayınları, 1995.

b- Ehl-i kitap; yalnızca kendilerine Tevrat ve İncil gelen İsrailoğullarını kapsar. Bu görüşü Şâfiîler savunmakta olup, onlara göre, İsrailoğulları boyundan olmayan Yahûdî ve Hıristiyanlar ehl-i kitap kavramına girmektedir.³¹¹

c- Bazı İslam bilginleri ise, yalnızca Hz. Muhammed'in Peygamberliği öncesinde Yahûdî ve Hıristiyan olanlara Ehl-i kitap denilebileceğini, Hz. Peygamber'den sonra Yahûdî ya da Hıristiyanlığa girenlerin ise Ehl-i kitap kavramına girmeyeceği görüşü ortaya konmuştur. Çünkü onlara göre, Hz. Muhammed'in peygamberliği sonrasında yaşayan insanların Müslüman olmaları gerekmektedir. Buna göre, din değiştirerek Yahûdî veya Hıristiyan olanlar da, Ehl-i kitap kavramı içerisinde sayılmamaktadır.³¹²

d- Konu ile ilgili çalışma yapan bazı günümüz araştırmacılarına göre, Ehl-i kitap terimi, yalnızca Yahûdî ve Hıristiyanları içerisine almaktadır. Bu görüşü ileri sürenlerin gerekçeleri şöyledir: "Araplar, Yahûdî ve Hıristiyanlarla birlikte Mecûsîler, Sâbiîler ve Hanifler'in de bulunduğu bir ortamda yaşamalarına rağmen, yalnızca ilk iki dine inananları kitap ehli olarak kabul ederlerdi."

Günümüz Dinler Tarihi araştırmaları da gösteriyor ki, gerek Mecûsîler'in gerekse Sâbiîler'in kutsal kitap ve dini gelenekleri, en az onlar kadar köklü bir dini yapıya ve tarihi geçmişe sahiptir. Buna rağmen, Arapların ve özellikle de Kur'an'ın, Ehl-i kitap terimini yalnızca bu iki dine inananlara ait bir kavram olarak kullanması, Allah nezdindeki kutsal kitap ve risalet geleneğinin bunların tarihi geçmişleriyle bir bütünlük oluşturduğunu göstermektedir. Zira Araplarla yakın ilişki içerisinde olan İranlı Mecûsîler'in ya da Sâbiîler'in dini geleneklerinin (kutsal kitapları ve varsa peygamberinin) Kur'an tarafından kabul edilmemesi ve hatta bunlardan hiç söz edilmemesi, bu görüşümüzü destekler durumdadır. Ayrıca, İslam'ın iki temel kaynağı durumundaki Kur'an ve Sünnet'teki çok açık ifadelerde, bu konuda bizlere ışık tutacak özelliktedir. Gerek Kur'an'da gerekse Sünnet'te, Yahûdî ve Hıristiyanların dışındaki dini inanca sahip olanlar, hiç bir şekilde, kitap ehli olarak bahsedilmemiştir.

Konunun nihâyet-inde, Kur'an ve Sünnette, Ehl-i kitap kavramının, bazılarının sandığı gibi herhangi bir kutsal kitab'a olan bütün din sahiplerini değil de, İslam'ın peygamberlik geleneği içerisinde yer alan Hz. Mûsâ ve İsâ'ya inananlar durumundaki Yahûdî ve Hıristiyanları kapsadığı anlaşılmaktadır.³¹³

³¹¹ eş-Şâfi, *el-Ümm*, C V, s. 7.

³¹²İbn-i Hazrn, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhalla*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts, C VI, s. 456.

³¹³ Osman Güner, *Rasûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Ankara: yy, 1997, s. 56; Ayrıca bkz. İbn-i Teymiyye, *Mecmû'u Fetavâ*, C XXXII, s. 187; Şinasi Gündüz, "Ehl-i Kitap'ın Kimliği Sorunu ve Ebû Hanîfe ile Çağdaşlarının "Kitap" Terimi Merkezli Yaklaşımları", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara:

İmam en-Neseîî âyet-in yorumuna kelimelerden başlamaktadır. “Bu gün” ifadesi; şimdi, artık, bundan böyle demektir. Kelimenin tekrarı ise lütuf ve ihsanı tekit ve vurgu içindir.³¹⁴

“..Kendilerine kitap verilenlerin (Yahûdî, Hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir..” Âyette bahsedilen konu (yiyecek), kitab ehli tarafından kesilen hayvanlar demektir. Çünkü bunun dışında kalan yiyeceklerin helal olması için din şartı aranmamaktadır.

“..Sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir...” Dolayısıyla onları yedirmeniz sizin için günah değildir. Eğer mü’minlerin yiyecekleri kitab ehline haram kılınmış olsaydı, bu bakımdan mü’minlerin onları yedirmeleri serbest olmazdı.

“..Mümin kadınlardan namuslu olanlar ..” Buradaki “Muhsanât” kelimesi özgür ya da iffet ve namuslu kadınlar demektir. Ancak bir kadınla evlenme, nikâh durumunda bu özellikler (namus ve özgürlük) nikâhın sıhhat şartları arasında değildir. Fakat güzel kabul edilmiştir. Yani daha iyi daha güzel olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bir Müslüman kimse, yine Müslüman olan kadınlar ve cariyeleri ile evlenebilir. Bu serbesttir keza namuslu olmayanlarla da nikâhlanmakta caizdir.

Burada namuslu olma ifadesinin özellikle belirtilmiş olması, yani; bununla kayıtlanması mü’minlerin evlenmede, çoluk çocuk sahibi olmalarında böylelerini seçmeleri için bir teşvik sebebidir.

Bu cümle aynı zamanda “et-tayyibât” üzerine matuftur. Ya da bu cümle mübtedadır, haberi de mahzuftur. Yani; cümlenin manası şöyle olmaktadır: “İnanmış kadınlardan namuslu olanlarıyla evlenmeniz size helal kılındı.”³¹⁵

“..Daha önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hanımlarla da evlenmeniz helal kılındı..” Burada kitab ehlinde olan Yahûdî ve Hıristiyan özgür kadınlar ya da kitab ehlinde olan namuslu kadınlar kast edilmektedir.

“ ..Mehirlerini vermeniz şartıyla namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir.” Mehirlerini vermek şartı ile evlenmek, zina etmemek, dostlar, gizli aşıklar ve metresler edinmemek üzere size serbest kılındı.

“Hidn” kelimesi hem erkek hem kadın için gizli dost edinmek, metres tutmak manalarına gelir.

2002, C XV, sayı: 1-2, s. 245; Nihat Dalgın, “İslam Hukuku Açısından Müslüman Bir Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği”, s. 134.

³¹⁴ en-Neseîî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s.272.

³¹⁵ en-Neseîî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s.272.

“..Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de kayba uğrayanlardandır..”³¹⁶

et-Tûsî'nin âyetle ilgili görüşleri en-Neseî'nden biraz daha teferruatlıdır. Buradaki “Muhsanât” kelimesinden anlatılmak istenen maksat (mana) konusunda müfessirler görüş ayrılığına düşmüştür. Nisâ 24. âyetteki “muhsanât”ın “evli kadınlar” olduğu konusunda görüş birliği vardır.³¹⁷

Bazı tefsirciler: “Buradaki anlam hürlerin, iffetli ve günahkar (fâcir) olanlarının hepsine umumdur”, demişlerdir. Çünkü Ehl-i Kitab'ın köleleri şu âyetle “Nikâha gücü yetmeyenler mü'min cariyelerden alsınlar” emriyle haram kılınmıştır. Mücâhid, Târik b. Şihâb, Âmiri'ş-Şa'bî, Hasan ve Katâde de bu görüştedir.

Bir başkaları da: Burada murad hür olsun köle olsun “iffetli olanlardır” dediler ve kitabî köleye nikâhı caiz gördüler. Bir diğer görüşte: Kitab verilenlerden, hür veya cariye, harb esiri veya zimmî hepsinin de iffetli olmalarını kapsar, demişlerdir. İmam Şâfi ise bunlar Beni İsrâilin kadınlarıdır, demiştir. Taberî ise, buradaki anlam, Müslüman veya kitabilen hür olan kadınlar demektir.

Bizim (Tûsî) görüşümüz: Kitabiler üzerine devamlı bir nikâh caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ: “Müşrik kadınları Müslüman oluncaya kadar nikâhlaymayın”³¹⁸ ve “Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın”³¹⁹ âyetleridir. Bu konu böylece sabit olmuştur.

“Kitab verilenlerden iffetli olanlar” konusunda üç tevîl (görüş) vardır: Birincisi; burada bahsedilen kadınlar hayızdan kesilen ve Müslüman olanlardır. “Mü'min kadınlardan iffetli olanlar” sözündekiler zaten bunlar aslında ve doğumdan Müslüman olanlardır.

Şöyle bir görüş de vardır ki; Müslümanlar sonradan Müslüman olan kafir kadınlarla nikâh yapmaktan geri duruyorlardı, Allah Teâlâ bu konuyu açıklayarak bunda bir günah olmadığını haber veriyor ve hususi olarak anıyor. Bu Belhî'nin görüşüdür.

İkinci olarak: burada bahsedilen mut'a veya milk-i yeminlerin nikâhıdır. Bizim görüşümüzde bunlar caizdir. Ebû Cârûd, Ebû Câfer'den: “Bu âyet ‘müşrik kadınlarla iman edinceye kadar evlenmeyin’ âyet-iyle nesh olunmuştur” şeklinde rivâyet etmiştir. Ebû Abdullah'dan da: “Kafirleri nikâhınızda barındırmayınız” âyet-iyle nesh olunduğu rivâyet-i vardır.

³¹⁶ en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 272.

³¹⁷ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C VI, s. 443.

³¹⁸ el-Bakara, 2/221.

³¹⁹ el-Mümtehine, 60/10.

“Onlara ücretlerini verdiğiniz zaman” yani mihirlerini veriniz. Mihir onların faydalanmanın karşılığıdır. Bu İbn-i Abbâs ve müfessirlerin çoğunluğunun görüşüdür.

“..Namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir...” Her türlü kötülükten sakınan (iffet), o da zinadır. “Ahtân” kadın veya erkeğin gizli dost edinmesidir. “Sefeha” ise kadının birçok kimseyi dost edinmesidir.³²⁰

“..Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır..” Yani: Allah’ın emirlerini, O’nun bir olduğunu tasdiki, Peygamberinin nübüvvetini ve peygamberinin getirdiklerini inkar ederse, ameli boşa gider. Ameller ki onlarla Allah’a yakınlık umulur, inkârla yok olurlar ve sevaba da ulaşamazlar. Ancak azabı hak ederler.

“O, ahirette de ziyana uğramıştır.” Yani; helak olur. Çünkü onlar nefislerini Allah’ın sevabından küfürleriyle sakındırmışlardır. İslam’ı ve tevhidi inkar ederek azabı kazanmışlardır.

Bir görüşte de şöyle belirtilmiştir: “Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse” burada özellikle Ehl-i kitab zikredilmiştir. Çünkü insanların bir kısmı ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenmeyi ve onların yiyeceklerini yemekten sakınıyorlardı, Allah Teâlâ bu âyetle bunu açıklığa kavuşturmuştur.

Eğer denilirse ki iman nedir? İman: Allah’ın birliğini, sıfatlarını ve adaletini ikrar (söylemek), Peygamberini ve onun Allah’tan getirdiklerini ikrar etmektir. Kim bunları veya bunlardan bir şeyi inkar ederse kafir olur.³²¹

İbn-i Kesir’in Ehl-i kitabın hanımları ile evlenilmesi konusundaki âyetle³²² ilgili görüşleri de şöyledir:

Ehl-i kitâb’ın yemeği Allah Teâlâ, mü’min kullarına haram kıldığı pislikleri ve helâl kıldığı güzellikleri saydıktan sonra “Bugün size iyi ve temiz olanlar helâl kılındı,”³²³ buyurarak, Yahudi ve Hıristiyanların -ismini açıklayarak- “Kitâb verilmiş olanların yemeği size helâldir,” -kestikleri hayvanların eti- manasındadır.

İbn-i Abbâs, buradaki yemekten gaye kestikleri hayvanlar, demek olduğunu belirtmiştir. Bu konu, bilginler arasında üzerinde görüş birliği edilmiş bir konudur. Ehl-i kitâb’ın kestikleri, müslümanlara helâldir. Çünkü onlar, Allah’tan başkası adına hayvan kesmenin haram olduğunu kabul ederler. Ve kestikleri hayvanların üzerine Allah’ın adını

³²⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, C VI, s. 445.

³²¹ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, C VI, s. 447.

³²² el-Mâide, 5/5.

³²³ el-Mâide, 5/5.

anarlar. Her ne kadar Allah Teâlâ hakkında —ki Allah onların söylediklerinden yüce ve uzaktır— yanlış inançlara sahip iseler de, kestikleri hayvanların üzerine Allah'tan başkasının ismini anmazlar.

Bu konuya en iyi delâlet eden rivâyet, sahîh hadîsle sabit olan şu rivâyettir. “Hayber’liler, Rasûlullah (a.s.)’a zehirli bir koyun hediye ettiler. Koyunun kolunu zehirlemişlerdi. Hz. Peygamber de kol yemeyi severdi. Ete uzandı ve birden irkildi. Çünkü kol, kendisinin zehirlenmiş olduğunu Hz. Peygambere bildirmişti. Bunun üzerine ağzındaki eti tükürdü. Ancak zehirin etkisi Rasûlullah’ın ön dişlerine ve damarlarına sirâyet etti. Hz. Peygamberle birlikte bu zehirli koyundan Bişr İbn-i el-Berâ da yemişti. O, öldü. Onu zehirleyen Yahûdî kadın -ki adı Zeyneb’di- Bişr İbnü’l-Berrâ’ya mukabil öldürüldü.” Bu hadîsin açıklaması şöyledir: Hz. Peygamber ve beraberinde bulunanlar bu zehirli koyundan yemek istemişler ve koyunun etinin ve yağının haram olması konusunda herhangi bir tereddüt yaşamamışlardır.³²⁴

BİR başka hadîs de, bir Yahûdî Rasûlullah (a.s.)’ı arpa ekmeği ve değişik bir yağ yedirmek üzere müsâfir etmişti. Çünkü Allah Teâlâ’nın kitâb ehlinin yemeğini mübâh kılmış olması; üzerine Allah’ın adı anılmayan şeyleri yemenin de mübâh olmasını gerektirmez. Çünkü Ehl-i kitâb da kestikleri hayvanların üzerine Allah’ın ismini anarlardı. Onlar, kurban keserek kulluklarını yerine getirirlerdi. Bu sebeple Ehl-i kitâb’ın dışında olan müşriklerin ve benzerlerinin kestikleri hayvanları yemek serbest bırakılmamıştır. Çünkü onlar, kestikleri hayvanların üzerine Allah’ın adını anmazlar. Hattâ onlar yedikleri etin kesilmiş olup olmamasına da dikkat etmezler.

Mecûsîlere gelince; her ne kadar ehl-i kitâb’a ilhak edilerek mecûsîlerden cizye alınır da; onların kestikleri yenmez, kadınları nikâhlanmaz. Bu cumhûrun görüşüdür.

“Mü’min kadınlardan, namuslu olanlar ve sizden önce kitâb verilenlerden namuslu kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğinizde size helâldir.”³²⁵ Size mü’min kadınlardan namuslu ve özgür olanların nikâhı helâldir. Bu ifâde daha sonra gelmekte olan “Sizden önce kitâb verilenlerden namuslu kadınlar” sözü için bir hazırlık mahiyetindedir. Denildi ki; namuslu kadınlar anlamına gelen (muhsanât) kelimesi ile cariyeler değil, hür kadınlar kastedilmektedir. İbn Cerîr, Mücâhid’den böyle nakleder. Mücâhid; namuslu, özgür ve iffetli kadınları kapsamaktadır. Bu, Cumhûr’un görüşüdür.

Âyette açıkça anlaşılan odur ki (gayr-u müsâfih) kelimesi; zinadan uzak, namuslu kadınlar demektir. Nitekim başka bir âyet-i kerîme’de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

³²⁴ el-Buhârî, “Hîbe”, 49; Müslim, “Selâm”, 45; Hanbel, *Müsned*, III, 218.

³²⁵ el-Mâide, 5/5.

“Onlarla zinadan kaçınmaları, namuslu olmaları ve gizli dost edinmemiş olmaları halinde velîlerinin izniyle evlenin.”³²⁶

Bu sebeple İmâm Ahmed İbn-i Hanbel, kötü yoldaki kadının tevbe edinceye kadar³²⁷ nikâhının doğru olmayacağını ve isyanda devam ettiği sûrece namuslu bir erkekle elvendirilmesinin geçerli olmayacağını belirtir. Keza Ahmed İbn-i Hanbel’e göre; “tevbe edip zinadan vazgeçinceye kadar, günahkâr (fâsık) bir erkeğin de namuslu bir kadınla evlenmesi uygun değildir.” Ahmed İbn-i Hanbel görüşünü o âyetle birlikte şu hadise dayandırır: “Sopa vurulmuş zânî, ancak kendisi gibi bir zânîye ile nikâhlanır.”³²⁸

İbn-i Ebû Hatim şöyle der: “İmân edinceye kadar müşrik kadınları nikâhlamayın” âyet-i inince; halk, müşrik kadınlarla evlenmekten kaçınmıyordu. Nihâyet arkasından Mâide sûresinin 5. âyet-i indi de tekrar Ehl-i kitâb’dan kadınlarla evlendiler. Ashâbdan bir topluluk, Hıristiyan kadınlarla evlenmişler ve bu âyet-i esâs olarak onlarla evlenmekte bir beis görmemişlerdir. Onlar, bu âyet-in Bakara sûresindeki “îmân edinceye kadar müşrik kadınlarla evlenmeyin.”³²⁹ âyet-ini tahsis ettiğini kabul ederler. en-Nesefî’de bu görüşü desteklemekte ve kabul etmektedir.³³⁰

Bu sebeple Allah Teâlâ âyet-in devamında “Kim de îmânı inkâr ederse, yaptıkları boşa gitmiştir ve o, âhirette kayba uğrayanlardandır.” buyuruyor.³³¹

İzzet Derveze konuya değişik bir açıdan tefsir ederek başlamakta ve Allah’ın sınırlarını gözetmenin ve onları çiğnememenin gerekliliğine dikkat çeken bir uyarı olduğunu savunmaktadır. Ve bu sınırları çiğnemenin, iman ettikleri dinin inkârı an

lamın da olacağına dair bir açıklama olduğunu söylemektedir. Ve buna dikkat edilmediği takdirde ahirette amellerin boşa çıkması ve hüsrânın kaçınılmaz olacağı belirtilmektedir.³³²

Derveze âyetle ilgili soru işareti olabilecek bir duruma dikkat çekmektedir. Bazı entrikacılar Kur’ânda müslüman kadınların Ehl-i kitab olan erkekle evlenmelerini engelleyen bir delilin olmadığını söylemektedirler. Öncelikle bu görüş şöyle reddedilmiştir. Âyet sadece müslüman erkeklerin, Ehl-i kitab olan hanımlarla evlenmelerini serbest kılmıştır. Dolayısıyla müslüman kadınların Ehl-i kitab erkeklerle evlenmeyecekleri bunun içinde saklıdır. İkinci olarak; Peygamber (a.s.)’in yanında beraberce bütün müslümanların

³²⁶ en-Nisâ, 4/25.

³²⁷ en-Nûr, 24/5.

³²⁸ en-Nûr, 24/3.

³²⁹ el-Bakara, 2/ 221.

³³⁰ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C I, s. 272.

³³¹ İbn-i Kesîr, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, C III, s. 2139.

³³² İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C VII, s. 27.

hiç bir görüş ayrılığı olmaksızın bunun üzerinde görüş birliği etmeleriyle reddedilmiştir. Kitap ehlinden özgür ve namuslu kadınlar, Müslüman erkeklere helaldir. Müslümanlardan olan hür ve namuslu hanımlar Ehl-i kitab'ın erkekleri ile evlenmeleri helal değildir. Bunun sebebi açıktır. Erkek kadın üzerine yöneticidir, ailenin terbiye edicisidir ve soy sadece ona dayandırılır.³³³ İmam en-Nesefî de, Derveze'nin bu görüşünü desteklemektedir. Bu konudaki genel görüş de bu yöndedir.³³⁴

Yapılan tez çalışmaları da “Ehl-i kitab'ın kadınları ile evlenilmesinin” cumhûrun görüşü olduğu kanaati doğrultusundadır. Bu konu iki âyet³³⁵ etrafında tartışılmıştır. Bakara sûresindeki âyette “müşrikât” lafzının umumilik (ehl-i kitabı da içine aldığı) taşıdığını, buna karşılık Mâide sûresindeki âyette “ehl-i kitab” kavramının ise hususilik (tahsis) ifade ettiği görüşü üzerine ağırlık kazanmaktadır. Detaylı bilgiler için tezlere bakınız.³³⁶

Fukahâ'nın konuyla ilgili değerlendirmeleri de şöyledir:

Hanefî mezhebine göre, genel hüküm Bakara sûresindeki âyetle³³⁷ gelmekle beraber, bu hükmün Mâide sûresiyle gelen âyetle³³⁸ özelleştirildiği esasına dayanmaktadır.³³⁹

İmam Şafi'ye göre Müslüman erkeğin Ehl-i kitab hanımlarla evlenmesi istisnasız helaldir. Ancak evlenilmemesinin daha hoş olduğu kanaatindedir. Bakara sûresiyle gelen âyet-in³⁴⁰ nesh edilmediği, Mâide sûresiyle gelen âyetle³⁴¹ Müslüman erkeğe bu konuda evlenme izni verildiği, yani Müşrik kadınlarla evlenme yasağından Ehl-i kitab kadınların hariç tutulduğu ve ilgili âyet-in Mâide sûresiyle gelen âyetle tahsis edildiği görüşünü benimsemektedirler.³⁴²

İmam Mâlik (r.a.), *Muvatta*'sında Mâide sûresinde yer alan 5. âyet-i zikrettikten sonra, evlenilmesi helal olan Ehl-i kitab hanımlarının Yahûdi ve Hıristiyanların özgür ve muhsanât olanlarıyla sınırlandırmaktadır.³⁴³ Mâlikîlerin genel görüşü helallik yönünde

³³³ İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C VII, s. 29.

³³⁴ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 272

³³⁵ el-Bakara, 2/221; el-Mâide, 5/5.

³³⁶ Detaylı bilgiler içintezlere bakınız. Selahattin Acar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayri Müâlimler Arasında Nikâh Akdi*, s. 66; Selma Eşkan, *İslam aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi*, s. 51.

³³⁷ el-Bakara, 2/221.

³³⁸ el-Mâide, 5/5.

³³⁹ İbn-i Abidîn, *el-İhtiyâr*, C IV, s. 127; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, C II, s. 271.

³⁴⁰ el-Bakara, 2/221.

³⁴¹ el-Mâide, 5/5.

³⁴² eş-Şafi, *el-Ümm*, C V, s. 6; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C VII, s. 338.

³⁴³ İmam Mâlik, *Muvattâ*, “Nikâh”, 16.

olmakla birlikte,³⁴⁴ İmam Mâlik'in Ehl-i kitap hanımlarla evlenmeyi uygun görmediğine yönelik görüşünün varlığına dikkat çekilmektedir.³⁴⁵

Hanbelilere göre, Müslüman erkeğin Ehl-i kitap hanımlarla evlenmesi konusunda İmamiyye mezhebi dışında fıkıhçılar arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu konuda varid olan sahabe evliliklerinin olayın helalliyini açıkça ortaya koyduğu ve olayın temellendirilmesinde Mâide sûresiyle gelen 5. âyet-i esas aldıkları görülmektedir.³⁴⁶

İbn-i Teymiyye'ye göre de, Müslüman erkeğin Ehl-i kitap kadınlarla evlenmesi Mâide sûresinde gelen 5. âyetle izin verilmiştir.³⁴⁷

et-Tûsi, bu âyet-in Mümtahine sûresindeki 10. âyetle nesh olduğunu ve Ehl-i kitaba evlenilemeyeceğini öne çıkarmıştır.³⁴⁸ Tûsi'nin bu görüşüne karşılık Şia'nın son devir tefsircilerinden Tabâtabâi ise tefsiri "*el-Mizan fi Tefsîri'l Kur'ân*" da buna karşı çıkmaktadır. Onun yorumu ise şöyledir: "İnanan kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu kadınlar..."³⁴⁹ âyet-i hükmün ilgili olduğu şahıslar hakkında "Yahudi ve Hıristiyanlardan" veya "Ehl-i kitaptan" gibi bir ifade kullanılmayıp, "kendilerine kitap verilenler..." şeklinde bir vasfın kullanılmış olması, ilâhî minnetin dile getirildiği, hafifletme ve kolaylaştırma niteliklerinin ön plana çıkarıldığı bir bağlamda hükmün nedenine vurgu yapılmaktadır.

Buna göre şöyle bir anlam elde ediyoruz: Erkeklerinize, -Ehli kitap-tan iffetli kadınların evlenmelerine ilişkin yasağı kaldırmakla size minnet ediyoruz. Çünkü gayr-i müslim gruplar içinde bunlar size daha yakındırlar. Onlara kitap verilmiştir. Peygamberlik kurumunu inkâr eden müşrik ve putperestlerin aksine tevhide ve Peygamberliğe inanırlar.

Bu çıkarsamamızı, "kendilerine kitap verilenler" ifadesinin, "sizden önce" sözüyle kayıtlandırılmış olmasından da algılıyoruz. Ki bu ifade, gâyet açık bir şekilde adımların aynı hedefe yönelik oluşuna, kaynaşmışlığa ve ortaklığa vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla âyet, minnet ve hafifletme bağlamında söz konusu olduğu için, "Müşrik kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin."³⁵⁰ ve "Kâfir kadınların nikâh bağlarını tutmayın,"³⁵¹ âyetleri ile neshedilmiş olmayacağı açıktır. Kaldı ki, örnek olarak sunduğumuz âyetlerin ilki Bakara sûresinde yer almaktadır. Bakara sûresi ise, Mâide sûresinden önce Medine'de inmiş ilk uzun sûredir. İkinci âyet ise, Mümtahine sûresinde yer alır. Bu sûre de Medine'de,

³⁴⁴ İmam Mâlik, *Muvattâ*, "Nikâh", 216.

³⁴⁵ İmam Mâlik, *Muvattâ*, "Nikâh", 217.

³⁴⁶ İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, C V, s. 98.

³⁴⁷ İbn-i Teymiyye, *el-Mecmû-u Fetevâ*, C XXXII, s. 179.

³⁴⁸ et-Tûsi, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 443.

³⁴⁹ el-Mâide, 5/5.

³⁵⁰ el-Bakara, 2/221.

³⁵¹ el-Mümtahine, 60/10.

Mekke'nin fethinden önce inmiştir. Dolayısıyla inişi Mâide sûresinden öncedir. Mâide sûresinin Resûlullah'a (a.s.) inen son sûre olması, öncesindeki bazı hükümleri neshedip kendisinden bir şeyin neshedilmemiş olmasının yanı sıra, önce gelenin sonra geleni neshetmiş olması da mantıki değildir.

Öte yandan “Müşrik kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin,”³⁵² âyet-ini, tefsirimizin ikinci cildinde incelerken Bakara ve Mümtehine sûrelerindeki âyetlerin, Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmenin haram olduğuna delâlet etmekten uzak olduklarını belirtmiştik. Bir açıdan Mümtehine sûresindeki ilgili âyet-in haramlığa delâlet ettiği düşünülse dahi, nitekim minnet ve hafifletme bağlamında Mâide sûresindeki ilgili âyet o ana kadar yürürlükte olan yasal bir engele işaret ediyor ki yürürlükte olan bir yasak yoksa, minnet ve hafifletmenin bir anlamı olmaz. Bu durumda Mâide âyet-i, Mümtehine âyet-ini neshetmiş olur. Bunun tersi doğru olmaz. Çünkü neshetme, sonradan gelenin özelliğidir.³⁵³ Ehl-i kitabın kadınları ile evlenilemsi konusunda Nesefî de Tabâtabâî gibi düşünmektedir.³⁵⁴

Bu konuda Ehl-i sünnet ve Şi'a'nın âlimleri genel olarak Ehl-i kitaptan kadınlarla evlenileceğine hükmetmişler ve bunu böyle uygulamışlardır. İhtilaf eden âlim yok denecek kadar azınlıkta kalmaktadır.³⁵⁵

2.2.2.6. Müşrik Kadın ve Erkekler

“İman etmedikçe putperest (müşrik) hanımlarla nikâhlanmayın. Beğenseniz bile, putperest (müşrik) bir hanımdan, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest (müşrik) erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest (müşrik) bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlayasınız diye âyetlerini insanlara açıklar.”³⁵⁶

Bu âyet-in konusu “müşrik” kavramıdır. Müşrik kavramı üzerinde biraz durduktan ve açıkladıktan sonra âyet-in yorumlarına geçmemiz anlayışımıza genişlik kazandıracaktır.

³⁵² el-Bakara, 2/221.

³⁵³ et-Tabâtabâî, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C V, s.314.

³⁵⁴ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 272.

³⁵⁵ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, C II, s. 16; el-Kurtûbî, *el-Câmi-u li Akhâmi'l-Kur'ân*, C III, s. 68; İbn-i Kesîr, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, C I, s. 257; et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 443; et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 443; Ayrıca bkz. Talip Turcan, *Muhsanat Kelimesine İlişkin Çeviriler Bağlamında Bir Örnekleme*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 178; Şerife Hanım Altuner, *Yabancı Kadınlarla Evlilik*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 386.

³⁵⁶ el-Bakara, 2/221.

İlk okumada âyet-in Müslüman kadın ve erkeğin Allah'a ortak koşan kimseyle evlenmesini yasakladığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Âyette Allah'a ortak koşan anlamında "müşrik" kelimesidir ve bu aynı zamanda Mekke'de İslam karşıtı olan, İslam'dan önceki inançlarından dönmeyen kimseleri ifade etmede öncelikli kelimedir. Böylece âyet-in konusunu daha net ortaya koymak üzere anahtar kelimelerle birlikte nüzül sebebi olarak yer alan rivâyetleri de zikredeceğiz.³⁵⁷

Âyet-in Mersed b. Ebi Mersed el-Ğanemî hakkında nazil olduğu rivâyet edilir. Rasûlullah (a.s.) hicretten sonra Mekke'de kalan bazı Müslümanları şehir dışına çıkarmakla görevlendirmişti. Mersed güçlü ve cesur biriydi. Anak adlı kadın onu yatağına çağırды. Mersed kabul etmedi. Cahiliyyede ikisi dosttular. Anak ona "benimle evlenir misin?" dedi. Mersed "Rasûlullah'ın izni olmadan olmaz" dedi. Medine'ye dönünce izin istemesi üzerine nazil olmuştur.³⁵⁸

Huzeyfe b. el-Yemân'ın cariyesi için indiği de söylenir. Huzeyfe kölesine, "senin karalığın ve çirkinliğin anlatılıyor" demişti, âyet inince bu sözlerinden pişmanlık duydu ve cariyesini azat edip evlenmiştir.³⁵⁹

Nüzül sebebi olarak gelen bu rivâyetler ışığında âyet-i Kerîme, Müslümanlara inanç ayrıcalıklarını fark ettirmekte, İslam'a düşmanlığı açık olan Müşriklerle yakınlaşılması gerektiğini anlatmaktadır.³⁶⁰

"Müşrik" kelimesine gelince, sözlükte ortak koşmak anlamında, Ş-R-K- kökünden türemiştir.³⁶¹

"İki ya da daha fazlasının bir şeyde veya bir anlamda ortak olması anlamına gelir. Mesela; insan ve atın hayvanatta bir olması gibi. İşte, eylemde ortaklık anlamı da vardır. Yine Yüce Allah'ın Hz. Muhammed (a.s.)'i şerefli kılıp, tüm yarattıklarına üstün kılıp ve işine ortak kılması, yani Allah'la birlikte anılması ve Hz. Muhammed'e itaatin Allah'a itaatle birlikte anılması gibi: "Allah'a itaat edin ve Rasûle itaat edin,"³⁶² âyetlerinde belirtilen ortaklık gibi.

³⁵⁷ Selma Eşkan, *İslam aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi*, s. 29.

³⁵⁸ et-Tabresî, *Mecmau'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C II, s. 84; el-Kurtûbî, *el-Câmi-u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C III, s. 67; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mens'ur fî Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts, C I, s. 614; et-Tabâtabâî, *el-Mizan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C II, s. 221.

³⁵⁹ el-Kurtûbî, *el-Câmi-u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C III, s. 69; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mens'ur fî Tefsîri'l-Me'sûr*, C I, s. 616.

³⁶⁰ Selma Eşkan, *İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi*, s. 29; Ayrıca bkz. Selahattin Acar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayri Müâlimler Arasında Nikâh Akdi*, s.43.

³⁶¹ el-İsfehânî, *el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 451; İbn-i Manzur, *Lisânü'l-Arap*, C X, s. 449.

³⁶² el-Ahzâb, 33/31.

İnsanın dinde şirki, iki şekildedir: Biri büyük şirktir. Bu Allah'a ortak iddia etmektir ve küfrün en büyüğüdür. "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur."³⁶³

Küçük şirk: bazı işlerde Allah'tan başkasını Allah'la beraber gözetmektir. Riyâ ve nifak gibi.³⁶⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de müşrik ve Ş-R-K- kökü yaklaşık anlamlarla kullanılmıştır. Asıl anlamı olan Allah'a ortak koşmak anlamına; "onların çoğunluğu Allah'a ancak ortak koşarak iman ederler"³⁶⁵ âyet-ini, imanın karşıtı manasında kullanımına; "şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan kuşkusuz derin bir sapıklığa düşmüştür,"³⁶⁶ âyet-ini örnek olarak gösterebiliriz.³⁶⁷

Reşit Rıza'nın bu konudaki görüşü şöyledir: "İslam'ın tek amacı, Arap yarımadasını şirkten korumak ve burayı her zaman ve zeminde Müslümanlaştırmak olduğundan, Müslümanların buradaki müşriklerle evlenmelerini yasaklayarak,³⁶⁸ dikkat çekme şeklinde olmuştur.

Konumuzun âyet-i olan Bakara 2/221'deki "müşrik" kelimesinin anlamı yukarıda sözünü ettiğimiz gibi iki noktada tartışılmıştır. Müslüman olmayan bütün inanç grupları mı, yoksa Allah'a ortak koşanlar mı? Hatta sadece İslam'a savaş açmış müşrik Araplar mı?

Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, "müşrikat" ifadesini puta tapan Araplar olarak açıklamıştır.³⁶⁹

İmam Suyûtî, "müşrik" kelimesinin, sözlük anlamı ve Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğü içerisinde verilebilecek anlam itibariyle Mâide 5/5'le gelen evlenme izini dolayısıyla Ehl-i kitabı kapsamaksızın Putperestler anlamına geldiğidir. Böylece âyette, sadece müşriklere yönelik bir yasaklama bulunmaktadır.³⁷⁰

İmam en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl* adlı eserinde bu âyet-i şöyle yorumlamıştır: Bu âyet, Mersed adındaki bir sahabi, Anak adında müşrik olan bir kadınla

³⁶³ en-Nisâ, 4/48.

³⁶⁴ el-İsfehâni, *el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 260.

³⁶⁵ Yûsuf, 12/106.

³⁶⁶ en-Nisâ, 4/116.

³⁶⁷ el-Hac, 22/17.

³⁶⁸ Nihat Dalgın, *Müslüman Gayri Müslim Evliliği*, Samsun: Etüd Yayınevi, 2005, s. 37.

³⁶⁹ İbn-i Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C II, s. 299.

³⁷⁰ es-Suyûtî, *ed-Durrul Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*, C I, s. 616; Ayrıca bkz. Selma Eşkan, *İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi*, s. 40; Ayrıca bkz. Selahattin Acar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayri Müslimler Arasında Nikâh Akdi*, s. 63; Esra Kılavuz, *İbyânî'nin Şerhu'l-Ahkâmi'ş-Şer'iyye Adlı Eserinde Nikâh Bahsi (Lisans Bitirme Tezi)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 55.

evlenmek istemesiyle ilgili Peygamber'e (a.s.) soru sorması üzerine indirilmiştir, şeklindedir. İslam'a göre insanın değeri imanına bağlıdır. Allah katında köle ve cariye bile olsa imanlı kimse imanı olmayana göre daha üstündür ve daha temizdir. Onun için bir müslümanın dinsiz ve putperestlerle evlenmesi kesin olarak yasaklanmıştır.

“..İman etmedikleri, müddetçe müşrik hanımlarla evlenmeyin..” Bu âyetteki, “velâ Tenkihû'l-Müşrikâtı” cümlesi, “lâ tetezvecû” yani; onlarla evlenmeyin, demektir. Çünkü “nikâh” evlenme manasındadır. “İnkah” ise başkasını evlendirmek, manasındadır.

“..Müşrik bir hanım hoşunuza, gitse de, -ister onu sevmiş olun, ister bir başka yönden olsun- iman etmiş bir cârîye (köle hanım) kesinlikle ondan daha, hayırlıdır..”

“..İman etmedikleri müddetçe müşrik erkeklerle de -Müslüman- kızlarınızı evlendirmeyin.”

“..Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır..”

Daha sonra yüce Allah hangi nedenden dolayı böyle bir evliliğin olamayacağını şöyle açıklıyor: “Çünkü -kadın olsun, erkek olsun- müşrikler yaptıkları itibariyle onları cehennem ateşine -küfre ve inkâra- davet ederler..” Çünkü işi cehennem ehlinin fiili olan küfrü işlemektir. Dolayısıyla bir görev olarak bunların dost edinilmemeleri, bunlarla akrabalık ilişkilerinin kurulmaması ve onlara velâyet yetkisinin verilmemesi gerektiği hatırlatılmaktadır.

“Oysa Allah izni ve ilmiyle -emriyle- cennetine ve mağfiretine çağırır: “Allah'ın dost ve velileri ise -ki bunlar mü'minlerdir- cennete, Allah'ın mağfiretine veya bu ikisine ulaştırabilecek yollara davet edenlerdir. Ancak dost edinilmeleri, velâyet yetkisi verilmesi ve kendileriyle akrabalık kurulması gerekenler de işte bu şekilde güzel amel işleyen kimselerdir.

“İşte Allah, üzerinde düşünsünler de gerçeğe bulsunlar diye insanlara âyetlerini bu şekilde açıklar.”³⁷¹

Safvetü't-Tefâsir'de imam es-Sâbûnî burada farklı bir yorumda bulunmaktadır. Şöyle ki: Ehl-i kitap olamayan müşrik kadınlarla evlenmeyin ve ister Ehl-i kitap olsun ister putperest olsun Allah'a ve Rasûlüne iman etmeyen erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin, diyerek Cumhur'un görüşüne katılmaktadır. Herhangi bir farklı bir görüş belirtmemektedir.³⁷²

³⁷¹ en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 43.

³⁷² es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, C I, s. 260.

Şîî müfessirimiz imam et-Tûsî bu âyet-in tefsirinde şu şekilde yorumda bulunmaktadır. Âyet-in kapsamı bizim (Şî'a) görüşümüze göre: “müşrik” kavramı tüm kâfirleri (Yahûdî, Hıristiyan, Putperest ve diğerleri) kapsar, umumidir. Bu nedenle de bunlarla nikâhlanmak caiz değildir. Âyet nesh edilmemiştir. Hususi (Müşriklere) de değildir. Şehr İbn-i Amr'ın İbn-i Abbâs'tan rivâyet-inde: “Hz. Ömer Talha ve Zübeyr'i ehl-i kitaptan kadınlarla nikâhlandıklarında onları ayırmıştır.” Abbâs'ın dışındakiler, Hasan-ı Basrî, Mücâhid ve Rebi'i: Âyet “size ehl-i kitabın kadınları helal kıldı” Mâide 5 ile nesh olmuştur, dediler. Katâde ve Saîd İbn-i Cübeyr “âyet hususi'dir”, görüşündedir. İmam Tûsî'nin görüşünü detaylı olarak Mâide 5'te açıkladık.³⁷³ Mecûsî ile nikâh icma ile caiz değildir. Tûsî'nin bu görüşlerinin haricinde âyete farklı bir yorumu bulunmamaktadır.³⁷⁴

el-Mevdûdî ise âyet-in “onlar ateşe çağırırlar” kısmına yorum yapmıştır. Şöyle ki: Mü'minlerle müşriklerin evlenmesinin yasaklanmasının nedeni “onların ateşe çağırması”dır. Yani bu tür evlilikler, mü'minleri şirk yollarına yöneltebilir. Çünkü eşler arasındaki ilişki sadece cinsî değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişkidir. Müslüman bir eşin müşrik bir eşi etkileyip onu, ailesini ve çocukları İslam'a kazanması mümkündür. Fakat müşrik bir eşin Müslüman eşi, ailesini ve çocuklarını şirk yollarına düşürmesi de aynı derece mümkün olmaktadır. Büyük bir olasılıkla böyle bir evliliğin sonucu olarak İslam ve gayri İslam aynı aile de gelişmeye devam edecektir. Bir gayri müslüm bunu kabul edebilir, fakat Müslümanın bunu kabul etmesi mümkün değildir. İslam'a samimi olarak inanan bir kimse, sadece cinsel duygusunu tatmin etmek için böyle bir tehlikeye girmemelidir. O kendisini veya en azından çocuklarını şirke, küfre ve isyana götürebilecek bir fiili işlemektense arzularından vazgeçmeyi tercih etmesi İslam'ın gerektirdiği bir hususdur.³⁷⁵

Şî'a'dan el-Kummî, âyet-i sadece “müşrik kadınlarla iman edinceye kadar evlenmeyin” kısmının Mâide sûresinin 5. âyetindeki “Ehl-i kitaptan iffetli olan kadınlarla evlenebilirsiniz” ayetini delil göstererek bu âyet-i nesh ettiğini belirtiyor. Buna karşılık “müşrik erkeklerle iman edinceye kadar evlenmeyin” âyet-inin ise nesh olunmadığını aynı hal üzere hükmünün devam ettiğini söyleyerek âyet-in tefsirini bitirmektedir.³⁷⁶

³⁷³ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C II, s. 443.

³⁷⁴ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C II, s. 217.

³⁷⁵ el-Mevdûdî, *Ebû'l-Âlâ, Tefhîmü'l-Kur'ân*, Ter. Nazife Şişman, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, C I, s. 138.

³⁷⁶ el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, C I, s. 81.

el-Kâşânî de *Tefsîru 'l-Muîn* 'inde aynı görüşleri paylaşmaktadır.³⁷⁷

2.2.2.7. Teaddüdü Zevcât (Birden Fazla Kadınlı Nikâh)

“Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarını koruyamamaktan korkarsanız, hoşunuza giden (size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Şâyet aralarında adaletli davranmamaktan (haksızlık yapmaktan) korkarsanız o takdirde ya bir tane kadın ile evlenin veya sahibi bulunduğunuz (cariye) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygun olanıdır.”³⁷⁸

Teaddüdü zevcât konusu İslam'ı araştıran müsteşrikler veya doğrudan saldırınlarca Müslümanların önüne konan ilk hususlardan biridir. Bu nedenlerden dolayı önce konuyu tarihsel açıdan incelemeye başlamak yerinde olacaktır.

Tarihi açıdan birden fazla hanımlı evlilik (çok eşlilik): Milletlerin yaşam tarzları, âdetleri, nüfus oranları, kültürleri, ekonomileri, dini ve sosyal konumları, bölgesel imkânları ve yaşanan dönemin etkenlerine bağlı olarak birden fazla kadınla evlilik insanlık yaşamı boyunca karşımıza yaygın bir uygulama olarak çıkmaktadır.³⁷⁹

Eski Bâbil ve Mısır'da yaşayanlardan Atina'lılara, Hintli'lere, İran'lılara, Türklere, Slavlar'a, Cermen'lere ve Anglosakson'lara varıncaya kadar birçok toplum ve milletlerde birden çok kadınla evliliğin varlığı kendini göstermektedir. Hamurâbî yasalarında belirli şartların oluşması halinde ikinci evliliğe izin verildiği, yasal olarak kabul edildiği görülmektedir.³⁸⁰ Hindistan'da âdetlerin verdiği izin dışında bunun çokça uygulandığı da bilinmektedir. Hindu krallarının birden fazla hanımları vardı. Rigveda ve diğer Hindu dinlerinin yazmalarında krallarının ve ünlü kahramanlarının birden fazla hanımlarının olduğuna dair örnekler vardır. Yasal olarak dört hanımlı evlilik Krallar ve Brahmanlar için serbesttir.

Yahûdîlik ve Hıristiyanlık'ta birden fazla kadınla evliliği yasaklayan bir yasa bulunmamaktadır. Kitâb-ı Mukaddes'te bazı peygamberlerin birden fazla eşlerinin olduğu haber verilmektedir. Hz. İbrahim'in iki, Hz. Yakup ve Hz. Mûsâ'nın dört, Hz. Dâvûd'un dokuz eşinin olduğu yazmaktadır. Yahudilik'te birden fazla evlilik uygulaması orta çağa kadar devam etmiş ve 11. yy. da Rabbi Gersham tarafından yasaklanmıştır. İncil'de de

³⁷⁷ el-Kâşânî, *Tefsîru 'l-Muîn*, C II, s. 110.

³⁷⁸ en-Nisâ, 4/3.

³⁷⁹ Ali Öge, “Çok Eşle Evliliğe Kısa Bir Bakış”, *Mehir Üç Aylık İlmî ve Akademik Bülten*, Yaz 1998, sayı: 2, s. 4.

³⁸⁰ Sâlim Ögüt, “Çok Evlilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, C IX, s. 365.

birden fazla kadınla evliliği (teaddüdü zevcât) engelleyen açık bir haber bulunmamaktadır. Luther, birden fazla kadınla evliliğin yasak olmadığını açıkça belirtmiştir. Bazı Hıristiyan mezhepleri de buna izin vermektedirler. Yahudi ve Hıristiyanların bugün genellikle birden fazla kadınla evliliğe karşı olmalarının nedeni buna daha çok sosyal bir olay olarak bakmalarından kaynaklanmaktadır.³⁸¹

Bu bahsedilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere, birden fazla kadınla evlilik (teaddüdü zevcât) müessesesinin bütün zamanlarda, bütün milletler tarafından yasal olarak uygulandığını ortaya koymaktadır. O zaman, bu olayı kendi yönetimlerinde kurup -Batı ve Doğunun her coğrafyasında birkaç yüzyıl öncesine kadar sosyal bir olay ve gelenek olarak kabul etmiş ve uygulamışlardır. Hatta İngiltere’de çocuk katlini, zinayı, fahişeliği ve diğer gayr-i meşrû cinsel ilişkileri kontrol altına almak için 17. ve 18. yüzyıllarda birden fazla kadınla evliliğin yasallaşması teklif edilmiştir. Bu bilindiği halde sanki bu konu İslam dinince ortaya konulmuş gibi gösterip, İslam dinine saldırmak ve eleştirmek için bahaneler aramak ne kadar ilme-irfana uygun bir davranıştır?³⁸²

Bir başka makale ise birden fazla kadınla evlilik konusu rakamlarla yüzdelik (%) anketlerle ele alınmıştır. İslâm’ın başladığı bölgede Araplar arasında var olan birden fazla hanımla evliliğin (taaddüd-i zevcât, polygamy) keyfiyeti ile sosyal, siyâsî, ekonomik, kültürel ve psikolojik sebepleri araştırılacaktır. Peygamber Efendimiz (a.s.) döneminin, İslâm öncesi dönemle ilişkisi üzerinde durularak İslâmî uygulamanın oluşumunda, geçmişin ve yaşanan gelişmelerin etkisine dikkat çekilecektir. İslâmî değerlerin oluşumunda Tarih’in rolünü belirleyebilmek için, İslâm Tarihinin ilk dönemleri kadar Câhiliyyeyi de bilmek gerekir. Zira İslâm’ın, içinde doğduğu bölgeden ve zamandan ayrı olarak ele alınması mümkün gözükmemektedir.³⁸³

Bilindiği gibi İslâm’ın gelişiyle birlikte, Câhiliyye döneminde var olan bazı örf ve adetler tamamen kaldırılmış; bazıları tadil edilmiş; bir kısmı ise değiştirilmeden uygulaması sürdürülmüştür. Bizim konumuz olan birden fazla hanımla evlilik müessesesi, İslâm’ın kadın haklarını ve cemiyet ahlakını korumaya özen gösteren hükümler getirerek

³⁸¹ Hüseyin Peker, “Evlilik”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul: Risale Yayınları, 1991, C I, s. 490.

³⁸² Abdullah Durmuş, “Ahmed Hamdi Akseki’nin Birden Fazla Evlilik (Teaddüdü Zevcât) Konusundaki Yaklaşımı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 2015, Sayı: 32, s. 251.

³⁸³ Adnan Demircan, “Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik”, *İstem*, Sayı: 2, 2003, s.9; Ayrıca bkz. Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 2. Basım, Konya: 1988, s.10; Birsan Gökçe, “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Aile Yazıları*, 2. Basım, Ankara: yy, 1991, C IV, s. 390.

disiplin altına aldığı kurumlardan biridir. Bir diğer olgu da kültürel yaşamların değişmesinin çok uzun zaman aldığı da hafızalarda bulundurulmalıdır.³⁸⁴

İslâm'ın geldiği dönemde Hz.Peygamber (a.s.) in biren fazla hanımla evliliğin kaldırılmasına yönelik bir çalışma yaptığı hakkında kaynaklarımızda bir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen şu olay bize açıklayıcı bir bilgi vermektedir; yanlarında hanımlarını da götüren Habeşistan muhâcirlerinden hiçbirinin birden fazla hanımları olduğu belirtilmemiştir. Habeşistan muhâcirlerinin tek eşle evli olmaları, ilk Müslümanların yaşları, sosyal ve ekonomik konularıyla izah edilebilir. Zira birden fazla hanımla evlilik, Hz. Peygamber ve arkadaşlarının yaşamlarında da görüldüğü üzere, umumiyetle orta ve ihtiyarlık dönemlerinde görülmektedir. Bu anlatılanlar, aynı zamanda İslâm'ın birden fazla eşle evliliğe getirdiği söylenen kısıtlamanın, var olan uygulamanın değişmesine dair fazla bir etki meydana getiren bir yöntem olmadığını, birden fazla kadınla evli olan insanların sayısının ise beklenenden çok az olduğunu görmekteyiz.

Burada, bazı araştırmacıları yanılgıya düşüren bir konuya dikkat çekmek gerekir. Asr-ı Saâdet zamanında tanınmış isimler dikkate alınarak genellemeler yapıldığında neredeyse polygaminin yok denecek kadar az olduğunu görmekteyiz. Dikkatle araştırıldığında, Hz.Peygamber (a.s.) zamanında ve sonraki zamanlarda birden fazla eşle evliliğin çoğunluğu oluşturacak bir uygulamaya ulaşmadığı, bunun tersine tek eşle evlilerin ekseriyeti oluşturduğunu görmek mümkündür. Hz.Peygamber (a.s.)'in arkadaşlarından (ashâbından) 673 kişi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, birden fazla hanımla evliler % 19,1 (129), tek hanımla evliler % 80,5 (542), hiç evlenmeyenler ise % 0,4 (2) olarak tespit edilmiştir. Çok hanımla evli muhâcirlerden bazılarının, hanımlarından bazılarını Mekke'de bırakmış olabilecekleri ihtimal dâhilinde değildir. Zira muhâcirlerin Habeşistan'a gitmelerinin en önemli sebeplerinden biri, kabîlelerinden gördükleri zulümden kurtulmaktır. Böyle bir durumda eşlerini geride tek başlarına bırakarak hicret etmeleri mümkün gözükmemektedir.³⁸⁵

Daha sonraki yıllarda yapılan incelemeler de bunu ortaya koymaktadır. Örneğin; W. J. Goode'un yaptığı bir çalışmaya göre birden fazla eşle evliliğin oranı Fas'ta % 6,6 (1952), Irak'ta % 7,8 (1947), Tunus'ta % 4,5 (1946), Mısır'da % 3,6 (1947), Cezayir'de % 1,9 (1958), Türkiye'de % 1,9 (1968)'dur.³⁸⁶ Tüm bu veriler bize birden fazla eşliliğin

³⁸⁴ Adnan Demircan, "Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", s. 9.

³⁸⁵ Semra Ulaş, "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara: 1992, C VI, Sayı: 1, s.57.

³⁸⁶ Birsan Gökçe, "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Aile Yazıları*, C IV, s. 39; Birsan Gökçe, "Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı İle İlişkileri", *Aile Yazıları*, 2. Basım, Ankara: 1991, C II, s. 511.

gereğinden fazla büyütülecek veya bunun üzerinden İslam'a saldırılacak kadar eleştirel bir konu olmadığını, aynı zamanda birden fazla kadınla evlilik uygulamasının diğer dinlerde de varlığını ututmamak gerekir.

Bu bilgilerden sonra müfessirimiz en-Neseffî'nin teaddüdü zevcât ile ilgili bu âyet-i tefsirine geçebiliriz. "Eğer bakımınız altındaki yetim kızlarla evlenmediğiniz takdirde o yetimlerin haklarını koruyamamaktan korkarsanız,..." âyet-indeki "tuksidû" adaletli oldu, adaletli davrandı, anlamlarına gelmektedir.³⁸⁷

"Hoşunuza giden size helâl olan hanımlardan ikişer, üçer ve dörder hanımla evlenin." Çünkü kimi hanımlar vardır ki, onlarla evlenmeniz size haram kılınmıştır. Nitekim bu husus kendileriyle evlenme engeli bulunan hanımlarla ilgili âyette açıklanmıştır.

Bu âyette, geçen "ma" harfi, "tâbele" sıfata yöneliktir. Çünkü akıl sahibi varlıkların sıfatlarında kullanılır, gelir. Sanki burada, "mâ tâbele" kelimesi kadınların temiz olanlarından, beğendiğiniz hanımlar, sizin için helâl olan hanımlar, manasındadır. Çünkü akıl sahibi hanımlar sanki akıl sahibi değilmiş gibi değerlendiriliyorlar. Nitekim yüce Allah'ın: "veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin", sözünde geçtiği gibidir.

Bir yoruma göre âyette anlatılan insanlar büyük günah olan zina yapmaktan geri durmazlar ve fakat yetimlerin velâyetinden, onların bakımlarını üstlendiklerinde haksızlık etme korkusuyla velâyetten geri dururlar. Bir de şöyle bir yorum yapılmıştır: "Eğer yetimlerin haklarına koruyamamaktan korkar ve sıkıntı yaşarsanız, bu takdirde zina yapmaktan korkun da, kadınlardan sizin kendileriyle evlenmeniz helâl olan hanımlarla evlenin. Gidip yasak kılınanlar etrafında dolaşmayın," anlamındadır.

Ya da: Yetimlerin mallarına velâyet etme bakımından bir endişe duyarlar, bundan geri dururlar da, birden fazla eşle evlenmekten (beraberlikten) geri durmazlar, onların haklarına riâyet etmezler. Hâlbuki birden fazla hanımla evlendikleri vakit aralarında adaletle davranamayacaklarından, onlara zulmedeceklerinden çekinmezler. Bu açıdan bakıldığında sanki şöyle bir mana ortaya çıkmaktadır: "Madem ki bunu kendiniz için ağır bir vebal ve görev görerek geri duruyorsunuz, bu takdirde birden fazla eşle evlenmekten de geri durunuz."³⁸⁸

Bir diğer yorumda şöyle denmektedir: "Eğer velâyetiniz altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz zaman onların haklarını koruyamamaktan çekinirseniz, bu takdirde yetişmiş,

³⁸⁷ en-Neseffî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 205.

³⁸⁸ en-Neseffî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 205.

erginlik ve olgunluk çağına gelmiş hanımlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere evlenebilirsiniz.” Dikkat edilirse, “mesnâ, sülâse ve rubâ’a” kelimeleri nekre kelimelerdir. Bu kelimelerin munsarîf olmamaları, yani gayr-i munsarîf olmalarının sebebi iki özelliğinden dolayıdır. Bunlardan bir adl/udul, diğeri de vasîf olmasıdır. Nitekim İmam Sibeveyh’in ifadesi de buna işaret etmektedir. Bu kelimeler, “mâ tâlebe” kelimesinden hâl olarak mahallen mansubdurlar. Bunun takdiri de şöyledir: “Sizin için helâl olan hanımlardan sayıları ikiye, üçe veya dörde ulaşana kadar evlenebilirsiniz”, anlamında kullanılmıştır.

“Nikâh, yani evlenme konusunda çoğul olarak mutlak anlamda kullanılması gereken durum, “iki veya üç ya da dört” sayıları arasında çoğul yapılmasının uygun olduğudur, o hâlde ikişer, üçer ve dörder ifadesinin tekrar edilmesinin manası nedir?” diye bir soru sorulacak olursa şöyle cevap verilebilir: “Burada muhatap herkesedir. Bu bakımdan tekrar etmek gerekli (vacip) olmuştur. Böylece evlenmek isteyen bir kimse âyette mutlak manada anlatılan sayılardan birini dilediğinde kendisinde toplayabilsin,” manasındadır.

Bu ifade şu manada kullanılan söze benzer, adamın biri birkaç kimseye, “Alın şu bin dirhemi aranızda ikişer ikişer, üçer üçer ve dörder dörder paylaşın.” diyor. Eğer, “Alın bunu birer birer paylaşın.” demiş olsaydı bunun bir manası olmazdı. Bir de burada söz konusu ifadeler arasına, atîf edatı olan (vav) harfi getirilmiştir. Bunun nedeni de söz konusu bu sayılardaki eşleri bir arada bulundurmanın caiz olduğudur. Eğer (vav) edatı yerine ya da manasına gelen, (ev) atîf edatı getirilmiş olsaydı bu takdirde böyle bir mananın anlaşılması caiz olmaz, uygun görülmezdi. Yani; iki, üç veya dört kadınla evlenilmesine serbestiyet veren cevaz manası olmazdı.

“Şâyet -söz konusu sayılarda kadınlar arasında- adaletli davranamayacağınızdan (haksızlık yapmaktan) korkarsanız o vakit ya bir tane kadın alın- ya da bir tanesini tercih etmelisiniz- veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle evlenin.” Böylece bir kolaylık olsun ve eşitlik sağlansın. Bu şekilde hür (özgür) olan bir tek kadın ile sayısız cariye alma arasında bir kolaylık ve bir eşitlik olmuş olsun. “Bu, -yani; bir tek eş seçme veya odalık edinme meselesi-, adaletten sapmamanız -başka şeye yönelmemeniz ve zulmetmemeniz, haksızlıkta bulunmamanız- için en uygun olan yoldur”, anlamına gelmektedir.

İmam Şafii’den anlatıldığına göre kendisi, “Teûlû” kavlini, “Ayaliniz, (çocuk çocuğunuz) çok olmasın, bakımıyla yükümlü olduklarınızın sayıları fazla olmasın.” diye tefsir etmiştir. Zira ailede kişi sayısı arttıkça, endişe de o nisbette çoğalır ve aynı zamanda onlara bakmak da zorlaşır. İşte böyle bir durumda insan haramdan veya şüpheli şeylerden

sakınmakta ya da korunmakta sıkıntı çeker. Helâl kazanç zorlaşır,³⁸⁹şeklinde yorumlanmıştır.

et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirinde, âyet-in nüzül sebebinde müfessirlerin ihtilaf ettiğini belirtmekte ve en kuvvetliden zayıfa doğru dört görüş sıralamaktadır.³⁹⁰

Birinci görüş: yetim velisinin evinde yetişkin çağa geldiğinde malı ve güzelliğiyle dikkat çeker de velisi bununla tam mihir vermeden nikâhlanmak isterse âyet bunu yasaklamaktadır. Ancak mehirini tam vermek şartıyla buna izin verilmiştir. Yine yetimlerin dışındaki kadınlardan dörde kadar alınmaya ruhsat verilmiştir. Bu birden fazla hanım olması durumunda aralarında adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o zaman biriyle yetinin veya cariyelerinizden faydalanınız. Bu âyet Nisâ sûresinde “sana kadınlar hakkında fetva isterler. Deki: “onlar hakkındaki fetvayı size Allah veriyor.” Bunlar yazılmış hakları olan mirası kendilerine vermediğiniz ve nikâhlanmayı istemediğiniz yetimlerdir..”³⁹¹

İkinci görüş ise, İbn-i Abbâs ve İkrime: Bir adam dört, beş, altı ve on'a kadar kadınla evleniyordu. Bunu gören diğer birisi de falan evleniyor ben niye evlenmeyeyim diyor ve evleniyordu sonra malı bittiğinde yetimin malına yöneliyor ve onu izinsiz harcıyordu. Allah Teâlâ bunu yasaklayarak dörd'e kadar evlenmeye ruhsat vermiştir. Yetimin malını harcamaktan veya dört hanım arasında adaletten korkarsanız, birde karar kılın, buyurmuştur.

Üçüncüsü Saîd b. Cübeyr, Süddî, Katâde, Rebî'i, Dahhâk ve İbn-i Abbâs'ın başka bir görüşüdür. Müslümanlar yetimlerin haklarına azami dikkat ederken kadınlara aynı hassasiyeti göstermiyorlardı. Kadınlarla evlendiklerinde onlara adil davranmıyorlardı. Allah Teâlâ, yetimlere adaletsizlikten korktuğunuz gibi kadınlara da adaletsizlikten korkunuz. Bir den dörde kadar nikâhlanınız. Adil davranmamaktan çekinirseniz biriyle yetinin.

Konuyla ilgili son görüş ise, Mücâhid'in görüşüdür. Yetimin malını yemekten ve bu sebeble nikâhlanmaktan çekindiğiniz gibi böylece zinadan da çenkininiz. Ve mübah olan nikâhla birden dörd'e kadar evleniniz. Adalatsizlikten korkarsanız bir nikâh yapın.

İmam et-Tûsî'nin bu konudaki diğer görüşleri de en-Nesefî'yi desteklemektedir. “Teaddüdü zevcât” konusunda kafa karıştıran “mesnâ, sülâse ve rubâ'a” kelimelerini

³⁸⁹ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 206.

³⁹⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C III, s. 102.

³⁹¹ en-Nisâ, 4/127.

“ikişer, üçer ve dörder” anlamlarında değil, “iki, üç ve dört” anlamlarına geldiği kanaatindedir. Ayrıca bu kelimelerin nekre ve udul olduklarını da belirtmektedir.

et-Tûsî, bu âyetten dokuz’a kadar evlenilebilir diye delil çıkararak olursa da bunun geçersiz (batıl) bir hüküm olacağını haber vermektedir. Bu âyetle ilgili Neseî’den farklı teze katkı yapacak bir yorumu bulunmamaktadır.³⁹²

İmam el-Kurtûbî’in âyetle ilgili görüşü şöyledir: Bu konuda Kurtûbî’yi alma sebebimiz âyet-i en-Neseî’ye göre daha tafsilatlı bir şekilde ele alması ve farklı bir mezhebin imamı olmasıdır. Böylece farklı mezheplerin kıyasını yapmak kolaylaşacaktır. Yüce Allah’ın “Eğer korkarsanız” buyruğu şarttır. Bunun cevabı ise “Nikâhlayın” emridir.³⁹³

Urve b. Zübeyir’in Hz. Âişe’den yüce Allah’ın “Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan endişe duyarsanız size helal olan hanımlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın,” emri hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: karedeşimin oğlu, bu velisinin himayesinde bulunan yetim kız hakkındadır. Bu kızın malı ve güzelliği velisinin hoşuna gittiğinden onunla evlenmek ister. Fakat ona vereceği mehirde adaletle riâyet ederek, başkasının ona vereceği mehir kadar mehir vermek istememektedir. İşte bu gibi yetim kızlara adaletli davranmadıkça ve böylelerine onlara ödenebilen mehrin miktarını ödemedikçe evlenilmeleri engellenmek istenmiştir. Bunların dışında kalan ve kendileri için helal olan hanımlarla evlenmeleri emrolundular, diyerek hadisin geri kalan kısmını okudular.³⁹⁴

“Korkarsanız” (hıftüm): Ebû Ubeyde der ki burada anlam kesin olarak bilerseniz anlamındadır. Başkaları da zannederseniz anlamında derler.

İbn-i Atiye ise der ki: İşte maharetli ilim adamlarının tercih ettiği budur. Bu kelime, kat’i kanaat sahibi olmak manasında değil zannetmek şeklindeki asli manası üzere kullanılmıştır. Buna göre kelimenin manası şöyle olur: “Her kim yetim kıza adaletli davranamayacağı konusunda kendisinde eksik hissederse, o yetim kızla evlenmekten geri dursun, vazgeçsin”, manasına gelmektedir.

“Tuksidû” hakkında “Zâlim olanlara (adil olmayan) gelince onlar cehenneme odundurlar.”³⁹⁵ Haris: “Din’de kıst (adalet) yapanlar kıymet gününde nurdan minberler

³⁹² et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri l-Kur’ân*, C III, s. 102.

³⁹³ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi l-Kur’ân*, C IV, s. 560.

³⁹⁴ el-Buhâri, “Tefsir”, 4, “Şerike”, 8, “Vesâye”, 21, “Nikâh”, 1, 16, 19, 43, “Hiyel”, 8; Müslim, “Tefsir”, 6; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 12; en-Nesâî, “Nikâh”, 66; ed-Dârekutnî, *Sünen-i Dârekutnî*, III, 264-266.

³⁹⁵ el-Cin, 72/15.

üzerinde olacaklardır,”³⁹⁶ sözünden de anlaşıldığı üzere “kıst” adil olunuz manasındadır.

“Tâbe” manası için Alkame der ki: “San ki onun kokusu bürnumda tütüyor gibidir. Yani, göze gönle hoş gelen, sevinç, huzur veren”, anlamındadır.

Yetim kızın buluş çağına ermeden nikâhlanması konusunda; Ebû Hanîfe, yetim kızın buluş çağına ermeden evlenmesinin serbest olduğunu bu âyete dayandırmaktadır.” Kızın yetimliği buluş çağına erene kadardır. Buluşdan sonra o artık kadındır. Eğer baliğ olmuş bir kızı nikâhlamak söz konusu olsaydı herhangi bir şekilde onun misline ödenen mehirden daha aşağı mehir ödenmesi ona yasaklanmazdı. Çünkü bu durumda evlenecek olan kadının kendisi bunu kabul etmiş olur. Bu durumda böyle bir evlilik icm’â ile geçerli sayılmıştır.

Mâlikî, Şâfiî ilim adamlarının cumhuruna göre ise, böyle bir nikâh kız buluş çağına ermeden ve görüşü alınmadan geçerli sayılmaz. Çünkü âyette “senden hanımlar hakkında fetva istiyorlar.”³⁹⁷ “Kadınlar: en-Nisâ” tıpkı erkeklerde “adam: er-Rical” kelimesi gibi ergenlik çağını aşmış kişiler için kullanılır ufak çocuğu kapsamaz. Kadınlar (nisâ) da aynı şekilde (el-Mer’a) ufak kızı kapsamaz.

Hz. Âişe hadisinde bahsedilenler yetim kızlardır. Buna göre yaşı büyük yetim kızlar izni alınarak evlendirilir. Küçükler için izin söz konusu olmadığına göre nikâhları caiz değildir. Buna delil olarak Dârekutnî, İbn-i Ömer’den “Yetim kızları onların görüşünü almadıkça evlendirmeyiniz. Sessiz durmaları onların izni demektir,”³⁹⁸ hadisini rivâyet eder.

Yetim kıza mehri misil verilme gereği: Yetim kıza mehri tam olarak verilmelidir. Bu âyetle sabittir. Yetim olmayan kızın durumu bundan farklıdır. Çünkü hakkını savunacak anne-babası vardır.³⁹⁹

“İkşer, üçer, dörder kelimelerinin açıklaması”: Bunlar “ma”dan bedel olmak üzere nasb mahallindedir. Bunlar nekre olup munsarif değillerdir. Bunlar hem adl (başka vezinden nakedilerek kullanılmıştır) hem de birer sıfattırlar.

Arapçaya dil konusunda kılavuzluk eden kaynakların başında şiirler gelmektedir. Arap şairler bu kelimeleri “Mesnâ, Sülâse ve Rubâa” kelimelerini şiirlerinde “iki, üç ve dört” manalarında kullanmaktadırlar. Bu kullanım meşhurdur. Bundan da anlaşılmaktadır ki âyette dörtten fazla kadınla evlenileceğine dair delil yoktur.

İmam Mâlik, *Muvattâ*’ın da en-Nesâî ve ed-Dârekutnî de *sünenler*’inde rivâyet

³⁹⁶ Ahned b. Hanbel, *Müsned*, II, 160; Müslim, “İmâre”, 18; en-Nesâî, “Adâbu’l-Kudât”, 1.

³⁹⁷ en-Nisâ, 4/127.

³⁹⁸ ed-Dârekutnî, III, 230.

³⁹⁹ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, C IV, s. 561.

ettiklerine göre, Peygamber (a.s.) Sakifli Gayyan b. Ümeyye'ye İslam'a girdiğinde on tane eşi vardı, şöyle demiştir: “Sen bunlardan dört hanımı seç ve diğerlerini boşa”,⁴⁰⁰ buyurmuşlardır. Ebü Dâvûd'un kitabın da, el-Hâris b. Kays'dan şöyle rivâyet edilmektedir: Sekiz hanımım olduğu halde İslam'a girdim. Bundan Peygamber (a.s.)'a söz edince: “Onlardan dördünü seç” diye buyurdu.⁴⁰¹ Peygamber (a.s.)'ın dokuz eşini aynı anda nikâhın da tutması konusu Ahzâb sûresi 33/50. âyette açıklanmıştır.

“Bu sizi haksızlıktan daha çok alıkor”, sözündeki “Teûlû” kelimesi. Bu sizi haktan sapmamanız ve zülme gitmemeniz için daha uygundur, demektir.⁴⁰²

et-Tabâtabâî ve el-Kâşânî de aynı görüşler. Burada ki “mesnâ, sülâse ve rubâ'a” kelimelerinin “iki, üç ve dört” manalarında olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca bu kelimelerin “ikişer, üçer ve dörder” manalarında kullanılmayacağını, bu konu birden çok evliliğe her ne kadar cevaz verse de bir eşle evliliği daha uygun görmektedirler.⁴⁰³

2.2.2.8. Evlatlıkların Nikâhlarının Sonlanması Durumu

“(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Hanımın yanında tut, Allah'tan kork! Diyordun, Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan sıkılarak içinde saklıyordun. Oysa asıl korkmana lâayık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, hanımlarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.”⁴⁰⁴

Evlatlık kime denir? Ve evlatlıkla ilgili kurumsal bilgiler nelerdir? Bu konulara bir cevap vererek bir girişten sonra ilgili yorumlara bakalım.

Arapça'da evlat edinme karşılığında “tebennî” kelimesi kullanılır. Mastarı “ibn” kelimesi olup “tefe'ul” babından türetilmiştir.⁴⁰⁵ Evlat edinme müessesesinin varlığı hemen hemen bütün milletlerde var olduğu gibi Arap toplumlarında da erkek çocukları evlat

⁴⁰⁰ Mâlik, *Muvattâ*, “Talak”, 76; ed-Dârekutnî, III, 271; et-Tirmîzî, “Nikâh”, 33.

⁴⁰¹ Ebü Dâvûd, “Talak”, 25; İbn-i Mâce, “Nikâh”, 40.

⁴⁰² el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C IV, s. 561.

⁴⁰³ el-Kâşânî, *el-Muîn*, C II, s. 205; et-Tabâtabâî, *el-Mîzân*, C IV, 243; Ayrıca bkz. Adnan Demircan, “Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik”, s. 9; Abdullah Durmuş, “Ahmed Hamdi Akseki'nin Birden Fazla Evlilik (Teaddüdü Zevcât) Konusundaki Yaklaşımı”, s. 251.

⁴⁰⁴ el-Ahzâb, 33/37.

⁴⁰⁵ İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C XIV, s. 91.

edinildiğinden “tebennî” kelimesi kullanılmıştır. Kız çocukların evlat edinilmesi daha sonraki dönemlerde görülmektedir.⁴⁰⁶

Kur’ân’da evlat edinme “ed-deiyyü” kelimesinin çoğulu olarak “ediyâu” kelimesi kullanılmıştır. Evlatlık, nesebi babasından başkasına isnat edilen şahıs demektir. Bu görüşe göre, bu soyu belli olmayan şahıs için kullanılırken, bir başka görüşe göre ise bir şahsın babası biliniyorken başka bir şahsın onun babası olduğunu açıklamasıdır. Evlat edinme yoluyla gerçekte soy bağı olmayan kişiler arasında sünî bir soy bağı oluşturulmuş olmaktadır.⁴⁰⁷

Cahiliyye dönemi Arapları evlatlık kurumunu çeşitli nedenlerden dolayı yasal olarak kabul ederlerdi. Evlat edinme işlemleri, çocuğun babası veya velisi, ya da o şahsın sahibi ve mâliki ile anlaşarak karşılıklı rıza ile duyurularak gerçekleştirilirdi. Kişi evlat edindiğini halkına duyurur evlatlık tüm haklar noktasında o kimsenin öz evladı mesabesinde muamele görürdü. Öz oğul hakkındaki mahremiyet, miras, nikâh, talaka dair bütün yetki ve yasalar onun için de geçerli sayılırdı. Evlatlık artık o kimsenin soyuna nisbet edilir ve karşılıklı olarak birbirlerine varis olurlardı.⁴⁰⁸

İslam dininde evlatlık kurumu, İslam’ın ilk dönemlerinde uygulanmasına rağmen Ahzâb sûresinin 4, 5, 37. âyetlerinin inmesiyle açıkça bu uygulama yürürlükten kaldırılmış, 40. âyet-i ile konuya tekrar değinilmiştir. Hadis kaynaklarında ise evlatlığın yasaklığı konusunda daha şiddetli sözlerle yasaklanmıştır. Konu zaman zaman büyük günahlardan sayılmıştır. İslam’ın iki temel kaynağındaki yasaklamalar sonucunda fıkıhçılar evlat edinmenin yasal bir sonuç meydana getirmeyeceği hususunda görüş birliği etmişlerdir.⁴⁰⁹

Kaynaklardan aktarıldığına göre İslam’ın ilk yıllarında Hz. Peygamber (a.s.)’in evlatlığı olan Zeyd b. Harise, küçük bir çocukken Şam taraflarından esir edilmişti. Hakim b. Hüveylid onu satın almış ve halası Hz. Hatice (r.anha)’ye hediye etmişti. Hz. Hatice (r.anha) Zeyd’i eşi Hz. Muhammed (a.s.)’e hediye etmişti. Zeyd’in babası oğlunu aradı, buldu ve fidye karşılığında oğlunun kendisine verilmesini Peygamber Efendimiz’den talep etti. Hz. Muhammed (a.s.) ise Zeyd’i babasıyla gidip, gitmede serbest bıraktı. Zeyd de Hz. Muhammed (a.s.)’i tercih etti. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.), Mekke halkına Zeyd’i hürriyetine kavuşturduğunu ve evlat edindiğini ilan etti. Bundan sonra konuyla ilgili âyet nazil oluncaya kadar Zeyd, Zeyd b. Muhammed olarak isimlendirildi. Bütün bunlar

⁴⁰⁶ Mehmet Akif Aydın, “Evlat Edinme”, *DİA*, C XI, s. 527.

⁴⁰⁷ İbn-i Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, C XIV, s. 261.

⁴⁰⁸ el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, C XIV, s. 119; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi’l-Arab Kable’l-İslâm*, Beyrût: Dâru’l-İlm li’l-Melâyim, 1987, C V, 559.

⁴⁰⁹ Şule Aktı, *Ahzab Sûresi’ndeki Fıkhi Hükümlerin Tefsir ve Hadis Kaynaklarında Ele Alınışı*, s. 44.

Kur'an'ın inişinden önce meydana gelmişti.⁴¹⁰ Zeyd b. Harise hakkında nazil olduğuna dair tefsir âlimlerinin görüş birliği ettiği âyet şu şekildedir:

“Allah (c.c.) evlat edindiğiniz kimseler öz oğullarınız değildir. Bunlar sizin ağızlarınızdaki kelimelerinizdir. Allah doğru söyler ve doğru yola O ulaştırır.”⁴¹¹

Bu âyetle İslam dini, cahiliye zamanında kabul gören evlatlık kurumunu uygulamadan kaldırmıştır. Ardından gelen şu âyetle de evlatlıkların evlat edinen kişiye değil, gerçek babalarına ait oldukları bildirilmiştir; “Onları babalarının ismiyle adlandırın. Bu Allah (c.c.) katında en doğru olandır. Şâyet babalarını bilmiyorsanız o takdirde (bilin ki onlar) sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır.”⁴¹²

Konuyla ilgili hadislerde şöyle bahsedilmektedir, “her kim babası olmadığı halde kendisinin babasından başkasının evladı olduğunu beyan eder ise Cennet o kimseye haram olur”,⁴¹³ “Bir kimse öyle olmadığını bildiği halde kendisini babasından başkasının soyuna ait olduğunu iddiasında bulunursa kâfir olur.”⁴¹⁴ “Kim babası olmadığını bildiği halde bir başkasına babalık iddia eder veya mevâlisi olmadığı kişiden faydalanırsa, Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur. Allah kıyamet günü onun ne tövbesini ne de fidyasını kabul eder,”⁴¹⁵ şeklindeki hadisler de İslam dininin soy konusundaki duruşunu belirlemiştir.

Hz. Zeyneb'e gelince,⁴¹⁶ Zeyneb bint Caş'ın tam olarak künyesi şöyledir: Zeyneb bint Caş⁴¹⁷ b. Riyâb (Riâb) b. Ya'mer b. Sabira b. Mürre b. Kebîr b. Ğanm b. Dûdân b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme el-Esediyye.⁴¹⁸

⁴¹⁰ İbn-i Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992, C I, s. 169; el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C XIV, s. 118; el-Buhârî, “Tefsir”, 274.

⁴¹¹ el-Ahzâb, 33/4.

⁴¹² el-Ahzâb, 33/5.

⁴¹³ el-Buhârî, “Menâkıb”, 5; Müslim, “İman”, 114,115.

⁴¹⁴ el-Buhârî, “Menâkıb”, 5, “Ferâiz”, 69; Müslim, “İman”, 112.

⁴¹⁵ Müslim, “İtk”, 61; et-Tirmizî, “Vesâyâ”, 5, “Velâ”, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 118.

⁴¹⁶ Mustafa Necati Barış, “Zeyneb binti Caş ve Hz. Peygamberin Evliliği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık, 2010, s. 179; Ayrıca bknz. Ayten Koç, “Hz. Zeyneb binti Caş'ın Hayatı”, *Diyanet İlmî Dergi*, Nisan-Haziran, 2009, s. 109; Ahmet Gündüz, “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb'in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa: Temmuz-Aralık 2013, s. 174.

⁴¹⁷ İbn-i Sâd, *Kitâbu't-Tabâkati'l-Kebir*, thk. Eugen Wittwoch, Leiden: 1917, C VII, s. 71; el-Yâkûbî, Ahmed b. Câfer b. Vehb, *Tarihu'l-Yâkûbî*, Necef: h. 1358, C II, s. 68; el-Mizzî, Cemaluddîn Ebu'l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîmü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Mâruf, Beyrût: 1985, C XXXVII, s. 184; ez-Zehbî, Şemsuddîn Muhammed Ahmed b. Osman, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Beyrût: 1986, C II, s. 211; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C IV, s. 248; İbn-i Hâcer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Mısır: 1907, C VIII, s. 92.

⁴¹⁸ İbn-i Sâd, *Kitâbu't-Tabâkati'l-Kebir*, C VII, s. 71; Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Thk. Muhammed Hamîdullah, Mısır: 1959, C I, s. 433; İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğâbe fi Marifeti's-Sahâbe*, Thk. Ali Muhammed Muavvid, Beyrût: 1996, C VII, s. 126; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C IV, s. 248; İbn-i Hâcer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, C VIII, s. 92.

Zeyneb b. Cahş'ın annesi Hz. Peygamberin halalarından Ümeyye b. Abdulmuttalib b. Hişam b. Abdi Menaf b. Kusay⁴¹⁹ olup ilk hicret edenlerdendir. Babası Esed kabilesinden Çahş b. Riyâb,⁴²⁰ erkek kardeşi ise Abdullah b. Cahş'tır.⁴²¹

Zeyneb binti Cahş'ın Müslümanlığı ne zaman kabul ettiği ile ilgili kaynaklarda açık bir bilgi bulunmamaktadır. Buna karşılık Hz. Peygamber'in İslâm'ı açıkça tebliğe başlamasıyla imanı kalbinde hissettiği ilk Müslümanlardan olduğu bilgisini ilk dönem kaynaklarda bulamasak da Perihan Demir Yüksek Lisans tezinde böyle bir bilgiden bahsetmektedir.⁴²² Kureyşli müşrikler, Hz. Peygamber'in İslâm'ı anlatmaya başlamasıyla beraber Müslümanlara uyguladıkları zulüm ve şiddeti arttırmışlardır. Hz. Peygamber de Müslümanların Medine'ye hicretine izin vermiştir. İşte bu izinle aralarında Zeyneb binti Cahş ve ailesinin de bulunduğu Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret etmişlerdir. Zeyneb binti Cahş bu hicretiyle ilk muhacirler arasında yer almıştır.⁴²³

en-Nesefî'nin bu âyetle ilgili tefsiri şöyledir: Allah'ın en büyük ikramı İslâm'la şereflendirdiği ve senin de kendisini hürriyetine kavuşturduğun ve evlendirerek iyilik ettiğin kişiye “hanımını –yani Zeyneb b. Cahş'ı- yanında tut” diyordun. Allah'ın nimeti ve Rasûlünün ikramından faydalanan bu kişi Zeyd b. Harise'dir.⁴²⁴

Rasûlullah (a.s.) Zeyneb b. Cahş'ı (azatlı kölesi ve evlatlığı) Zeyd b. Harise'yle evlendirdi. Şerefine düşkün olan (Zeyneb) kendine soy olarak uygun görmediği Zeyd'le (r.a.) evlenmeyi istememiş ancak Rasûlullah (a.s.)'ın ısrarıyla kabul etmişti. Fakat Zeyd'e bir türlü kanı kaynamadı, yakınlaşamadı.

Hz. Zeyd ve Zeyneb b. Cahş'ın evlilik olayı şöyle anlatılmaktadır. Hz. Zeyneb Allah Resûlü'nün (a.s.) halasının kızıdır. İri yapılı biri olan Hz. Zeyneb, Hz. Ömer'in (r.a.) hilafeti zamanında hicrî yirminci senede dünyasını değiştirmiştir. Resûlullah'ın irtihalinden

⁴¹⁹ İbn-i Sâd, *Kitâbu't-Tabâkati'l-Kebir*, C VII, s. 71; ez-Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, C II, s. 211; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C IV, s. 248.

⁴²⁰ İbn-i Sâd, *Kitâbu't-Tabâkati'l-Kebir*, C VII, s. 71; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşraf*, C I, s. 433; el-Yâkûbî, *Tarihu'l-Yâkûbî*, C II, s. 68; ez-Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, C II, s. 211; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C IV, s. 248.

⁴²¹ İbn-i İshâk, Muhammed, *Siyer*, Thk. Muhammed Hamidullah, Çev. Sezai Özel, İstanbul: Akabe Yayınları, 1991, s. 320; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, C VII, s. 126;

⁴²² Perihan Demir, “Zeyneb binti Cahş'ın Hayatı ve Rivâyetleri Üzerine Bir İnceleme”, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2003, s. 7.

⁴²³ İbn-i Sâd, *Kitâbu't-Tabâkati'l-Kebir*, C VIII, s. 71; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûki ve'l-Ümem*, Beyrût:1992, C III, s. 225; ez-Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, C II, s. 211.

⁴²⁴ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 294.

sonra ilk vefat eden hanımı budur. Medine’de Cennetu’l-Bâki’de medfundur. Hz. Aişe kendisinden övgüyle söz etmektedir. Hz. Zeyneb’in ilk evliliği Hz. Zeyd ile olmuştur.⁴²⁵

Hz. Zeyneb’in isteyenleri çoktu, o ise bu konuda görüşünü almak için kardeşi Himne’yi Allah Resûlü’ne (a.s.) göndermiştir. Resûlüllah’ın (a.s.) kendisini azatlısı Zeyd b. Hârise ile evlendirmek istediğini öğrenince Hz. Zeyneb de kardeşi Himne’de bunu kendilerine uygun görmemişlerdir.⁴²⁶ Allah Resûlü (a.s) Zeyneb’e dünürcü gelince Zeyneb, Resûlüllah’ın kendisi için istediğini zannetmiş ancak Zeyd b. Hârise için istediğini öğrenince kabul etmemiştir. Allah Resûlü (a.s.) dünürcü olarak birkaç kez teklif yapmıştır. Bu olay üzerine “Allah ve Peygamber’i bir şeye hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz. Allah’a ve Peygamber’e karşı gelen şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur,”⁴²⁷ âyet-i inzal olmuştur. Bunun üzerine Hz. Zeyneb: ‘Beni Zeyd’e uygun gördün mü?’ demiş. O da, ‘Evet’ deyince ‘O zaman ben de Allah ve Resûlü’ne karşı gelemem, ben de onunla evlenmeyi kabul ettim,’ demiştir.⁴²⁸

Zeyneb’in, Hz. Zeyd ile evlenmeyi kabule yanaşmamasının temel sebeplerinden biri nesep olarak ondan daha üstün olduğu düşüncesinde olmasıdır. Bu anlayış Kur’ân’ın indirilişinin bitmediği zamanın kültürel yaşamı içerisinde eleştirilecek bir konu değildir. Ancak Hz. Zeyneb son celsede rızâ-ı ilahiyi nesebe tercih etmiş ve Hz. Zeyd ile evlenmeyi kabul etmiştir.⁴²⁹

Zeyneb b. Cahş, Zeyd’e karşı (şeref ve asaletiyle iftihar edip) büyöklenince Allah Teâlâ da Zeyd’in kalbine Zeyneb’le sabahlamayı çirkin gösterdi ve ona karşı olan isteğini bitirdi.

Zeyd: Rasûlüllah’a -hanımımından ayrılmak istiyorum- dedi. Rasûlüllah (a.s.): Ne oldu. Seni şüpheye düşüren bir durum mu var? Dedi. Zeyd: Hayır vallahi onda iyilikten başka bir şeyle karşılaşmadım. Ancak o, bana karşı nesebiyle kibirleniyor bu durum beni incitiyor, dedi. Rasûlüllah (a.s.) da ona: hanımını boşama yanında tut dedi.

“..Allah’tan kork (onu boşama)..” bu tenzihi bir nehiydir, tahrimi değildir. Açıklama (onu boşama) şeklindedir. Çünkü ilk cümle onu boşamasıyla ilgilidir. Ya da “Allah’tan kork (onu büyöklenme ve erkeğine eziyet etmekle suçlama)” anlamındadır.⁴³⁰

⁴²⁵ en-Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl*, C II, s. 87; Daha geniş bilgi için bknz. el-İsfehânî, Ebû Nu’aym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihrân, *Mârifetu’s-Sahâbe*, thk. Âdil b. Yusuf el- ‘Azzâzî, Riyad: Dâru’l-Vatan, 1998, C VI, s. 3222; İbn-i Abdilberr, *el-İstî’âb fi Marifeti’l-Ashâb*, C IV, s. 1849.

⁴²⁶ el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 136; ed-Dârekutnî, *Sünenü Dârakutnî*, “Talak”, XIV, 46.

⁴²⁷ el-Ahzâb, 33/36.

⁴²⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, C XX, s. 271; İbn-i Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân’i’l-Azîm*, C VI, s. 417.

⁴²⁹ Ahmet Gündüz, “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb’in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, s. 175.

⁴³⁰ en-Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl*, C II, s. 294.

Hız. Zeyd'in, eşı Zeyneb'den boşanması ve Allah Resûlü (a.s.)'nün Hız. Zeyneb ile evliliğı, Hız. Peygamber için zor bir sınavdan geçmek anlamındadır. Bunun başlangıcı Hız. Zeyd ile Hız. Zeyneb'in evliliklerinde yaşadıkları geçimsizliğe kadar gitmektedir. Bu konuyla ilişkili olarak bu âyet indirilmiştir.⁴³¹

Âyet-in iniş sebebiyle ilişkili olarak Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlere bakıldığında şunları görmekteyiz. el-Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten yaptığı rivâyette "Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun," âyet-inin Zeyneb b. Cahş hakkında nâzil olduğunu ancak açıklayıcı bir ayrıntıya yer verilmemektedir.⁴³² et-Tirmizî, Enes'ten yaptığı rivâyette bu konuyu biraz daha açıklayıcı olarak işlemiştir. Şöyle ki: "Bu âyet Zeyneb bt. Cahş hakkında indirilmiştir. Zeyd eşı Zeyneb'ten şikâyetçi olarak Allah Resûlü'nün yanına gelip görüşmüş, O ise "Eşini boşama ve Allah'tan sakın!" demiştir."⁴³³ Hız. Zeyneb ve Hız. Zeyd'in evliliğı yaklaşık bir yıl kadar devam etmiştir.⁴³⁴ Geçimsizliğin devamı sonucunda ayrılmışlardır.

"..Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun.." yani Zeyd (r.a.) onu boşarsa, onunla (kendin) evleneceğini saklıyordun.

"Vavlar" hal vâv'ıdır. Yani: "insanların arkandan konuşmasından çekindiğini saklayarak, bu konuda en layık olanın sadece Allah'tan sakınman iken insanlardan çekinerek ve nefsinde ondan ayrılmamasını isteyerek Zeyd'e "eşini boşama" diyordun.⁴³⁵

Allah Rasûlü'nün gizlediğı ve gizlemediğı şey, Hız. Zeyd evliliğindeki sıkıntıyı Hız. Peygamber'e söylemiştir. O ise Zeyd den hanımını boşamamasını istemesinin sebebi Zeyd'in hanımını boşaması halinde kendisinin Zeyneb ile evleneceğı bilgisidir.⁴³⁶

Enes b. Mâlik⁴³⁷ ve Hız. Aişe⁴³⁸ diyorlar ki; eğer Allah Resûlü (s.a.s) vahiyden bir şey saklamış olsaydı "Eşini bırakma, Allah'tan sakın, eşini bırakma!"⁴³⁹ âyet-ini saklardı.

⁴³¹ el-Ahzâb, 33/37.

⁴³² el-Buhârî, "Tefsîr", "Ahzâb", 278; "Tevhîd", 22.

⁴³³ et-Tirmizî, "Tefsîr", "Ahzâb", 34; en-Nesâî, "Tefsîr", "Ahzâb", 282.

⁴³⁴ İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-Azîm*, C VI, s. 419; Hız. Zeyneb'in evliliğı ile ilgili daha geniş bilgi için bknz. ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfusi'n-Nefs*, Beyrût: Dâr-u Sâdır, ts, C I, s. 501; el-Halebî, Ali b. İbrahim b. Ahmed, *es-Sîretu'l-Halebiyye*, Beyrût: Dâr-u'l-Kütübi'l-İlmiyye, H.1427, C III, s. 448; et-Tahtâvî, Rifâ'a Râfi' b. Bedevî, *Nihâyetu'l-İcâz fî Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, Kâhire: Dâruz'z-Zahhâr, H.1419, s. 464; el-Hudârî, Muhammed b. 'Afîf el-Bâcûrî, *Nûru'l-Yakîn*, çev. M. Seri Doğru, İstanbul: Nida Yayınları, 2010, s. 228.

⁴³⁵ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 294.

⁴³⁶ el-Buhârî, "Tefsîr", "Ahzâb", 278.

⁴³⁷ el-Buhârî, "Tevhîd", 22.

⁴³⁸ Müslim, "İmân", 177; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 241.

⁴³⁹ el-Ahzâb, 33/37.

“Kazâe'l-Vetar”, ihtiyacaulaşmış olmak ve ondaki isteğine kavuşmaktır. Buradaki anlam (vatar), “Allah’ın, olmasını istediği emir kaçıışı olmayan bir şekilde kesin olur (demektir). Bu Rasûlullah’ın Zeyneb’le evlendirilmesi gibi şeyler için örnek olmuştur.⁴⁴⁰

Hz. Zeyneb, nikâhının gökte kıyılması ile her zaman övünmüştür.⁴⁴¹ Âyette geçen “Onu seninle evlendirdik,” sözü açıkça belirtmektedir ki Rasûlullâh’ın (a.s.) ve Hz. Zeyneb’in nikâhını Cenâb-ı Hak kıymıştır. Bu Rasûlullâh (a.s) için olduğu kadar Hz. Zeyd ve Hz. Zeyneb için de hakikatte büyük bir sınavdır.⁴⁴² Hepsisi de bu zor sınavı başarı ile geçmiştir. Bu olaylar sonucunda Hz. Zeyd sahabe içerisinde Kur’ân’da açıkça adı geçen tek kişi olmuştur. Kıyamete kadar da Kur’ân içerisinde adı okunacaktır.⁴⁴³

Bu evliliğin asıl gayesi İslâm’da evlat edinmenin olmadığını göstermektir. Zira Arap kültürel yaşamında kanıksanmış geleneklerden biri de evlatlık müessesesidir. Bu evlilik sebebiyle evlat edinme anlayışı yıkılmış, İslam toplumundan yasal olarak tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁴⁴⁴

İmam et-Tûsî’nin *et-Tibyân* adlı tefsirinde ve diğer Şî’a tefsirlerinde konu tamamen Sunnîlerde olduğu gibi işlenmektedir. Bundan dolayı tezimize ilmi anlamda fazladan bir şey katmayacağı için böyle kısaca belirtip geçmek istiyoruz.⁴⁴⁵

Ebû’s-Suûd ve Kadı Beydâvî, âyet-i aynı manada, herhangi bir değişikliğe başvurmadan tefsir etmektedirler. Ancak Zeyd’le Zeyneb’in boşanma sebebi olarak ehl-i Sünnetin kabul etmediği şekil olan -Peygamber (a.s.), Zeyneb’i gördü de kalbine bir şey geldi ve “kalbleri döndüren Allahım seni tesbih ederim” dedi- Zeyneb de bunu Zeyd’e anlatınca aralarında soğukluk oldu ve bu sebepten dolayı boşandılar, demektir.⁴⁴⁶ Oryantlistler de bu görüşü savunmaktadırlar.⁴⁴⁷

2.2.2.9. Hicret Eden Kadınların Nikâh Durumu

⁴⁴⁰ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 89.

⁴⁴¹ el-Buhârî, “Tevhîd”, 22.

⁴⁴² el-Kurtûbî, *el-Câmi’u li Ahkâmi'l-Kur’ân*, C XIV, s. 192.

⁴⁴³ es-Sallâbî, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, s. 633.

⁴⁴⁴ Ahmet Gündüz, “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb’in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, s. 186; Ayrıca bkz. Ayten Koç, Hz. Zeyneb binti Cahş’ın Hayatı, s. 108; Aysel İç, *Ahzab Sûresi’ndeki Ailevi-Sosyal İçerikli Âyetlerin Tahlili*, s. 81.

⁴⁴⁵ el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, C II, s.169; et-Tabresî, *Mecmau'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur’ân*, C VIII, s. 162; et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur’ân*, C VIII, s. 343.

⁴⁴⁶ Ebû’s-Suûd, *İrşâd-ı Aklî Selim ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Ter. Ali Akın, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007, C X, s. 4813; el-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te’vîl*, İstanbul: Dersaadet Kitabevi, H. 1314, C IV, s. 285.

⁴⁴⁷ Rivâyet-in daha geniş ve değişik rivâyetleri için bkz. İbn-i İshâk, *Siyer*, s. 321; İbn-i Sâd, *el-Bidâye*, C VIII, s. 71; et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kâhire: 1988, C II, s. 562; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C II, s. 166; Ayrıca bkz. Mustafa Necati Barış, “Zeyneb binti Cahş ve Hz. Peygamberle Evliliği”, s. 177.

“Ey iman edenler! Mümin hanımlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, sınavdan geçiriniz. Allah onların imanlarını daha iyi bilmektedir. Eğer siz de onların inanmış hanımlar olduklarına kanaat ederseniz, onları kâfirlere geri vermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Kâfirler de bu hanımlara helâl değildir. Onların (kocalarının) verdikleri (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir yasak yoktur. Kâfir hanımları nikâhınızda tutmayın, verdiklerinizi onlardan isteyin. Onlar da verdiklerini geri istesinler. Allah’ın hükmü böyledir. Aranızda O hükmeder. Allah hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.”⁴⁴⁸

“Mü’min hanımlar hicret edip sana geldikleri zaman” âyet-in yorumunu en-Nesefî şöyle yapıyor: Kelimeyi şehadet getirdikleri için ya da imtihan edilmek sûretiyle imanlarını açıklamak durumunda oldukları için “mü’min hanımlar” diye isimlendirilmişlerdir.

“Hicret edenler” hal üzere mensubtur.⁴⁴⁹

“..Onları sıvandan geçirin..” İmanlarının doğruluğuna inanırsanız ve imanı belirten durumlara bakmak sûretiyle onları deneyin, sınavın.

İbn-i Abbas bu imtihan hakkında şöyle demiştir: “Onların imtihanı, kelimeyi-i şehâdeti” söylemek şeklindeydi.

“..Eğer onların inanan hanımlar olduklarını öğrenirseniz..” Gücünüzün yettiği bir ilimle, o da işaretlerin ortaya çıkmasıyla meydana gelen zann-ı galiptir. Zannın ilim olarak adlandırılması, zannı galibin ve kıyasın neticesinin, ilim yerine geçtiğini ve sahibini de: “bilmediğin bir şeyin peşine düşme” âyet-i kapsamına dâhil olmadığını bildirmektedir.

“..Onları (hanımları) kâfirlere geri vermeyin..” Onları (Mekke’den Medine’ye hicret eden kadınları) müşrik kocalarına geri vermeyin, anlamındadır.

“..Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal değildir..” Yani; mü’min hanım ile müşrik erkek arasında, hanımın Müslüman olarak çıkışıyla ayrılık meydana geldiği için evlilik helalliği yoktur.

“..Onlara verdiklerini (mehirlerini) geri verin..” Hicret eden hanımların, Müşrik kocalarına, bu hanımlara verdikleri mehirleri geri ödeyin.

Bu âyet Hudeybiye anlaşması sonrası indirilmiştir. Anlaşma gereği Mekkelilerin Müslüman olanlarını Mekkelilere iade edileceği üzerine imzalanmıştı. Bunun üzerine (hanımların hicret etmesi) bu anlaşmanın hanımları değil de erkekleri kapsadığını

⁴⁴⁸ el-Mümtehine, 60/10.

⁴⁴⁹ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C VI, s. 248.

açıklamak için bu âyet-i indirmiştir. Çünkü Müslüman hanımın kâfir erkeğe nikâhı serbest değildir.

“..Onlarla evlenmenizde size bir yasaklama yoktur..” Daha sonra hicret eden bu hanımlarla evlenmelerinde Müslüman erkeklere bir yasak olmadığı bildirilmiştir.

“..Ücretlerini (mehirlerini) kendilerine ödediğinizde..” Ücretlerini yani; mehirlerini ödeyin. Çünkü mehir, evliliğin karşılığıdır. Ebû Hanife; hicret eden kadınların iddet beklemeyeceğine bu âyetten hüküm çıkarmıştır.⁴⁵⁰

Basra imamlarına göre “Velâ Tümsikû” kelimesini “mim”in fetahasıyla “Velâ Tümessekû” okumuşlardır.

“İsmet”, anlaşma ve nikâh vasıtalarından herhangi biri gibi kendisine tutunulup korunulan şey demektir.

Âyetteki “kâfir, kelimesi, kâfiratun”un çoğuludur. “İsami’l-kâfir”in manasında; dâru’l-harpte kalan ya da din değiştirerek dâru’l-harbe giden hanım demektir. Yani; sizinle onlar arasında hiçbir koruma sebebi ya da evlilik ilişkisi bulunmasın, anlamındadır.

İbn-i Abbâs şöyle demiştir: “Kimin Mekke’de kâfir bir hanımı varsa onu hanımdan kabul etmesin (demektir). Çünkü ülkelerin (İslam-Kâfir) farklı olması onların evlilik ilikisini koparmaktadır.

“..Onlar da verdiklerini istesinler.” Mekke’den Medine’ye hicret eden hanımların mehirlerini, onlarla evlenen bizim (Müslüman) adamlar versinler.

“..Allah’ın hükmü budur..” Yani; Allah’ın hükmü bu âyette zikredilenlerin hepsidir.

“..Aranızda O hükmeder..” Bu başlangıç cümlesidir. Ya da “Hükmüllâh” sözünden –zaminin hazfi üzere- haldir. Yani; Allah aranızda onunla hükmederek, hükmeder. Ya da hükmü mübalağa şeklinde Hâkim (hükmeden) kılmıştır. Bu (tarafların birbirinden mehir isteme) hükmü yasaklanmıştır. Dolayısıyla ne bizden (Müslüman), ne de onlardan (kâfir) mehir isteme hükmü kaldırılmıştır.⁴⁵¹

et-Tûsî’nin âyetle ilgili yazdıklarına gelince: Kıraat faklarından bahseder, Neseî ile aynı okuyuşları belirtir. Âyet-in nüzül sebebinden bahsederken Urve b. Zübeyr’den rivâyet-i ele alır ve Hudeybiye anlaşması ile alakalı indirildiğini Mekke’den Müslüman olup Medine’ye gelenlerin velilerine iadesi ile ilgili bir madde olduğunu anlatır. Ancak ne zaman ki bir kadın hicret etti –hicret eden kadının Ebû Muhîr’in kızı Ümmü Gülsûm olduğunu belirtir- kardeşleri onu istemeye gelmeleri üzerine nazil olduğu, bu da Hudeybiye

⁴⁵⁰ en-Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C IV, s. 249.

⁴⁵¹ en-Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C IV, s. 249.

anlaşmasının kadınları kapsamadığını ortaya çıkarmaktadır. Anlaşma kuralları sadece erkekler için geçerli olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵²

“Ey Allah’a ve Rasûlüne iman eden mü’minler. Size bir kadın hicret ederse (Küfür diyarından İslam diyarına) onu imtihan edin.”

et-Tûsî bu imtihanla ilgili dört görüş naklediyor. Birinci görüş: İbn-i Abbâs’tandır. O da şöyledir: Allah’a yemin olsun ki kocama buğz (kötülük) için hicret etmedim –veya daha iyi bir toprağa (beldeye) gelmek için olmadığına- ancak din için Allah ve Rasûlü için yemin ederlerdi.

İkinci görüş: İbn-i Abbâs’tan bir başka rivâyet, onların yeminleri kelime-i şehadetti, der.

Üçüncü görüş de Hz. Âişe’den rivâyetle: onların yeminleri bundan sonra gelen 12. âyetteki gibidir. Hz. Âişe kadınlar biatlerini Hz. Peygamberin söylediklerini söyleyerek yaparlardı, elleriyle herhangi bir temasları olmazdı, demektedir.

Dördüncü ve son görüş ise İbn-i Abbâs ve Katâde’dendir. Onların imtihanları, ancak din için şehirlerinden çıktıklarına, İslama rağbetlerinden dolayı ve Allah ve Rasûlünün sevgisinden dolayı hicret ettiklerine yemin ederlerdi.

Mü’min kadınlar kâfir erkeklerle, kâfir erkekler de mü’min kadınlara helal değildir. İbn-i Zeyd (r.a.): Allah Rasûlü bu durumda olanları boşamıştır, demektedir.

“Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın” Kâfir, tüm küfür ehlini kapsar. Bu âyette Zimmî, Yahûdî, Hıristiyan, Putperest her halükarda bu kâfirleri nikâhlamak helal değildir. Âyet-in nüzülünü kimse Putperestlere has kılamaz.

Hasan-ı Basrî: Müslüman erkeğin kâfir hanımı ve Müslüman hanımın kâfir kocası olmayacağını bu âyet kaldırdı, demektedir. Müfessirler de bu âyetin hükmü kaldırılmıştır, demektedirler.

et-Tûsî, bu âyet benim görüşümde nesh edilmemiştir. Burada Müslümanın, Hıristiyan ve Yahûdiyle evlenemeyeceğine delil vardır. Çünkü ikisi de kâfirdir. Âyet kâfirlerin nikâhta tutulmayacağı konusu da umumidir. Biz bunu özelleştirmiyoruz. Bu ancak delille olur, demektedir. Konu Bakara 221 ve Mâide 5’te detaylı işlenmiştir.⁴⁵³

et-Taberî tefsirinde ise konu şöyle ele alınmaktadır. Âyette⁴⁵⁴ kâfirlerin hüküm sürdüğü bir ülkede müslüman olup da müminlerin hâkim olduğu beldeye gelen ve mümin olduklarını söyleyen hanımların, gerçekten mümin olup olmadıkların anlamak için onların

⁴⁵² et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C IX, s. 583.

⁴⁵³ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C IX, s. 584.

⁴⁵⁴ el-Mümtahine, 60/11.

sınavdan geçirilmeleri istenmektedir.

Abdullah b. Abbas'tan, Resûlullahın, mü'min olduklarını söyleyen, hicret eden hanımları nasıl sınava tabi tuttuğu sorulmuş o da şöyle demiştir: Resûlullah (a.s.) hanımlardan, "Allah'a yemin olsun ki ben, kocama kızarak oradan çıkmadım. Allah'a yemin olsun ki ben, bir yeri sevmediğim için başka bir yere gideyim diye oradan çıkmadım. Allah'a yemin olsun ki ben, dünya malını elde etmek için çıkmadım. Allaha yemin olsun ki ben oradan, ancak Allah'ı ve Resûlünü sevdiğim için çıktım," demelerini isteyerek onları bu şekilde sınavdan geçirirdi.⁴⁵⁵

Zührî'nin ve Ureve b. Zübeyr'in Hz. Aişe'den anlattıklarına göre ise Resûlullah, iman ettiklerini söyleyen ve kâfirlerden kaçıp müminlere sığınan hanımları bu sûrenin 12. âyet-inde zikredilen ve "Kadınların biat şekli" bildiren âyetle imtihan edermiş.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Mümin olduklarını söyleyen hanımlar, bu âyette belirtilen emirleri kabullenince Resûlullah da onların Allah ve Rasûlünün sevgisi için hicret ettiklerini kabul ederdi ve onlara, haydi gidin, sizin biatinizi kabul ettim," derdi.

Âyet-i Kerîmenin devamında, "Onların mümin olduklarını öğrendiğiniz zaman da onları kâfirlere iade etmeyin," buyruluyor. Âyet-in bu kısmını şu hadise açıklamıştır. Peygamber efendimiz, Hudeybiye anlaşmasıyla ilgili indiğini belirtmektedir...

Âyet-i Kerîme de, müslüman erkeklerin müslüman hanımlara, müslüman hanımlarında da ancak müslüman erkeklere helal oldukları açıklamaktadır. Bu âyet inmeden önce müslüman hanımların, kâfir erkeklerle evlenmeleri yasaklanmamıştı. Bu nedenle Peygamber Efendimizin kızı Zeyneb, Müslüman olmasına rağmen kocası Ebû'l-Ass b. Rebi ile beraber yaşıyordu. Ebû'l-As Bedir'de esir düşünce hanımı Zeyneb, annesi Hatice validemizden miras kalan gerdanlığı, kocasını kurtarmak için fidye olarak göndermiştir. Resulullah gerdanlığı görünce kızının haline acımış ve müslümanlara, "Bunun esirini serbest bırakabiliyorsanız bırakın," demiştir. Müslümanlar onu bırakmışlar. Bunun üzerine Resûlullah Ebu'l-As'a Mekke'ye gider gitmez, kızını kendisine göndermesi şartıyla kendisini serbest bırakacağını söylemiş, Ebû'l-As'da bunu kabul etmiş ve verdiği sözü yerine getirerek, Resûlullah'ın kızı Zeyneb'i Zeyd b. Harise ile birlikte hicretin ikinci yılında Medine'ye göndermişti. Zeyneb, kocası Ebû'l-As'ın müslüman olup, hicretin sekizinci yılında Medine'ye gelmesine kadar beklemiş, Resûlullah da onu tekrar Ebû'l-Ass'a vemiştir.⁴⁵⁶ Taberî âyet-in diğer kısmında farklı bir bilgi vermektedir.⁴⁵⁷ İmam

⁴⁵⁵ et-Taberî, *et-Tefsîru't-Taberî*, C VIII, s. 259.

⁴⁵⁶ Ebû Dâvûd, "Talak", 24; et-Tirmizî, "Nikâh", 43.

⁴⁵⁷ et-Taberî, *et-Tefsîru't-Taberî*, C VIII, s. 260.

Neseî de *Medârikü 't-Tenzîl*'in de bu âyet-i aynı ifadelerle tefsir etmiştir.⁴⁵⁸

Eysâru 't Tefâsîr adlı eserinde Ebû Bekir Câbir el-Cezâirî âyetin tefsirinde herhangi farklı bir konu veya manaya değinmemektedirler. Şia tefsirleri de (et-Tûsî'nin Ehl-i kitab'ı kâfir sayması) hariç değişik bir yorumda bulunmamışlardır. Kâşânî ve Kummî de aynı görüştedir.⁴⁵⁹

2.2.3. Talak Sonrası Nikâh

“Eğer (koca ikinci boşamadan sonra eşini üçüncü talâk ile) boşarsa, o eş bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar (ilk boşanmış olduğu) kocasına dönmesi helâl olmaz. Eğer bu ikinci kocası da (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) hanımını boşar ve bu hanım ile boşandığı ilk kocası, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa yeniden evlenmelerinde taraflar için bir yasak yoktur. İşte bunlar kendini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.”⁴⁶⁰

Konumuza geçmeden önce bize genel bir bilgi vermesi açısından Kur'ân-ı Kerîm'in nikâh ve boşama konusuna bakışı hakkında kısaca bir girişten sonra tefsirlerimize ve konu hakkında yapılan diğer değerlendirmelere geçeceğiz.

Ülkemizde İsviçre medeni yasalarının, teferruata dair bazı değişiklikler yapıldıktan sonra, 1926 yılında Türk Medeni Kanunu olarak kabul edilmesiyle Türkiye'de yasal olarak hükmünü yitiren şer'i evlenme ve boşanma, bu yeni yasanın etkisi ve nüfuzunun şehirlere göre daha yavaş gelişme gösterdiği köy ve kasabalarımızda uygulamasını sürdürme gelmiştir. Ancak tatbikatta başarı nispeti ne olursa olsun Müslüman halkımızın, temelde şeriat yasalarından kaynaklanan yöntemlerle, aile hayatlarına (meri hukuk önünde geçerli olmamasına rağmen) sonlandırdıkları da bir hakikattir.

İslam yasalarına, özellikle onun ilk ve temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in özüne uygunluğu oldukça şüpheli olan bu boşama şekilleri, bizi evlilik ve onun bir tür sonlandırılması boşanma konusunda önce Kur'ân'ın takındığı tutumun ortaya konulmasına itmiştir.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ en-Neseî, *Medârikü 't-Tenzîl*, C IV, s. 249.

⁴⁵⁹ el-Kummî, *Tefsîru 'l-Kummî*, C II, s. 343; el-Kâşânî, *el-Muîn*, C III, s. 1498; el-Cezâirî, Ebû Bekir Câbir, *Eysâru 't-Tefâsîr*, Ter. Salih Uçan, İstanbul: Mirac Yayınları, 2010, C IX, s. 41.

⁴⁶⁰ el-Bakara, 2/230.

⁴⁶¹ Selehattin Eroğlu, “Talak Hakkında Kur'ân-ı Kerim'in Genel Tutumu”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986, C XXXVIII, s. 159.

Kur'ân-ı Kerîm evliliği “sağlam teminat”⁴⁶² şeklinde temellendirmiştir. Âyette geçen misak kelimesinin “nikâh” manasına geldiği belirtilmiştir. Katâde ise söz konusu kelimenin kocanın hanımını iyilikle tutacağı veya (gerektiğinde) iyilik yaparak boşayabileceğine dair evlilik akdi sırasında verdiği söz manasında kullanıldığını söylemektedir.⁴⁶³

Kur'ân-ı Kerîm aileyi parçalanmadan korumak için kocalara hanımları ile iyi geçinmelerini emretmektedir. “Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir,”⁴⁶⁴ âyetteki bu son cümlede Allah erkekleri sorumsuzca ve düşünmeden boşamaya yönelten hoşnutsuzluk ve nefret halinde sabretmelerini ve O'nun, erkeklerin fark edemeyecekleri güzel şeyler yaratmış olabileceğini de unutmamaları gerektiği belirtilmektedir.

Evlilik hayatı istemesek de bazen öyle hale gelirken boşanma, bu dayanılmaz duruma son vermenin tek yolu olabilir. Ancak, Kur'ân boşamayı (talak) bu sorunun halli için tek çare olarak göstermemektedir. Allah Teâlâ bu konuda “aşırılık etmelerinden şüphelendiğiniz hanımlarınıza nasihat edin, yataklarında onları tek bırakın, nihâyet dövün. Size itaat ediyorsa aleyhlerinde hata aramayın. Doğrusu Allah Yücedir, Büyüktür.”⁴⁶⁵ Âyette kocanın hanımını boşamaya karar vermeden önce bu üç aşamalı tedbirler zincirini dikkate almasının gerekli olduğunu bildirmektedir. “Size itaat ediyorsa aleyhlerinde bir yol aramayın” şeklindeki ifadeye göre koca, boşanmayı gerekli kılacak gerçek manada sebepler olmaksızın boşamaya başvurmamalıdır.

Kur'ân, hoşnutsuzluk ve nefret halinde eşler arasındaki konuların çözülmesinin daha güzel olduğunu bildirerek, “Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden ve aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında bir yasak yoktur. Anlaşmak daha güzeldir. Nefisler kıskançlığa meyyaldir. Eğer iyi davranır haksızlıktan sakınırsanız, biliniz ki Allah işlediklerinizden haberdardır.”⁴⁶⁶

Problemleri çözüm yolunda yukarıda zikredilen girişimlere rağmen, karı-koca arasında ilişkiler kötüye gittiği takdirde Kur'ân-ı Kerîm, evliliğin devamına yardımcı olacak başka bir seçenek daha sunmaktadır. “Eşlerin aralarının bozulmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem belirleyin. Bunlar onların arasını düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur. Doğrusu Allah her

⁴⁶² en-Nisâ, 4/21.

⁴⁶³ et-Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, C IV, s. 315.

⁴⁶⁴ en-Nisâ, 4/19.

⁴⁶⁵ en-Nisâ, 4/34.

⁴⁶⁶ en-Nisâ, 4/128.

şeyi bilen ve haberdar olandır.”⁴⁶⁷ Hakemlerin ilk görevi, eşler anlaşmaya giden yolu bulmaktır. Nitekim âyette ayrılmaktan değil barış üzerinde ısrarla durulmaktadır. Bu değerlendirmelerden anlaşılmaktadır ki boşama evlilik sorunlarında sıradan bir uygulama değildir.⁴⁶⁸

Bu girişten sonra âyetin anlaşılması için tezimizin asıl konusu olan müfessirlerimizin değerlendirmelerine geçmekteyiz.

Sunnî müfessir Ebu'l-Berekât en-Neseffî'nin âyetle ilgili tefsiri şöyledir: “Eğer koca (ikinci boşamadan sonra hanımını üçüncü boşama ile) boşarsa,” ilk iki talâkı verdikten sonra üçüncüsünü de verirse, eğer sen, “Biz Hanefilere göre, hul'ü talâk (boşama)dır, nitekim Şafii'nin de bir görüşüne göre de bu bir boşamadır. Sanki bu anlatılan ise dördüncü bir boşama oluyor gibi,” diye bir soru akla gelecek olursa, bunun cevabı şöyle olur: “Evet hül'u bir boşamadır; fakat bu, bir bedel karşılığında olan bir boşama olup, dolayısıyla bu da üçüncü boşama olmaktadır. İşte bu ise, onu açıklar durumdadır. Yani bu şu anlama gelmektedir: “Eğer koca hanımını, bir bedel karşılığında üçüncü kez boşarsa...” Bu boşanmış hanımın eski, yani boşanmış olduğu kocasına yeniden helâl olması için hüküm ise şöyledir: “O kadın -üçüncü boşamadan sonra- bir başka erkekle, evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar (ilk boşanmış olduğu) kocasıyla evlenemez.” Nasıl ki evlilik erkeğe isnat ediliyorsa bu âyette görüldüğü gibi nikâh fiili kadına da aynen isnat olunmuştur. Tıpkı tezevvüc (evlenme) gibi. Bu âyetten delil olarak şu hükmü de elde edebiliyoruz: Evlenme akdi (sözleşmesi) sadece hanımın buna rıza göstermesiyle de evlilik geçerlidir. Ayrıca velinin iznine gerek kalmamaktadır.⁴⁶⁹

Bir de, Hz. Peygamber (a.s.)'in “balçağız” hadisini göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Bu hadise göre boşanan bir hanımın evlendiği ikinci kocasıyla mutlaka aynı yatağı paylaşmaları ve aralarında cins-i münasebetin de gerçekleşmiş olması şarttır. Nitekim bu bir fıkıh yöntemi hükmü olarak bilindiği gibi konuya ilişkin detay bilgiler fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Kısaca değinmek gerekirse koca, hanımını kesin olarak boşayınca artık bundan böyle pişmanlık duyması kurtuluş için bir çıkış yolu olmamaktadır. Artık hanımı kendisi için helâl olmaz. Kendisine tekrar nikâhının serbest olabilmesi için mutlaka cinsel ilişki gerekir. Yani yeniden bir başkasıyla evlenmesi ve bu evlilikte kadın ve yeni evlendiği kimsenin cinsel yaklaşması, karı koca olmaları şartı vardır. İşte koca

⁴⁶⁷ en-Nisâ, 4/35.

⁴⁶⁸ Selehattin Eroğlu, “Talâk Hakkında Kur'ân-ı Kerim'in Genel Tutumu”, s. 161; Ayrıca bkz. Rifat Uslu, “Düzceli el-Kevserî ve el-Îfâk alâ Ahkâmi't-Talak Adlı Eseri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ankara: 2015, C VIII, s. 1077.

⁴⁶⁹ en-Neseffî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 110.

bunu bilmelidir ki; böyle bir boşamaya kolay kolay teşebbüs edemesinler ve başvurmasınlar.

“Eğer bu ikinci kocası da (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) gerçek manada kadını vat’ından, -yani cinsel yakınlaşmadan sonra- boşar, kadın ile boşandığı ilk eşi ile Allah’ın koyduğu yasaları aşmayacaklarına inanırlarsa -birbirleriyle- yeniden evlenmelerinde taraflar için bir yasak yoktur.”

Âyette, “zannederlerse” kelimesi kullanıldı, bunu yerine, “bilirlerse” kelimesi kullanılmadı. Yani, “her ikisi evlilikle ilgili hakları yerine getireceklerini bilirlerse” diye âyette geçmedi. Çünkü yakınî anlamda kesin bilgiyi Allah'tan başkası bilemez. Bu, insanlar için bir gelecek yani bilinemez bir durumdur. Bu açıdan “bilme” fiili yerine, “zanne” fiiline yer verilmiştir. “İşte bunlar kendilerini bilen ve gereğini yerine getirmek isteyen kimseler için Allah’ın açıkladığı sınırlardır.”⁴⁷⁰

Ebû Câfer et-Tûsî, bu âyette açıklanan talak üçüncü boşamadır, demektedir. Mücâhid: Bu âyet önceki âyet-in (boşma ikidir) tefsiridir, derken, Taberî ise bu üçüncü boşamadır, görüşündedir.

Kadının birinci kocasına helal olması için ikinci kocada bulunması gereken vasıflar: baliğ olması, sahih ve devamlı bir nikâh yapması, kadın-erkek birbirlerinin balcığından tadarsa (cinsel ilişki kuracak) kadın birinci kocasına helal olur. Ayrıca bu nikâh iddet içinde olmayacak, fasid ve şüpheli bir nikâh olmayacaktır. Eğer böyle bir nikâh olursa önceki kocaya helal olmaz. Nikâh ilişkinin haram olduğu bir vakitte olursa –ihram, itikâf, hayız, nifas- caizdir. Çünkü nikâh sahihtir ve ilişki de meydana gelmiştir. Çoğunluk bu görüştedir.

İmam Mâlik ise hayız halinde yapılan ilişki, mihir verilmiş olsa bile birinci kocaya caiz olmaz. “Eğer ikinci koca boşarsa” Bu boşamadan sonra kadın birinci kocasına dönecek olursa eski nikâhı ile ilişkiye giremez, caiz değildir. Yeni bir nikâh kıyacak ve mehir verecektir. Bu görüşte ihtilaf yoktur, görüşündedir.⁴⁷¹

Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* adlı tefsirinde kocasından ayrılan hanımın başka bir evlilikten sonra ilk kocası ile evlenmesi konusunda şöyle demektedir: Genel görüşe göre, üç talâkla boşanmış hanım ancak şu beş şart yerine geldiği zaman ilk kocasına dönmesi helâl olur. Boşayan kocadan dolayı iddet müddeti beklemiş olması, ikinci koca

⁴⁷⁰ en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 120; Ayrıca bkz. Yılmaz Fidan, *Gümüşhanevi'de Aile Hukûku: Nikâh-Talâk ve Âdâbı*, Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Bildiriler Kitabı, 2013, s. 671.

⁴⁷¹ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, C II, s. 248; Ahmet Niyazov, “Caferî Fıkında Boşama Mahdûdiyeleri”, *İslam Hukûku Dergisi*, Ankara: 2010, Sayı: 15, s. 241.

ile evlenmiş olması, ikinci koca ile cins-i münasebette bulunmuş olması, ikinci kocanın da onu boşamış olması, bu ikinci kocadan dolayı iddet beklemiş olması gerekmektedir.

Bu husus, böyle sabit olunca Hak Teâlâ'nın, "başka bir koca ile nikâhlanmadıkça" âyet-i, buradaki "nikâh" tabirinin "evlenme" manasından başka olmasını gerektirir. Bu görüşte olan herkes, âyetteki nikâhın cinsel yakınlaşma anlamında olduğunu söylemiştir.

Bu konuda meşhur olan rivâyet şudur: Rivâyet edildiğine göre Temime binti Abdurrahmân el-Kurâzî, amcası oğlu Rifa'a b. Vehb el-Kurazî'nin nikâhı altında idi. Rifa'a bu hanımını üç talâkla boşadı. Bunun üzerine kadın da Abdurrahmân b. Zübeyr el-Kurazî ile evlendi. Daha sonra Hz. Peygamber (a.s.)'e gelip, "Ben Rifa'a'nın nikâhı altında idim, o beni üç talâkla boşadı. Sonra Abdurrahmân b. Zübeyr el-Kurazi ile evlendim. Onun uzvu elbisemin saçağı gibi. O benimle cinsi münasabette bulunmadan beni boşadı. Ben amcam oğlu Rifa'a'ya tekrar dönebilir miyim?" dedi. Hz. Peygamber (a.s.) de tebessüm ederek. "Yani sen Rifa'a'ya dönmek mi istiyorsun? Hayır, sen onun balçığından o da senin balçığından tadmadıkca olmaz," buyurmuştur.⁴⁷²

Peygamberimizin hadisindeki "balcık" kelimesinden maksad, cinsel ilişkidir. O (a.s.), cimâ'daki lezzeti bala benzetmiştir. İşte, bu âyet-i Rifa'a hadisesi ile ilgili olarak indi.⁴⁷³

Şafîî şöyle demiştir: "Koca, hanımını bir veya iki talâkla boşadığında, kadın da sonra bir başka kocaya varıp, o koca da onunla cinsi münasebette bulunur da, sonra da kadın yeni bir nikâhla birinci kocaya dönerse, o kocanın o kadın üzerinde tek bir talâk hakkı vardır. Bu da, ilk boşanmadan geriye kalan talâktır..." Ebû Hanife ise, "kadının üç talâktan sonra bir başka kocaya nikâhlanması halinde olduğu gibi, evvelki kocası o kadına tekrar üç talâkla mâlik olur" görüşünü benimsemiştir.⁴⁷⁴

Hak Teâlâ'nın, "Eğer eşler, Allah'ın sınırlarına uyabileceklerini zannederlerse.." buyruğu ile ilgili: Müfessirlerden pek çoğu, "Allah'ın sınırları" sözcüğünün manası, "eşlerin, Allah'ın kanunlarına uyacaklarına kesin olarak inanırlarsa.." şeklinde olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷⁵

Mukâtil bin Süleyman ve İbn-i Atiyye de âyet-i yukarıda Neseî'nin belirttiği hadis ve yorumlarla açıklamıştır. İbn-i Atiyye değişiklik olarak ikinci kocayla nasıl bir ilişki

⁴⁷² İbn-i Mâce, "Nikâh", 32.

⁴⁷³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C V, s. 218.

⁴⁷⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C V, s. 221.

⁴⁷⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C V, s. 231.

olursa ilk kocaya kadının helal olacağını tarif ediyor. Ki biz bunu zina edenlerin nikâhı konusunda açıkladık.⁴⁷⁶

et-Tabresî, bu âyet hakkında şöyle diyor: Allah Teâlâ “boşama iki keredir.” buyurarak boşamanın sayısını açıklamıştır. Yani dönülebilecek boşama iki keredir. Ancak bu konuda ihtilaf vardır. Bu görüşten birincisine göre; bu âyet sünnete uygun boşamanın açıklamasından ibarettir. Şöyle ki: kişi eşini boşayacağı zaman onunla temas edip ilişki kurmadan önce bir talakla boşamalıdır. Sonra iddetten çıkıncaya veya adet görüp temizleninceye kadar beklemeli, ikinci kez boşamalıdır. İbn-i Abbâs ve Mücâhid de bu görüştedir. İkinci görüş mensubları ise burada âyet-in ayrılmayı gerektiren boşama ile gerektirmeyen boşamanın sayısını bildirdiğini kabul etmektedirler. Âyet iki boşamadan sonra bain talakla ayrılmaktan başka bir şey olmayacağını ifade etmektedir.⁴⁷⁷

Görüldüğü gibi Sunnî ve Şii müfessirler aynı görüştedirler veya aynı şeyleri farklı ifade etmektedirler. Bu konuda görüş ayrılığı bulunmamaktadır.

Biz yukarıda üç talakla ilgili çeşitli müfessir ve mezheb imamlarından örnekler vererek açıklamalar yaptıysak da konunun sonunda hem konuyu özetlemek hem de bilgileri taze tutmak için üç boşamanın bir anda geçerli olup olmaması konusunda bir değerlendirme yaparak konuyu tamamlayacağız.

Bir kerede üç boşamanın meydana geleceğini söyleyenler, Kur’ân’dan âyetleri delil getirerek, bu âyetlerin bazılarının doğrudan bir lafızda üç boşamayı geçerli saydığını, bazı âyetlerin ise genel manasında üç boşamanın bir anda meydana gelmesinde bir sakınca bulunmadığına, delil oluşturduğunu belirtmişlerdir.⁴⁷⁸ Bu konudaki delilleri, şu âyetlerdir:

“Talak (boşama) iki defadır. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak veya güzellikle salmaktır.”⁴⁷⁹

Cumhura göre bu âyet-in açık manası, iki boşamanın veya üç boşamanın –ister bir defada, ister üç ayrı defada ayrı ayrı gerçekleşmiş olsun- meydana geldiğine hükmetmektedirler.⁴⁸⁰

Bu konuda delil sayılan bir başka âyet ise: “Erkek yine onu (üçüncü defa) boşarsa kadın onun dışında başka bir kocayla evlenmedikçe, ona helal olmaz.”⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Mukâti’l bin Süleymân, *Tefsîr-u Kebîr*, Ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İşaret Yayınları, 2006, C I, s.192; İbn-i Atiyye, *el-Muharraru ’l-Vecîz fi Tefsîri ’l-Kitâbi ’l-Azîz*, C I, s. 308.

⁴⁷⁷ et-Tabresî, *Mecmau ’l-Beyân fi Tefsîri ’l-Kur’ân*, C I, s. 329.

⁴⁷⁸ Selâhattin Yılmaz, *İslâm Âile Hukukunda Biranda Yapılan Üç Talak Meselesi (Yüksek Lisans Tezi)*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Konya, 2003, s. 20.

⁴⁷⁹ el-Bakara, 2/229.

⁴⁸⁰ Şevkânî, *Neylû ’l-Evtâr*, C VI, 232.

⁴⁸¹ el-Bakara, 2/230.

Üç boşamanın bir boşama olduğunu savunanlar şu âyetlerden delil çıkarmışlardır. “Talak/boşama iki defadır.”⁴⁸² Bu âyet bir kaç yönden bir defada söylenen üç boşamanın, meydana gelmeyeceğine işaret etmektedir.

“Talak/boşama ikidir” âyet-i boşamaların ayrı ayrı olacağını belirtmektedir. Bir defada verilen üç talak bir boşamadır. Hakikatte bir boşama gerçekleşmektedir. Söylenilen sayı ise (seni on kere boşadım gibi) boş sözdür. İbn-i Teymiyye ve Reşid Rıza da bu görüştedir.⁴⁸³

Bir kerde söylenen üç talak/boşamanın geçerli olacağını kabul edenlerin hadislerden ve sahabe görüşlerinden getirdikleri delillerin bir kaç şunlardır:⁴⁸⁴

Sehl b. Sâd'ın rivâyet-i şöyledir: Üveymir el-Aclânî, Âsım b. Adiy el-Ensârî'ye gelerek : “Ey Âsım! Hanımını (yabancı) bir erkekle yakalayan adam hakkında görüşün nedir? Adam o zaniyi öldürse, siz de (kısasan) onu öldürür müsünüz? Veya bu adam ne yapması gerekir? Ey Âsım! Bunu benim için Rasûlullah (a.s.)'a soruver dedi. Bunun üzerine Âsım bunu Rasûlullah (a.s.)'a sordu. Fakat Rasûlullah bu sorulardan hoşlanmayıp, ayıpladı. O derece ki Rasûlullah'tan işittiği sözler Âsım'a ağır geldi. Akabinde Âsım ailesine geri döndüğünde Üveymir yanına gelip: Ya Âsım! Rasûlullah (a.s.) sana ne söyledi? Dedi. Âsım: sen bana hayır getirmedi. Rasûlullah (a.s.) sorduğum sualden hoşlanmadı, dedi. Üveymir: Vallahi, bunu ona sormaktan vazgeçmeyeceğim, dedi. Üveymir halk arasında bulunan Rasûlullah'ın yanına geldi. Ey Allah'ın Rasûlü ne buyurursun? Bir adam, karısının yanında birini bulsa ve onu öldürse siz de kendisini öldürürmüsünüz? Veya bu adam ne yapmalı? Diye sordu.

Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.): “senin ve hanımın hakkında vahiy geldi, git hanımını getir,” buyurdu.

Sehl dedi ki: ben insanlarla birlikte Rasûlullah'ın yanında iken, onlar da lanetleştiler. Lanetleşmeyi bitirdikleri zaman, Üveymir: “Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam ona yalan isnad etmiş olurum,” dedi. Rasûlullah (a.s.) ona emir buyurmadan, hanımını üç boşamayla boşadı. Hadisin ravisi İbn-i Şihâb: “bu artık lian yapanların âdeti olmuştur” dedi.⁴⁸⁵

Üveymir'in Rasûlullah (a.s.)'ın bulunduğu mecliste, hanımını üç talakla boşayıp, Rasûlullah'ın bir şey dememesi, bir lafızda üç talakın geçerli olduğunu göstermektedir. Eğer

⁴⁸² el-Bakara, 2/229.

⁴⁸³ İbn-i Teymiyye; *Mecmûu Fetevâ*, C XXXIII, s. 80; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, C II, s. 382.

⁴⁸⁴ Daha geniş bilgi için, Selahattin Yılmaz, *İslâm Aile Hukukunda Biranda Yapılan Üç Talak Meselesi*, s. 70.

⁴⁸⁵ el-Buhârî, “Kitâbu't-Talak”, 4, 29; Müslim, “Kitâbu'l-Lian”, 1; Ebû Dâvûd, “Kitâbu't-Talak”, 26, 27; İmam Mâlik, *Muvattâ*, “Talak”, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 265; İbn-i Hibbân, *Sahihu İbn-i Hibbân*, Tert. İbn-i Balaban el-Farisî, Beyrût: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1987, VI, 242.

bu şekil boşama geçerli olmasaydı Rasûlullah (a.s.) sessiz durmaz Üveymir'i bu tür davranmaktan engellerdi. Peygamber'in yanlış bir harekete karşı sessiz durması görevi gereği mümkün değildir.⁴⁸⁶

İkinci bir delilde, Üveymir (r.a.)'ın "üç talak" diyerek boşamasıdır. Bu söz, bu şekildeki boşamanın uygulandığını ve çoklukla kullanıldığını göstermektedir. Bu hususu destekleyen bir rivâyette Ebû Dâvud'daki şu hadisdir: "Üveymir, Rasûlullah (a.s.)'ın önünde hanımı üç boşamayla boşadı. Rasûlullah (a.s.) da boşamayı geçerli saydı."⁴⁸⁷

Câfer b. Muhammed (r.a.)'ın görüşü: "Câfer b. Muhammed'e üç boşamayla boşayan adamın durumunu sordum. O da, "eşinden kesin olarak ayrılır. Eşi başka kocayla evlenmedikçe, kendisine helal olmaz" dedi. Ona, "insanlara bu şekilde mi fetva veriyorsun?" diye sordum. O da "evet" dedi.⁴⁸⁸ Câfer dışında tâbiinden, İmran b. Husayn,⁴⁸⁹ Zührî⁴⁹⁰ ve Kadı Şüreyh de⁴⁹¹ bir lafızda söylenen üç boşamayı geçerli sayarlardı.

Konuyu mezheplerin kaynak kitaplarından alıntı yaparak kapatılmı istedik. Hanefî mezhebi'nin görüşleri.

es-Serahsî: "Bize göre bir defada üç talakla boşayan kimsenin boşaması geçerlidir. Şifilerden Zeydîler, üç boşamanın bir talak olduğunu, İmamiyye ise herhangi bir boşamanın gerçekleşmeyeceğini söylemektedirler. Ancak bu iddia, Hz. Ali (r.a.)'ye yalan isnad etmektir. Doğrusu Hz. Ali'nin bir lafızda üç talağı geçerli saydığıdır.⁴⁹²

Mâlikî Mezhebi'nin görüşleri, İbn-i Abdilberr: "Müctehitler arasında üç boşamanın geçerli olduğu konusunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu görüş, selefîn ekseriyetinin görüşüdür. Bu konuda görüş ayrılığı ise şazdır. İmam Mâlik ve Kûfelilere göre, bir lafızda üç talak sünnet olmamakla birlikte boşama hukûken geçerli sayılmaktadır.⁴⁹³

Şâfi mezhebinin görüşü: İmam Şâfi, "Medhulan biha olan hanıma dönebilmek, gayrı medhulen biha olan hanımı da tekrar isteyebilmek için bir talakla boşamak daha uygundur. Kocanın iki veya üç talakla boşaması haram değildir. Çünkü Allah (c.c.) talakı

⁴⁸⁶ en-Nevevi, *el-Mecmû Şerh'u'l-Mühezzeb*, Beyrût: Dâru'l-Mârife, 1980, C XVII, s. 132; el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, C V, s. 32; Şenkîti, *Edvâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995, C I, s. 105; el-Kevserî, Muhammed Zâhid, *el-İşfâk alâ Ahkâmi't-Talak*, Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye, ts, s. 29; el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Muhâdarât fi'l-Fıkh'l-Mukâren*, Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1981, s. 101; el-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbânî*, C XVII, s. 7; Seyid Şerif, Şerif b. Ali, *Talâku's-Selâs bi Lafzı'n-Vâhid*, Beyrût: yy, ts, s. 48; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, C VII, s. 329.

⁴⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Talak", 27.

⁴⁸⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, C VII, s. 340.

⁴⁸⁹ İbn-i Ebî Şeybe, *el-Musannef*, C IV, s. 61; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, C VII, s. 332.

⁴⁹⁰ İbn-i Ebî Şeybe, *el-Musannef*, C IV, s. 61.

⁴⁹¹ İbn-i Ebî Şeybe, *el-Musannef*, C IV, s. 62.

⁴⁹² es-Serahsî, *el-Mebsût*, C X, 57.

⁴⁹³ İbn-i Abdilberr, *el-İstizkâr*, C VII, s. 9.

serbest kılmıştır. Serbest olan bir şey yasak olamaz. Üveymir, Allah Rasûlü'nün bulunduğu mecliste hanımını üç boşamayla boşadığında, Rasûlullah onu bu davranışından dönmesi konusunda uyarmamıştır,⁴⁹⁴ demektedir.

Hanbelî mezhebinin görüşü: İbn-i Kudâme, “Bir lafızda üç talakla boşayan kimse hanımından üç talakla ayrılır. Hanımı kendisine haram olur. Kadınla cinsel ilişkinin meydana gelip gelmemiş olması fark etmez. Bu görüş İbn-i Abbâs, Ebû Hureyre, İbn-i Ömer, İbn-i Mesûd ve Enes'den nakledilmiştir. Tabiîn ve tabiîn'den sonra gelen imamlar da bu görüştedir.”⁴⁹⁵

Bu konu da Zahirî mezhebenin iki görüşü vardır:

İbn-i Hazm'ın göre, bir defada üç talakla boşamak sünnete uygundur. Buna delil olarak, mutlak olarak boşamadan bahseden âyet-i kerîmeleri delil getirerek, bu âyetlerde boşamanın bir talaka özel kılınmadığını, iki veya üç talakla boşamanın da olabileceğini söylemektedir. Üveymir ve Fatıma hadisinde, Rasûlullah (a.s.)'ın hanımını üç talakla boşayan kimseyi bu davranışlarından dolayı men etmediğini, sahabeden, Ömer, Ali, Osman, İbn-i Abbâs ve İbn-i Mesûd (r. anhüm)'un üç talakı geçerli sayan fetvalarını naklederek, görüşünü desteklemeye çalışmaktadır. Ardından tabiîn'in değişik bir davranış sergilemediğini haber vermektedir.⁴⁹⁶

Şia mezhebinin görüşü: Câferîler'in çoğunluğuna göre⁴⁹⁷, İmamilerin bir kısmına göre⁴⁹⁸, Zeydilerden Şevkânî⁴⁹⁹ ve Sanânî'ye⁵⁰⁰ göre bir kerede verilen üç boşama bir boşama sayılır. İmamiyye'nin çoğuna göre ise, hiç bir boşama meydana gelmez.⁵⁰¹

Günümüzde ferdi veya heyet olarak bu konuya verilen fetvalar konusunda da bir kaç örnek verelim.

Üç Talakı bir sayanlar: Ahmed Muhammed Şakir⁵⁰², Muhammed Ebû Zehrâ,⁵⁰³ Abdurrahman el-Cezîrî,⁵⁰⁴ Reşid Rıza,⁵⁰⁵ Muhammed Ali Sayis,⁵⁰⁶ Muhammed Abduh, Hayreddin Karaman.⁵⁰⁷

⁴⁹⁴ eş-Şâfi, *el-Ümm*, C V, s. 192; el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Havli'l-Kebîr*, Beyrût: Dâru Kütübi'l-İslâmiyye, 1994, C X, s. 117.

⁴⁹⁵ İbn-i Kudâme, *el-Muğnî*, C VIII, s. 243.

⁴⁹⁶ İbn-i Hazm, *el-Muhallâ*, C IX, s. 394.

⁴⁹⁷ ez-Zeydan, Abdulkarim, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000, C VIII, s. 64.

⁴⁹⁸ Zekyuddîn Şabân, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li Akvâli's-Şahsiyye*, Bingazî: Menşûrâtü Câmîatü Karyanus, 1999, s. 389.

⁴⁹⁹ eş-Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, C VI, s. 233.

⁵⁰⁰ es-Sanânî, Ebû İbrahim İzzüddîn Muhammed b. İsmail, el-Emîr, *el-Udde alâ İhkâmi'l-Ahkâm Şerhu Ümdeti'l-Ahâm*, Kâhire: Daru'l-Aksâ, 1990, C III, s. 328.

⁵⁰¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C VI, 57; İbn-i Hümmâm, *Fethu'l-Kadîr*, C III, s. 24; eş-Şirbînî, *el-Muğnî'l-Muhtâc*, C III, s. 311; Zekyuddîn Şabân, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li Akvâli's-Şahsiyye*, s. 389; Ebu'l-Basal, Abdunnâsir, Süleyman el-Eşkâr, Mâcî Ebû Rağye, Muhammed Osman Şebîr, *Mesâi'l fi'l-Fıkhü'l-Mukâren*, Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1996, s. 180.

Bir lafızda üç talakı geçerli sayanlar: Muhammed Zahid el-Kevserî,⁵⁰⁸ es- Sabûni,⁵⁰⁹ Ömer Nasûhî Bilmen,⁵¹⁰ Vehbe ez-Zuhaylî,⁵¹¹ Ramazan el-Bûtî,⁵¹² Zekyuddîn Şabân,⁵¹³ Emir Abdülazîz.⁵¹⁴ Bizim kanaatimiz de bu yöndedir. Çünkü ülke insanımız, erkeğe verilen bu üç talakın ne anlama geldiğini farkında olamamaktadır. Bu üç boşama hakkını erkek, genelde sanki bir tehdit veya kadının erkeğe muhtaçlığı gibi algılamaktadır. Bu da toplum da kadın-erkek arasında, kimi zaman toplumsal bazen de dini yanlışlar yapılmasına ve huzursuzluklara sebebiyet vermektedir. Misal verecek olursak, ayrılmak isteyen kadınların öldürülmesi veya mahkemece boşanmalarına rağmen erkeğin “seni dini olarak boşamıyorum,” gibi yanlış uygulamalarıdır. Evli insanların boşama (boşanma) kelimelerini akıllarından bile geçirmemeleri gerektiği kanaatindeyiz.

Günümüz İslam Ülkelerindeki uygulama: Mısır, Sûriye ve Ürdün,⁵¹⁵ medeni kanunlara göre üç talakı bir talak sayarlar. Lübnân’da Caferî mahkemeler bu görüşe göre karar verket; sunnî mahkemeler ise Hanefî mezhebine göre karar vermektedir.⁵¹⁶ Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, bir lafızda üç talakın bir talak sayılacağını karara bağlamıştır.⁵¹⁷

2.2.4. İddet Dönemindeki Kadınların Nikâh Durumu

“(İddet müddetlerini tamamlamakta olan bu) hanımlarla evlenme konusundaki düşüncelerinizi açık olmamak kaydıyla söylemeniz veya içinizde saklamanızda size bir yasak yoktur. Sizin onları kesin olarak anacağınızı (evlenmeyi içinizden geçireceğinizi) şüphesiz Allah bilir. Ancak onlara karşı duygularınızı gizli olarak söylemek yerine, kendileriyle en güzel bir uslubla görüşüp konuşun. Beklenmesi gereken zaman sona ermeden kesinlikle evlenmeye niyetlenmeyin. Şu muhakkaktır ki, Allah içinizden geçeni

⁵⁰² Bu görüşü savunmak amacıyla “*Nizâmü't-Talak fi'l-İslâm*” adlı eseri kaleme almıştır.

⁵⁰³ Bknz. Ebû Zehrâ, *Ahvâlü'sh-Şahsiyye*, s. 304.

⁵⁰⁴ el-Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, C IV, s. 342.

⁵⁰⁵ Reşid Rıza, *Tefsîru Menâr*, C II, s. 382.

⁵⁰⁶ es-Sâyis, *Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm*, C II, s. 124.

⁵⁰⁷ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C I, 363.

⁵⁰⁸ Görüşünü savunmak ve karşı görüşlere cevap vermek maksadıyla *el-İşfâk alâ Ahkâmi't-Talak* adlı eseri kaleme almıştır.

⁵⁰⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, C I, 366.

⁵¹⁰ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, C II, s. 210.

⁵¹¹ ez-Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, C IX, 326.

⁵¹² el-Bûtî, *el-Muhâdarât fi'l-Fıkhi'l-Mukâren*, s. 118.

⁵¹³ Zekyuddîn Şabân, *el-Ahkâmü'sh-Şer'iyye li Akvâli'sh-Şahsiyye*, s. 396.

⁵¹⁴ Emir Abdülazîz, *Fıkhu'l-Kitâb ve's-Sünne*, Kâhire: Dâru Selâm, 1993, C I, s. 399.

⁵¹⁵ Ebu'l-Basal, *Mesâi'l fi'l-Fıkhi'l-Mukâren*, s. 181.

⁵¹⁶ Muhammed Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-Uvve fi'l-İslâm*, Beyrüt: Dâru Nahdei'l-Arabiyye, 1977, s. 491.

⁵¹⁷ Selahattin Yılmaz, *İslâm Âile Hukukunda Biranda Yapılan Üç Talak Meselesi*, s. 204.

hakkıyla bilir. O halde Allah'a karşı gelmekten çekinin ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada aceleci davranmayandır.”⁵¹⁸

İddet sûresi bekleyen hanımların evlilik konularına başlamadan önce iddet nedir?, Geçerliliği ve hangi nedenlerden dolayı oluşmaktadır? Gibi sorulara kısaca açıklık getirdikten sonra tefsirlere geçtiğimizde konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.⁵¹⁹

Ailede beraberliğin inşası ve dağılması her dönemde cemiyetleri ilgilendiren en önemli hususlardan olmuştur. Evliliğin önemli sonuçları olduğu gibi, bu evliliğin sonlanmasıyla da bazı hukûkî durumlar oluşmaktadır. Bu sebeple hukuk sistemleri, taraflardan eşlerden herhangi birisinin zarara uğramaması için bu sonuçların neler olduğunu belirlemişlerdir.

Bu konulardan biri iddettir. Boşanan kadın, evliliğin feshi veya erkeğin vefat gibi nedenlerle evliliğin sona ermesi halinde, kadının başka bir erkekle nikâhlanmadan önce beklemesi gereken zaman, İslam hukukunda iddet bekleme konusunu oluşturmaktadır. Bu konu İslam hukûkunun dayandığı temel kaynaklarda (Kur'an ve sünnette) geniş bir şekilde yer almıştır.

Sona eren evliliğin etkilerinin tamamen ortadan kalkması ve kadının yeni bir evliliği yapacak hale gelmesi için beklediği zamanın ismi olan iddet, dinî bir hüküm olarak konmuştur. İddet, boşanan kadının boşandığı eşinden hamile olup olmadığının bilinmesi, ölen eşe kocaya saygı ve ric'i boşamalarda erkeğe, hanımına tekrar dönebilmesi için tefekkür imkânı sağlama gibi hikmet ve faydaları içermektedir. Bu yüzden evliliği sona eren bir hanımın her zeminde yerine getirmesi istenen dinî ve hukûkî bir hükümdür.⁵²⁰

İddetin tanımına gelince: İddet, Arapça bir kelime olup lugat manası itibariyle “sayılan bir şeyin miktarı, bir şeyi saymak, limiti ve az olsun çok olsun topluluk” anlamlarına gelmektedir. Tekil bir kelime olan iddetin çoğulu “ided” şeklindedir. Kadın, eşinin kendisini boşaması veya onun vefatından dolayı kur' (adet veya adetten temizlenme) günlerini veya hamileliğini belirlemek ya da dört ay on gün olacak şekilde kendisi için beklenmesi gereken zamanı beklediği ve saydığı için bu bekleme zamanını takip etmek anlamında, iddet şeklinde ismilendirilmiştir.⁵²¹

⁵¹⁸ el-Bakara, 2/235.

⁵¹⁹ Fatih Karataş, “İslam Hukukunda İddet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak: 2013, C IV, s. 162; Ayrıca bkz. Hasan Haliloğlu, *Talak Süresinin Tefsiri ve Bu Süredeki Hukûkî Prensipler*, s. 112; Eşref Görgülü, *İslam Öncesi Boşanma Kurumuna Kur'an'ın Yaklaşımı (Yüksek Lisans Tezi)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bilim Dalı, Elazığ: 2003, s. 39.

⁵²⁰ Fatih Karataş, “İslam Hukukunda İddet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak: 2013, C IV, s. 163.

⁵²¹ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C III, s. 284; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârus min Cevâhiri'l-Kâmus*, C V, s. 94.

Kur'ân-ı Kerîm'de “Yaşlı olmalarından dolayı, adet görmeyen hanımlarınızın (bekleme zamanlarından) şüphe ederseniz, (bilin ki) onların bekleme zamanı üç aydır. Henüz adet görmeye başlamayanların iddet zamanı da böyledir. Hamile olanların bekleme zamanları, çocuklarını doğuracakları zamana kadardır. Kim Allah (c.c.)’a karşı gelmekten çekinirse (Allah) ona işlerinde yardımcı olur. Bu Allah (c.c.)’ın size olan emridir. Kim de Allah (c.c.)’a karşı suç işlemekten sakınırsa (Allah) onun kötülüklerini siler ve onun karşılığını fazlalaştırır,”⁵²² buyrulmaktadır.

Ömer Nasuhi Bilmen ise iddet konusunda şöyle açıklamalarda bulunuyor: “İddet; ölüm veya boşandıktan baki kalan nikâh asarının inkızası için dinen belirli olan bir zaman demektir ki bu süre sona ermedikçe erkek veya kadın başkasıyla ve bazı durumlarda birbiriyle tekrar evlenemezler,”⁵²³ şeklinde açıklamaktadır.

Bu tanım “ölüm veya boşandıktan sonra” ifadesiyle iddetin, kocanın ölümü veya karısından hûkuken boşanması durumunda başlayacağı konusuna açıklık getirmektedir.⁵²⁴

İddet beklemek, cahiliye zamanında bilinen ve hemen hemen hiç terk edilmeden uygulanan bir durumdu.⁵²⁵ Ancak çoğu şeyde olduğu gibi iddet bekleme zamanı ile ilgili yanlış uygulamaları vardı. Cahiliye döneminde eşi ölen bir hanım bir yıl iddet beklerdi⁵²⁶ ve adeta bu durum onun için işkence haline gelirdi.⁵²⁷ İslam hukûku iddet zamanını belirleyerek, onu düzenlemiş ve uygulanabilir ölçüler getirmiş; hanımların farklı hallerine göre iddet sürelerini açıklamıştır.⁵²⁸

İddetin geçerliliğine gelince; iddet dinen ve hukûken uyulması gereken bir hükümdür. Vücûbunun kaynağı ise Kitap, sünnet ve icmâ’dır.⁵²⁹ Kur’ân’dan delil olarak, Bakara sûresindeki şu âyet-i örnek olarak verebiliriz: “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler...”⁵³⁰

Sünnetteki temel delillerden biri, Hz. Peygamber’in (a.s.) Fâtıma bt. Kays’a şu emri örnek olarak verilebilir: “İbn-i Ümm-i Mektûm’un evinde iddetini bekle,”⁵³¹ hadisidir.

⁵²² et-Talak, 65/4,5.

⁵²³ Bilmen, *Hukuk-u İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C II, s. 368.

⁵²⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 274, 403.

⁵²⁵ Şah Veliyyullah Dihlevî, *Hüccetullahi’l-Bâliğa*, C II, s. 219; Seyyid Sabık, *Fıkhu’s-Sünneh*, C II, s. 401; Abdülkerim Zeydan, *el-Medhal li Dirâseti’ş-Şerî’ati’l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2009, s. 31.

⁵²⁶ Abdülkerim Zeydan, *el-Medhal*, s. 31.

⁵²⁷ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, s. 45.

⁵²⁸ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 45; Zeydan, *el-Medhal*, s. 31; İsmail Köksal, *Teğayyuru’l-Ahkâm fi’ş Şerî’ati’l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2000, s. 55.

⁵²⁹ İbn-i Kudâme, *el-Muğni ala Muhtasari’l-Hiraki*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994, C VII, s. 299; eş Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc ilâ Marifet-i Me’âni el-Fâzi’l-Minhâc*, C III, s. 489.

⁵³⁰ Bakara, 2/228.

⁵³¹ Müslim, “Talak”, 35; en-Nesâi, “Nikâh”, 22.

Kaynaklarda iddetin İslam hukûku açısından, iddetin beklenmesi konusunda İslam âleminin görüş birliği vardır. Bununla birlikte iddet çeşitleri konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı olan âlimler vardır.⁵³²

Âyetle ilgili yorumlara gelince; en-Neseî: “İddet müddetlerini saymakta olan bu hanımlarla evlenme konusundaki düşüncelerinizi dolaylı bir şekilde söylemeniz veya içinizden bu düşünceleri geçirmenizde, size bir kısıtlama yoktur.”

“Hıtbe” evlenme teklifi ve nişanlanma, sözlenme manasınadır.⁵³³

Tariz ise; bir kişinin bir hanıma; “Sen salih, iyi huylu, dini bütün bir hanımsın.”, “Ben evlenmek istiyorum,” “Sen gerçekten güzelsin”, türünden o kadınla evlenmeye istekli olduğu algısı oluşturacak sözler söylemektir. Böylece eğer o hanım da onunla evlenmek isterse, kendisini ona göre hazırlaması için zaman tanınmış olur. Bunun aksi ise kadına açıktan evlenme teklifi yapmasıdır ki bu İslam hukûkunca yasaklanmıştır. Yani kişi, “Ben seninle evlenmek istiyorum.” türünden laflar söylememelidir. O halde kinaye ile tariz arasındaki fark nedir? .

Kinaye: Bir şeyi asıl söylenmesi gereken söz ile değil de başka kelimelerle söylemesidir.

Ta’riz: Asıl istenen gâye hakkında hiçbir şey söylemeksizin söyledikleriyle karşısındakinin bununla ne söylemek istendiğini anlatan sözler söylemektir. Örneğin; ihtiyaç sahibi bir kimsenin ihtiyacını karşılayacağına inandığı bir şahsın yanına gidip: “Şöyle bir geçiyordum, sana da bir selâm verip, hatır sorayım, şu güzel değerli ve nurlu yüzünü göreyim istedim,” gibisinden bir konuşmadır, ta’riz. Halbu ki o adamın amacı ona ihtiyacını hatırlatmaktır. Karşısındaki de gelenin amacını farkederek ve yapması gerekeni yapar.

“Ne tariz yoluyla olsun ne de açık bir şekilde olsun söyleyemeyip içinizde sakladığımız niyetlerden dolayı da sizin için bir günah yoktur.”

“Allah, sizin onlarla kesin olarak evlenmekle ilgili düşüncelerinizi içinizden geçireceğinizi, gerçek manada bilir.” Sizin onları hiç unutmayacağınızı hep anacağınızı ve bunu o kadınlarla konuşmadan durmayacağınızı da Allah (c.c.) kesin olarak bilmektedir. Bu durumda o hanımları hatırlayın, ama... Ancak onlara karşı düşüncelerinizi gizlilik içinde -gizlilik içinde olacak şeylerden olan şehvi duygular anlamında- söylemek yerine kendileriyle uygun bir lisân-ı hal ile -iddet müddeti içinde söylememek ve bu -şehvî duyguları söylememek koşuluyla-görüşüp konuşa bilirsiniz.” Yani; tariz yoluyla konuşun, lakin açık manada bir söz söylemeyin.

⁵³² İbn-i Kudâme, *el-Muğnî*, C VII, s. 299.

⁵³³ en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, C I, s. 119.

“İllâ” edatı, “Lâ tüvâidühünne” sözüne mütealliktir. Yani, “O hanımlarla kati bir nikâhlanma ve cinsel ilişki manasında sözleşmeyin. Ancak İslam kuralları gereği izin verilen ve yasaklanmayan bir sözleşme ile onlara düşüncelerinizi aktarabilirsiniz,” manasına gelmektedir.

“Kati olarak beklenmesi istenen vakit bitmeden sakın evlenmeye kalkışmayın,” erkek ve kadınlar uyarılmaktadır.

Âyetteki, “Ta’zimû” fiili, bir şeye tam manada karar vermek, azmetmek demek olan, “azime” kökünden türemiştir. Burada özellikle “Azm” kelimesine yer verilmesi, evlenme sözleşmesinden muhakkak uzak durulması gerçeğine dikkat çekilmek istenmiştir. Çünkü azmetmek bir şeyi yapmadan önce gerekir, yani önce kesin karar verilir ve bundan sonra da fiiliyata geçirmek gerekir. Eğer bir şeye tam olarak karar vermeden yasaklanma emri veriliyorsa, bu sebepten dolayı ona bağlı fiili yapmak her halükârda yasak kılınmış, demektir. Yani, “nikâh (evlenme akdinin) düğümünü (kurdelayı) kesmeyin” veya “nikâh (evlenme) düğümünü (kurdela) kesmeyin,” anlamlarındadır. Çünkü azmetmek demek, gerçekte kesmek, kati karar kılmak, demektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Geceleyin oruca kesin karar vermeyen (geceden oruç tutmaya niyet etmeyen) kimsenin orucu yoktur.”⁵³⁴ Yani; kesin evlilik akdini bağlamaya karar vermeyin, nikâhlanmaya kalkışmayın. “Kesin olarak beklenmesi istenen vakit bitmeden” kavlinin manası, iddet zamanını bitirmeden nikâh kıymaya kalkışmayın, anlamındadır.

Rabbimizin bu sözünde geçen, “el-Kitâp” iddet manasındadır. Çünkü bu vaktin beklenmesinin farziyeti Kitap ile sabit olduğundan dolayı Kitap olarak geçmektedir. Yani, “farz kılınan bekleme zamanı bitinceye kadar,” anlamındadır.

“Şunu çok iyi olarak bilmelisiniz ki; Allah, içinizden geçirdiğiniz düşünceleri bilir.” Serbest olmayan bir şey konusunda kati kararlılığınızı bilir. “Fahzerûh” “O halde Allah’ın emirlerine karşı çıkmaktan -izin verilmeyen bir konuda kesin kararlı olmaktan- geri durunuz.” “Ve hakîkî manada bilin ki; muhakkak Allah, suşları bağışlaması sonsuz olan ve cezalandırmada aceleci davranmayandır.” Sizi cezalandırmak için acele davranmaz,⁵³⁵ manasındadır.

Bu konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaların ortaya koyduğu bilgi ve sonuçlar da müfessirimizi destekler mahiyettedir.

Sonuç olarak şu kanaat oluşmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun iddet sûresi bekleyen bir kadına açık evlilik teklifinde bulunmak yasaktır. Üstü kapalı evlilik teklifi ise

⁵³⁴ et-Tirmîzî, “Savm”, 33; İbn-i Mâce, “Sıyam”, 36.

⁵³⁵ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, C I, s. 120.

kocasının dönme ihtimali bulunduğu için ve kadının evliliği halen devam ediyor kabul edildiği için ric'î talak iddetinde yapılamazken, bunun haricindeki bâin talak iddetinde ve vefat iddetinde bekleyen kadın için müsaade edilmiştir.⁵³⁶

Eşi ölen hanımın sorumlu olduğu kurallar, boşanmış hanımın bağlı olduğu kurallardan farklıdır. Çünkü boşanmış kadının nafakası kocasına aittir.⁵³⁷

Evli olduğu evde iddet sûresini geçirmekte olan hanım ve kocasının/ailesinin uymak durumunda olduğu bazı ek yükümlülükler vardır. Söyle ki;

* Eşinin vefatı halinde, evli bulunduğu evde bulunan ve namahrem olan mirasçılarla arasına bir perde çekilmelidir ki, tesettür kurallarına riâyet edilebilsin.

* Bâin boşamalarda da aynı hüküm geçerlidir. Çünkü artık karı koca değildirler, birbirlerine yabancıdırlar. Halvette (baş başa) kalmaları yasaktır.

* Ric'î boşlamalarda bu tür bir perdenin (veya kapının) olması zorunlu değildir, ama menduptur.⁵³⁸

Mâlikî mezhebine göre, iddet beklemekte olan bir kadın –ister boşanmış ister kocası ölmüş olsun– zarûret ve özür halinde istediği zaman, ihtiyaç halinde de gündüz dışarı⁵³⁹ çıkmasına, izin verilmiştir.⁵⁴⁰ Hanefî, Şafî ve Hanbelîler ise boşanma iddetinde olduğu gibi ölüm iddetinde de kadının mazeretsiz dışarıya çıkmasına izin verilmemiştir.⁵⁴¹

Bütün bu görüşlere genel olarak bakıldığında şu konular ortaya çıkmaktadır: Ric'î talaktan bâin talaka ve kocanın vefatına doğru gidildikçe kadının ikamet zorunluluğu ve seyahat engeli azalan bir seyir takip etmektedir. İddet bekleyen hanıma yönelik bu kısıtlama ayrıca, gerek hanımın geçiminin eşi tarafından sağlanıyor olması ve hanımın çalışmaya olan ihtiyacı gerekse kadının karşılaşılabileceği zorluklar göz önüne alınarak konu hayli yumuşatılmış ve birçok istisnâî hüküm konmuştur.⁵⁴²

⁵³⁶ Suat Erdem, “İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C XVII, Sayı: 2, s. 90; Ayrıca bkz.

⁵³⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, C III, s. 324; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, C II, s. 204; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, C II, s. 385.

⁵³⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, C V, s. 226.

⁵³⁹ Mâlikî mezhebine dair bazı kitaplarda “gündüz vakti” olarak belirtilen zaman dilimi, diğer bazı kitaplarda “gündüzün iki tarafı” olarak açıklanmakta ve sınırlarının “seher vaktinden akşamla yatsı arası”na kadar olduğu bizzât İmâm Mâlik tarafından ifâde edilmektedir. İmâm Mâlik'in titizlik gösterdiği nokta gecenin evde geçirilmesidir. Bknz. es-Sahnûn, et-Tenûhî, *el-Müdevenetü'l-Kübrâ*, C II, s. 463; el-Harasî, *Şerhu Muhtasarı Şeyh Halil*, Beyrût: Dârus-Sadr, ts, C II, s. 159; ed-Derdîr, Ebu'l-Berekât, Ahmed b. Muhammed, *eş-Şerhu's-Sağîr alâ Akribâi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmam Mâlik*, Kâhire: Dâru'l- Mearif, 1074, C II, s. 68.

⁵⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, C III, s. 327; el-Merginânî, *el-Hidâye*, C III, s. 383; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, C II, s. 386.

⁵⁴¹ el-Behûfî, *Kessâfu'l-Kimâ*, C V, s. 131; el-Behûfî, *Münteha'l-İrâdât*, C III, s. 228; Ayrıca bkz. Üzeyir Durmuş, *İslam Hukukunda İddet ve Hükümleri (Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyet Anabilim Dalı, İslam Hukuku, 2006, s. 85.

⁵⁴² Halil İbrahim Acar, “İddet”, *DİA*, C XXI, s. 470.

Şîî imamımız et-Tûsî iddet bekleyen kadınlara nikâh teklif edilip edilemeyeceği ile ilgili âyet-i şöyle değerlendirmektedir. İddet halinde kadına nikâh teklifi mübahtır. Bu şu sözlerle olur. Adamın evlenmek istiyorum. Bir kadını yaptığı iş ile şerefi ile seviyorum, gibi kadında olan özellikleri söylemekle olur. Veya kadına, “sen her zaman aranan kadınsın, geçer akçesin Allah bir şey hükmettiyse olur,” gibi sözlerle olur.⁵⁴³

Lügatta, “Hitbe” nikâh akdini hatırlatan şeylerdir. “Hutbe” ise örnekler üzerinden söylenen düzenli ve güzel sözlerdir. Hutbenin bir başlangıcı ve sonu vardır. Hutbe ayakta ve oturarak olur. Kadına hitap edildiğinde “kadına hutbe verdi” denilir. Bundan bu hutbeyi nikâh akdinde yaptığı anlaşılır. Hutbe gerçekten zor bir iştir.

Tariz ve kinâye arasındaki farka gelince, Tariz (îmâ ile teklif): kişi söylemek istediği şeyin adını anmadan (gizli tutarak) ancak onu hatırlatacak sözler söylemektir.

Kinâye ise: bir şeyde olan özelliği söylerken kişiyi anmadan onda olan özelliği hatırlatacak sözler söylemektir. Misal “cimrilik ne kötüdür” sözü, kişinin karşısındakine, sen ne cimrisin demektir. “Allah dinden dönene lanete eder” derken, karşısındakine dinden döndüğü hatırlanmaktadır, gibi.

Bir diğer görüşe göre iknânise: nikâhta olan kararlılığı gizlemek. Açıktan sözleşmemektir. Diğer bir görüşe göre ise ikân: nişan isteğini belirtmektir. Bunu ister açıktan ister gizli yaparsın, demektir.

“İknân” ile “Kinn”in farkına gelince, “iknân” nefiste (içte) saklanan şeydir. Nefiste saklanan şey için “kenentühû” denmez. “Kenentühû”nun manası: “suntü” manasındadır. “sanki huriler saklı yumurtalardır.”⁵⁴⁴ âyet-i de bundandır.

“Gizliden akitleşmeyin”in manası ise burada yasaklanan gizlilik zinadır, demektir. İbn-i Abbâs, Sa’d b. Cübeyr ve Şâbî’ye göre ise yasaklanan benden başka birisiyle evlenmemek üzere sözleşmendir, demişlerdir.

Bir diğer görüş ise, burada yasaklanan beni düşünmeden (görüşmeden) karar verme ben seninle nikâhlanacağım, demektir.

İmam et-Tûsî, lügatta “sır” üç manaya gelir. İlk mana içinde (nefiste) gizlemektir. İkinci mana birinin şerefi için kullanılır. Sırrın son manası ise ferc’e (kadınlık organı) cinsel ilişkidir.

“Ancak güzel sözler söylemeniz bunun dışındadır..” sözüyle tariz helal kılınmıştır. “Bu yasaklar iddet müddeti doluncaya kadardır” İddet müddeti dolan kadına nikâh için açıktan teklifte bulunulabilir. Bunda herhangi bir sakınca yoktur.

⁵⁴³ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur’ân*, C II, s. 265.

⁵⁴⁴ es-Sâffât, 37/49.

Bu âyetteki kısıtlamalar ve bu kısıtlamanın kadının iddet müddetinin bitmesiyle kalktığına dair Sunnî ve Şi'a tarafında görüş birliği vardır. Herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁵⁴⁵

Fahreddîn er-Râzî' ve İbnü'l-Cevzî de aynı öngörülerde bulunmaktadır.⁵⁴⁶

Şii kaynaklara baktığımızda iddet bekleyen kadınlara açıktan nikâh teklifi yapılamayacağını buna karşılık, tariz ve kinaye yolunun kullanılabilceği ruhsatının olduğu görülmektedir. Açıktan nikâh teklifinin ancak iddetin bitimiyle helal olacağına izin verilmiştir. Örnek olarak et-Tabâtabâî ve el-Kummî'ye baktığımızda bunu açıkça görmekteyiz.⁵⁴⁷

2.2.5. Zina Edenlerin Nikâh Durumu

“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir hanımdan başkası ile evlenemez; zina eden hanım da ancak zina eden veya müşrik olan erkekle evlenebilir. Bu, kişilerle evlilik mü'minlere yasaklanmıştır.”⁵⁴⁸

İmam en-Neseî, zinayı alışkanlık haline getirmiş kişiler, namulu, salih hanımlarla evlenmeye istekli olmazlar. Bunlar kendileri gibi bu pis işi işleyenleri ya da müşrikleri tercih ederler.⁵⁴⁹

Hayatını zinadan uzak devam ettiren namuslu ve iyi huylu hanımlar da namustan uzak olan erkeklerle evliliğe istekli olmazlar. Zina huylu erkeklere kendileri gibi fasık, günahkâr ve müşrik hanımlar istekli olur. Âyet sınır tanımayanlarla evlenmekten namusluları uzak durmaları konusunda uyarılmaktadır. Çünkü zina günahı çirkinlikte şirkin evidir. İman ise, hayâ ve namusu gerektirmektedir. Bu âyet “pis kadınlar pis erkekler içindir,”⁵⁵⁰ âyetinin bir benzeridir.

Bu konudaki diğer bir görüşe göre: “İslam'ın başında zina eden kadınlarla evlenmek yasaktı. Daha sonra bu “sizden olan dulları evlendirin,”⁵⁵¹ âyet-iyle nesh edildiği konusunda fikir beyan etmişlerdir.

⁵⁴⁵ et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C II, s. 268.

⁵⁴⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C V, s. 265; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, C I, s.274.

⁵⁴⁷ el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, C I, s. 85; et-Tabâtabâî, *el-Mizân*, C II, s. 408; Ayrıca Bknz. Fatih Karataş, “İslam Hukukunda İddet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, C IV sayı: 8, s.1; Ali Kumaş, “Kadının İddet Bekleme Yeri ve İddet Esnasında Evden Çıkmasının Hükmü”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2016, sayı: 27, s. 457.

⁵⁴⁸ en-Nûr, 24/3.

⁵⁴⁹ en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 131.

⁵⁵⁰ en-Nûr, 24/26.

⁵⁵¹ en-Nûr, 24/32.

Bir görüşe göre de “Nikâhtan maksat cinsel birleşmedir. Çünkü zina edenden başkası zina eden hanımlarla ilişkide iğrenir, bunlara şehvet istekleri olmaz,” “Zina eden erkek ancak zina eden hanımla, zina eden hanım da zina eden erkeklere istekli olur,” şeklinde anlamlandırılmıştır.

Peygamber Efendimize (a.s.) bir kadınla zina eden sonra onunla evlenen kişinin durumu soruldu, “başı zina, sonu nikâhtır,” buyurdular.

Birinci cümlenin durumu, zina suçu işleyen erkeğin özellikle, iffetli-namuslu hanımlarla değil, günahkâr hanımlarla evlenmeyi arzu ederler. İkinci cümledeki anlamı ise, zinayı alışkanlık haline getiren hanımın özelliği ona, namuslu erkeklerle değil, zinayı alışkanlık haline getiren hanımlarla ilişkiye arzu ve istek duyarlar. Bu ikisi farklı iki manadır. Birinci cümlede zina yapan kadın, zina yapan erkekten önce geçmiştir. İkincide ise, erkek kadından önce balırtılmıştır. Çünkü bu âyet, işledikleri kötülükten dolayı cezalandırılmaları için zikredilmiştir. Kadın bu kötülüğün kendisinden kaynaklandığı ana faktördür. Çünkü o, erkeğe karşı arzu duymasaydı, ona kapı aralamasaydı, erkek onunla ilişkiye girmeye istekli olmazdı. Burada, kadın konunun ana role sahip olması sebebiyle konuya onunla başlanmıştır. İkinci âyette ise, nikâhtan bahsedilmektedir. Burada asıl rol sahibi ise erkektir. Çünkü evliliği isteyen odur ve istek ondan gelmektedir ve bunun sonucunda zina suçu oluşmaktadır.

“Lâ Yenkihu” nehiy olarak “Lâ Yenkih” şeklinde de okunmuştur. Aynı zamanda mefullerinde da olumsuzluk anlamı verilmiştir. Ve o daha açık ve kuvvetlidir.

Müminlere yakışan, kendisini bu tür kötü davranışlara alıştırmamak ve korumaktır. Zina yapmak ya da zina yoluyla para kazanması amacıyla fahişelerle evlenmek yasaklanmıştır. Ya da fasıklara benzemeyi, töhmet altında kalmak, kötü söze, gıybet ve kötülerle oturmaya neden olmak gibi kötülükler olduğu için İslam dinince yasaklanmıştır. Bu tür ortamlarda kötülüğe götüren fiiller işlenmektedir. Ya da zina edenlerin ve kahpelerin bir arada bulunmasıyla neler olur? şeklinde yorumlamaktadır.⁵⁵²

İbn-i Kesîr, tefsirinde zinayı alışkanlık haline getirenlerin nikâhı hakkındaki âyet-i şöyle değerlendiriyor: Âyet-in tefsir kısmını en-Nesefî gibi değerlendiriyor. Sonra bu âyetle (zina yapan hanım – erkekle) ilgili hadislerden örnek veriyor. Ahmed b. Hanbel (r.h.) Nisâ 25 ve Mâide 5. âyete dayanarak, namuslu bir erkeğin zina eden bir hanımla, zinaya devam edip, zinadan vazgeçmek için tevbe etmedikçe nikâhı kabul olmaz. Eğer tevbe ederse nikâhı geçerlidir aksi halde geçerli değildir. Aynı şekilde özgür ve namuslu

⁵⁵² en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, C II, s. 132.

bir hanımın, sahih bir tevbeye yönelmedikçe günahkâr ve zinaya devam eden bir erkekle evlendirilmesi geçerli değildir. Bunun delili “Bu, mü’minlere haram kılınmıştır,”⁵⁵³ âyet-i Kerîmesidir.

İmam Ahmed: Müslümanlardan bir erkek, Ümmü Mehzûl denilen zina eden ve evleneceği erkeğe kendisinin bakacağına dair şart koşan bir hanımla evlenmek için Hz. Peygamber’den izin istemişti. Hz Peygamber (a.s.) ona: “zina eden erkek zina eden veya müşrik olan hanımla, zina eden kadın da zina eden erkek veya müşrik olan erkekten başkası evlenemez. Bu, mü’minlere haram kılınmıştır,” manasındaki bu âyet-i okumuştur.⁵⁵⁴

Tirmîzî ve Ebû Dâvûd’da şu rivâyet vardır: daha önce geçen. Mersed İbn-i Mersed... hadisini delil göstermişlerdir.⁵⁵⁵

Bu konu ile ilgili ilk bilmemiz gereken şey zinanın ne olduğu ve nasıl oluştuğudur. Zinanın tarifini mezhepler birbirine yakın ifadelerle de olsa farklılık arz edecek şekilde yapmışlardır. Mezheplerimizin zina ile ilgili tarifleri şöyledir:

Malikîler genel kabul gören görüş olarak zinayı şöyle tarif ederler: Zina, insanoğlunun bilerek mülkü olmayan (nikâhında olmayan) birisinin mahremine yaklaşması ve cinsel ilişkide bulunmasıdır. Mâlikîler tarifte kasıt fiilini kullanırken, Hanefîler ise zinayı şöyle tarif ediyorlar: Mülkü olmadan (nikâhı) erkeğin kadınla önden ilişki kurmasıdır. Şafîler ise zinanın tarifinde istek ve şüphenin olmamasını öne çıkararak şöyle diyorlar: Normal bir istekle, şüpheden uzak olarak ve kendiliğinden haram olan bir ferce zekerin girmesidir. Hanbelîler ise herhangi bir kavram ve fiili öne çıkarmadan zinaya şöyle bir tarif getirmişlerdir: Önden veya arkadan fuhuş fiilini işlemektir, demektedirler.

Zahirîler zina tanifi ise: Bizzat haram olan birleşme veya haram olduğunu bilerek çıplak halinde kendisine bakması haram olan birisiyle temasta bulunması, demektir.

Zeydiler ise: Şüpheyne meydan vermeyecek şekilde, haram kılınmış olan bir canlının avret mahalline girmek, demektir.

Yapılan tariflerden anladığımızı göre mezhepler, zinanın kasıtlı olarak yapılan yasak birleşim olduğunda müttefiktirler. Bu demektir ki zina suçunun iki unsuru vardır.

a. Yasak birleşim b. Birleşmeyi isteyerek, bilerek, kasıtlı olarak yapmaktır.

Yasak birleşimin tanifi de şöyledir: Zina olarak kabul edilen cinsel ilişki, ferce (kadınlık organına) olan birleşimdir. Öyle ki erkeğin organının (zekerinin) kadının

⁵⁵³ en-Nûr, 24/3.

⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 159, 225; el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed bin Abdullah, en-Nisâbü’rî, *Müstedrek*, Mekke: Darul Haremeyn, 2009, II, 396; Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, VII, 246.

⁵⁵⁵ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 4; et-Tirmîzî, “Tefsir”, 24; en-Nesâî, “Nikâh”, 12.

organına (fercine) sürme çöpünün sürmedanlığa, kovanın kuyuya girmesi gibi girmesidir. Birleşmenin zina kabu edilebilmesi için erkeğin zekerinin haşefesinin (en azından) ferce girmesi veya benzer noktaya kadar girmesidir. Kuvvetli görüşe göre, zekerin sert olması şartı aranmamaktadır.⁵⁵⁶

İmam et-Tûsî zina eden erkek veya kadının nikâhı hakkındaki bu âyet-i şöyle yorumlamıştır: Bu âyet “bayrak ehli” hakkında inmiştir. Bayrak ehli, cahiliye dönemi Mekke’de zinayı iş edinen kadınlara denirdi. Bu kadınlar evlerinin üzerine bu işi yaptıklarını belli eden bayrak asarlardı. Tefsirler genelde zinayı adet edinenler için “bayrak ehli” ifadesini kullanmaktadırlar.⁵⁵⁷

Bu âyet bir sebepten dolayı indirilmiştir. Âyet-in nüzülüne sebep olan olay şudur: Bir adam (Mersed) Rasûlullah (a.s.)’a gelerek zinakar (hayat kadını) bir kadınla evlenmek için izin istedi. Allah Teâlâ da bu âyet-i indirdi.⁵⁵⁸

Abdullah İbn-i Ömer (r.a.hüma) ve İbn-i Abbas (r.a.), Allah (c.c.) bu kadınların nikâhını müminlere haram kıldı. Bunlar ancak zinakar erkek veya müşriklerle evlenebilirler, demektedir.

Bir diğer görüşte, burada zina eden erkek ve kadına izin verilmiştir veya kısıtlanmıştır. Buradaki nikâh cima (cinsel ilişki)dir. O zaman mana şöyle olmaktadır: zinada ortak olanların nikâhıdır, denmektedir.

Saîd İbn-i Müseyyeb, bu hüküm tüm zina eden erkek ve kadın içindir. Sonra bu hüküm Allah Teâlâ’nın “sizden olan bekârları evlendirin.”⁵⁵⁹ âyet-i ile nesh edilmiştir. Fıkıhçıların çoğunluğu bu görüşte olduklarını belirtmektedirler.⁵⁶⁰

Bu konudaki bir görüş ise; âyet-i kerîme nesh edilmiştir. Mâlik, şöyle rivâyet etmektedir: “Zina eden erkek ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâh edebilir. Zina eden kadın da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkekla nikâh yapabilir.” buyruğu hakkında dedi ki: Bu âyet-i ker’imeyi daha sonra gelen: “İçinizden evli olmayanları ... evlendirin.”⁵⁶¹ âyet-i nesh etmiştir. İbn-i Amr da böyle demiştir: Zina eden kadın da Müslümanların evli olmayan (dul) kadınları arasına girer.

Ebû Câfer en-Nahhâs dedi ki: İlim adamlarının çoğunluğu bu görüşü benimsemişlerdir.

⁵⁵⁶ İbn-i Kesîr, *Tefsîru’l- Kur’âni’l-Azîm*, C XI, s. 5706.

⁵⁵⁷ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C VII, s. 407.

⁵⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 4; et-Tirmizî, “Tefsîr”, 24; en-Nesâî, “Nikâh”, 12.

⁵⁵⁹ en-Nûr, 24/32.

⁵⁶⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, C VII, s. 150.

⁵⁶¹ en-Nûr, 24/32.

Fetva ehliyetine sahip kişiler de şöyle derler: Bir kadın ile zina yapan bir kimse o kadınla evleneceği gibi başkası da onunla evlenebilir. Bu İbn-i Ömer, Sâlim, Câbir b. Zeyd, Atâ, Tâvus ve Mâlik b. Enes'in görüşü olduğu gibi, Ebû Hanîfe ve mezhebine mensub ilim adamlarının da görüşüdür.⁵⁶² Beydâvî de Neseî gibi düşünmekte ve konuyu bu şekilde uzatmadan ve kısaca ele almıştır.⁵⁶³

Taberî ise şöyle açıklamaktadır: Zina eden erkek, ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir hanımla evlenebilir. Zina yapan hanım da, ancak zina yapan veya Allah'a ortak koşan bir erkekle evlenebilir. Böyle bir evlilik, mü'minlere yasaklanmıştır.

Müfessirler, bu âyet-i Kerîmeyi çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir. Abdullah b. Amr, Said b.el-müseyyeb, Mücahid, Atâ, Zührî, Katade ve Abdullah b.Abbas, bu âyet-i kerîme'yi izah ederlerken şöyle demişlerdir: Bu âyet-i Kerîme, bazı sahabîlerin, Resulullah'tan, fahişeliği ile meşhur olan müşrik hanımlarla evlenmeyi sormaları üzerine nazil olmuştur. Bu kadınlar, özel işaretler taşıyorlar ve kendilerini kiralyıyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyet-i Kerîme'yi indirdi ve o kadınların mü'minlere yasak olduğunu bildirdi.

İmam Taberî de bizim yukarıda belirttiğimiz hadisleri zikrederek konuyu açıklamıştır.⁵⁶⁴

Saîd b. el-Müseyyeb de, âyetin nesh edildiği görüşündedir.⁵⁶⁵

Âyet-i Kerîmede geçen "Bekârlar" kelimesi genel mânâdadır. Yani, zina eden bekârı istisna etmemektedir.⁵⁶⁶

İmam Tabresî'ye gelince zina eden kadın ve erkeklerin durumu hakkındaki bu âyeti şöyle yorumlamaktadır: bu âyet zinayı adet eden kadın ve erkek hakkında inmiştir. et-Tabresî'de bu âyetin iniş sebebi olarak müfessirlerin çoğunun kullanmış olduğu rivâyet olan "Bir adam Allah Rasûlünden zina eden bir kadınla evlenmek için izin istedi.." ⁵⁶⁷ olayını göstermektedir. İmam et-Tabresî daha sonra müfessirimiz et-Tûsî'nin de zikrettiği rivâyetleri zikrederek âyet-in tefsirini bitirmektedir.⁵⁶⁸

Şîf müfessirlerden imam el-Kummî'ye âyetin tefsiri ile ilgili baktığımızda, âyet-i Ali b. İbrahim (a.s.)'in yorumu üzerinden değerlendirmektedir. Âyetin nüzül sebebini diğer tefsirler gibi aynı olay üzerine değerlendirmektedir. Fazladan bir bilgi olarak şunu

⁵⁶² el-Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C XII, s. 267.

⁵⁶³ el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, C III, s. 564.

⁵⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 59; et-Tirmîzî, "Tefsir", 24.

⁵⁶⁵ en-Nûr, 24/32.

⁵⁶⁶ et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, C VII, s. 153.

⁵⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 59.

⁵⁶⁸ et-Tabresî, *el-Mecmau'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, C VII, s. 220.

belirtmektedir. Hz. Ömer döneminde bir zina olayıyla karşılaşmıştır. Olay da bir kadınla altı erkek zina yapmıştır. Hz. Ömer zinaya karışanların hepsine had cezası uygulanmasını emrediyor. Bu mecliste bulunan Hz. Ali (a.s.): “Ya Ömer! Bunların hükmü doğru olmadı, diyor. Hz. Ömer: Ya Ebe'l-Hasan! Bunlar altı kişi aynı suçu işlemiştir, dediğinde Hz. Ali (a.s.): bu zina suçuna karışanların iman, evli, bekâr, hür ve köle olanlardan oluştuğunu belirterek bunların hepsinin zina cezasının ayrı ayrı olduğunu belirtiyor. Daha sonra birincisi zimmîdir. Cezası kılıçla boynunun vurulmasıdır. İkincisi evlidir, cezası recmdir. Üçüncüsü bekârdır cezası, had (yüz sopa vurulması)dir. Dördüncüsü köledir, cezası had'din yarısıdır. Beşincisi şüphelidir, bunun cezası tazirdir. Altıncısı delidir, deliye mükelleflik olmadığı için cezası yoktur. İmam el-Kummî bu rivâyetle âyet-in tefsirini bitirmektedir.⁵⁶⁹

Konuyla ilgili olarak M. Hamdi Yazır şunları söyler: “Zina eden erkek, bir zina eden kadınla veya müşrik bir hanımdan başkasıyla evlenemez.”⁵⁷⁰ Zina yapan bir kişi evlenecek olursa alacağı kadın yine zina eden erkek veya bir müşrik hanım olacaktır. Çünkü iman ve namus sahibi temiz güzel huylu hanımlar bunlardan tiksiniyorlar, ona istekli olmazlar. Bu özellikteki erkekler de olsa olsa ya kendisi gibi zinaya meyilli veya müşrike bir hanıma istek duyar. Ve işte zina şirke, şirk de zinaya böyle yakındır. Diğer taraftan karakter itibariyle zinaya meyilli olan bir erkek, namussuz kadınlarla ilgilenir, onlardan tiksmez, aksine şehvi duygularını tahrik edip arzusuna uyduklarından dolayı onların süsüne kapılırlar. Bu duygu onun evlenme hususundaki fikrini ve muhakemesini bozar da nikâha ilgi duymaz ve şâyet evlenecek olursa alacağı öyle birisi olur. Zira namusun kıymetini bilmez, kendi benzerini arar, bu sûretle erkeğin namussuzu, namussuz kadına düşmesine saik olduğu gibi sonuçta nikâhlanacağı hanımının namussuz olmasında bir fark görmez.

Zina yapan bir hanımın da zina yapan ve müşrikten başkası evlenemez. Yani iffet ve namusu olanlar zaniyeden nefret eder, onunla evlense evlense bir zinakar yahut zinadan uzak durmamak adetleri olan bir müşrik evlenir. Çünkü “pis” kadınlar “pis” erkekler için, “pis” erkeler de “pis” kadınlar içindir,⁵⁷¹ ve bu kabil bir evlilik de “mü'minlere haram kılınmıştır.”⁵⁷²

⁵⁶⁹ el-Kummî, *et-Tefsîru'l-Kummî*, CII, s. 70; Ayrıca bknz. Sabri Erturhan, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fikhî Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2003, sayı: 2, s.157.

⁵⁷⁰ en-Nûr, 24/3.

⁵⁷¹ en-Nûr, 24/26.

⁵⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C V, s. 3473; Ayrıca bknz. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2001, C V, s. 152.

Zina edenlerin nikâhı ile ilgili tartışma konusu olan bir diğer konu da “nesih” konusudur.

Nesh iddiası, âyet, namuslu bir erkeğin zina eden bir hanımla, namuslu bir hanımın da zina yapan bir erkekle evliliğini yasaklama konusunda genel kapsamlı (amm lafız) bir özelliğe sahip olmakla birlikte ⁵⁷³ İbn-i Müseyyeb âyetin, “ ... Hoşunuza giden hanımlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlâyın ...” ⁵⁷⁴ ve “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışı olanları evlendirin?”⁵⁷⁵ âyetleriyle hükmün değiştirildiği görüşündedir.⁵⁷⁶

Ebü Ali Cübâî ve İmam Şâfiî de aynı görüştedirler.⁵⁷⁷ Cübâî, bu âyetin icm’a ile hükmünün değiştirildiği iddiasında bulunmuştur.⁵⁷⁸

Sunnî ve Şi’a’nın müfessirlerine baktığımızda âyet ile ilgili yapılan tefsir ve yorumlar bir birine yakın gözükmemektedir. Küçük ayrıntıları farklılık saymazsak neredeyse ittifaki bir görüş oluşmaktadır. Bu âyet-in Nûr sûresi 32. âyetle nesh edildiğini her iki tarafın âlimleri zikretmektedir. Ancak bu görüşlerine karşılık kesin de bir kanaat belirtmemişlerdir. Kanaatimce (Ertunhan) bu âyette neshi zikretmelerine karşı kesin görüş belirtmemelerinin sebebi zinanın büyük günah olması ve aynı zamanda şehvi duyguları tatmin etmesinden dolayı kolayca yayılarak toplumu felakete götürebileceği korkusu (zannı) olabilir. Her iki tarafın son devir ulemasının genel görüşü bu âyet-in Nûr sûresinin 32. âyet-i ile nesh edildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.⁵⁷⁹

Ben de bu görüşe katılıyorum. Müşrik necistir. Müslüman ne kadar günahkâr olursa olsun yine de şerefliidir. Ki Allah onu bu imanından dolayı cennete koyacaktır. Cennet nimet olarak nikâhtan daha değerli ve yüce bir nimettir. İslam devletinin olduğu dönemde

⁵⁷³ İbnü'l-Ârâbî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, C III, s. 337.

⁵⁷⁴ en-Nisâ, 4/3.

⁵⁷⁵ en-Nûr, 24/32.

⁵⁷⁶ İbn-i Ebi Şeybe, *el-Musannef*, C III, s. 375; el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, C III, s. 390; el-Mâverdî, *en Nüktetü ve'l-Uyûn*, C IV, s. 72; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C III, s. 48; İbnü'l-Ârâbî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, C III, s. 340; el-Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, C X, s. 130; Nesh anlayışının eleştirel olarak incelemeye tabi tutulduğu iki makale için bkz. Talip Özdeş, “Vahiy-Olgü İlişkisi Açısından Nesh'e Getirilen Yorumlara Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara: Türkiye Ekonomik ve Kültürel Yardımlaşma Vakfı, 2001, C XIV/1, s. 39; Ali Galip Gezgin, “Kur'an'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara: Türkiye Ekonomik ve Kültürel Yardımlaşma Vakfı, 2001, C XIV/1, s. 49.

⁵⁷⁷ eş-Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, s. 193; el-Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, C X, s. 130; es-Sâyiis, *Tefsîru Ayâtü'l-Ahkâm*, C III, s. 223.

⁵⁷⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C XXIII, s. 132; Ayrıca bkz. İbn-i Teymiye, *Mecmû'u Fetevâ*, C XXXII, s. 114.

⁵⁷⁹ Zeki Duman, *Beş Sûrenin Tefsîri*, Ankara: Fecr Yayınları, 1999, s. 180; Sabri Ertunhan, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fikhî Bir Bakış”, s. 162; Ayrıca bkz. Adnan Koçum, “İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, sayı: 27, s. 151; Ünal Yerlikaya, “İslam Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocuğun Velâyet-i / Hukuki Temsili”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 11, 2008, s.93.

bunun cezası çektirilir kişi günahının karşılığını der (tevbe). İslam devletinin olmadığı yerde bizler İslam adına bu tür insanlara nasıl cevap verebiliriz. Eğer cevabımız zinakar veya mşikle evlenmek olursa kişi tamamen fesada uğrar. Bunun tevbesi yok dersek kişi gider kafir olur. İslam umutsuzluk kapısı değildir ve kıyamete kadar baki kalıp Müslümanların sorunlarına cevap vereceği için bu son yorumun (nesh) doğru olacağı kanatindeyim. Ayrıca şunu da unutmamak lazım ki İslam'ın hâkim olduğu dönemde kaç recm cezası uygulanmıştır. Olaya bir de bu durumdan bakıp Kur'an'ın insanlara sunmuş olduğu rahmet kapısını da kapatmamak lazımdır, diye düşünüyorum.

SONUÇ

Tezimizde ele aldığımız konu insanlığın başlangıcı olarak kabul edilen, ilk insan Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılmasıyla birlikte var olan nikâh meselesidir.

Aile, toplumun çekirdeği ve en temel kurumudur. Toplum ailelerden oluşur. Güçlü, sağlam ve huzurlu bir toplum ancak bu vasıflardaki ailelerden meydana gelir. Aile müessesesi öneminden dolayı tüm hukuk sistemleri ailenin kuruluşunu detaylı bir şekilde düzenlemiştir. Bu nedenle İslam dini de aileye çok önem vermiş olup bu kurumun inşası ve devamı için en doğru, güvenilir ve yüce hükümler koymuştur. Bunların başında da ailenin nikâh bağı ile kurulması gelmektedir. Meşrû' bir ailenin kurulması ise ancak sahîh bir nikâh akdi ile mümkündür. Nikâh akdi, birbirleriyle evlenmelerinde hukuken bir yasak bulunmayan bir erkek ve bir kadını geçici bir sûreyle olmaksızın -hem hukuki hem de manevi anlamda- rızalarıyla birbirlerine bağlamaktadır.

Bir ailede bulunması gereken ana nitelikler huzur, sevgi ve rahmettir. Nitekim yukarıda da zikredilen er-Rûm sûresinin 21. âyet-i Kerîmesi de bunu beyan etmektedir. Öyleyse bireyin mutluluğu aileyle sağlanmış olur. Çünkü huzur, sevgi ve rahmetin bulunduğu bir ortam kişiye mutluluk getirecektir.

Tüm bu özellikler, bize İslam dininin nikâha özel bir değer verdiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Biz de tezimizde nikâh konusunda insanların meraklarını giderme ve bilgilendirme adına bir çalışma yaptık. Nikâh konusunu araştırırken tek pencereden bakmama adına özel de İmam en-Nesefî ve tefsiri, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil'i* ve İmam et-Tûsî ve tefsiri, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*'ını ele alırken, genel de ise Sunnî ve Şi'a'nın uygulamalarını karşılaştırmak istedik ve bu yönde bir çalışmanın içerisinde bulunduk. Bu karşılaştırmamız sonucunda iki tarafın da görüşlerinden elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

Her iki âlim ve taraflar, Kur'ân-ı Kerîm'deki nikâh âyetlerini aynı metod, nakiller ve rivâyetlerle yorumlamışlardır. Konu başlıklarımızın genelinde toplumdaki algının aksine görüş birliği vardır. Konulardan örnek verecek olursak şöyle diyebiliriz. İslam camiasında ve Müştereklerce eleştirilen konuların başında gelen, “nikâhın meşrûiyeti, teaddüdü zevcat (birden fazla kadınla evlilik), evlatlıkların hanımları ile nikâhlanma, Müşriklerle ve Ehl-i kitapla evlenme ve evlenilmesi yasak olan (Muharramât) ve olmayanlar, üçüncü boşama (beynûnet-i kübra) ve mut'a nikâhı” gibi konulara baktığımızda bu görüş birliğini açıkça görmekteyiz.

Nesefî ve Tûsî, nikâhın meşrûiyyeti konusunda hem fikirdirler, çok eşle evliliği dörtle sınırlamakla kalmayıp, adalet konusunu öne çıkararak tek eşle evliliğin tercih edilmesi konusunda hem fikirdirler. Tûsî bu âyet-in dört eşle nikâha müsaade ettiğini, bundan fazlasına izin vermediğini ve buna aykırı bir görüş varsa da kendi mezheplerinin görüşü olmadığını açıkça belirtiyorlar. Müşriklerle evlenilmeyeceği hususu ittifak edilen konulardandır. Ehl-i kitap konusunda imam Tûsî, her ne kadar evlenilemeyeceğini savunsa da bu görüşü Şii camia tarafından kabul görmemekte ve tek kalmaktadır. Evlenilmesi yasak olanlar konusunda (muharramât), “evlerinizde bulunan üvey kızlarla evlenmeniz yasaklanmıştır”, maddesine “evinizde bulunan” kelimesinden yola çıkarak “evlerinizde bulunmayan üvey kızlarla” evlenileceğine dair Cafer-i Sâdık’atan rivâyetler vererek savundukları görülse de bu uygulaması olmayan veya az olan bir konu olarak gözükmektedir. Üçüncü boşama (beynûnet-i kübra) konusu da ittifak edilen konulardandır. Ancak Sunnî ve Şiî mezhepler arasında, bir seferde söylenen üç talakın geçerli olup olmamasında farklı görüşler var ki bu da konunun özüne ihtilaf edilmediğini göstermektedir. Evlatlıkların hanımları ile evlenilmesi konusu da ittifak edilen konulardandır. Nesefî ve Tûsî ile Sunnî ve Şi’a camiasının açık ihtilaf ettiği konu, tezimizin ana konusu olmamakla birlikte Mut’a konusudur. Sunnî camia mut’a’nın Hz. Peygamber zamanında bir dönem uygulandığını kabul etmekle birlikte, Hz. Ali’den gelen rivâyet-i örnek göstererek “Hayber’de veya Mekke’nin fethinde bir defada veya tekraren kaldırıldığını kabul etmektedir. Buna karşılık Şi’a camiası ise en-Nisâ 4/24. âyetindeki “femestamta’tüm bihî minhünne” âyetini, İbn-i Mesût ve Übey b. Ka’b’ın Mushaflarında bu âyetin “ilâ ecelin müsemmâ” ilavesi bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Mut’a’yı yasaklayan hadisin varlığını kabul etmekle birlikte bu konuda şu görüşü ileri sürüyorlar; “Âyet varken hadis âyeti nesh edemez” demekte ve mut’a nikâhını meşru görmektedirler. Buna karşılık Sunnî dört mezheb (Hanefî, Şâfi, Mâlikî ve Hanbelî) Mut’a ile ilişkiye giren kimseye Had uygulanamayacağı konusunda ittifak etmişlerdir.

Bu sonuçtan da anlaşıldığı üzere her ne kadar uygulama alanını bilmemekle birlikte, yazılı metinler üzerinde yaptığımız çalışma bizlere Sunnî ve Şi’a camiası arasında nikâhın ana konuları arasında görüş farklılığı olmadığı kanaati oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulbâki, Muhammed Fuad; *el-Mûcem*, Beyrût: Dâru'l-Mârife, 2009.
- Acar, Halil İbrahim; "iddet" maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, I-XXXIV. s. 466-469.
- Acar, Selahattin; İslan Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayri Müslimler Arasında Nikâh Akdi, (*Yüksek Lisan tezi*), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Dalı, Sakarya, 2000.
- Adak, Nurşen; "Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile", Editör: Sevinç Güçlü, *Kurumlara Toplu Bakış*, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2005, s. 54.
- Aktı, Şule; Ahzab Sûresi'ndeki Fıkhi Hükümlerin Tefsir ve Hadis Kaynaklarında Ele Alınışı, (*Yüksek Lisan Tezi*), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Altuner, Şerife Hanım; *Yabancı Kadınlarla Evlilik*, , Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Atar, Fahrettin; "Nikâh", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C XXXI, 2007, s.112.
- Atay, Hüseyin; "*Kur'an'a Göre İslâm'ın Temel Kuralları*", İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1994.
- Ateş, Süleyman; *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2001, I-XII.
- Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2005.
- Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000.
- Aynî, Mehmed Ali; "*Türk Ahlâkçıları*", İstanbul: Marifet Basımevi, 1939.
- Barış, Mustafa Necati; "*Zeyneb binti Cahş ve Hz. Peygamberin Evliliği*", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Temmuz-Aralık, 2010.
- Bayraklı, Bayraktar; *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002, I-XXI.
- Behnesî, Ahmed Fethi; *el-Ukâbe*, Beyrut, Daru's-Şurük, 1983.
- Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Câbir; *Ensâbu'l-Eşraf*, Thk. Muhammed Hamîdullah, Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1959, I-VIII.
- Bigiyef, Musa Cârullah; *Hâtûn*, Der. Mehmet Görmez, İstanbul: Otto Yayınları, 1999.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1958, I-X.

- _____; *Hukûku İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhıyye Kâmûsu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968, I-VIII.
- _____; *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1995, I-XVI.
- Bozkurt, Nebi; "Fuhuş", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, I-XXXIV, s. 211-214.
- Canan, İbrahim; "Mut'a Nikâhı Meselesinin iç Yüzü", *Farklı Açılardan Kadın ve Aile Dergisi*, Editör Zühdü Mercan, İzmir: Işık Yayınları, 2011.
- Canatan, Kadir ve Ergun Yıldırım; *"Aile Sosyolojisi"*, İstanbul: Açılımkitap, 2009.
- Cevad, Ali; *el-Mufasssal fi Tarîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyim, 1987, I-X.
- Cin, Halil; *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
- Çakmaklı, Kemal; *"Çocuk ve Gençte Sosyal Gelişim"*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 2007.
- Çelik, Hüseyin; *Kur'ân'ı Kerîm'de Cariyelerle Evlilik Meselesi*, Kahraman Maraş: Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.
- Dağcı, Şamil; *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri I*, Ankara: İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, C XXXIX.
- Dalgın, Nihat; "İslam Hukuku Açısından Müslüman Bir Bayanın Ehl-i kitap Erkeklerle Evliliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2003.
- _____; *Müslüman Gayri Müslim Evliliği*, Samsun: Etüd Yayınevi, 2005.
- Dalkıran, Sayın; "İmamiyye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: sayı: 27, 2007.
- Demir, Ömer ve Mustafa Acar; *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1993.
- Perihan Demir, "Zeyneb bint Cahş'ın Hayatı ve Rivâyetleri Üzerine Bir İnceleme", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2003.
- Demircan, Adnan; *Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik*, İstem, Sayı: 2, 2003.
- Derveze, İzzet; *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altinkaya, İstanbul: Ekin Yayınları, 1997, I-VII.
- Doğanay, Ekrem; *İslâm'da Talakın Hükmü ve Hikmetleri*, İstanbul: Gonca Yayınları, ts.

- Döndüren, Hamdi; *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar*, İstanbul: Erkam Yayınevi, 1988.
- Duman, Zeki; *Beş Sûrenin Tefsîri*, Ankara: Fecr Yayınları, 1999.
- Durmuş, Abdullah; “Ahmed Hamdi Akseki'nin Birden Fazla Evlilik (Teaddüdü Zevcât) Konusundaki Yaklaşımı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 2015, Sayı: 32.
- Durmuş, Üzeyir; *İslam Hukukunda İddet ve Hükümleri, (Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyet Anabilim Dalı, İslam Hukuku, 2006.
- Ebû Hanîfe; *Müsnedü'l-İmami'l-Ebî Hanîfe*, thk. Safvet es-Saka, Halep: Matbaatu'l-Asil, 1962.
- Ebû Zehrâ, Muhammed; *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, Kâhire: Dâru'l-Fi'kril-Arabî, 1948.
- Ebu'l-Basal, Abdunnâsir, Süleyman el-Eşkâr, Mâcî Ebû Rağye, Muhammed Osman Şebîr; *Mesâi'l fi'l-Fıkhı'l-Mukâren*, Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1996.
- Ebû'l-Bekâ, el-Kefevî; *Külliyât*, Tah. Ahmet Derviş, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Ebû's-Suûd; *İrşâd-ı Akıl Selim ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Ter. Ali Akın, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, I-XII.
- ed-Dârâkutnî, Ali bin Ömer bin Ahmed bin Mehdî bin Mes'ûd bin Nûman bin Dînâr bin Abdullah el-Bağdâdî; *Sünenü Dârekutnî*, thk. Es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1966, I- III.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl; *es-Sünen*, Ter. Abdullah Aydınlı, İstanbul: Madve Yayınları, 1994.
- ed-Derdîr, Ebu'l-Berekât, Ahmed b. Muhammed; *eş-Şerhu's-Sağîr alâ Akrabâi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmam Mâlik*, Kâhire: Dâru'l- Mearif, ts, I-IV.
- ed-Dihlevî, Şah Veliyyullah; *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, Ter. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, I-II.
- ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan; *Târîhu'l-Hamîs fi Ahvâli Enfusi'n-Nefîs*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, I-III.
- el-Âlûsî, es-Seyyid Mahmud Şükrî; *Muhtasarü't-Tuhfeti'l-İsnâ Aşeriyye*, Nşr, Muhibbiddin el-Hatib, Riyad: y.y, H. 1404, I-III.
- el-Askalânî, Şihâbuddin Ahmed b. Hacer; *Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, Ter. Ahmet Davutoğlu, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1967, I-IV.
- el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân; *el-Müntekâ*, Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyyi, ts, I-VII.

- el-Bahrak, Muhammed b. Ömer İbn Mubarek el-Humeyrî el-Hadramî; *Hadâiku'l-Envâr Matâli'u'l-Esrâr fî Sireti'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, thk. Muhammed Gassân Nasûh, Cidde: Dâru'l-Minhâc, H. 1419.
- el-Begavî, Ebû Muhammed, el-Hüseyn İbnü'l-Mesûdu'l-Ferrâ, eş-Şâfi; *Meâlimü't-Tenzîl*, Beyrût: Dâru'l-Mârife, 1987, I-IV.
- el-Bennâ, Ahmed Abdurrahman; *el-Fethu'r-Rabbânî*, Beyrût: Dâru'-Turâsi'l-Arabî, ts, I-XXIV.
- el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I-X.
- el-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer; *Envâru't-tenzîl ve esraru't-te'vîl*, İstanbul: Dersaadet, H 1314, I-IV.
- el-Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, el-Cufî; *el-Camiu's-Sahih*, Ter. Harun Yıldırım, İstanbul: Sağlam Yayınları, 2010, I-XI.
- el-Buhûtî, Şeyh Mansur b. Yunus; *Keşşâfü'l-Kinâ an Metni'l-İknâ*, thk. İbrahim Ahmed Abdulhamid, Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, I-VII.
- el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Muhâdarât fî'l-Fıkhî'l-Mukâren*, Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1981.
- el-Cassâs, Ebû Bekir b. Ali, er-Râzî; *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 2013, I- III.
- el-Cebûrî, Abdullah Muhammed; *el-Fıkhü'l-İmam Evzaî*, Beyrût: İrşad Metbaacılık, 1977, I-II.
- el-Cevzî, Ebû'l-Ferec, Cemâlüddîn, Abdurrahmân Ali i. Muhammed; *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Ter. Abdulvahhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009, I-VII.
- _____ ; *Muhâdarât fî Akdi'z-Zevâc ve Asârih*, Kâhire: Dâru'l-Fıkrî'l-Arabî, 1971.
- el-Cevziyye, İbn-i Kayyim; Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, nşr. Subhî es-Sâlih, Dımeşk: y.y, 1961, I-II.
- _____ ; *Bedâiu't-Tefsîr*, Ter. Ahmet Ağırakça ve Harun Ögmüş, İstanbul: Karınca-Polen Yayınları, 2011, I-IV.
- _____ ; *Zâdü'l-Meâd*, Beyrût: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, ty, I-IV.
- el-Cezâirî, Ebû Bekir Câbir; *Eysâru't-Tefâsîr*, Ter. Salih Uçan, İstanbul: Mirac Yayınları, 2010, I-X.
- el-Cezîrî, Abdurrahman; *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Ter. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, I-VIII, 1993.

- el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed; *Esna'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib*, Beyrût: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2003, I-IX.
- el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed; *Tehzibu'l-Luga*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, I-XII.
- el-Gazâlî, Muhammed b. Muhammed Ebû Hâmid; *el-Vecîz fi Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1994.
- el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed bin Abdullâh, en-Nisâbûrî; *Müstedrek*, Mekke: Darul Haremeyn, 2009, I-IV.
- el-Halebî, Ali b. İbrahim b. Ahmed; *es-Sîretu'l-Halebiyye*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, H.1427, I- III.
- el-Heysemî, Nurettin; *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriya Yıldız, İstanbul: Ocak Yayınları, 2005, I-XX.
- el-Hillî, Ebû'l-Kasım Necmuddîn Cafer b. el-Hasan; *el-Muhtasaru'n-Nafi fi Fıkhi'l-İmâmiyye*, Mısır: Dâru'l-Kitabi'l-Arâbî, H.1376.
- el-Hillî; *Muhtelifü's-Şia*, Tahran: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1905, I-VIII.
- _____; *Tahrîru'l-Ahkâm*, Beyrût: Müessesetü'l-İmam es-Sadık, 1999, I-VI.
- el-Hin, Mustafa Said; *Eseru'l-İhtilaf fi'l-Kavâidi'l-Usûliyye fi İhtilafi'l-Fukahâ*, Beyrut: Dâru Risaleti'l-Âmiliyye, 1982.
- el-Hudârî, Muhammed b. Afîf el-Bâcûrî; *Nûru'l-Yakîn*, çev. M.Seri Doğru, İstanbul: Nida Yayınları, 2010.
- el-İsfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullâh b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihrân; *Mârifetu's-Sahâbe*, thk. Âdil b. Yusuf el- Azzâzî, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998, I-VI.
- el-İsfahânî, Râgib; *el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Marife, 1993.
- el-Kâsânî, Alâeddîn Ebû Bekir b. Mesûd Ahmed; *el-Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi*, Beyrût: el-Cemâliyye Matbaası, 1974, I-X.
- el-Kâşânî, el-Mevlâ, Nuruddîn, Muhammed ibn-i Murtezâ; *Tefsîru'l-Kâşânî*, Beyrût: Daru'l-Mektebe, ts, I-III.
- el-Kevserî, Muhammed Zâhid; *el-İşfâk alâ Ahkâmi't-Talak*, Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye, ts.
- el-Kudûrî, Ahmed Ebû'l Hasan, el-Bağdâdî; *el-Kudûrî ve Tercümesi*, Ter. Ali Arslan, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012.
- el-Kummî, Ali b. İbrahim b. Hişam; *Men lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, Beyrût: y.y, 1990, I-IV.
- _____; *Uyûnu Âhbâri'r-Rizâ*, Beyrut: Müesseset'ul- A'lemî, H. 1404, I-V.

- el-Kurtûbi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed; *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruç Yayınları, 2010, I-XX.
- el-Küleynî, Ebû Câfer b. Muhammed b. Yakub b. İshak; *el-Kâfi*, Tahran: Dar'ul- Kutub'il-İslamiyye, 1992, I-II.
- el-Makdîsî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed; *eş-Şerhu'l-Kebîr*, Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1995, I-XX.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır; *Alfabetik İslam Hukuku ve Kamusu*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1997, I-V.
- _____ ; *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Elmalılı Yayınları, 1998, I-IX.
- el-Mâverî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib; *el-Havli'l-Kebîr*, Beyrût: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I-XXIII.
- _____ ; *en-Nüktetü ve'l-Uyûn*, Beyrût: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts, I-VI.
- el-Merâgî, Ahmed b. Mustafa; *Tefsîru'l-Merâgî*, Mısır: Matbaati Mustafa el-Bâbî, 1946, I-X.
- el-Merginânî, Ebû Bekir b. Abdilcelil; *el-Hidâye Şerhu Bidâyet-i'l-Mübtedâ*, Beyrût: el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts, I-IV.
- el-Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud; *el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtar*, İstanbul: 1980, I-V.
- el-Meydânî, Şeyh Abdulgânî b. Tâlibel Hammâde ed-Dimeşkî, el-Hanefî; *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Beyrût: Babil Yayınevi, 2014, I-V.
- el-Mizzî, Cemaluddîn Ebu'l-Haccâc Abdurrahman b. Yûsuf; *Tehzîmü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Mâruf, Beyrût: 1985, I-XXXV.
- el-Müzeynî, Hâlid b. Süleyman; *el-Muharrar fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Kâhire: Dâr-u İbni'l-Cevzî, H.1427, I-II.
- el-Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed; *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an*, thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- el-Yâkûbî, Ahmed b. Câfer b. Vehb; *Tarihu'l-Yâkûbî*, Nəcəf: H. 1358, I-II.
- Emir Abdulazîz; *Fıkhü'l-Kitâb ve's-Sünne*, Kâhire: Dâru Selâm, 1993, I-V.
- en-Nesefî, Hâfızuddîn, Ebûl-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd; *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Tevîl*, İstanbul: Dersâdet, H. 1314, I-II.
- en-Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref, ed-Dimeşkî; *el-Mecmû Şerh'u'l-Mühezzeb*, Beyrût: Dâru'l-Mârife, 1980, I-XVII.
- _____ ; *Minhâcu't-Tâlibîn*, ter. Mithat Acat, İstanbul: Kahraman yayınları, 2003.
- _____ ; *Şerh-u Sahihi Müslim*, Beyrut: 1987, I-IX.

- en-Nîsâbûrî, Nizameddin el-Hasan b. Muhammed; *Tefsîru'l- Garâibi'l-Kur'ân ve Regâibi'l-Furkân*, Kâhire: y.y, 1987, I-XXX.
- en-Nüveyrî, Şihâbüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb; *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, thk. Müfid Kumeyha, Beyrût: y.y, 2004, I-XXXI.
- Eraslan, Sadık ve Ekrem Keleş; “*En Güzel Örnek Hz. Peygamber*”, Ankara: T.D.V. Yayınları, 2008.
- Erdem, Suat; “İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C XVII, Sayı: 2.
- Erdoğan, Mehmet; *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Eroğlu, Selehattin; “Talâk Hakkında Kur'ân-ı Kerîm'in Genel Tutumu”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986, C XXXVIII.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh, Fahrüddîn Mahmud b. Ömer b. Hüseyin, et-Tabristânî; *et-Tefsîru'l Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Ter. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve Sadık Doğru, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, I-XXIII.
- er-Remlî, Şemsüddîn İbn-i Şehâbüddîn; *Nihâyetü'l-Muhtâc alâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984, I-VIII.
- Erturhan, Sabri; “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkıhî Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2003, sayı: 2.
- Eskicioğlu, Osman; *Dinlerde Nikâh*, İstanbul: İSAV, 2012.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali; *Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, İstanbul: Dersâdet Kitabevi, ts, I-II.
- _____ ; *Safvetü't-Tefâsir*, İstanbul: Ensar Neşriyat, I-III.
- es-Sâğircî, Esad Muhammed Saîd; *Delilleriyle Hanefî Fıkıhı*, Trc. Heyet, İstanbul: Karınca ve Polen Yayınları, 2009.
- es-Sâyis, Muhammed Ali; *Tefsîru Ayâti'l-Ahkâm*, Beyrût: Dâru İbn-i Kesir, 1994, I-II.
- es-Semânî, Ebû'l-Muzaffer Mansûr Muhammed b. Abdülcebbar b. Ahmed el-Mervezî; *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrahim, Guneym b. Abbas b. Guneym, Riyad: Daru'l-Vatan, 1997, I-III.
- es-Semerkindî, Ebû Bekir Alaeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed; *et-Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, I-III.
- es-Serahsî, Muhammed İbn-i Ahmed, el-Mebsûd, Ter. Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2013, C IV, s. 192.
- _____ ; *el-Mebsud*, Mısır: Matbaatu's-Saâde, H. 1324, I-XV.

- es-Sibâî, Mustafa; *Şerhu Kanûni Ahhvâli 'ş-Şahsiyye*, Dimeşk: Matbaatu Camiati Dişemk, 1958, I-II.
- es-Suyûtî, Celaleddin İbn-i Abdurrahman, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- _____ ; *ed-Durru'l-Mens'ur fî Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts, I-VII.
- Eşkan, Selma; *İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din farkı Problemi (Doktora Tezi)*, 2007.
- eş-Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris; *el-Ümm*, Beyrût: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, I-XI.
- eş-Şarânî, Ebu'l-Mevâhib Abdülvehhâb b. Ahmed el-Ensârî; *el-Mîzânü'l-Kübrâ*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, y.y, I-II.
- eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed Subhi b. Hasan Helâk; *Neylü'l-Evtâr min Esrâr-i Münteka'l-Ahbâr*, Lübnan: Dâru'l-Hadis, 1993, I-XVI.
- eş-Şirâzî, Ebû İshak Cemalettin İbrahim b. Ali b. Yusuf; *el-Mühezzeb fî Fıkhi Mezhebi'l-İmami 'ş-Şâfî*, Şam: Dâru'ş-Şam, 2001, I-VI.
- eş-Şirbinî, Muhammed b. Abdullah; *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifet-i Me'ânî el-Fâzî'l-Minhâc*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1998, I-VIII.
- et-Tabâtabâî, Allâme, Muhammed Hüseyin; *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kuran*, Ter. Vahdettin İnce İstanbul: Kevser yayıncılık, 2012, I-XI.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed; *el-M'ucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi; Musul: Mektebetü'l-Ulûmî ve'l-Hikem, 1983, I-XXV.
- et-Taberî, Muhammed bin Cerîr; *Câmi'u'l-Beyân fî Tevîli'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Riyad: Muessesetu'r-Risâle, 2003, I-XXIII.
- _____ ; *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kâhire: 1988, I-IV.
- _____ ; *et-Tefsîru't-Taberî*, Ter. Kerîm Aytekin ve Hasan Karakaya, İstanbul: Hisar yayınevi, 1996, I-X.
- et-Tabresî, Emînü'l-İslâm, Aliyyü'l-Fazl, İbn-i Hasan; *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetü'l-A'lâmi, 1995, I-XII.
- et-Tahavî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Seleme, Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî; *el-Muhtasar*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Âfgânî, Kâhire: Matbaatu Dari'l-Kütübi'l-Arabî, h. 1370.
- _____ ; *Şerh-u Müşkili'l-Âsâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: y.y, 1994, I-XVI.

- et-Tahtâvî, Rifâ'a Râfi' b. Bedevî; *Nihâyetü'l-Îcâz fî Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, Kâhire: Dâruz'z-Zahhâr, H.1419, s. 464.
- et-Tantâvî, Muhammed Seyyid; *et-Tefsîru't-Vasît li'l Kur'ân-ı Kerîm*, Mısır: Dâru'n-Nahde, 1997, I-VII.
- et-Tebrîzî, Yusuf el-Medenî; *Minhâcu'l-Ahkâm fi'n-Nikâh ve't-Talâk*, y.y, 1998.
- et-Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre; *el-Camiu's-Sahih*, Ter. Abdullah Parlayan, Konya: Konya Kitapçılık, 2007, I-III.
- et-Tûsî, Ebû Cafer; Muhammed b. el-Hasen b. Alî; *el-İstibsâr fî Muhtelif-i-Mine'l-Ahbâr*, Beyrût: y.y, 1994, I-IV.
- _____; *el-Kitâbü'l-Hilâf*, Kum: y.y, 1994, I-IV.
- _____; *en-Nihâye*, Beyrût: y.y, 1970.
- _____; *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetü'l-Â'lâmî, ts. I-X.
- ez-Zebîdî, Murtaza; *Tâcu'l-Ârus min Cevâhiri'l-Kâmus*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1994, I-XXII.
- ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin; *eş-Şerîatu'l-İslâmiyye*, Kâhire: Matbaatu Daru't-Telif, 1968.
- ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed Ahmed b. Osman; *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Beyrût: 1986, I-XXV.
- ez-Zemahşerî, Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ömer; *Ruûsu'l-Mesâi'l (el-Mesâilu'l-Hilâfiyye Beyne'l-Hanefiyye ve's-Şâfiyye)*, Thk. Abdullah Nezir Ahmed, Lübnân: Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987.
- _____; *el-Keşşâf*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, I-IV.
- ez-Zeydan; AbdulKerîm; *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000, I-VIII.
- ez-Zuhaylî, Vehbe; *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Dımeşk: y.y, 1984, I-X.
- _____; *et-Tefsîru'l-Münîr*, Beşir Eryarsoy, İstanbul: Risale Yayınları, 2000, I-XV.
- ez-Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf; *Şerh-u Muvattâ*, Mısır: y.y, 1962, I-IV.
- Fidan, Yılmaz; *Gümüştanevî'de Aile Hukuku: Nikâh-Talâk ve Âdâbı*, Gümüştane: Gümüştane Valiliği Bildiriler Kitabı, 2013.
- Gelibolulu, Damad, Abdurrahman Şeyhizâde; *Mecmaü'l-Enhûr fî Şerh-i Mültaka'l-Ebhûr*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, H. 1319, I-II.
- Gelişken, Ahmet; *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

- Gezgin, Ali Galip; “Kur'an'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara: Türkiye Ekonomik ve Kültürel Yardımlaşma Vakfı, 2001, C XIV/1.
- Gökçe, Birsen; “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Birimler Dergisi, İstanbul: 1978.
- Gökçe; Birsen; “Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı İle İlişkileri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Birimler Dergisi, İstanbul: 1978.
- Görgülü, Eşref; *İslam Öncesi Boşanma Kurumuna Kur'ân'ın Yaklaşımı, (Yüksek Lisans Tezi)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bilim Dalı, Elazığ: 2003.
- Gül, Gülbahar; “Aile ve Evlilik Kurumu”, Editör: Haluk Yavuzer, Evlilik Okulu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Guliyeva, Vüsela; Caferî Fıkhdında Nikâh Hukuku (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukûku, 2013.
- Günaltay, Mehmed Şemsettin; *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara; Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Gündüz, Ahmet; “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb'in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Temmuz-Aralık 2013.
- Gündüz, Şinasi; “Ehl-i kitab'ın Kimliği Sorunu ve Ebû Hanîfe ile Çağdaşlarının, Ehl-i Kitab" Terimi Merkezli Yaklaşımları", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara: 2002, C XV, sayı: 1-2.
- _____; *Sâbiiler (Son Gnostikler)*, Ankara: Vadi Yayınları, 1995.
- Güner, Osman; *Rasûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Ankara: yyy 1997.
- Haliloğlu, Hasan; *Talak Sûresinin Tefsiri ve Bu Sûredeki Hukûkî Prensipler (Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bilim dalı, İstanbul: 1996.
- Hamidullah, Muhammed; *Mecmûatü'l-Vesâiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebî ve'l-Hilâfeti'r-Râşideti*, Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1985.
- Hanbel, Ahmed bin, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî; *Musnedu'l-İmâm Ahmed İbn-i Hanbel*, Kahire: Muesseset-ü Kurtuba, ts, I-XV.
- _____; *el-Müsned*, Ter. Hasan Yıldız, İstanbul: Ocak yayınları, 2014, I-XXI.
- Harman, Ömer Faruk; *Ehl-i Kitap*, Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, I-IV.
- Haysemî, Nusreddîn Ali b. Ebi Bekr; *Mecmau'z-Zevâid*, tkh. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Beyrût: yy, 1994, I-X.

- Hâzin, Alauddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer Ebû Hasan; *Lubâbu't-Tevîl fî Me'âni't-Tenzîl*, tsh. Muhammed Ali Şahin, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995, I-III.
- Hin, Mustafa, Buga Mustafa ve Şerbecî Ali; *el-Fikhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-Îmâmi's-Şâfi*, Dîmeşk: Dâru'l-Ulûmi'l-İnsaniyye, I-III.
- Honig, Richard; “*Roma Hukuku*”, Çev. Şemseddin Talip, İstanbul: İ.Ü.Hukuk Fakültesi Yayını, 1938.
- Hökelekli, Hayati; “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C VIII, s. 356.
- _____; “Fıtrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C XXIII, s. 47
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Munî' el-Hâşimî; *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, thk. Abbâs, İhsân, Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1968, I-IX.
- İbn-i Abdî'l-Berr, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullâh İbn-i Abdilberr en-Nemeri el-Kurtubi; *el-istizkar*, Abdülmu'tî Emîn Kalacî; Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- İlmiyye, 2010, I-XXX.
- _____; *el-İstîâb fî Mârifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî; Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1960, I-IV.
- _____; *el-Kâfi fî Fıkhi Ehli'l-Medîne*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992, I-II.
- İbn-i Âbidîn, Seyyid Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz; *Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîr'ul-Ebsâr*, Ter. Ahmet Davutoğlu, Mazhar Taşkesenlioğlu ve Mehmet Savaş; İstanbul: Şamil Yayınevi, 2012, I-XVI.
- İbn-i Âşur, Muhammed Tahir; *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Beyrût: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, ts, I-XXX.
- İbn-i Atiyye, Ebû Muhammed Abdi'l-Hak, el-Endulûsî; *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrût: Daru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993, I-VI.
- İbn-i Cüzeyy, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Abdullâh; *el-Kavârinü'l-Fıkhiyye*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn-i Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh Muhammed; *Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Asâr*, Beyrût: D'aru't-Tâc, 1989, C IV.
- _____; *el-Musannef*, Neşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989, I-VI.
- İbn-i Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. el-Münzir; *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib, Suudi Arabistan: Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, H.1419, I-X.

- İbn-i Feres, Ebû Muhammed Abdülmün'im b. Abdurrahim; *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Thk, Taha b. Ali b. Büsrih, Beyrût, Dâru İbn-i Hazm, 2006, I-III.
- İbn-i Hâcer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, el-Askalânî, *el-Fethu'l-Bârî*, tashih: Abdülaziz b. Abdullah İbn Baz, Muhammed Fuad Abdülbaki, Mısır: 1959, I-XV.
- _____ ; *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, Tahk. Ali Muhammed el-Bacavî, Beyrût: Dâru'l-Cil,1907, I-VIII.
- İbn-i Hazm, Ali b. Ahmed; *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, I-XII.
- İbn-i Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî; *Sahîhu İbn-i Hibbân*, Tert. İbn-i Balaban el-Farisî, Beyrût: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1987, I-XIV.
- İbn-i Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik; *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992, I-III.
- İbn-i Hümâm, Kemaleddîn Muhammed b. Tah. Abdurrezzâk Galip Mehdî; *Fethu'l-Kadîr*, Beyrût: Sadr Matbası, h. 1313, I-X.
- İbn-i İshâk, Muhammed; *Siyer*, Thk. Muhammed Hamidullah, Çev. Sezai Özel, İstanbul: Akabe Yayınları, 1991.
- İbn-i Kesîr, Hâfız İsmail bin Ömer bin Kesir bin Dav'a bin Der'el-Kureyşî, el-Buravî, ed-Dimeşkî, eş-Şâfi; *Büyük Kur'ân Tefsiri*, Terc. Abdülvahhap Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2010, I-X.
- _____ ; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000, I-XV.
- İbn-i Kudâme, Abdullah b. Ahmed; *el-Muğnî ala Muhtasari'l-Hiraki*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I-XV.
- İbn-i Mâce, Muhammed bin Yezid; *Sünen-i İbn-i Mâce*, Ter. Abdullah Parlayan, Konya: Konya Kitapçılık, 2008, I-III.
- İbn-i Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî; *Lisânü'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009, I-XVIII.
- İbn-i Nüceym, Zenuddîn; *el-Bahru'r-Raik Kenzu'd-Dekâik*, Beyrût: Daru'l-Mârife, 1993, I-IX.
- İbn-i Rüşd, Kadı Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafîd; *el-Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid (Mezhepler Arası Mukayesli İslam Hukuku)*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009, I-IV

- _____ ; *el-Beyân ve 't-Tahsîl*, thk. Muhammed Haccî, Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1984, I-XX.
- _____ ; *el-Bidâyetü 'I-Müctehid ve 'n-Nihâyetü 'l-Muktesid*, Mısır: el-Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kübra, t.s, I-II.
- İbn-i Sâd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî, el-Hâşimî, el-Basrî, el-Bağdâdî; *Kitâbu 't-Tabâkati 'l-Kebir*, thk. Eugen Wittwoch, Leiden: 1917, I-XI.
- İbn-i Teymiyye, Takiyyüddin b. Ahmed Abdülhâlim; *Mecmû 'u Fetavâ*, I-XXXII.
- İbnü'l-Ârâbî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî; *Ahkâmu 'l-Kur 'ân*, Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrût: Dâru'l-fikr, 1988, I-IV.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî; *el-Muntazam fî Târîhi 'l-Mülûki ve 'l-Ümem*, Beyrût:1992, XIX.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed; *Üsdü 'l-Ğâbe fî Marifeti 's-Sahâbe*, Thk. Ali Muhammed Muavvid, Beyrût: 1996, I-VII.
- İbnü'l-Humâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî; *Fethu 'l-Kadîr ale 'l-Hidâye*, Mısır: Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emiriyye, H. 1318, I-IX.
- İç, Aysel; “*Ahzâb Sûresi 'ndeki Ailevi Sosyal İçerikli Âyetlerin Tahlili*”, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2013.
- İşler, Mehmet Hulusi; “*İslâm 'da İzdivaç ve Aile*”, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1965.
- İzveren, Âdil; “*Toplumsal Törebilim*”, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1980.
- Kandemir, M. Yaşar; “*Örneklerle İslâm Ahlâkı*”, İstanbul: Nesil Yayınları, ts, s. 150.
- Karaman, Hayrettin; *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- _____ ; *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, I-III.
- _____, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur 'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, I-V.
- Karataş, Fatih; “İslam Hukukunda İddet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları*, Şırnak: Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013, C IV.
- Kasapoğlu, Abdurrahman; “Kur'ân ve Sünnete Göre Toplumun Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu; Sosyal Motivasyon”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013.

- Kâsımî, Muhammed Cemaluddîn; *Tefsîru'l-Kâsımî*, Beyrût: Müessesetül'l-Alâmî, 1994, I-IX.
- Kayaalp, İsa; “*Ailede İletişim*”, İstanbul: Elitkültür Yayınları, 2007.
- Kazan, Rabia Özden; *Tahran Melekleri*, İstanbul: Biharf Yayınları, 2007.
- Kılavuz, Esra; *İbyânî'nin Şerhu'l-Ahkâmi's-Şer'iyye Adlı Eserinde Nikâh Bahsi (Lisans Bitirme Tezi)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2007.
- Kılıçarslan, Fatih; “*Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ile Tedavisi*”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Kirman, Mehmet Ali; *Dinlerde Nikâh 'Nikâhın Sosyolojik Faydası'*, İzmir: İSAV Yayınları, 2012.
- Koç, Ayten; “*H. Z. Zyneb binti Çahş'ın Hayatı*”, Diyanet İlmi Dergi, Nisan-Haziran, 2009.
- Koçum, Adnan; “*İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu*”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, sayı: 27.
- Koenig, Samuel; “*Sosyoloji*”, Çev. S. Sucu, O. Aykaç, İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları, 2000.
- Köksal, İsmail; *Teğayyuru'l-Ahkâm fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Kumaş, Ali; “*Kadının İddet Bekleme Yeri ve İddet Esnasında Evden Çıkmasının Hükümü*”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2016.
- Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmuruz; *ed-Dürerü'l-Hükkam fi Şerh-i Gureri'l-Ahkâm*, Ter. Arif Erkan, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979, I-IV.
- Mukâti'l bin Süleymân; *Tefsîr-i Kebîr*, Ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İşaret Yayınları, 2006, I-IV.
- Münîb, Abdurrahman; *Hukûk-u Medeniyye Dersleri*, İstanbul: Dâru'l-Fünûn Matbaası, h. 1337.
- Niyazov, Ahmet; “*Caferi Fıkhdında Boşama Mahdûdiyetleri*”, *İslam Hukûku Dergisi*, Ankara: 2010, Sayı: 15.
- Ozankaya, Özer; “*Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*”, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 51.
- Öge, Ali; “*Çok Eşle Evliliğe Kısa Bir Bakış*”, *Mehir Üç Aylık İlmi ve Akademik Bülten*, Yaz 1998, sayı: 2.

- Öğüt, Sâlim; “Cimâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, I-XXXIV.
- _____; “Çok Evlilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2000, I-XXXIV.
- _____; “Mut’a Nikâhı mı Yoksa Normal Nikâh mı?”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Dergisi*, Ankara: 2002.
- Özdeş, Talip; “Vahiy-Olgü İlişkisi Açısından Nesh’e Getirilen Yorumlara Eleştirel Bir Yaklaşım”, Ankara: *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara: Türkiye Ekonomik ve Kültürel Yardımlaşma Vakfı, 2001, C XIV/1.
- Özgüven, İbrahim Ethem; “*Ailede İletişim ve Yaşam*”, Ankara: PDREM Yayınları, 2001.
- _____; “*Cinsellik ve Cinsel Yaşam*”, Ankara: PDREM Yayınları, 1997.
- Özkalp, Enver ve diğerleri; “*Davranış Bilimlerine Giriş*”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Öztürk, Metin ve Mustafa Kemal Coşkun; “Sosyoloji”, Ankara, M.E.B, 1999.
- Paçacı, İbrahim; *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 527.
- Pehlivan, Rauf; *Kaynaklarıyla Büyük Kadın İlmihali*, İstanbul: İstanbul Dağıtım, 2010.
- Peker, Hüseyin; “Evlilik”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul: Risale Yayınları, 1991, I-II.
- Sahnûn, İbn-i Saîd et-Tenûhî; *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, Mısır: t.s, I-XI.
- Sanânî, İbn-i Emir; *el-Udde alâ İhkâmi’l-Ahkâm Şerhu Ümdeti’l-Ahâm*, Kâhire: Daru’l-Aksâ, 1990, I-IV.
- Sevindi, Nevval; “*Ne Kadar İlgi O Kadar Sevgi*”, İstanbul: Timaş Yayınları, 2002, s. 99.
- Seyid Şerif, Şerif b. Ali; *Talâku’s-Selâs bi Lafzı’n-Vâhid*, Beyrût: yy, ts.
- Seyyar, Ali; “*Davranış Bilimleri Terimleri*”, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2004, s. 216.
- Seyyid Sâbık; *el-Fıkhu’s-Sunne*, Ter. Mehmet Yılmaz, İstanbul: Pınar Yayınevi, 2015, I-IV.
- Sıddîk, Hasan Han; *Fethu’l-Beyân fi Makâsidi’l-Kur’ân*, Kahire, 1965, I-XV.
- Sistânî; *Minhâcu’s-Sâlihîn*, C III, s. 154.
- Soysaldı, Mehmet; “Nisâ Sûresi 24. Âyet-i Işığında Mut’a Nikâhı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ: 1997, Sayı II.
- Şelebî, Muhammed Mustafa; *Ahkâmü’l-Urve fi’l-İslâm*, Beyrût: Dâru Nahdei’l-Arabiyye, 1977.

- Şenkîti, Muhammed el-Emin; *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995, I-IX.
- Şerif b. Ali; *Telaku's-Selas bi Lafi'n-Vâhidin*, Beyrût: yy, ts.
- Şeyh Nizameddin ve Heyet; *el-Fetvâ-i Hindiyye*, Çev. Mustafa Efe, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2009, I-XVI.
- Tarhan, Nevzat, “*Evlilik Psikolojisi*”, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Topaloğlu, Bekir; “*İslâm'da Kadın*”, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- _____; *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1988, s. 452.
- Turcan, Talip; *Muhsanat Kelimesine İlişkin Çeviriler Bağlamında Bir Örnekleme*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Ulaş, Semra; “İslâm'da Çok Kadınla Evlilik”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara: 1992, C VI, Sayı: 1.
- Ummânî, İbn-i Ebi Akil; *Fıkhu'l-Ummânî*, y.y, ts.
- Uslu, Rıfat; “Düzceli el-Kevserî ve el-İfâk alâ Ahkâmi't-Talak Adlı Eseri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ankara: 2015, C VIII.
- Vâfi, Ali Abdulvâhid; “Min Garâib Nuzumi'z-Zevâc, Te'addüdü'l-Ezvâc li'z-Zevceti'l-Vâhide”, *Risâletu'l-İslâm*, Kahire: yy, 1958, Sayı: 10.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet; *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1949, I-II.
- Wilson, Roland Knyvet; *An Introduction to The Study of Anglo Muha adan Law*, London: 1894.
- Yamakoğlu, Cihan; “*İnsan İlişkileri*”, Ankara, İlgi Kültür Sanat yayınları, 1996.
- Yaman, Ahmet; *İslam Aile Hukuku*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Yenibaş, Hasan; “*Nikâhu İlan Edin*” *Hadisi Bağlamında Nikâhın Sosyal Yönü*, İzmir: İSAV, 2012.
- Yerlikaya, Ünal; “İslam Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocuğun Velâyet-i / Hukuki Temsili”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 11, 2008.
- Yıldırım, Celal; *Kaynaklarıyla İslam Fıkhu*, İstanbul: Uysal Kitabevi, 2010, I-IV.
- Yılmaz, Selahattin; *İslâm Âile Hukukunda Biranda Yapılan Üç Talak Meselesi (Yüksek Lisans Tezi)*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Konya, 2003.
- Zekyuddînân, Şaban; *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li Akvâli's-Şahsiyye*, Bingazî: Menşûrâtu Câmiatü Karyanus, 1999.

Zeydan, AbdulKerîm; *el-Medhal li Dirâseti 'ş-Şerîati 'l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2009.

_____; *el-Veciz fî Usuli 'l-Fıkh*, İstanbul, 1978.

Zihni Efendi, Mehmet; *Nimet-i İslam*, İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı, 2009.

ÖZ GEÇMİŞ

Saffet ÇOLAKEL 01.07.1973 tarihinde Giresun'da doğdu. İstanbul Pendik İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra, İstanbul Üniversitesi İlahiyat fakültesin'den 2014 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden bu yana Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapan Saffet ÇOLAKEL orta derecede Arapça bilmektedir.

Çalıştığı Kurumlar

2007-2016 Diyanet İşleri Başkanlığı'nda İmam-Hatip

2016- 2017 MEB'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni (Devam Ediyor)

İletişim Bilgileri

E mail: saffetcolakel@hotmail.com

Telefon: 0 533 545 0118